BIJDRAGEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS VAN HET BISDOM

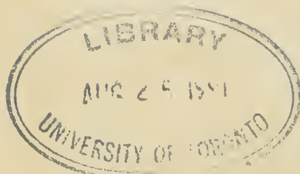
VAN

HAARLEM.

DERDE DEEL.

HAARLEM,
A. B. VAN DEN HEUVEL.
1875.

SNELPERSDRUKKERIJ SINT JACOBS-GODSHUIS TE HAARLEM.

INHOUD.

Bladz.

PASTOORS DER St. NICOLAAS-KERK TE EDAM.

De volgende naamlijst van pastoors der St. Nicolaaskerk te Edam begint met het jaar 1514. Het is echter zeker, dat Edam veel vroeger een zelfstandige parochie is geweest. Uit verschillende handschriften van het parochiaal archief blijkt, dat H. van Rijn den ouderdom der parochie zeker niet te hoog stelt, wanneer hij in de „Oudh. en Gest. v. N.-H." dl. II, bl. 296 schrijft, dat Edam eerst in 1400 ontstaan is.

Wij laten nu eene naamlijst volgen van pastoors, die sedert 1514 de R. K. Gemeente alhier bediend hebben. Wij geven die namen zooals wij die op eene door onze Eerw. Voorgangers successief bijgehouden pastoorslijst geschreven vinden, met aanteekeningen uit het liber memorialis onzer parochie, uit de „Oudh. en Gest. v. N.-H." dl II, uit oude parochieboeken en geschriften van het parochiaal archief. Dit doende zullen wij tevens gelegenheid hebben eenige bijzonderheden over de St. Nicolaasparochie mede te deelen.

De St. Nicolaas-kerk werd door de Graven van Holland begeven, die ook den koster aanstelden. De bevestiging in de pastorie geschiedde ook hier door de officialen van de Utrechtsche kerk. De pastorie had jaarlijks een inkomen van 10 pond groot (ongeveer *f* 60), welke geringe som werd vermeerderd door de opbrengst van 12 deimten lands, welke op 6 pond groot jaarlijks werd berekend (H. v. R. t. a. pl.).

De oudste ons bekende pastoor was:

Mr. Johan Panonis, S. Th. D., in een handschrift van het archief genoemd Joannes Pannuijs. Hij was in 1514 pastoor alhier en had toen tot assistent Mr. Willem Heda, S. Th. D.; in dat jaar was onderpastoor Meindert

van Enkhuizen, die jaarlijks van zijn inkomen aan den pastoor 13 pond groot moest afstaan.

Mr. Florens Egbertszoon, in 1533 pastoor te Edam. Hij werd in 1550 pastoor van de St. Nicolaas-kerk te Amsterdam en in 1562 pastoor van de St. Gudula te Brussel.

Nicolaas Ruijter, van wien wij alleen vinden aangeteekend, dat hij in 1550 pastoor was der St Nicolaaskerk alhier. Omstreeks dien tijd waren er drie vicarissen. Nicolaas Wits, een Edammer, die in 1551 Vicaris was van het St. Joseph of Scheeptimmermans Gilde-altaar en een beurs heeft gesticht voor de wijsbegeerte en Godgeleerdheid; — Matthias Thinx, uit Edam, die in 1552 Vicaris was van het St. Nicolaas-altaar en ook een beurs heeft gesticht voor de wijsbegeerte en Godgeleerdheid — en Gerardus Vrouw, Vicaris van St. Nicolaas in 1552. Genoemde Matthias Thinx was ook de stichter van een weeshuis „voor arme en ouderlooze kinderen van poorters der stad" (Arch II. N° 14). Dit Weeshuis, gelegen in de Kerkstraat, is door de Protestanten in bezit genomen en later door hen hernieuwd.

Over de beide beursen, hierboven vermeld, lezen wij in een handschrift (Arch. II. N. 15) het volgende:

„Anno 1799 in de maandt Maart ontfangen een se„creete aanschrijvinge van 't uijtvoerend bewind der Ba„taafsche Republieq inhoudende een bevel tot opgaave der „beursen gefundeert tot behulp der studien, waarvan de „goederen zijn gelegen in het voormalig Belgien (of Bra„bant, Vlaanderen, ook wel genoemdt 't Catholijke Ne„derlandt, welke beursen en derselver eijgendommen door „de overwinnende franschen werden geeijgent)."

„Daarop nagesien de fundatie Brieven van 2 beursen „gefundeert door de Eerw. Heeren Zaliger Matthias Thinx, „Vicaris van het St. Nicolaas-autaar in de parochiale kerk

„te Edam, desen is bevonden, dat gefundeert is met een „somme van 600 guldens om daarvoor jaarlijks een rente „van dertig guldens te besorgen."

„De andere beurs is gefundeert door den Eerw. Heer „Nicolaas Wits, Vicarius van St. Joseph of 't Scheeptim-„mermans Gilde-autaar in gemelde parochiekerk met een „somme van 720 guldens om daarvoor een rente te be-„sorgen."

„Dese gelden sijn aan die collegiën tot Loven in Bra-„bant besorgt en dus is ons nooijt gebleeken op wat wijze „die rente gekogt nog op wat goederen die gevestigd zijn."

„Weshalve wij sustineeren in dit geval niet te vallen „in de termen bij de voorz. aanschrijvinge vermeldt, als „buijten staat sijnde om eenige aanwijsinge te kunnen „doen van goederen of effecten."

„Te meer daar wij niet weeten of er in 100 jaaren „wel een begeving door den pastoor van Edam van de-„selve is gedaan, dewijl zij geen besitters der originele „brieven waren en geene Bursalen zijnde moeten de ren-„ten tot onderhout der collegien dienen"

„Deze fundatiebrieven zijn ons aldereerst bekent ge-„worden in 't jaar 1769 en zijn ter secretarie deser stad „gevonden door Mr. Leoninus en zijn waarschijnlijk in de „Revolutie, anno 1572 alhier voorgevallen, buijten dis-„positie der R. K. pastoors geweest en dus geen besitters „zijnde van de Authenticque brieven konden zij er geen „gebruijk van maaken."

„Dit voor memorie gestelt zijnde op den 5 April 1799 „en betuijge de opregte waarheijd na mij beste wetenschap „conform te zijn"

(geteekend) Gerrit Petrus Lichter,
President van 't Committee van Justitie.

Het origineel van beide beursen berust op het Stadhuis, het copie bij ons (Arch. II. N. 15).

Meindert van Enkhuizen, vroeger pastoor van Bovencarspel; hij was pastoor van St. Nicolaas in 1572, in welk jaar hij uit de stad werd verbannen en met een gedeelte zijner parochianen naar Amsterdam trok, waar hij den 31 Julij 1573 is overleden. Hij wordt door Petrus Opmeer genoemd een allerdeftigste belijder en een allerwaardigste pastoor der Edamsche kerk. Hij verdiende dan ook wel den naam van „belijder"; want onder zijn pastoraat kreeg de hervorming de overhand, werd de St. Nicolaas-kerk door de protestanten met geweld in bezit genomen en de pastoor uit de stad verbannen.

Op den eersten Zondag na St Jan 1572, des morgens ten 9 uur, werd in de St. Nicolaas de eerste hervormde predicatie gehouden door Paulus Pieters, een afgevallen priester (Arch II. N. 14).

Over dezen Paulus Pieters staat in een kronijkje van Edam te lezen: „Anno 1575, den 31 Augustus, is ge- „storven Pouwels Pieters, die eerste dienaar des Heijli- „gen Evangelijums in Edam, ende leyt begraven op het „koer onder de serck, daar die Mispaep op 't hooge Outer „placht mis te doen" (Aant v. Mr Leoninus op W. Kruijthof, gesch. v. Edam bl. 26).

Alvorens wij afscheid nemen van de oude St. Nicolaas, geven wij eerst nog het woord aan den Edamschen pastoor H. Schaap, die in zijne „Memorie" in het jaar 1796 over die kerk het volgende aanteekende (Arch. II. N. 14):

„De St. Nicolaas-kerk was door den aanwas en bloei „der gemeente tot zulk een aanzienlijk gebouw gebragt, „dat men haar wel voor een der schoonste, zoo niet voor „de schoonste van Noord Hollands kerken kon beschouwen. „Prachtig en bewonderenswaardig was dit kerkgebouw „zoo van binnen als van buiten; het verwelfsel was zoo „kunstig geschilderd, dat het wel het werk van Apelles „scheen te zijn. Hierin komt W. Kruijthof, wiens geschie-

„denis van Edam in het jaar 1781 door Mr. Leoninus, „Oud Schepen der stad, verbeterd en met aanteekeningen „vermeerderd, is uitgegeven, overeen met de Heeren „Bondt en Blondeel, die daarenboven nog zeggen, dat „er zeer kostbaar geschilderde glazen in waren."

„De kerk was versierd met drie orgels, waarvan het „middelste met zilveren pronkpijpen is geweest. Het koor-„schut van die kerk was van goudgeel koper, dat met „zoo kunstige hand met allerlei lofwerk en bloemen was „doorvlochten, dat het de aanschouwers deed stilstaan en „zij als in verwondering verrukt en opgetogen werden."

„Eindelijk pronkte dit gebouw, op onbeweegbare fun-„damenten, muragien en pijlers bevestigd, met een sier-„lijk gewerkte torenspits, hebbende een hoogte van 110 „voeten boven het vierkant; zoodat zij tot baak diende „op de Zuiderzee."

„Ook heb ik uit aanteekeningen van G. P. Lichter, een „kundig man en schepen der stad en uit aanteekeningen „van diens oudheidkundigen vriend, Mr. Jan Leoninus, „een gereformeerd advocaat, die 30 jaren bezig is ge-„weest met alle oudheden der stad op te sporen; ten einde „eene stadsbeschrijving te kunnen uitgeven; ook heb ik „van hen, dat deze kerk heeft gehad 12 of 13 Vicarissen „en even zooveel altaren."

„Ook weet ik uit deze aanteekeningen, dat er een Re-„monstrans is geweest, die men in een karn van de groot-„ste soort niet kon bergen."

„Ook zegt hij, dat deze kerk zilveren kroonen heeft „gehad, maar misschien zijn dit lampen geweest. Het is „ook niet onmogelijk, dat zulk een kostbaar gebouw zil-„veren kronen heeft gehad."

„In het koor aan de Noordzijde hingen drie zilveren „schepen en twee zilveren kasteelen, ter gedachtenis aan „de overwinning van Damiate, waardoor de stad haar

„wapen zou gekregen hebben; welke schepen en kastee-„len omtrent het jaar 1594, om stadsbehoefte, naar de „Munt van Dortrecht zijn gezonden, om geld daarvan te „slaan, met belofte van burgermeesteren, om ze aan de „kerk terug te geven; zonder dat ooit hieraan voldaan „is; alleen heeft de stad het glas, voorstellende het in-„nemen van Damiate; een glas in 1610 door Haarlem „gegeven; omdat vele burgers van Edam zich verdien-„stelijk hadden gemaakt door de hulp, die zij aan de „Haarlemmers bewezen bij de belegering en inneming „van Damiate in 1219; omtrent 1714 of 1715 op stads-„kosten laten vernieuwen."

De parochie is op dit oogenblik nog in het bezit van een keurig gewerkt zilveren wierooksvat, hetwelk, volgens een aanteekening in een oud parochieboek, nog afkomstig zou zijn uit de oude St. Nicolaas kerk. Zou dit wierooksvat ook behooren tot die ornamenta abscondita, waarover wij lezen: „duo viri primarii ecclesiae Edamen-„sis retinent ornamenta ecclesiastica quae tempore schis-„matis rerum fuerunt abscondita" (Acta Capituli Harl. 1665, 15 Apr. N. 2)?

Pastoor Meindert van Enkhuizen was dan den 31[sten] Julij 1573 in ballingschap gestorven. De Katholieken, uit de St. Nicolaas verdreven, zullen wel niet zoo dadelijk een eigen kerkhuis hebben betrokken. Men wijst, wel is waar, in de stad op het Noord-achterom een oud gebouw aan, waarvan de overlevering zegt, dat de Katholieken daar in de dagen der vervolging kerk hebben gehouden; maar dat zal misschien later geweest zijn; want zoo oud is, dunkt ons, dat gebouw zeker niet Meer waarschijnlijk is, dat de Katholieken, zooals meer in dien tijd gebeurde, nu hier dan daar in het geheim godsdienstoefening zullen gehouden hebben; de verdienstelijke „klopjes" althans, wier namen in een handschrift van het par. arch. gedeel-

telijk zijn bewaard gebleven, schijnen ook hier in de dagen der vervolging haar welbekend officie met ijver vervuld te hebben (Arch. II. N. 18).

Hoe dit zij, de geregelde geestelijke bediening is door de reformatie in Edam niet onderbroken geweest; want toen pastoor Meindert van Enkhuizen uit de stad verbannen was, werd, volgens een oude pastoorslijst, de parochie waargenomen door den kapellaan Petrus Nicolaas Wit en eenige andere priesters, wier namen niet genoemd worden. Genoemde pastoor werd verbannen „latende alhier „den kapellaan Petrus Nicolaas Wit met de helft der „priesters, die de gemeente bediend hebben tot het jaar „1606, toen de laatste van hen is overleden" (Arch. II. n° 18).

Theodorius Hulsius, de eerste pastoor na de Reformatie, van 1606—1628, toen hij alhier is overleden. Hij werd door den Apostolischen Vicarius Sasboldus Vosmerus aangesteld tot pastoor van Edam, Monnickendam en Purmerend. Toen hij het beheer over de parochie aanvaardde, waren de Protestanten bezig met den herbouw van de groote kerk; want de oude St. Nicolaas was op den 24sten Februarij 1602 door een verschrikkelijken brand bijna geheel vernield geworden. Deze brand, zegt pastoor H. Schaap in zijne „Memorie", werd door de Katholieken beschouwd als een straf des hemels voor de vele heiligschennissen, welke de hervormden in die kerk gepleegd hadden. Over dezen brand teekent H. Roswydus dan ook het volgende aan:

Na gezegd te hebben, dat protestantsche soldaten twee dagen achtereen in de kerk de godsdienstplegtigheden der katholieken heiligschennend hadden nagebootst, gaat hij aldus voort:

„den tweeden dag aldus overgebragt zijnde, meijnden „deese onverlaaten bengels den derden dag nog het te

„raasen schikkende hen tot 's morgens Misse te doen in „de kerke, daar zij gelogeert laagen: Misse zeg ik, op „de manier, gelijk fielten en rabauwen doen, spottelijk, „gekkelijk, booselijk, maar dank Godt, het miste hen; „want niettegenstaande, dat het winterachtig en koud „was, de lucht begon 's middernagts ontsteldt te worden, „met wolken, winden, blixemen en donderslagen, ende „juijst kwam de vlamme des blixems in de top des toorns „van de kerke en thoonde, dat hij vierig en brandig was, „vernielende den thoorn van boven tot de steenen voet „toe, en terstond vallende op de kerke, die schendende, „ja verslindende; zoo dat de berooijde guijten daar uijt „moesten, en elk om een goed heenkomen soeken; toen „riep men, brandt, brandt, brandt! die niet ophield, „voor dat er 29 huijzen weggenoomen waaren; het der„tigste bleef staan, daarin woonde een vrouwe, genaamt „Stijn Pastoors, die Catholyk synde, haar huijs boven „en beneeden besprengh hadde met wijwater, op hoope „van daar door van 't vier bevrijt te zijn, gelijk ook „geschiede, zoo een ijgelijk sag" (Rosw. aanh. op de Kerk. „Hist v. Bar. bl. 201. Uitg. 1623).

De herbouw werd spoedig na den brand door de Protestanten begonnen en in 1610 voltooid. Later werd de kerk nog driemalen door den brand gedeeltelijk vernield en altijd op denzelfden dag, op den 24sten Februarij. Het is misschien daarom, zegt een oud Parochieboek, dat onze voorouders in Edam zijn begonnen de Reliquie te vereeren van den H. Matthias, om door de voorspraak van dien Heiligen in het vervolg voor brand bewaard te blijven.

De prachtige oude St. Nicolaas kerk is alzoo door het vuur verteerd; de muren en pijlers alleen zijn nog voor een groot gedeelte uit den roomschen tijd. Ook schijnt het Noorder portaal gespaard gebleven; waar men in de buitenmuren nog de nissen kan zien, waarin de beelden

van heiligen vroeger geplaatst zijn geweest. De tegenwoordige St. Nicolaas of, zooals de protestanten liever zeggen, de groote kerk zal den bezoeker althans van binnen weinig of geen voldoening schenken. Zij is een groote kerk, waarin de geschilderde glazen ons niet meer voorstellen de stichtende figuren van Gods lieve heiligen, maar wel de wapens dier Noord-Hollandsche steden, die zich bij den herbouw door geschenken verdienstelijk hebben gemaakt.

Pastoor Theodorus Hulsius werd opgevolgd door Mr. JOANNES VAN DER STEEN, uit de Streek, S. Th. Licent, Aartspriester van Waterland Hij is 3 jaar pastoor geweest van Edam 1628—1631. Hij werd den 14den April 1657 door het Kapittel van Haarlem met algemeene stemmen tot boekenkeurder benoemd en is als overste van het St. Agnes klooster te Emmerik in hoogen ouderdom den 24sten September 1669 overleden.

Hier ontstaat in onze pastoorslijst een leemte van 1631—1665, toen, waarschijnlijk ten gevolge van het „Actum „de provisione nonnullorum Pastoratuum in Edam" enz. (Acta cap. Haarl. 1665, 15 April N. 2),

THEODORUS GROENHOUT, uit Haarlem, in 1665 pastoor werd benoemd van de St. Nicolaas parochie te Edam. Zijn pastoraat was kort van duur. „Exagitata est gravis „quaedam difficultas in Pastoratu Edamensi." (Acta Cap. Harl. 1665. 18 Aug. N° 4). Moeijelijkheden van ernstigen aard schijnen tusschen het bestuur der stad en den pastoor ontstaan te zijn. De strijd eindigde met het verbod om te prediken. Op den 10den November 1665 werd den pastoor door Burgemeesteren van Edam het prediken verboden.

Mr. JOANNES VAN RIJSSEN, uit Deventer, een Keulsch godgeleerde, pastoor van 1666—1667, toen hij vertrok naar West-Zaandam. „Twee en dertig jaren heeft deze „brave en ijverige priester die gemeente bediend, en had

„reeds meermalen uithoofde van ligchaamsgebreken en „hoogen ouderdom een eervol ontslag gevraagd, toen het „hem eindelijk in September 1699 werd verleend. Kort „te voren, immers in 1695, had hij nog een nieuwe kerk „gebouwd op het dusgenaamd papenpad, omdat het oude „kerkje te klein was geworden. Hij vertrok naar Emmerik, „waar hij 2 April 1700 overleed" (Bijdr. d. I, afl. I, bl. 121). Hij werd in Edam opgevolgd door

Wilhelmus Schoenius, een Edammer, Bac. in de godgeleerdheid, vroeger pastoor van Ooster- en Wester-Blokkert. Van West-Zaandam werd hij verplaatst naar Edam, waar hij van 1667—1669 de herderlijke bediening vervulde. Emeritus geworden bleef hij in Edam wonen, waarschijnlijk niet al te rustig; want „Adhortati sumus „Dominum Schoenium, ut, qui Pastoratum suum Eda„mensem resignaverat, majoris quietis caussa etiam loco „cederet, uti brevi post fecit (Acta Cap. Harl. 1674. 3 April). In Edam schreef hij een Hollandsch werkje, dat ten titel voerde: *Weg tot de zuiverheid voor de Hollandsche maagden*; hij schijnt dit werkje, te Edam begonnen, na zijn vertrek voltooid te hebben, want het werd gedrukt te Antwerpen in 1676.

„In Hoofdstuk 31 van dit werkje, dat goedgekeurd is „door Albertus van Eede, kanunnik, aartsdiaken en boe„kenkeurder van Antwerpen, vaart hij hevig uit tegen „de leeken en vooral tegen de kerkmeesters, die in verzet „komen tegen de bevelen of maatregelen van hunnen pas„toor, en bezigt daar uitdrukkingen, die alleen uit een „verbitterd gemoed kunnen voortkomen" (Bijdr. t. a. pl.). Hij vertrok van hier naar Amsterdam, waar hij den 11en December 1684 is overleden. Op hem volgde

Isaac van Eesten, pastoor van 1669–1678. Hij was in Gelderland geboren en heeft gestudeerd aan de Hoogeschool te Leuven.

„Hij was een zeer dappere voorstander des geloofs, „een ijverig zielbestuurder en een weldadige vader der „armen; daar echter zijne krachten en middelen door het „geweld der vervolging uitgeput waren, is hij te Edam „in den Heer ontslapen den 14^{den} October 1678" (H. v. R. t a pl.). Hij is begraven in de St. Nicolaas kerk, in de zuid-kapel, graf N° 304 aan het oost-einde, onder Jan Hendrik Kok, wiens kist 6 December 1775 op de gebeenten van voornoemden pastoor is gezet Hij werd opgevolgd door

JACOBUS BOSMAN, uit Haarlem, 1678–1692. † 10 Febr. 1692. „obijt 10 Febr. 1692 Edami, pastor ibidem" (Necrol. Harl.) Onder dezen pastoor was de toestand der katholieken zeer geregeld. De oudste nog aanwezige trouwregisters, rekenboeken, notulen en kapitaalboeken van kerk, armen en weezen zijn uit dien tijd en getuigen van groote naauwkeurigheid en ordelijke administratie. In 1675 werden 9, in 1676 werden 6, in het jaar daarna 7 huwelijken ingezegend en zoo gaan die boeken geregeld voort tot op onzen tijd.

PETRUS HANNEMAN, S. Th. Bac., een Hagenaar, vroeger pastoor te Berkenrode, alhier 1692–1704, toen hij den 30sten April stierf aan een keelontsteking. Door zijne zorgen werd de belangrijke bibliotheek der kerk zeer vermeerderd.

GERARDUS DE JAGER, uit Amsterdam, vroeger kapellaan te Edam. Pastoor in 1704. † in 1719.

WILHELMUS WEITMANS, S. Th. D., uit Utrecht, werd pastoor van Edam in 1718–1720, toen hij vertrok naar Vogelenzang, waar hij is overleden. Deze pastoor heeft onder den naam van David Pierman tegen P. Vlaming, een professor der jansenisten te Amersfoort, het katholiek geloof verdedigd. Op hem volgde

GERARDUS VAN DER MEER, van Poeldijk, pastoor van 1720–1728, toen hij in deze bediening te Edam is gestor-

ven. In zijn herderlijke bediening werd hij eens op een onaangename wijze gestoord door den jansenist Matthias Oosterling, die omstreeks dien tijd pastoor was van het Beggijnhof te Delft. Ziehier het geval :

„Ten tijde als de Eerw. Heer Gerardus van der Meer „pastoor te Edam was, is Bregje Oosterling, geestelijke „dogter en zuster van den Heer Matthias Oosterling, die „jansenist pastoor was op het Beggijnhof te Delft; terwijl „zij, geestelijke weduwe zijnde, het ambt van voorzangster „in onze kerk bediende; zeer gevaarlijk ziek geworden. „Haar broeder zulks vernemende is spoedig naar haar „toegekomen, heeft haar door drogredenen zoo verre weten „te verlijden, dat zij of door hem zelve of door den Heer „Gerardus Keners, die jansenist pastoor van Purmerent „was, zich de laatste Sacramenten zoude laten bedienen; „daar zij, van den laatsten Heer afkeerig en liever haar „eigen pastoor had is het Oosterling gelukt om zijne zuster „te bedienen, onder deze protestatie, dat zij bleef vol„standig zich aan de H. Kerk houden en stierf in 't zelve „geloof, 't geene zij in den doop aangenomen en beleefd „had en hij zich stelde verantwoordelijk voor haar in Gods „oordeel; dus is dan Bregje Oosterling overleeden, haar „broeder wel sorgende dit in stilte, zonder dat iets ver„zuijmt was, onzen pastoor te beletten er eenige kennis „van te verkrijgen; daarom is door de pastoor gewijgert „om geene van die diensten te laten geschieden, welke „de Kerk wegens haare afgestorvene kinderen pleegt. „Heer Oosterling heeft, niettegenstaande hij daartoe alle „pogingen aanwende, van onzen pastoor niets kunnen ver„krijgen; en tot Delft gekomen zijnde in zijne pastory, is „korten tijd daarna door de dood overvallen, om aan het „onzienlijk opperhoofd der Kerk van zijne ongehoorzaam„heijt te geven rekening zoo van deese als van zijne „andere scheurmakende daden.

„Dit verhaal is aan mij gedaan door personen van die „familie, die het geval bijgewoond hebben, dat ik opge-„schreven heb voor memorie, want het maakte al vrij wat „opspraak in de gemeente" (Arch II. N° 18).

(Geteekend) *Edam*, 25 Februarij 1802.

GERRIT PETRUS LICHTER.

In de laatste dagen van zijn leven heeft pastoor Gerardus van der Meer de herderlijke bediening niet persoonlijk meer kunnen waarnemen, want toen werd de parochie bediend door Joannes Lazaar, die deservitor was tot FLORENTIUS IGNATIUS CAMINA pastoor werd benoemd 1728–1734. Hij was vroeger kapellaan geweest te Leidschendam; in het jaar 1729 had hij tot kapellaan Jacobus van der Stoot. Hij werd pastoor van 't Kalf, waar hij in hoogen ouderdom is overleden.

Het getal communicanten neemt van jaar tot jaar toe, want jaarlijks worden er meerdere huwelijken ingezegend.

GERARDUS VOSCH, van 1734–1744, uit Leiden, vroeger pastoor van Obdam, overleden te Edam. Onder dezen pastoor was het kerkhuis der katholieken gelegen aan de zuidzijde van de Achterhaven, zooals blijkt uit een kapitaalboek van dien tijd, waarin als eigendom wordt opgegeven: „een huis, met zijn toebehoorende erve, staande en gelegen alhier ter steede aan de zuidzijde van de Agterhaven, belent ten westen Mr. Pieter Langendijck en ten „oosten Jacob Ruijter, hetwelk huijs ons dient tot kerkhuis."

Het getal communicanten zal in dien tijd ongeveer 700 zijn geweest.

HERMANUS TEUSSE, Missionarius Apostolicus, vroeger pastoor te Nibbixwoude, in Edam 1744–1769. Hij is 63 jaar oud geworden, † 22 December 1769 en begraven in de groote kerk op het koor graf N° 57. In het jaar 1761 had hij tot kapellaan Joannes Meijbeek, een Amsterdammer, die 19 November 1768 pastoor werd benoemd

van Noordwijkerhout en als pastoor van Voorburg is overleden. „Pastoor Teusse heeft alhier vele kwellingen uitge„staan van zekeren burgemeester en predikant over het „doopen van onechte kinderen en van dezulken, waarvan „een der ouders oncatholyk waren, moetende deswege aan „den toenmaligen schout eene boete van 500 guldens be„talen, wilde hij een langdurig proces en meerdere ver„volgingen ontwijken, ja men ging zóó ver, dat men zijnen „kapellaan den Eerw. Heer Joannes Meijbeek meende de „stad uit te bannen, doch toen werd bij andere burge„meesteren besloten, hun Eerw. te hooren; wanneer zij „daarna onschuldig bevonden zijnde, hun ambt weder „mogten waarnemen" (Arch. II. N° 9).

Joannes Gerardus Lemmers, geboren te Paramaribo, was pastoor te Edam 1769–1795, werd toen emeritus, is ruim 62 jaren priester geweest, † 19 November 1823, in den ouderdom van ruim 88½ jaar en begraven den 24sten November 1823 in de groote kerk te Edam. Hij is ruim 25 jaar met een buitengewonen ijver alhier werkzaam geweest. Het is niet mogelijk op te noemen wat hij al gedaan heeft voor de kerk, de armen en de weezen. Requesten zonder tal heeft hij, en meestal met goed gevolg, ingediend bij het bestuur van stad en van land, om den toestand der R. K. gemeente te verbeteren en haar te onttrekken aan de voogdijschap van burgemeesteren, schouten, baljuwen en hoe zij verder heeten mogen.

Toen hij de herderlijke bediening aanvaardde was een zijner eerste zorgen den toestand der weezen te verbeteren. De weeskinderen der gemeente werden in dien tijd bij de burgers, zoo binnen als buiten de stad, uitbesteed. Dit was zeer kostbaar en dikwijls gevaarlijk voor de goede zeden. Na langen tijd bezig te zijn geweest met voorbereidende maatregelen, diende pastoor Lemmers een request in bij de regeering der stad, waarin hij verzocht die kin-

deren in één huis te mogen vereenigen en een weeshuis te mogen oprigten. Op dat verzoek kwam een gunstig antwoord en zoo werd op den 21sten Januarij 1781 het weeshuis gesticht voor R. K. weezen der gemeente (Arch. Grootb. A. bl 109).

Maar de katholieken moesten meer onafhankelijk gemaakt worden van land en stadsbestuur. Alvorens pastoor Lemmers door de regeering der stad als pastoor erkend en toegelaten werd, moest hij, even als zijn voorgangers hadden moeten doen, *f* 52.50 admissiegeld betalen. Hij wilde de laatste pastoor zijn, door wien die gehate penningen voldaan werden; een request door hem ingediend, vond een gunstig onthaal en door een Resolutie der Staten van Holland en West-Friesland werd op den 18den Maart 1786 dat hatelijke admissiegeld voor goed afgeschaft (Arch. Grootb. A, bl. 30).

Kort daarna diende de pastoor wederom een request in bij de regeering der stad, waarin hij verzocht om ontheffing van het zoogenaamde Recognitiegeld. De R. K. gemeente, die toen nog geen 700 communicanten telde en zeer arm was, moest jaarlijks aan den Hoofd-Officier der stad eene som van 100 guldens opbrengen, om vrijheid van godsdienst te hebben en openbare godsdienstoefening te mogen houden. Op dat request kwam een gunstig antwoord en door een Resolutie der Staten van Holland en West Friesland werd op den 25sten Jannarij 1787 die belasting op den Godsdienst, dat hatelijke Recognitiegeld geannulleerd en afgeschaft (Arch. Grootb. A, bl. 31).

De kerk der R. K. op het Noord-Achterom was te klein geworden voor de gemeente. De onvermoeide pastoor schreef wederom een request aan de regeering der stad en zoo werd het kerkgebouw in 1790 aanmerkelijk vergroot en verbeterd (Arch Grootb A, bl. 143).

Na vijf en twintig jaren zoo onvermoeid werkzaam te

zijn geweest, mogt deze ijverige priester, die weldoener der Kerk en vader der weezen, dan ook wel een eervol ontslag vragen en de herdelijke zorgen overgeven aan zijnen opvolger.

Henricus Schaap, uit Amsterdam, weleer kapellaan te Velsen, in 1775 pastoor te Spanbroek, in 1788 pastoor te Wormer, van 1795–1810 te Edam, † 2 Februarij 1810 in den ouderdom van 75 jaren en omtrent 6 maanden. Deze kundige priester heeft vele bijzonderheden over de kerkelijke geschiedenis van Edam voor het nageslacht opgeteekend. Hierin werd hij bijgestaan door zijn kerkmeester G P. Lichter, oud Schepen der stad, die met zijn oudheidkundigen vriend Mr. Leoninus vele handschriften van het stads-archief met zorg heeft gecopiëerd. Pastoor H Schaap is dan ook de opsteller van een „Memorie", in het par Arch. gedeponeerd, waarin vele belangrijke zaken geschreven staan en kostbare aanteekeningen zijn gemaakt over de oude St. Nicolaas kerk, de O. L V. kerk, het burger weeshuis en andere stichtingen uit den roomschen tijd (Arch II, N° 14). Ook heeft hij een uitvoerige en langdurige briefwisseling gehouden met de autoriteiten van stad en van land, over het terugbekomen, gedeeltelijk althans, van kerken, goederen en fondsen, die vroeger eigendom waren geweest van de katholieken, maar later door de protestanten in bezit waren genomen. De zaak was reeds zoover gevorderd, dat er een taxatie plaats had der verschillende goederen, maar het scheen geen ernst te zijn, want de groote St. Nicolaas kerk werd getaxeerd op *f* 2000, de O. L. V. kerk op *f* 800 en het kostershuis met de pastorie op *f* 400; van die gelden moest nog afgetrokken worden *f* 2500 voor schulden, waarmede die gebouwen, volgens opgaaf der protestanten, bezwaard waren, en dan zou het overschot tusschen katholieken en protestanten regtvaardig verdeeld worden. Met deze be-

spottelijke taxatie waren de katholieken natuurlijk niet te vreden. De correspondentie werd onderbroken, later wederom begonnen en met kracht voortgezet; maar, ofschoon het regt der katholieken door de bevoegde Autoriteiten erkend werd, bleef men altijd twisten over het „wat" en het „hoeveel"; tot eindelijk de regeering geen antwoord meer gaf en het requestreren tegen den wil van pastoor Schaap werd gestaakt, zonder dat de zaak ooit tot een eindbeslissing is gekomen (Arch. II, N° 14). Pastoor Schaap stierf den 2den Februarij 1810. Na zijnen dood kreeg Edam een deservitor, Theodorus Tetrode, tot op den 29sten Mei van dat jaar

Georgius Joannes Belderok pastoor werd benoemd. Hij was uit Vlissingen, kapellaan geweest te Wervershoef en te Amsterdam in de kerk „de Pool", werd pastoor van Nibbixwoude en daarna van Edam 1810–1824, † 6 April 1824 in den ouderdom van 64 jaar en werd begraven in de St. Nicolaas-kerk te Edam. Op den 5den September 1811 moest hij het doopregister zijner gemeente overgeven aan de Maire der stad. Dat doopregister begon met Januarij 1674 en eindigde met 16 Augustus 1811. Daar de kerk der Katholieken veel te klein was geworden voor de gemeente, zoo besloot pastoor Belderok de kerk te vergrooten, te verbeteren en bijna geheel te vernieuwen; maar de ijverige priester mogt zijn plan niet ten uitvoer brengen. Na een ziekte van slechts weinige dagen stierf hij den 6den April 1824. Het door hem begonnen werk werd door den algemeen beminden kapellaan Gerardus Georgius Bongaerts, die deservitor geworden was, met kracht en volharding voortgezet en na veel moeite en opoffering gelukkig voltooid; zoodat het bijna geheel nieuwe kerkgebouw op den 19den Mei 1825 met groote plegtigheid kon worden ingezegend en door de geloovigen in gebruik kon worden genomen. De pastorie

bleef op het Noord-Achterom, de hoofdingang der kerk kwam op de Voorhaven. De kosten van den bouw werden voor een groot gedeelte betaald uit het legaat van Zaliger den Heer H. van Wetering, die in 1817 de R. K. Kerk van Edam tot algemeenen legataris en erfgenaam had gemaakt van geheel zijn aanzienlijke nalatenschap. De naam van dien grooten weldoener zal dan ook altijd bij de Katholieken van Edam in zegenend aandenken blijven.

Gerardus Cornelius Koeterel, een Rotterdammer, pastoor alhier van 1825-1835, werd toen verplaatst naar Brielle, † 24 Januarij 1838 in den ouderdom van 46 jaar en ruim 9 maanden, begraven 27 Januarij 1838 op het R. K. Kerkhof te Maasland.

Petrus Kroes, 1835-1839, † te Edam den 4den November 1839 in den ouderdom van ruim 47 jaren.

Wilhelmus de Bruijn, 1839-1843, werd toen verplaatst naar Alphen, waar hij werkzaam was tot 13 Mei 1851, toen hij pastoor werd van Gouda (O.L.V.), emeritus geworden 18 October 1869, † te Gouda 10 Julij 1873 in den ouderdom van 69 jaar en begraven den 14 daaraanvolgende op het R. K. Kerkhof te Alphen.

Franciscus Josephus Haanraads, Rotterdammer, alhier pastoor van 1843-1853, vertrok toen naar Amsterdam als pastoor van St. Nicolaas (binnen de Veste) van 1853-1855, werd verplaatst naar St. Nicolaas (buiten de Veste) 1855-1863, toen hij emeritus werd, † 16 Julij 1865 te Breda.

De kerk van 1825 was wederom te klein geworden voor de 1100 communicanten van Edam. Pastoor Haanraads besloot een kerk te bouwen, die waarschijnlijk nooit meer te klein zou worden. Het plan ging door; de oude kerk werd gedeeltelijk afgebroken, het overige gedeelte zou worden ingerigt voor presbyterium, biechtkapel en

pastorie. Op den 28sten September 1846 werd door den pastoor de eerste steen gelegd van de tegenwoordige fraaije en groote parochiekerk, die op den 26sten October 1847 door Z.D.H. Cornelis Ludovicus van Wijckersloot, Bisschop van Curium plegtig werd ingewijd. Een marmeren hoeksteen, in den zijgevel geplaatst, wijst aan, waar de nieuwe kerk met het overig gebleven gedeelte der oude kerk is vereenigd geworden. Deze hoeksteen werd op den 23sten Maart 1847 gelegd door den Deken van West-Vriesland, Petrus Does, z. g. Deze kerk, naar het plan van den Architect H. H. Dansdorp door den aannemer Theodorus v. d. Horst gebouwd, heeft gekost totaal *f* 62,366,87. Het rijk verleende *f* 12000 subsidie, de Provincie gaf *f* 4000, de Negotiatie bedroeg *f* 8000 en het overige werd betaald uit vrijwillige giften der geloovigen en uit de kerkelijke fondsen, die met magtiging van de geestelijke overheid verkocht waren. Zoo werd de kerk herbouwd, gelijk zij thans nog is, behalve de voorgevel, die in 1873 aanmerkelijk is veranderd en verbeterd.

Nicolaas van Gastel, uit Rotterdam, pastoor van 13 September 1853 tot 28 Februarij 1856. Hij werd toen verplaatst naar Diemen, † als emeritus te Utrecht 18 Junij 1870, aldaar begraven op den 21sten daaraanvolgende op het R. K. Kerkhof buiten de Wittevrouwe. Kort voor zijn vertrek van hier, op den 2den Februarij 1856, had Z.D.H. Mgr. Franciscus Jacobus van Vree, Bisschop van Haarlem, Edam verheven tot eene parochie onder de bescherming van den H. Nicolaas.

Christianus Theodorus ter Maat, van 28 Februarij 1856 tot 8 Junij 1864, toen hij als pastoor verplaatst werd naar Delfshaven. Onder dezen pastoor werd Volendam een eigen parochie. Over deze gebeurtenis lezen wij in het notulenboek van dien tijd het volgende: „Op den „eersten Paaschdag van het jaar 1860 heeft voor onze

„parochie evenzeer als voor de Volendamsche ingezetenen „een allergewigtigste gebeurtenis plaats gehad. Op dien „dag toch is openbaar in de kerk onder de Hoogdienst „de afkondiging geschied van de oprigting der St. Vin„centius parochie te Volendam, welke afkondiging ver„rigt werd door den ZeerEerw. Heer Arnoldus Heuvels, „vroeger pastoor van Schagen, thans aangesteld tot eer„ste pastoor der nieuwe parochie Volendam."

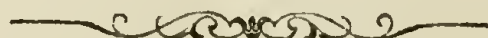
JOANNES BERNARDUS FRANCISCUS ROELVINK, alhier pastoor van 8 Junij 1864 tot 19 September 1865. Op dit oogenblik pastoor te Heilo.

LUCAS SCHOLTE, van 19 September 1865 tot 29 September 1868, toen hij verplaatst werd naar Limmen.

GODEFRIDUS GABRIËL HONIG, uit Enkhuizen, van 29 September 1868 tot 12 Julij 1872, toen hij als pastoor vertrok naar Weesp. Pastoor Honig heeft in 1869 de tegenwoordige fraaije pastorie gebouwd en een R. K. Kerkhof aangelegd, hetwelk den 2den September 1871 door hem is ingezegend.

CASPARUS JACOBUS HAAN, uit Amsterdam, pastoor benoemd 2 Julij 1872, geinstalleerd 14 Julij 1872. De parochie telt tegenwoordig ongeveer 500 communicanten en staat altijd nog onder de bescherming van haren ouden patroon St. Nicolaas.

C. J. HAAN, *Pastoor.*

DE PAROCHIE

VAN

DEN H. LAURENTIUS TE WEESP.

II.

(Vervolg van blz. 228, Deel II.)

Dr F. H. G. van Iterson, in 1837 als Predikant bij de Herv. gemeente te Weesp beroepen, deed in het kerkmeesterkantoor van gemelde kerk een hoogst belangrijke vondst van oude boeken en handschriften uit den tijd vóór de hervorming. Grootendeels zijn ze herkomstig uit het Oude Convent der Zusteren in het S. Johansklooster, de overige hebben aan het Jonge Convent behoord, behalve zeer enkele die op de schutbladen het opschrift dragen: „Liber sororum sce Katerie mude". „Vrij bestoven en als geabandonneerd", zoo lezen we in v. d. Aa meergenoemd, in eene open kast, stond deze boeken- en handschriftenschat, en er werd door niemand eenige waarde aan gehecht". De Heer van Iterson gaf zich de groote moeite deze geheele verzameling, bestaande uit 57 *incunabelen* of allereerste drukken en 51 handschriften, te onderzoeken, te doorlezen en er twee beredeneerde verslagen van te maken. Onder de *incunabelen* zijn er van hoog typografisch belang [1]. Ten dienste der wetenschap werd de geheele verzameling, in 1846, door heeren Kerkmeesters aan de Kon. Bibliotheek te 's Hage ten geschenke gegeven, onder bijvoeging van de twee catalogi, door den heer van Iterson vervaardigd. Aan deze eerbiedwaardige hand-

1) o. a. Textus summularum van Petrus Hispanus 26 Mei 1474 te Aalst gedrukt door Joh. de Westfalia.

schriften uit den roomschen tijd, ontleenen we nog een en ander omtrent de S. Laurens vóór de reformatie, ofschoon ze over de wording der parochie, de geschiedenis der kerk zelve, het aantal parochianen, geene bijzonderheden bevatten. Wat we te weten kwamen betreft de inkomsten der kerk en hare bezittingen, voortspruitende uit fundatiën, welker lijst evenwel ook nog aanwijzingen bevat van vroegere altaren en namen van een paar ons nog niet bekende geestelijken der kerk uit die oude dagen. Het handschrift is op perkament in dito omslag in 4e, zonder naam, op verschillende tijden en met verschillende handen geschreven, groot 35 bladen. Vooraf gaat een op papier geschreven register der HH. Missen, maar dit is niet tot het einde bijgehouden; dan volgt een kalender met namen op datums ingevuld.

Volgt nu de zakelijke inhoud der fundatiën door ons gemakshalve genommerd.

1. Heer Arent Gijsbertz. Jaarlijks in perp. op S. Agnietendag. 21 stuivers op Herman Jacobs huis en hofstede. Na bekostiging der kaarsen blijft het overschot ten bate der geestelijken. † 1476. op S. Vincentiusdag.
2. Bartout van Hoessen. In perp. op Paulus' bekeering de 7 getijden zingen en de H. Mis. 1 rijnsche guld. voor de getijden, 1 id. *voor het St. Jans altaar*, 1 id. voor de H. Mis en 3 kaarsen, op 2½ morgen land. † 1476. S. Timothei.
3. Jac. Peter Heijnenz en Alijt zijne vrouw. in perp. Elk op een halve morgen land, de meerdere opbrengst is voor de armen. † 1476. S. Polocronii epi et mris (17 Februari in den Kalender).
4. Bertha Jacop Claesz' weduwe. in perp. Op ½ morgen land. Elk priester, koster en schoolmeester, die deze memorie bijwonen ½ brasp. 5 of 6 scholieren te zamen ½ id. de rest aan *O. L. V. altaar ter noet goids*, mits de gildemeesters bij Bertha's graf 5 kaarsen opsteken. † 1471. 10e Mei.
5. Jan Dircxz of Jan van Beijeren uit *Botternes*. in perp. Op 1 morgen land. † 1474. S. Simeonis epi et mr.
6. Ansman Zweerz. in perp. 1 Wilh. Schilt op zijn huis en hofstede. Voor den cureijt 1 vl. gr. de andere priesters elk ½ id.

koster en schoolm. elk ½ id. de kinderen 1 id. 3 kaarsen opsteken; het overige aan de armen. † 1474. S. Wironis epi.

7. Geertruid IJsbrand peter heijnenz. in perp. Op 1 morg. land. Hiervan 1 rijnsche guld. a. d. armen, de rest voor de priesters en de kerk, 3 kaarsen. † 1474. XX mart. sive altero Bonifacii epi (6 juni i. d. Kalender).

8. Jacob Ment. in perp. 1 morg. land. Hiervoor zal men hem jaarlijks „begaen en over hem deijlen". † 1450. S. Jacincti mrs. (26 Juli i. d. K.).

9. Jacob Jacob Auenz. in perp. IX hont land. Eene H. Mis en 3 kaarsen. Het land verhuurd voor 12 stuivers vrij geld. † 1476. S. Stephani protomris.

10. Volmer Heijnricxz. *Aan het Gasthuis te Weesp.* De helft van een stuk land aan de westzijde van de vecht. in perp. jaarlijks 1 h. mis in de kerk van weesp. Hiervoor 1 wilh. schilt onder de dienaars der kerk te deelen na aftrek van 3 kaarsen. Over dit land is gepleit tusschen het Gasthuis en de erven, waarna nieuwe voorwaarden gemaakt zijn. *Gelijk achter in het Missale van het hooge altaar geschreven staat* [1]). † 1464. S. Magni mris. (19 Aug. i. d. K.).

11. Claes Jacop Petersz weduwe. in perp. 2 rijn. guld. op 1 morg. land. bij *het gein.* 1 r. gulden voor de armen en 1 voor de memorie; elken dienaar een „cromstert" en de rest voor 3 stalkaarsen. (Eccla solvit elk een halve stuiver) † 1473. SS. Undec. mill. virg.

12. Heijnrietgen gerijt Jan cupersz wijf martijn Jan noirdincxs dochter. in perp. op 1 morg. land aan de vecht. Bij de memorie 9 kaarsen en elken dienaar ½ stuiver. † 1471. S. Michaël.

13. Gheerbrich reijner bruntsz wijf. in perp. 1 beijersche guld. op hare kleine woning aan *de grobbe.* Elke dienaar 1 vl. gr. en de rest voor het waslicht der kerk. † 1456. S. Brictii epi. (13 nov. i. d. K.).

14. Albert claesz. in perp. 1 gouden beijerschen guld. op Jacob Rollenz huis in de *Lage slijkstraat.* 3 kaarsen, de rest voor de dienaars. Is afgelost en op andere wijze belegd. † 1476. SS. Lucii et Geminiani mrm.

15. Hr Elb. Jan Noirdincxz. in perp. 1 goud. rijn. gld. op 10

---

1) Is dit missale ook ergens te vinden?

hont land in *bloemendaal* en ½ wilh. schilt op Gijs Jan noirdincxz' huis aan de vecht. Elke dienaar 1 vl. gr. 5 kaarsen, de rest aan de armen of *O. L. V. ter nood altaar.* De ½ wilh. schilt is later op de molen buiten de Muiderpoort gelegd. † 1472. S. Celidonii mrs. (3 m[t] i. d. Kal.).

16. Gerijt Martz, Jacob Martz de verwer en margriet zijne vrouw. in perp. Gegeven ½ morgen land over de vecht. 3 kaarsen opsteken, de dienaren loonen en het overige den armen. Staat bij „Vacat".

17. H[r] Jan Veen. *Aan het Gasthuis.* in perp. Op 3 morg. land aan de noordzij van *smalweesp*, genaamd *het meenweer.* Elke dienaar ½ johannis brasp. den armen 5 schepels weijtenbrood. † 1464. S. Lucae evang.

18. H[r] Heijnrick Schout. *Aan het S. Antonius altaar* gemaakt 1 morg. land aan de noordzijde van *Smalweesp* in *Schout Noirdincxzland.* Memorie met 3 kaarzen. Elke dienaar 1 vl. gr. † 1468. S. Fidis virg. (6 oct. i. d. Kal.).

19. Jonkvrouw Adriaen ghijsb. van IJselsteijn huisvrouw „Heeft beleijd voor *Hr Gerijt van Bueren onse pastoer*" als notaris, hr. heerwich, johannes den koster en Zwaninck Claes kerkmeester, dat haar zoon Ant. v. Yselsteijn heeft besproken 2 nobelen jaarl. eeuwige renten op al zijn goed tot nadere aanwijzing van eenig bepaald goed. 1 nobel voor de armen op paaschavond en 1 nobel voor de memorie, elke dienaar 1 witte stuiver, de pastoor het *„noemenghelt"*, den armen 5 st. aan brood, de rest aan de kerk voor 15 kaarsen. Jonkvr. Adriaan heeft later voor de nobel der memorie een vasten pachtbrief gegeven en *omdat de dienaars der kerk dagelijks vermeerderden* bepaald: den cureijt voor de mem. en het noemen op den stoel der waarheid 4 st. den scholieren 2 st. den andere dienaren te zamen 14 st. den armen 5 st. aan schoon brood, de rest aan de kerk voor 15 kaarsen. „Vacat".

20. Peter Backer. in perp. 1 morgen land. Elke dienaar ½ st. voor 3 stalkaarsen 5 witte st. de rest den armen. † 1473. Die translat. Benedicti. (11 Juli i. d. Kal.).

21. Wouter Jan Merenz. Aan de kerk te weesp jaarl. en erfelijk 1 nobel in perp. Bij de memorie zullen de kerkmm. opsteken 9 kaarsen. Op Paulus Bekeering 's avonds vigilie en den anderen dag een zielmis laten zingen. Elke priester 1 oude

---

1) Jonkvrouw Adriaan is overleden a° 1496 cfr. fund. 107.

leeuw, den koster id. den schoolm. id. den kinderen 2 id. „*It totte ouden zusteren leemijt wouter Jansz. begrave en daer soe salmen dese voirsz memorie doen.* Deze nobel is verkocht, de memorie blijft, „want die kerck die ghelden heeft ghebuert. † 1468. Conv. S. Pauli.

22. In het jaar 1475 is in Kulenburgh op S. Vitalis-dag mris. gestorven en aldaar begraven meester albert Claesz. Eeuw. mem. op ½ morg. land in *Hontswijk* over de vecht. De dienaars der kerk zullen jaarl. deze rente ontvangen. Bij de mem. 3 kaarsen, de rest onderling deelen die presentes zijn bij de mem.

23. Hr Evert Jan Merenz. in perp. 1 goud wilh. Sch. op outeijghen van jonge gijsb. martenz. huis en hofstede bij *onzer vrouwen brugghe.* Voor de mem, ½ beijers. gld. de rest *aan het H. Kruis altaar.* „Vacat."

24. In het jaar 1478 op vig. Petr. en Paul. App. overleed Hr Egbert Egbertz. Besproken aan het *S. Antonius altaar* zijn huis en hofstede achter de zusters, ten noorden *de burensteeg.* Dit huis mag niet verkocht worden tenzij om een ander te koopen beter bij de kerk gelegen voor priesterwoning. 1 goud beijers gld. voor de eeuw. mem. te verdeelen onder de dan presente dienaren, die betalen zullen 3 kaarsen en het noemen. De gildemeesters van S. Antonius hebben dit gepermuteerd op 6 hont land *bij de galg.* Item 4 wilh. schild. later veranderd in 6 currente gld. en een oortje, hiervan 28 St. voor Peter Claesz.' memorie. Item 1 schilt voor het zingen der 7 gett. op dezelfde octaven als van Hr Bartout direxz., wiens renten met dit schilt verbeterd worden, mits nog bovendien te zingen de gett. van Ascensio tot Pinksteren. Worden ze niet gezongen, dan als bij Bart. Direxz.

25. In het Jr 1472 10 Sept. stierf Hr Bartout direxz. *fundatoer d'vicarien vad heijlige sacramet.* De vicaris zal voor de eeuw. mem. zorgen overeenkomstig hem bekende fundatie. Voorts 4 goud. Rijn. gld. voor het zingen der 7 gett. en 6 goud. R. gld. met 7 wilh. schild. voor priesters, schoolm. koster en *vuurstokers* om de 7 gett. voor te zingen in de octt. van paschen, pinkst., H. Sacr. Maria-Vis. Petr. en Paul. Laur. M. Hemelv. M. Geboorte, Martinus, Kerstmis, Besnijdenis en epiph. Die er bij zijn ontvangen presentiegeld: de priesters het volle, koster, schoolm. en 8 schol. ½ pres., omdat

zij geen mis doen; worden deze gett. niet gezongen, dan spek, vleesch, bier en brood jaarlijks uitdeelen aan zijne naaste armste familie in of buiten Weesp, of de huiszittende armen. De pastoor heeft met consent van de priesters een der met 2 wilh. sch. bezwaarde panden verkocht en het geld belegd.

26. Steph. Jan Poelen. heeft gegeven *vter tijmmeringhe onser kerken*" 4 morg. land bij smal weesp. De kerk zal jaarl. betalen 1 wilh. sch. te weten voor de priesters van de gilden, voor den cureijt, den koster, schoolm. en *stokers* te zamen 10 vl. gr. 3 stalkaarsen te betalen met een pond was, de rest van het schild voor de armen op den memoriedag, maandag na S. Catharina. Voor deze gezongen memorie zullen zorgen de kerkmm. met den vice-cureijt ten eeuwigen dage, want het land is verkocht en vertimmerd aan de kerk. † 1401. S. Lini perp. et M.

27. Geertruut Gerijt Oemen in perp. 2 guld. verbeterd door Gherijt Oem tot 3½ beijers gld. Zondags na 11000 m. dag gez. vigilie en maandag gez. memorie. Den cureijt 2 vl. gr. den kap. van *S. Salvator* en van *O.L.V. altaar*, schoolm. en koster elk 1½ vl. gr. 4 of 6 scholieren te zamen 1½ id. de andere *altaristen* die helpen zingen en naar het graf gaan 1 oude leeuw. 3 stalkaarsen, waarvoor de kerk 2 p. was ontvangt. De cureijt zal ten eeuw. dage noemen op den preekstoel Geertruut en Gherijt Oem, voor 2 leeuwen van elk. De rest voor de armen. Het land is verkocht en de kerkm. hebben het geld ontvangen. † 1493. S. Felicis epi. (23 Nov. id. Kal.).

28. Lijsbeth Claes van Ansen dr. *Ter tijmerinck onser kerken*, de ½ van het land *achter de stedegraft* bezwaard voor eene memorie met 2 Philippus onzes Heeren schilden. in perp. Zondags na Martinus gez. vigilie en maandags gez. mis. Den cureijt 2 vl. gr. de priesters *van O.L.V. gilden en S. Salvator en S. Nicolaas*, schoolm., koster elk 1½ vl. gr., 4 of 6 scholieren te zamen 1½ id. 3 stalkaarsen. De rest boven deze 11 vl. gr. uitdeelen. Het land is verkocht en vertimmerd aan de kerk; de verpligting blijft echter ten eeuwigen dage. † 1438 oct. app. Petri et Pauli.

29. Clemenze Wermers dr. heeft gemaakt *in horen ghesonden live voir mij heer Evert Jansz. vice-cureijt der kerke van weesp* voir enz. 1 hont land voor eene mem. Zondags na S. Vic-

tor's dag vigilie zingen en maandags de zielmis. Den cureijt 2 vl. gr. den priesters der gilden elk 1 id. de kerk voor 3 kaarsen 1½ id., den koster, schoolm. en kinderen te zamen voor een man gerekend elk 1 id. mits zij helpen zingen. Hiervoor zullen zorgen Ghijsbert Spruit enz. wie dit niet doet, diens deel vervalt aan de armen.

(Met andere hand) staat: obiit 1419. S. Regenfledis vgis (8 oct. i. d. kal). [1]) Weder met andere hand marten Jansz. brouwer solvit VIII stuver.

30. Hr. Ghijsb. Roelofs mit jonghe Roelof zijn vader heeft gemaakt 1 arnhemsche gld. of 21 vl. gr. Vigilie zingen op Maria Annunc. en daags daarna gez. mis. Den cureijt, den kapell. van S. Salvator en O.V. gilden, schoolm. koster elk 1 vl. gr. 4 of 6 scholieren te zamen 1 id. mits deze personen helpen zingen. Hr. Gijsbert en Jonghe roelof noemen, hiervoor te zamen 3 id. 3 stalkaarsen. De rest voor het S. Salvators gild. De rente verschijnt oct. Annunc. M. bij niet betaling is ieder dag 1 vl. gr. verbeurd. Staat op een los papiertje 1423. S. Ludgeri. Is gelost en op nieuw belegd in 1448. „Vacat."

31. Jan Heijmansz. *Aan het O.L.V. gild te Weesp.* 1 arnh. gld. 1 wilh. holl. schild. Zondag na S. Marten vigilie zingen en 's maandags de mis. Den cureijt 2 vl. gr. 2 kapp. of *vroemispriesters* van S. Salvator en O. Vrouwe gilden, schoolm. en koster elk ½ vl. gr., 4 of 6 scholieren ieder ½ id. mits zij present zijn. 3 kaarsen, waarvoor 2 p. was, rest den armen. Op 6 hont land *bij Nichtevecht.* † 1430. S. Martinus.

32. Met inkt onleesbaar gemaakt.

33. Alijt witte heijn jonghen wijf ½ morg. land in de *Bijlmer.* in perp. Zondags na S. Catharina vigilie en maandags de mis zingen. Den cureijt 2 vl. gr. den kapell. van S. Salvator en O.L.V. gild, schoolm. en koster elk ½ id. id. 4 of 6 scholieren te zamen 1½ vl. gr. mits men ter vigilie en misse

---

1) Dezelfde hand van den vice-cureijt Evert Jansz. heeft niet alleen de fund. n° 28 geschreven maar ook allerwaarschijnlijkst bijgevoegd het sterfjaar 1438; Clemenze Wermers stierf 1419 en deze fundatie is door dezelfde hand geschreven als n° 28, E. Jansz. was dus reeds voor 1419 vice-cureijt in Weesp en zou dit een 20 tal jaren geweest zijn. Het blijft overigens moeijelijk omtrent het schrift van de verschillende schrijvers der fund. met juistheid te beslissen.

kome. 3 stalkaarsen, waarvoor der kerk $1\frac{1}{2}$ p. was. Is er over van de rente dan dit aan de armen op den memoriedag. Na den dood van Ghijsbert en Klaas, Heijnen jonghen's zonen moet de kerk voor deze mem. zorgen en zal hiervoor hebben nog $\frac{1}{2}$ p. was jaarlijks. † 1446. S. Gereonis et victoris. (10 oct. id. kal).

34. Elisab. Andries, overleden zondags na O.L.Vis. in perp. op 9 hond land: den cureijt voor de vigilie en mis 2 vl. gr. voor het noemen 2 id. id. den koster omdat hij *lichten* zal met 3 kaarsen en zingen 2 id. id. de kerk 2 gulden, ieder à 13 vl. gr. Komt er meer rente, dan dit aan de armen. † 1472. Rome S. Zoë mris. (4 Juli id. kal.)

35. *Mgr.* [1]) JOHANES UUTERSPIJCK, *quondam verus curatus eccie prochial de Weesp* obiit decio kk. aplis . . . . . [2]) dedit ac legavit fabrice ecclie pro^li de Weesp unum jugerum terre situm in *verduwen lant*, juxta quamdam viam *dcazsteghe* in *lijndelmeer* ad ipsum pleno jure pertinens in modum subsequentem quod provisores praedictae ecclesie in anniversario suo perpetue dummodo illud venit in die feriata et si in festo transferatur ad crastinum curato ecclesie sepedicte vel ejus vicem gerenti in vigiliis cantandum tres grossos monete pronunc currentis rectori scolarum cum suis scolaribus totidem cappellano suis memoriis interessenti et cantori adiuvanti duos grossos custodi unum grossum perpetue de fructibus illius jugeri ministrabunt. Et cum tribus candelis cereis ad vigilias et missam illuminabunt. Ceteri fructus et redditus antedicte ecclecie de Weesp remanebunt.

36. Oude ghijsb. lap. 1 goud. wilh. sch. jaarl. in perp. de helft onder de dienaars te deelen, de andere helft aan de kerk voor mem. en 9 kaarsen. op zijn huis en hofstede, altoos blijvende last. Gijsbert lap en Lijsbeth zijne vrouw noemen op den preekstoel, waarvoor den cureijt 2 brasp. van het $\frac{1}{2}$ sch. der dienaars. † 1430. S. Gregorii pp.

37. Tijman Fekerdij en alijt sijn wijf mit weijnde Knoet sijn suster. in perp. Zondags na Phil. en Jac. vigilie en maandags mis zingen; zoo het maandags een vierdag is dan uitstellen Den cureijt of vice-cureijt 2 vl. gr. den kapp. schoolm. en koster elk $1\frac{1}{2}$ id. 8 scholieren te zamen $1\frac{1}{2}$ id. 9 stalkaar-

---

1) Mgr. — magister. 2) Het jaar is niet ingevuld.

sen, hiervoor aan de kerk 9 vl. gr. Op 1 morg. land aan de vecht, 6 arnh. gld., de gld. à 15 cromstert, is er wat over, dan uitdeelen. Deze rente mag men ½ jaar te voren heffen. Deze memorie is gemaakt in 1425. Tijman voorn. overleed S. Phil. en Jac. en Weijnde Knoet een jaar te voren. Met andere hand: „deze memorie betaelt", en weder andere hand „*onse gasthuijs.*"

38. Willem Willemsz. Memorie in perp. op land volgens Schepenbrief. Op S. Barbarendag. Den past. 1 st. den onderpriesters elk ½ brsp., koster ½ id., den kinderen ½ id., schoolm. ½ id. 5 vl. gr. voor 6 kaarsen.
In deze fundatie worden meerdere stukken land bezwaard. Ook de armen worden bedacht en men zal bidden bij het graf 5 maal miserere. † 1468. S. Barbarae virg.

39. Op de maandstond van Margr. peter roedincksz wijf, peter roedincksz enz. 1 rijnsche gulden. i. perp. waarvoor de kerkm. een brief ontvingen van 1 wilh. sch. op het huis van den Kuiper Jacob van der wavers of Jan reijersz in de *beneden slijkstraat.* Den 15en Juni 's avonds vigilie en den 16en mem. zingen. Voor de priesters, koster en schoolm. elk 1 oude vl. gr. de rest voor het licht en de armen. † 1462. SS. Viti et Modesti.

40. Claes Ghijsbertsz. 1 gouden wilh. Sch. op land bij *Smal weesp.* in perp. † 1459. S. Petri et Pauli app.

41. Matte heijn lambertsz wedue. 1 geld. rijder op ½ morgen land. De kerk voor drie kaarsen 3 p. was. den kap. 1 vl. gr. elke priester en koster ½ st., schoolkinderen 1 vl. gr. rest den armen. Is doorgehaald.

42. Ghijsbert Scout reijersz enz. 1 goud. postulaats gld. [1]) op het huis van Ghijsb. Lap bij de *lange brug*, bezwaard met 1½ wilh. Sch. Den gulden zullen de dienaars deelen en 3 kaarsen betalen; 5 maal miserere en de profundis bidden, den schoolkinderen 2 vl. gr. Het overige van deze 1½ Sch. is voor de 7 gett. van heer Bartout. „Vacat".

43. Gherbrant claes van Diemen. 1 wilh. Sch. op Jan Kok's huis op *het zuideinde*, bezwaard met 1½ sch. voor de 7 gett. van Hr Bartout ½ Sch. 10 kaarsen, de rest deelen de dienaars,

---

1) Munt van Rudolfus van Diephout 53e bisschop van Utrecht. De hier voorkomende guldens als philips, Beijersche, Hollandsche, rijnsche, geldersche, bedroegen meestal niet meer dan 15 st. of 30 holl. grooten. Kerkel. Hist. H v. H. en H v. R. I. 287.

maar voor de priesters dubbele portie, omdat ze elk een mis zullen doen. † 1465. S. Lucii pp. mris.

44. Marten Claesz. 1 goud. wilh. Sch. op land in *Bloemendaal* voor een eeuw. mem. † 1477. S. Hijpoliti.

45. Albert Zwaninck claesz. enz. 1 nobel = 2 g. wilh. sch. Zondags voor St. Victorsdag. Den dienaren te zamen 1 g. wilh. sch. voor de vigilie en mis. de kerk voor 9 kaarsen 3 p. was. rest den armen. † 1428. SS. Dionisii et socc.

46. Jan Claesz Scuttersz. 1½ g. wilh. Sch. op Albert Petersz huis en hofstede aan de *hoogstraat.* Memorie betalen en de rest den armen. † 1468. S. Remacli ep. (3 Sept. i. d. Kal).

47. Peter Huusman. 2 g. wilh. sch. voor memorie en den armen. † 1459. S. Rufi mris (27 aug. i. d. Kal.).

48. Bijatrijs Tijman jansz. ½ g. wilh. Sch. jaarlijks voor de mem. De kerk heeft „een goede summa van penningen" er voor ontvangen. † 1447. S. Didimi mrs. (22 dec. i. d. Kal).

49. Hr Claes Arents. 1 g. wilh. Sch. en een oort van 1 wilh. Sch. Eeuwige pacht op Jan claes ghijs langhesz huis en hofstêe in *de beneden slijkstraat.* † 1451. S. Ludgeri epi. (26 maart i. d. Kal).

50. Reijer heijnricxz van Ankeveen. 1 g. wilh. Sch. en ½ Joh^s brsp. op land in *Overnes.* Den cureijt 2 oude leeuwen, den priesters koster en schoolm. elk 1 id., kinderen te zamen 1 id. de rest voor *kerkbehoeften* en 3 stalkaarsen. † 1460. SS. Primi et Feliciani mm.

51. Jhoes Nijcolaij custos ecclesiae. Zijn huis en hofsteê achter de kerk naast reijer Gherijtsz. Voor de priesters en dienaren 1 rijnsche gld. current. Memorie op S. Willebrords avond en dag, en ook op beiden de 7 gett. zingen. 3 kaarsen. † 1479. S. Leonardi cf. (6 nov. i. d. Kal.).

52. Corstijn Tijman wolfs. Op weiland bij de *clinckette poort.* 5 kaarsen, de dienaren loonen en de rest den armen. † 1400 SS. Phill. et Jac. app.

53. Lijsbeth. claes ansmansz wedue, 2 rijn. gld. current op akkerland aan het *noordeinde achter de tuinen.* 9 kaarsen, na den dood harer kinderen maar 3 id., hiervoor de kerk 10 st. Den cureijt 1 st., de kinderen 1 id. de andere dd. elk 1 vl. gr. te weten voor mis, vigilie en graf gaan te zamen. Rest den armen. † 1479. S. Narcisci epi (29 oct. i. d. Kal.)

54. Harman vredericxz die goutsmijt. 22 pond *op de stad Utrecht.*

7 gett. zingen van Hemelv. tot Pinkst. en 's maandags, dingsd. en woensd. vóór H. Sacram. Voor de memorie te betalen 1 rijn. gld., te deelen onder de dd. en 3 kaarsen. Is nog beleijd geweest op *Amsterdam* in 1489 na aflossing met *f* 100 uit het *lichtfonds* en ten laatste op *de stad Weesp* voor 3 g. rijn. gld. 's jaars losrente. Omdat de rente half verminderde, dus ook de memorie de helft. † 1479 S. Lucae ev.

55. Aechtgen oude ghijsb. lap wedue. 1 nobel. Elke dienaar 1 st. de rest voor de kerk voor. licht. † 1473 S. Gregorii pp. Marten lap heeft elke dienaar nog 1 oort van een st. toegelegd, waarvoor mede te commemoreren. † 1496 S. Germani in festo Petri ad vinc.

56. Hr Peter claesz. ½ morgen land in den *ban van nichtevecht* De rente onder de dd. deelen die de memorie bijwonen, 3 kaarsen betalen. Is verkocht en het geld aan de kerk gegeven en weder belegd, vermeerderd met penningen uit het *licht-* en uit *het* 7 *gett. fonds* in 1489. † 1466 S. Juvenalis mris. (7 mei i. d. Kal.).

57. Zwaninck reijers enz. 14 st. op 1 morg. land in *bloemendaal*, genaamd *het molenland*. Memorie Zondags voor Pinkst. 3 kaarsen, de rest voor de dienaren die er bij tegenwoordig zijn. † 1470. S. Helenae vg. (22 mei i. d. Kal.).

58. Zwaninck claes ansmansz enz. 2 g. wilh. sch. op zijn woonhuis en hofstêe *„bij die brunts poirt"* [1]). 9 kaarsen, de kerk 9 st. elke dienaar voor mis en vigilie zamen 1 vl. gr. voor presentie, de rest den armen. † 1482. S. Bedae pbri. (27 mei i. d. Kal.). Agnes Zwaninck claesz wedue. heeft deze memorie verbeterd met 25 st. op Salomon gherijtsz. elken dienaar 1 vl. gr. de rest voor het licht; bovengen. 2 g. wilh sch. geheel voor de dd. om godswil voor de zielen en blijft maar 1 mem. te zamen. † 1479. SS. Undec. m. vgg.

59. *Hr Gijsb. Albertz deken van Sinte martensdijck* heeft gemaakt twee eeuw. mem. in de kerk van Weesp op de octave van S. Agnes en op S. Lebuinusdag in den zomer. Van elke mem. den cureijt 2 gr. de kinderen 2 id. en de andere dd. elk id. 9 kaarsen. En voor deze 9 kaarsen en voor *was*, *wijn*

1) Deze poort zou dus in de XV eeuw bestaan hebben? Op de oude grondteekening van 1551 is zij niet te vinden. Of moeten we lezen poort, ingang of steeg van Brunt? Zekere Reijner Brunt heeft op de grobbe gewoond. (fund. n° 13).

en *brood*, *op heer Gijsbertz outaer* benoodigd zal de kerk jaarlijks hebben 2 rijns. gld. Alles op 4½ morg. land bij *het gein*. De rest den armen, gelijk de fundatie breeder verklaart. † 1480. S. Severi epi.

60. Jonghe Ghijsb. Lap. 1 R. gld. = 20 Car[l] st. op Jac. Vranckenz, bij *'t gijn* en een erf *achter de zusters* voor het zingen der 7 gett. op S. Lucas, S. Anton en Inv. S. Crucis. 14 kaarsen op verschillende graven. Elke dienaar 6 penningen. rest voor de 7 gett. † 1480. S. Lucae evg.

61. Meester Wouter petersz. 3 rijns. gld. Eeuwige pacht op zijn huis en hofstede *achter de grobbe*, Gett. zingen op S. Andreas Nicolaas, Conc. Purif. Annunc. B. M. V. 3 kaarsen. Elke dienaar 1 vl. gr. rest voor voorn. gett. en op andere besproken octaven en dagen van andere lieden te zamen. † 1483. S. Narcissi (29 oct.).

62. Jan pouwelsz martensz. 1 R. gld. op hein Vrenckenz huis op den hoek van de *kerkstraat* bij de vecht. Op kerkmisse onzer kerk. Elke dienaar ½ vl. gr. 3 kaarsen. rest voor de 7 gett., voor allen die medezingen op kerkmisse en andere gett. Is gepermuteerd op een stukje land in *Uitermeer* met 15 st. jaarl. rente. † 1483. S. Fidis Vg. „Vacat".

63. A° 1518. 10 Jan° hebben de kerkmm. ontvangen van Jan Leijesen 70 R. gld. current voor een 1 wekel. mis op woensdag aan het *hoog altaar*, eeuwig zoover de pastoor niet hinderlijk is. Anders op een ander altaar buiten consent van den pastoor. Mogten de kerkmm. verzuimen deze mis te laten doen, dan zijn zij verpligt deze penningen den armen te geven.

64. Baerte heijnen. 1 R. gld. Memorie en 3 kaarsen. Elke dienaar ½ st. de rest zullen de Zusters voor hare poort den armen geven. *De jonge Zusteren* hebben ontvangen *f* 16 en wat er ontbreekt aan den R. gld zullen ze bijvoegen en opleggen. De Zusters zullen den R. gld. betalen totdat ze den memoriemeesteren genoeg geld hebben gegeven tot rente voor de memorie. *Het jonge convent* heeft gelost met *f* 18. † 1483 S. Galli cf. (17 oct. i. d. Kal.). doorgehaald.

65. Hr Herwich fekerdijsz. 1 nobel op land bij de *bijndelmeer*. 7 gett. en mis op Allerh. Elke dienaar 1 brsp. de rest voor de kaarsen en 7 gett. Deze nobel moet als lijfrente uitgereikt worden aan Elbert Jacobs tot aan zijn dood door de *vicarie die Heer Herwich gemaakt heeft*. Uit den schepenbrief over dezen nobel blijkt dat de erfgenamen zich verzet hebben als buiten hun consent gedaan. † 1483. S. Valeriani epi. (15 dec.).

66. Lijsgen Jansz wedue. 13 st. op haar huis en hof in *Uitermeer*. Zondags vóór O. L. V. nativ. memorie en 3 kaarsen.
67. Dirck luwenz in *Overnes*. 2 hond land aldaar. Van de rente Zondags na S. Bartholom. memorie en 3 kaarsen. Eccles. dabit unicuique medium St. † 1517. SS. Felicis et Adaucti. mm. (30 Aug.).
68. Gherijt van Rijn. 3 hond land in *bloemendaal*. Voor mem. en 3 kaarsen. rest voor de priesters en dd. als presentiegeld. Bij het graf 4 miserere en de prof. volgens gebruik. † 1477. S. Barbarae.
69. Tijman Burgersz. 1½ morg. land bij *smal weesp*. Op S. Ponciaansdag (14 Jan.). Het morgen voor de memorie. de dienaars de helft der rente, de kerk de andere helft voor 9 kaarsen. Het half morgen voor *St. Jacob's altaar* om daar HH. missen te doen. † 1478. S. Gorgonii.
70. Nelle Jacops mentz wedue. 10 st. op 1 morgen land aan de *bijndelmeer*, 3 kaarsen, de rest voor de presente dd. † 1483. S. Bartholomeus.
71. Jan Ouwe jansz. Mem. 3 k. S. Jan en oct. en onnooz. kk. 's avonds vesper met vig. Den dienaren te zamen 5 st. † 1522. S. Praxedis. vg.
72. Gherijt harmansz. 1 curr. gld. op 1 morg. land. Zondags voor middenvaste. dd. te zamen 10 st. Kerk voor 9 kk. 8 st., den past. of cureijt voor het noemen 2 st. † 1487. S. Guntram regs. Item. in den jare dusent vijff hond't sestich opte XX^ten^ nouebris tot den huijse va Heer JAN DIRCXZ SPRUIJT vice cureijt tot weesp heeft gouuve peter geerloef's weduwe dese voisz. currete gl. offgelosset, en die memorie meesters hebben die weder geheert ende beleijt tot profijt vanden voors. memorie.
73. HEER GHERIJT VAN BUEREN *Pastoer der kerken van weesp ende kanoniek van sinte Salvator Utrecht*. 34 st. op gerrit van Rijn's land in *bloemendaal*, voor hem, familie en alle geloovige zielen op 3 tijden des jaars als: 1^en^ maandag na dertienendag [1]), maandag na beloken paschen en id. na *beloken pinkster*, telkens met een vigilie van 9 lessen, een zielmis en processie na de vigilie en na de mis gelijk op Allerz. 3 kk. Den vicecur. 1½ st. voor het noemen, de rest voor de presentes, telkens een derde. Deze fund. is verbeterd met een ½ r. gld. curr. door Tijman

---

1) Driekoningen.

rollc'z dochters op het Bagijnhof te Amsterdam. Daarvoor deelt zij met hare ouders en alle gel. zielen in de mem. † 1515. S. Valeriani epi. (15 dec.).

74. Wouter Claesz. 10 st. op alle goederen van Gerrit Lap, totdat hij een vast pand gesteld zal hebben. Vacat.

75. Jan Scoutensz weduc. 1 morg. land in *het gein* in het *kerspel van Apcou.* van de rente betalen de dd. de kaarsen en deelen het overige. † 1479. SS. Undec. mm. vgg.

76. Jonghe gherijt tijman burghersz. op ½ morg. land bij de *geinbrug* in *de lage weide.* Op S. Willibrord. 14 st. voor de dd, rest voor de kaarsen. † 1490. SS. quat. coron. In 1523 overgezet op ½ morg. aan *de gaasp.*

77. Heer DIRCK HEIJNRICXZ' *pater der jonghe susten tot weesp.* Eeuw. mem. te doen in het convent door de pp. en dd. van de kerk. Heeft dit zelf eigenhandig geschreven in zijn nieuw *missale*[1]) als volgt: praedictus dominus theodricus legavit unum florenum renensem aureum in perpetuam memoriam stantem super domum Jan noirdinck in muden. hinc quivis sacerdotum serviens in weesp habebit dimidium brasdenarium si venerit cantando vigilias in anniversario ejus similiter et custos eccles. et rector scolarum cum scolaribus suis dimidium brasdenarium et quisquis non veniens nichil habebit et ista memoria servabitur in conventu sancte marie virginis in weesp perpetuis temporibus et conventus praedictus accendet quinque candelas in anniversario ejus ad vigilias et ad missam et residuum de floreno praedicto habebit conventus pro expensis suis. Item si contigerit ut florenus praedictus annichilaretur per ignem vel aliud disturbium quovis modo tunc praedictus conventus absolveretur ab onere et memoria annichilaretur et nullius erit roboris nec momenti.

Omdat dit huis alreeds bezwaard was met 3 wilh. sch. is de voorn. goud. rijns. gld. gelost met 15 of 16 curr. gld. en voor de 10 gld is gekocht ½ rijn gld. curr. 's jaarl. op peter van Alphen's huis in de *slijkstraat* naast claes Scuttersz huis. De dd. zullen de ½ gld. deelen en het *jonge convent* zal de 5 kk. van de memorie betalen, omdat het wat er meer was dan de belegde 10 gld. ontvangen heeft. † 1492. S. Arnulfi cfs. (16 aug[s]).

78. Hughe Scout hughenz. ½ morg. land in *de bijlmer* voor eene

1) Of dit nog bestaat? Het kan alligt meer over het Jonge klooster bevatten.

eeuw. memorie, zoo hun kind „nu ter tijt in dat *jonghe cloester* ten susteren bijnnen weesp een professide suster is offlivich worde sonder blivende gheboerte.” Vaeat.

79. Aeff en lijsbeth ghijsbert Jansz. dochteren hebben „ghemaekt in een ewich testament” 1 rijns. gld. op haar huis en hofstede in *de beneden slijkstraat*. Op S. Michaël de 7 gett. zingen, 's avonds de vigilie met 9 kk. Eerst 9 kk. van de gld. dan de rest voor de mem. en de 7 gett. De kerk heeft de aflossing ontvangen. Ghijsbert Jansz. † 1496. S. Wenceslai regis.

80. Alijt heijnrich lambertz. dochter. „In een eewig testament aan *O.L.V. altaar ter nood*”. 4 hont land buiten de *clinckette poort*. Is verbeterd door lamb. Zwaninckz. met 2 hont land aldaar. Het altaar zal de memorie doen met 3 kk., en aan de dd. geven $\frac{1}{3}$ van de rente der 6 hont, de dd. betalen de kk. De andere $\frac{2}{3}$ aan het altaar voorn. † 1493. S. Januarii mrs. et aliorum. De gildebroeders met de burgemeesters hebben het land verkocht.

81. Jan van hoesen. $\frac{1}{2}$ morg. land aan de oostzijde van *het gein*. de helft der rente aan de priesters de andere helft aan de kerk voor het licht. † 1499. S. Theodosiae virg. (4 apr.)

82. Aecht claes heijnricxz. dochter. 3 hont land in *bloemendaal*. verbeterd door Hr heijnrick claesz. met nog 3 id. aldaar. 2 memorien.

83. Hilbrant arent hillebrantz. $\frac{1}{2}$ morg. land in *hontswijk*, de dd. deelen de rente en betalen de kk. † 1493. S. Ceciliae vg. Het land is verkocht.

84. Gherijt arent hillebrantz. $\frac{1}{2}$ morg. land over de vecht in *hontswijk*. de rente is voor de dd. en zij betalen 3 kk. † 1494. S. Lamberti epi. Gelijk het vorige verkocht aan Jan brascar van Monnikendam.

85. Ansman claesz. $\frac{1}{2}$ g. wilh. sch. eeuwige pacht op laptgen hanne meerenz huis en hofstede bij *de lange brug*. Daarvoor zullen de kerkmm. jaarl. manen en inwijnnen 3 g. wilh. sch. op gerrit ansmans huis en hof. Den armen op Exalt. crucis $2\frac{1}{2}$ wilh. sch. de andere $\frac{1}{2}$ den dd. der kerk voor de mem. met 3 kk. op Exalt. S. Crucis zijn sterfdag. † 1494.

86. Gheertruut claes Scuttersz. wijf zweer ansmans dochter. 1 morg. land in de 4 morgen bij *het gein*. Om „in die kerk te legghen ende dat eerste jair *belicht te wesen*.” Voor de memorie zullen de kerkm., daarna 1 rijnl. guld. geven en 3 kk. betalen, de rest voor de armen. † 1495. S. Alexandri epi. (26 Februari).

87. Rijcke Ghijsb. lap enz. 1 g. wilh. sch.; de dd. 10 St. rest de kerk voor 9 kk. en voor 5 paren schoenen aan de armen. † 1477. altera die SS. Mauricii et socc.
88. Lijsbeth volkens wijf. 10 St. op haar huis en hofstede aan *de kerkstraat* op de vecht. de dd. deelen de 10 St. en betalen de kaarsen. Vacat.
89. Willem louwez. Op een morg. land over de vecht. Den vicecur. 1 St. elke dien. ½ St. rest voor kk. † 1494. S. Severini epi.
90. Ghijsb. van Duuoert en joncvrou arentgen sijn wijf. Eeuw. mem. met 18 kk. Elke dien 1 St. Woensdags na S. Lucia werd volgens den kalender aan de verpligting voldaan, maar staat geen onderpand of donatie bij. † 1510. S. Nicasii mris. (14 Dec.)
91. Gerit dirxz. en lijsbet sijn wijf. Aan de kerk 1 morg. land tot haar vrije eigendom, voor eene eeuw. mem. ½ morgen aan de armen, dat zullen de kerkm. jaarlijks uitdeelen, en ½ morgen aan de priesters van de *cantorij der* 7 *gett*. die zullen zingen op S. Agnietendag. Dit land is verkocht. † 1497. S. Fabianae mris.
92. Vreijnchgen willem bruininsz. dochter van Diemen. 1 g. wilh. sch. jaarl. op Jan Ghijsoen te Diemen, de helft voor de memorie met 3 kk. en de helft voor de cantorij der 7 gett. op S. Catharina in de kerk van Weesp. † 1495. S. Felicis pbr. et mris.
93. Griet aert hilbrantz. enz. ½ morgen land voor een mem. ten eeuwige dage. 3 kk. † 1499. S. Silvestri pp. submersus est Simon aert hilbrantz. Het land is verkocht
94. Griet gerit louwens wijf, dirck jan cupers dochter. 10 St. voor mem. met 3 kk. op het huis in *de slijkstraat* naast haars vaders huis. Dit huis is verkocht en de mem. gezet op 1 morg. land in de 8 morg. aan de oostzij van de vecht bij *Uitermeer*. † 1499 altera die S. Pauli primi heremitae.
95. Ghijsgen possen. mem. met 5 kk. Aan de kerk een pachtbrief gegeven op zijn goed van 1 g. hornost gld. Den dd. 16 St. vrij geld. Zondags na S. Odulphus. † 1521. S. Barnabae ap. Nunc memoria fit in profesto laurentii mris.
96. Lambert zwaninxz. 1 g. beijersche gld. jaarl. op een huis en hofstede in *Muiden* aan de westzijde van de vecht. de dd. zullen de kaarsen betalen en het overige deelen.

Dit huis is *verbrand* bij den *overval van Muiden*, de pacht is gelost en gezet op Lamb. Fekerdij's huis bij de *lange brug* te Weesp van 16 St. jaarl. † 1499. SS. Cosmae et Damiani.

97. Reijer harmanz. enz. 1 g. rijns. gld. jaarl. de helft voor de mem., de andere voor de 7 gett. op S. Jacobs-dag in den zomer. † 1483. S. Jacobi Ap.

98. Ghijsbert lappen wijf die willem brouwers dochter was. 1 beijersche gld. jaarl. op roebert geritz. huisje aan de vecht voor een mem.

99. Dirc jelis'z. 2 morgen land aan *heer Ghijsbert Alberts peters altaar* voor een wekelijksche mis. 2 morgen aan *O.L.V. altaar ter nood*, ook voor een wek. mis. Deze twee altaren zullen zamen jaarlijks geven 25 St. voor een eeuw. mem. Den kapellaan 1 St. den kinderen 1 id., elke dienaar 1 vl. gr. Voor het overige de gett. zingen op S. Jois ante portam latinam. † 1500. S. Bonifacii epi.

100. Hr Jacob peterz. Na den dood zijner dienstmaagd zijn huis naast het school, voor het zingen der gett. door 8 personen en 2 *koralen;* het *O.L.V. altaar ter nood* zal daarvan jaarl. ½ gld. hebben en voor de mem. en de gett. zamen 1½ gld. De gett. te zingen op S. Bartholomeus en Decollatio S. Jois. De memorie voor altoos bepaald op 15 St. Na het overlijden der dienstmaagd zal men de gett. zingen zooveel als betamelijk is. † 1500. S. Bernardi abb.

101. Walich dircxz. Op ½ m. land over de vecht. Elke dienaar ½ St. rest voor het licht. † 1501. S. Polijcarpi.

102. Jan heijnenz. lubbertz. Op 1 morg. land in *de Bulwijk* onder Muiden. memorie en wat er meer is is voor de armen. † 1500. SS. XI. mm. vgg.

103. Claes Scutter heinricz. soen. 2 rijns. gld. 1 voor de mem. en 1 voor het zingen der 7 gett. op Maria Magdalena en 1ste Zond. v. d. Advent. Op al zijn goed. de erfgenamen moeten een vast pand aanwijzen. Verbeterd tot 2 wilh. sch. Nog 1 mem. met 3 kk. op S. Marcus en de 7 gett. zingen. † 1499. S. Andreae ap.

104. Ghijsbert scout Jan noirdincxz. *Aan het O.L.V. altaar ter nood.* 3 hond land bij *smal weesp* en ½ beijersche gld. Het altaar zal voor de mem. geven 7½ St. voor de dienaars, die daarvan de kk. betalen en de rest deelen. Nog aan voorn. altaar 1 wilh. sch. op de voormolen aan de vecht; de armen

zullen na zijner vrouw dood 33 jaren lang dit ontvangen (†1 483) daarna is het voor het altaar. Bovendien heeft zijne eerste vrouw ook aan het altaar ½ beijersche gld. geschonken. Vacat.

105. Peter Claesz. 14 hond land, genoemd *het hofsteeland* in *overnes*, de helft van de pacht vrij voor de kerk, de andere helft voor het zingen der 7 gett. door 8 priesters en 2 *choralen*, op Nativ. S. Jois en zooveel dagen als betamelijk is. De *cantorij der 7 gett.* zal de kaarsen betalen. Elke dienaar ½ St. † 1502. SS. Proti et Hijacinthi.

106. Bruun janz. aan de *bijlmer.* 6 hond land, den dd. elk ½ St. de rest voor het licht. † 1502. S. Eligii cfris.

107. Joncvrou Adriaen van Zweten, ghijsb. van IJselsteijns wedue [1]) 5 currente rijn gld. De kerkmm. zullen met den bezitter van het huis „*den Bosch*" [2]) jaarl. op Paaschzaturdag 2½ gld. aan de armen uitdeelen. Op 8 febr. een eeuw. mem. met 13 kk. de dd. te zamen 15 St. de armen 5 St. de kapellaan 10 St. jaarl. mits hij 3 maal haar graf bezoeke, zondag, woensdag en vrijdag, de rest voor het licht. † 1496. S. Apoloniae vm.

108. Geert albert Sijmonz. wedue. 1 morg. land onder *Kortenhoef.* mem. met 3 kk. op haar en 3 id. op haar mans graf. de dd. ontvangen voor de 6 kk. en de vigilie te zamen 11 St. Voor de rest zullen 8 heeren met 2 choralen de 7 gett. zingen op S. Barbara en op het jaargetij. † 1503 in profesto S. Vitalis m.

109. Lobbrich dirck aerntz. dochter. Mem. met 9 kk. voor de rente van 2 hond land. 15 St. de pacht. Elke dienaar ½ St. rest voor het licht. † 1514. S. Antonini m.

110. Zweer ansmans. 1 g. wilh. sch. op zijn huis, de helft voor de mem. met 3 kk., de andere helft voor de gett. op SS. Philippus en Jacobus. † 1503 profesto SS. Phil. et Jac.

111. Peter Fekerdijz. 1 morg. land gegeven, de dd. elk ½ St. de vice-cureijt 2 St. voor het noemen. Verder zal men de kaarsen betalen en de rest den armen geven op Allerzielen. Nog gegeven 1 morg. land voor 1 wekel. mis ten eeuwige dage. † 1503. S. Hilarini mon. altera Divis. App.

112. Gerrijt Smijt. 1 g. wilh. sch. op het huis in *de slijkstraat*

1) Zie fund. N° 19.

2) Dit huis bestaat nog in Uitermeer onder de parochie Weesp.

naast Peter Gijsbertz., ten zuiden wilh. Lap. Mem. met 9 kk. † 1507. S. Rogati m. (10 Juni).

113. Scutter heijnricz. 1 rijn. gld. in pachtbrief. Voor het zingen der 7 gett. op O.L.V. Visitatie en Divis. App. en der memorie. † 1510. SS. Jois et Pauli, mm.

114. Hr Claes rollenz. 20 koopmans rijns. gld. voor een gez. mem. de eerste 3 jr met 9 kk., verder met 3 kk. Elke pr. en dienaar 1 St. † 1517. S. Sabini m. (19 febr.)

115. Hr Jan block. 1 hertog phs. gld. op een huis in *de beneden slijkstraat.* Memorie met 9 kk. op SS. Geronis et Victoris. (10 Oct.) † 1503 translationis Augustini. (11 Oct.)

116. Hr Sijmon dirckz. 12 St. voor eeuw. mem. met 3 kk. † 1506. Octaaf S. Jois Bapt.

117. Ab anno incarnationis dni ih. X'. millesimo quingentesimo 3° quinto kalendarum Septembris obiit et ab hoc seculo decessit venerabilis et mitissimus sacerdos dns. Wilhelmus filius johannis louwez. [1]) donans et large praebens ecclesie wesopensi pio testamento aureos triginta quilibet aureus pro duobus hornensibus florenis conputatur ffaciens et a novo creans ob eternam sue animc felicitatem memoriam perpetuam van enen reijnoldus off phs. schilt staende super domum et fundum wermbaldi vulgariter dictam et nuncupatam *die berch.* Et memoria ista habebit decem anniscontinuis novem candelas semiquinque stuferis ecclesie solvendas, reliquum vero et residuum sacerdotes vigeliis et missae cum devotione interessentes inter se divident et partient. Iste decem annis conpletis et devolutis habebit tantum tres candelas pro quibus ecclesia habebit tres stuferos et reliquum sacerdotes. Secundo praedictus pie memorie dns. wilhelmus pro salute eterna sue sororis tijmane vulgariter dicte tijmantgen tomee lambertz. fecit etiam memoriam perpetuam van een hoerrentges gulden staende op malle elberts huijs ende hofstede bij die susterhoeven van goet out eijghen quae memoria perpetue solum habebit tres candelas mercede consueta ecclesie satisfaciendas et residuum presbyteri *nostre ecclesie* qui vigiliis et missis cum devotione interfuerint inter se participabunt.

118. Eeuw mem. voor tijmen wouterz. enz. Vig. 3° en mis 4° pink-

---

1) Zoude deze zoo geprezen priester aan de weesper kerk verbonden zijn geweest? Lager in den tekst staat „*nostrae ecclesiae.*" Van weesper afkomst kan hij zijn; meer fundd. zijn door leden der familie louwe of louwen gemaakt. Zie hier voor.

sterdag. Hiervoor 5 oort van een wilh. sch. in pachtbrief. 18 kk. Elke dienaar 1 St. wat er overschiet is voor de kaarsen. † 1509. S. Didimi m. (22 dec.)

119. Doeve Claesgen. 30 goud. hertog phs gld. voor eene mem. voor hem enz. Elke dienaar ½ st. † 1504. S. Rufi m. (27 Aug.).

120. Geertruut Claes jan mudenz wijf. Vrije gift aan de kerk 5 hond land, aan de priesters 5 id. en den armen ½ morg. alles gelegen over de *meensloot*. Mem. Zondags voor Maria Boodschap, met 9 kaarsen, 5 maal miserere en de prof. bij het graf. † 1517. S. Oswaldi regis. (5 aug.).

121 Peter Gerijtz. 12 st. Den cureijt hiervan 1 st. voor het noemen. 5 kk. de rest voor de dd. Zondags voor 1 mei. Op 1 morg. land in *dijkland*. † 1504. in profesto SS. Phil. en Jaq. app.

122. Tijmen jan jacops soens huisvrouw. 4½ hond land in *botternes* in de *kattestaart*. Mem. met 9 kk. en 7 gett. zingen met 8 priesters op Transfig. Dni, en de mem. op S. Maria Magd. de dd. elk ½ st. de rest voor de kk. en de gett. † 1506. S. Sabini mris.

123. Reijer jacopz. ½ g. joh^s beijersche gld. mem. met 3 kk. op Zondag vóór S. Thomas. † 1503. Vig. Nativ. Dni.

124. Ghijsbert jan heijnenz. 20 hertog phs gld. voor de mem. met 5 kk. 1 hertog phs. gld. jaarl. Elke dienaar ½ st. Zondag vóór SS. Sim. et Judae. † 1506. S. Amandi epi (26 Febr.).

125. Zwaen Zweeren. ½ g. holl. wilh. sch. op 1 morg. land in *Smal weesp*. Mem. met 9 kk. op St. Gallus † 1503. S. Lucae evg. Die bij deze mem. niet present is, zal men van eene andere mem. ½ st. korten.

126. Louwe boutz. Op een pachtbrief ten laste van de kerk, die om godswil nu vernietigd wordt. Voor de mem. met 9 kk. van 1 phs. gld. jaarl. Elke dienaar ½ st. † 1545. profesto S. Valentini m.

127. Claesgen claes woutersz. wijf. ½ rijnsche gld. op een huis te *Ankeveen*. Mem. met 3 kk. op dom. Laetare. „gescreve anno XV^c ende elff des vrijdages pf. martini [1]). Item deze memori sal jairlixz betailen *onze gasthuijs* mit tien stuvers † 1508. S. Gutberti epi. (20 maart).

128. Margriet claes janz weduwe. 16 phs. guldens, te ontvangen op S. Lambertus eerstk. anno XV^c ende XIV van gheerlof gerrit

---

1) Wel een bewijs voor de oudheid van dit fundatieboek, immers nog 3½ blad en het is ten einde.

harmanz. Hiervoor een graf in de kerk, het eerste jaar *belichten* en eene memorie. Nog 10 jaar lang 9 kk. op haar graf. Elke dienaar ½ st.

129. Willem jelijsz. 1 m. land in *de broek*, mem. 10 st. 5 st. kerk, 15 st. voor de armen en voor 5 kk. te zamen. † 1507. S. Ignatii. m.

130. Dirck jelijsz. ½ m. land op de zoogenoemde *zwaecamp*. den cureijt voor presentie en het noemen 4 st. en ½ brasp. de andere dd. elk ½ brasp. rest voor 3 kk. † 1514 XVII mm., quod est sexta die mens. aprilis.

131. Alijt Sijmon Elbertz wed. 1 rijnsche gld. op ½ m. land in *de Nes*, genoemd de *leenmorgen*. de dd. te zamen 7½ st. viceeurijt 1 st. voor pres. en het noemen. † 1515. S. Augustini epi.

132. Hr Jacop van loenen. 35 st. op ghijsgen possen. Memorie met 9 stalkk. op S. Petri ad cathedram. de dd. 20 st. vrij geld te zamen. † 1536 S. Vitalis mris.

133. Dibbrich jan verwaen. ½ m. morg. land aan de vecht in *Uitermeer*. Mem. met 3 stalkk. de kerk de helft, de andere helft den dd. † 1523. Oct. S. Stephani.

134. Hr Claes Rollenz. 20 rijnsche gld. Mem. eerste drie jaren met 9 later met 3 kk. elke dienaar ½ st. Vacat. is doorgehaald.

135. Walich Sijmensz. Op 6 hond land aan gene zijde van *den Overweg*, de helft der rente aan de kerk voor het licht, de andere helft den dd. † 1521. S. Benedicti.

136. Hr Aernt bout louwensz. Op land bij *Smal Weesp*. mem. met 3 kk. de dd. te zamen 5 st. de erfgenamen betalen de mem. en de kk. Zondag vóór S. Michaël † 1513. S. Mauricii.

137. Hr Frans Ghijsbertz. 15 st. Mem. met 4 kk. op Jacob Ghijsbert zijn broeder, die een pand moet aanwijzen. Vacat. doorgehaald.

138. Ghijsbert Jacobz. 15 st. op haar zoon Jacob Ghijsbert's onderpand. Mem. met 9 kk. Vacat. doorgehaald.

139. Peter van Sijl. 12 st. Mem. met 9 kk. † 1504. S Leonis pp.

140. Oude gerrit tijman burgersz. Mem. met 9 kk. Elke dienaar 1 st. Staat geen pand of donatie bij † 1514 SS. Phil et Jac. app.

141. Hr. Ghijsbert claesz. 15 st. op den koster Jacob Elbertz'. onderpand. Mem. met 9 kk. † 1511. S. Desiderii epi et ms. (11 febr.),

142. Lijsbeth peter claesz wijf. 15 st. op den koster voorn. Mem. met 9 kk. † 1508. S. Columbani cff. (18 Sept.).

143. Hr Gerrit reijersz. Jaarlijksche pachbrief van 1 gld. en 2 blanken, op Griet Zweers. Mem. en vigilie. Elke dienaar 1 st. Eerste 3 jaren 9 kk. later 5 id. † 1524. S. Wironis epi.

144. Wouter Sijmons. Op 1 morg. land in de *Wermers kamp*. Mem. met 9 kk. de dd. te zamen 5 st. † 1508. S. Desiderii epi et ms. (11 febr.).

145. Anno XV^{c} XXV den XXI^{sten} dach in meije ontvangen van wege zaliger Jan peters zekere som geld voor eene mem. zondags voor O. L. V. Purificatio. De eerste 3 jaren 9, de volgende 3 id. 5 verder eeuwig 3 kk. de dd. te zamen 5 st.

146. Sijmon Steeckers. 15 st. Memorie op het kamp land genaamd *bruunshoeff*. Zondag na oct. van Driek. De helft aan de dd. de andere de kerk voor de kaarsen. *Aan het O. L. V. altaar ter nood*. 1516. Nativ. Mariae virgis.

147. Tijman nannenz. 3 hond land in *den horn*. Zijne kinderen, bijzonder die op den bruucker woont, zullen die gebruiken voor 1 rijnsche gld. current en bij verkoop zullen zij en hunne nakomelingen altijd den voorkeur hebben. Elke dienaar voor de mem. 1 st. en de rest aan de kerk voor de kaarsen. † 1525. S. Lini pp.

148. Alijt hermenz. Haar huis achter de kerk. Mem. de eerste 3 jaren met 9 kk. en voortaan met 5 id. de dd. te zamen 12 st. en jaarlijks in eeuwigheid op het jaargetij den armen 25 st. schoon brood. † 1526. SS. quatt. coronn. (8 nov.)

149. Marten claesz. 1 g. wilh. sch. op onderpand. Mem. met 3 kk. Elke dienaar 1 vl. of blank. de rest voor de armen. † 1481. S. Amandi epi.

150. Ghijsbert woutersz. Memorie met 4 kk. 1 phs. gld. op Hr Frans te *Naarden*. Elke dienaar 1 st. 41 st. voor de 7 gett. op S. Victor met 8 priesters. † 1504. Transl. S. Augustini.

151. Hr Jan Vet. 25 st. op land. Mem. met 2 kandelaars elk met 9 kk. de dd. te zamen 12 st. de kerk voor de kk. 9 st. en den armen 4 st. op Sint Aechten dach joncfrou. † 1528. SS. Marii et Marthae. mm. (19 Jan).

152. Agnijes francken. Een brief van 100 gld. Mem. Zondags na S. Poncianusdag (14 Jan.). Elke dienaar 1 st. † 1533. S. Marcelli pp. et ms.

153. Gerrijt Jacob nellenz. Een brief van 3½ gld. op frans peterszin *hontswijk*. Mem. met 9 kk. zondags „nae onse Keremis” zoolang hij leeft, na zijn dood op zijn sterfdag, alsdan een graf

in de kerk en het 1ste jaar belichten en uitvaart, zevende dag en maandstond, de kerk zal telkens 5 st. betalen, rest voor de armen in spek en brood. † 1543. S. Macedonii pbri (13 maart).

154. Zwaengen Gerloff gerrijtsz wijf. 25 st. op haar kinderen. Mem. met 9 kk. Den pastoor voor het noemen 1 brsp. de rest voor de priesters voor vig en mis. Zondags na S. Lambertus. † 1535. S. Lamberti. Is door de kinderen later voor een som afgelost aan de kerk in 1561.

155. Nelle croeck weduwe Willem ghijsbertz. 15 st. op haar huis en hofstede; den cureijt 2 st. voor het noemen. Deze memorie eerst na haren dood te doen, voor haar, haar man en kinderen. Nelle's man overleed † 1547. S. Lucae evg.

156. Aefgen pouwels. 4 of 5 hond land [1]) in *botternes* voor mem. Elke dienaar 1 st. † 1518. Divis. app.

157. Ael jan veenen. Mem. met 9 kk. gedurende 10 jj. daarna met 5 id. ½ m. land. Elke dienaar ½ st. † 1537. S. Gallus. Dit land hebben de kerkm. verkocht in 1538.

158. Peter claesz. alias peter hennetgen. 5 currente gld. Mem. met 3 kk., voor de mem. 3 st. de kk. voor rekening van de kerk. † 1536. S. Vitalis.

159. Goebrich gerrit bartsz. dr. 12 st. voor een mem. † 1540. Exaltat. S. Crucis.

160. Claes Aerntsz. 1 morgen land. Elke dienaar ½ st. † 1510. S. Remigii.

161. Anno XVc ende XLVI heeft Jansgen claes jan bruininexz wed. gegeven aan de kerk een pachtbrief van 2 gld. jaarl. voor 2 memm. Zondags *na Abcouder markt* en Zondags na S. Antonius; de dd. te zamen 5 st. † 1501. S. Isidori epi. (15 mei in den Kalender). 1501 is hier vermoedelijk het sterfjaar van Jan bruininexz vader van haren man claes bruininexz, doch het jaartal is niet zeer leesbaar.

162. 1536 S. Vitalisdag stierf Dibbe Japen dr, gaf in 1534 aan de kerk 100 phs. gld. voor een eeuw. mem. elke dienaar ½ st. staat op een los papiertje met echt schrift. Nog op een ander inliggend stuk papier 3 fundd. met oud schrift doch zonder sterfjaar, en een landverhuring in 1549. S. Vincent dag. Op de keerzijde een opgave der kaarsen „die wij uitreiken". Het getal der vermelde kaarsen is 99.

---

1) 4 van ?

Van deze fundatiën waren in 1584 nog 59 over, blijkens een boekje met perkamenten omslag, het eenige uit den ouden tijd in het parochiaal archief overgebleven. Op het eerste blad schetst de schrijver den toestand van 1587 in de kernachtige ontboezeming: *Marte sunt omnia plena, utinam Jove* 1587. Dan volgt het register van de jaarlijksche renten der zeven getijden en eeuwige memoriën; alles bij elkaar geteld en de verschillende munten volgens de in het register zelf aangegeven waarde, tot guldens gebragt, beliepen deze renten de som van *f* 175, behalve 2 morgen en 3 hont land [1]). Dit was voor die dagen een zeer belangrijke som. Wat meer in dien treurigen tijd gebeurde is ook omtrent deze fundatien van toepassing: de betalings-staat namelijk in voornoemd boekje geeft grond om soms aan „nihil fit", maar in de meeste gevallen zeker aan „nihil solvit" te denken. Van 1584 tot en met 1586 staat achter sommige fundatiën er bij, dat ze betaald werden. Bijzondere vermelding verdienen:

It. 20 gld. 4 st. op de kerk van Weesp „dat zij uijtkeren moet *van verscheijden memorien*".

It. 3 gld. 1½ st. op het gasthuis van Weesp „dat zij uuijtkeren moeten *van verscheijden memorien*".

It. op den Vicarius van het H. Kruis. Elken dienaar 1 brasp.

It. 7½ st. op het Gild van O. L. V. in Angustia.

It. 1 Phil. gld. op S. Pieters en Mariae in Angustia altaren.

Verder 3 fundd. op de stad Weesp, 1 op de Waardschap en de overige op huizen en landerijen.

Misschien zou dit fundatieboek tot bewijs kunnen strekken, dat in 1584, ja in 1587 en mogelijk nog wel later de kerk nog in Roomsche handen was. Dat er althans gedurende die jaren te Weesp verdraagzaamheid heerschte, gelijk v. d. Aa schrijft [2]) houden we voor waarheid. De

1) Gulden 20 St. Goudgulden 28 St. Philipsgulden 25 St. Gouden Wilh. Schilt 29 St. Reijnoldus gulden 25 St.

2) Meergem. Woordenb. art. Weesp.

„beruchte" ijveraar voor het Calvinisme, Saravia [3]), zag deze betrekkelijk goede verstandhouding met leede oogen en beklaagde er zich in bitse bewoordingen over voor de gemagtigden der Staten in 1587.

In zoo verre dus zouden we hier eenigzins wijzigen wat we vroeger schreven (op bladz. 228 Bijdr. II 2), ofschoon het algemeen gevoelen is dat de Roomschen, tegelijk met den overgang der stad in 1577, omdat de groote meerderheid tot de nieuwe leer overging, ook op dat tijdstip hunne kerk verloren. In dit oud fundatieboekje ligt evenwel eenig tegenbewijs, terwijl het algemeen gevoelen nog niet door eenig historisch document, zoover wij weten, bevestigd is.

Beschouwen wij nu al deze fundatiën naauwkeurig, dan leeren ze ons nog menige bijzonderheid.

Vele der fundatiën zijn giften van landerijen of huizen ter beschikking van de kerk onder verpligting van de eeuwige memorie en verdere voorwaarden, de meeste echter zijn schenkingen in pacht- of rentebrieven, met bepaling dat zij eeuwige pacht zullen blijven of wel afgelost mogen worden, in welk laatste geval ook meestal de som voor aflossing in eens aan de kerk te storten, wordt opgegeven. Zoodra de afkoop ontvangen was, werd het geld op nieuw belegd, en doorgaans wordt van de wijze hoe, door later bijschrift achter de fundatie, behoorlijk rekenschap gegeven. Voor het zingen der 7 getijden, als ook voor de kaarsen op de graven schijnt allengs een fonds gemaakt te zijn, immers we vonden nu en dan geld belegd van dat „der belichtinghe" en later ook van presentiegelden door „die cantorij" te voldoen. Dat er voor de graflichten

3) Saravia kwam in 1561 uit Oxford naar Antwerpen, werd daar predikant en later te Leiden professor. Hij maakte zich berucht door zijn meêdoen in de Leijcestersche woelingen en overleed 1612, 81 jaren oud. Zie Biograph. woordenb. v. d. Aa.

een sommetje opgespaard werd, was wel noodig: vele fundatiën beschikken gunstig, van andere evenwel ontving de kerk „voir die belichtinghe soe daer wat ouerloept", hetgeen, wanneer velen ter memorie of vigilie dienst deden en hun presentiegeld ontvingen, in vele gevallen een luttel overschot zal geweest zijn. In éene fundatie staat uitdrukkelijk dat het getal van de dienaren der kerk dagelijks vermeerderde, en bij andere wordt voor het zingen bepaald dat dit zal geschieden met 8 priesters en 2 koralen, hierdoor zullen de gestipuleerde gelden vaak ontoereikend geweest zijn en zal de cantorij vermoedelijk in het te kort voorzien hebben. Slechts bij uitzondering is de zorg voor het nakomen der makingen aan de erfgenamen of aan „testamentoers" overgelaten; in den regel worden de kerkmeesters daarvoor aangewezen, gelijk ook de schenkingen aan de armen en de uitdeelingen onder hun beheer staan. Het uitreiken der giften aan de behoeftigen geschiedde *vóór* of *in* de kerk, al naar dit was voorgeschreven. Dat eindelijk deze fundatiën van zeer oude dagteekening zijn blijkt hieruit, dat er twee onder gevonden worden, in 1400 en in 1401 door den dood der beschikkers bekrachtigd.

Omtrent de oudheid der kerk laat zich nu bewijzen, dat er vóór 1400 reeds aan gedacht moet zijn om te bouwen of dat omstreeks dat jaar gebouwd werd, immers iemand die in 1401 overleed, had eene fundatie gemaakt „ter tijmerighe onser kerke", en eene andere fundatie welker stichter in 1438 stierf, was eveneens gemaakt „ter tijmerinck onser kerken". Bij de vroeger genoemde altaren [1]), te weten dat ter eere van den Alvermogenden God en de H. Maagd Maria, aan hetwelk in 1429 alreeds eene kapellanie verbonden was, dat van de Zeven weeën of Droefheden der Allerheiligste Maagd, welks opriging in 1520

---

1) Zie Bijdr. II. 2. bl. 223.

vergund werd en eindelijk dat van de HH. Apostelen Petrus en Paulus [2]), (tijd van oprichting onbekend) kunnen we alsnu nog voegen:

Het	St Jans	altaar.
"	O. L. V. ter nood	"
"	S. Antonius	"
"	H. Kruis	"
"	H. Sacrament	"
"	S. Salvator	"
"	S. Jacobs	"

welke alle in de fundatiën genoemd worden, terwijl nog gesproken wordt van eene vicarie van den Heer Herwich, zonder aanduiding van altaar, en ten laatste vestigen wij de aandacht op de benaming „Heer Gijsbert Albertz altaar". Misschien komen we de waarheid nabij wanneer we vermoeden dat dit het voorn. altaar van de HH. Apostelen Petrus en Paulus geweest is, welks voormalig bestaan wij uit den Schepenbrief van het jaar 1587 bewezen en van hetwelk destijds Jacob Albertz „patroen ende collator" was. Gemelde Heer Gijsbert Albertz is blijkens deze fundatie Deken van St. Martensdijk geweest en in 1480 overleden; zijne familie zou dan het regt van patronaat en collatie behouden hebben. Naar alle waarschijnlijkheid waren al de genoemde altaren, uitgenomen dat der Zeven Weeën, aanwezig op het tijdstip door de la Torre aangegeven voor de consecratie der kerk, zijnde 2 Aug. 1462. Fundator van de vicarie van het H. Sacrament was de Heer Bartout Dircxz († 10 Sept. 1472).

Het fundatieboek behelst drie makingen aan het Gasthuis († 1425. 1469. 1508). twee aan het Jonge convent († 1483 1492) en één aan het Oude convent († 1468). Van de gilden worden er drie genoemd, te weten van

2) Ald. bl. 226.

O. L. V., S. Salvator en S. Nicolaas, maar meerdere bijzonderheden hierover ontbreken, behalve dat er gesproken wordt van kapellanen dier gilden. Welligt zouden we dus nog mogen besluiten, dat er ook een S. Nicolaas altaar geweest is, en ingeval de vicarie van Heer Herwich, boven genoemd, ook een eigen altaar heeft gehad buiten de reeds gemelde, dan zoude men in de S. Laurens 12 altaren geteld hebben, behalve het hoogaltaar (fundd. 10 en 63).

Wat de muurschilderingen aangaat, men vond ze oudtijds zoo algemeen, dat het te verwonderen zou geweest zijn, indien ze in eene kerk als de S. Laurens van Weesp niet waren aangetroffen. Inderdaad ze zijn er dan ook en kwamen wel eens te voorschijn, doch werden op nieuw onder pleisterwerk bedolven. Op den achtergevel der kerk prijkt nog altoos het beeld van den H. Patroon.

Nog ééne bijzonderheid achten we der vermelding waardig. Bij ons bezoek aan de oude parochiekerk werd ons een lederen doos ter bezigtiging aangeboden. Zij diende eenmaal tot berging van reliquiën en is eerst in 1730 in de kap der kerk gevonden. Het randschrift luidt: Ave Maria gracia plena, dominus tecum. We vonden er de reliquiën niet in, slechts een weinig stof, wel van heilige zaken afkomstig, een paar papiertjes met de opschriften de sepulchro Dni en S. Elisabeth en een paar gebroken zegels. De doos werd weder zorgvuldig weggesloten, nadat ons eerst vergund was afschrift te nemen van een brief, dien wij ons veroorloven hier te laten volgen:

„In den jaare 1730 den 22en julius, is bij occazie van „de verniewinge van 't dack van de aghterkerk der steede „Weesp als 't aghterste schilt van gemelde kerk naar de „kerkstraat ofte de vegt toe wierd afgebrooke omtrent „regt onder de St. Lourents, geplaast agter op de kerk, „gevonde tusse 't verwulft ende de planke daar de leijen „op gespijkerd waren, deese cabas waar inne geplaast

„waare deese daar inne sijnde reliquiën en bewijsen, dito „cabas was daar geplaast, met eene stapel leijen onder „daar deselve op stond en een stapel leijen die deselve „overdecte, doch deselve cabas is door de timmerliede en „de leijdeckers geopend en door deselve sodanigh mis„handeld dat de Reliquiën door den andere sijn geraakt „en de glaase en kroesjens daar deselve in geweest sijn „sijn verbrooke en de briefjens die schijne tot bewijs bij „ijder geweest te sijn sijn daar of geraakt of verscheurt „bevonde tot leetweesen van kerkmeest're die doen waren

„Rijck van d[r] Poort, Jsacq Smit, Bernard van „den Broek en Jaques Pierot".

„Wat zullen we van de bedienaren der St. Lourens zeggen", vragen we met Past. Kok in zijne „Bijzonderheden"? De noodige bescheiden of aanteekeningen ontbreken. Hebben ze bestaan en het zoo naauwkeurig bijgehouden fundatieboek laat het denken, dan zijn ze in den stroom der tijden verloren gegaan en is niets moeijelijker dan eene geregelde opvolging van pastoors en verdere priesters vóór de hervorming te leveren. Wel is waar de meer aangehaalde historie van het Utrechtsche Bisdom kan hier dienen, maar de schrijver toont zelf onvolledig onderrigt te zijn geweest, en noemt slechts Johannes de Mera, waarschijnlijk van der Meer, als Pastoor in het jaar 1514, daarna Meester Gijsbertus Brant, kanunnik te Utrecht in 1544. Wel moet gedacht worden aan een schromelijk anachronisme of aan een zeer groote misstelling, wanneer die zelfde schrijver eerst Gijsbertus Brant pastoor van Wezop noemt in 1449, en op de volgende bladzijde hem in gelijke waardigheid in 1544 een plaatsje ruimt [1]). In de *Bijzonderheden* van Past. Kok wordt op deze fout gewezen en in ons exemplaar der Historie vinden

1) Vergelijk „Wezop" in de door ons genoemde editie bladz. 276, 277.

we dezelfde gapingen, dezelfde onnaauwkeurigheid. Het oudste doopboek ten Raadhuize dezer stad berustende is van 1672 en andere boeken, b. v. kerk memorie- of rekening boeken van vóór de reformatie ontbreken ook, zoodat er niet aan te denken valt eene geregelde volgorde te geven. Met behulp evenwel van het fundatieboek kunnen we enkele namen meer noemen. Van den persona vinden we nergens gerept; wel worden begiftigd met presentie- en andere gelden de cureijt, de vice cureijt en de kapellanen der gilden of komt na de beide eersten de algemeene benaming voor van „onder-" of ook wel „andere" priesters. Zonder op den rang te letten zullen we de namen der geestelijken geven met de waarschijnlijke jaartallen:

We ruimen de eerste plaats in aan:

Magister Joh. Uuterspijck, quondam verus curatus ecclesiae paroch. de Weesp . . .jaartal	?	fundatieboek.
Evert Jansz. vice cureijt waarschijnlijk vóór	1419 tot na 1438.	ibid.
Priester Tijdeman kapell. abdiceert	1429.	Hist. Utr. Bisd.
Niclaas Gijsbrechtsz. kapellaan. .	1429.	Hist. Utr. Bisd.
Wilh. Joës Louwenz. priester †	1503.	fundatieboek.
Gerijt van Bueren, kanunnik van St. Salvator te Utrecht, pastoor	14 ? — 1515.	ibid.
Johannes de Mera, pastoor . . .	1514.	Hist. Utr. Bisd.
Jan Jansz., priester	1519.	ibid.
Meester Gijsbertus Brant, kanunnik te Utrecht, pastoor	1544 of 1549.	ibid.
Johan Dircz, onderpastoor . . .	1552.	ibid.
Arent Jansz, priester.	1552.	ibid.
Jan Dircz Spruijt, vicecureijt . .	1560.	fundatieboek.

Jan Dircz Spruit vice cureijt, zou echter wel dezelfde kunnen zijn als Johan Dircz onderpastoor uit de Hist. v. h. Utr. Bisd., waar hij in zekere akte als getuige voorkomt,

gelijk ook volgens het fundatieboek te zijnen huize de aflossing van eene pacht geschiedde.

Op de schutbladen der incunabelen van de Weesper conventen vonden we nog de volgende namen, die onze parochie wel niet betreffen maar met welker opgave we misschien anderen dienst doen.

Decretorum Baccal : Joannes Wesep curatus in Middelstim.
M(agister) Gerardus Volmar de Nardis.
Andreas Faber de Vredeland.
en uit het fundatieb. : Gijsbert Albertz. Deken van S. Martensdijk.

Mogen wij ook op onze beurt anderer hulp ondervinden tot verbetering dezer zoo onvolledige schets; dankbaarst zullen we ons de mededeelingen of teregtwijzingen ten nutte maken. Omtrent de priesters missen we van het bovengenoemd tijdstip af tot aan het jaar 1615 alle opgaven, en ook met onze mededeelingen over de Weesper parochiekerk vóór de reformatie zijn we ten einde.

Kerkwijding is sedert onheugelijke jaren gevierd op den 1^{en} Zondag van October, doch in 1849 door Mgr. C. Belgrado, firmiter et in perpetuum, verplaatst op den 2^{en} Zondag.

Het patroonfeest is van oudsher een volksfeestdag geweest, en in het Liber memorialis dezer parochie staat bij het jaar 1862 „S. Laurentius patronus loci", met de woorden: „bij deze gelegenheid meen ik als mijne vaste overtuiging te moeten opteekenen dat de Patroon der kerk ook is *patronus loci*". Tot voor 40 of 50 jaren werd het feest van den H. Laurentius, zoowel in de stad als in de kerk, op eene buitengewoon plegtige wijze gevierd. Meerderen van hoogen leeftijd weten nog te verhalen dat er op dien dag volksfeesten in de stad plaats hadden en het als zondag werd gehouden. In de kerk werden er twee

hh. missen gezongen en tweemaal werd er gepredikt, in de hoogdienst namelijk en in de vespers.

Paus Benedictus XIV heeft, blijkens het desbetreffende stuk in ons archief, aan de statie te Weesp „die festo „S. Laurentii Martyris ac septem diebus immediate sequen-„tibus singulis annis omnibus utriusque sexus Christi „fidelibus vere poenitentibus et confessis ac sacra Com-„munione refectis qui ecclesiam seu oratorium publicum „S. Laurentii M. di Vesop.... visitaverint, et ibi pro.... „pias ad Deum preces effuderint," een volle aflaat verleend. Deze vergunning was voor 7 jaren gegeven, anno 1756. Aan de pastorie is nog eene groote glazen vaas aanwezig „van zeer grooten ouderdom" (Liber mem. voorn) waarop twee teekeningen; de eene is de afbeelding van den H. Laurentius, de andere is ons niet duidelijk (eene vrouwelijke figuur met een stralenkrans om het hoofd en een doek of sluijer in de hand, aan hare voeten eene vrouw of maagd, oogenschijnlijk in kloostergewaad), maar het omschrift laat geen twijfel over en luidt: „S. Laurentius patroon en S. Maria Magdalena patroonesse deezer stad". Over de H. Maria Magdalena als patrones hebben we niets gevonden. Twee beeldjes in onze kerk bewijzen echter dat de devotie voor beide heiligen hier gelijkelijk bestaat, ofschoon nu alleen de H. Laurentius als patroon vereerd wordt, en het oude wapen der stad stelt eene kerk voor met een grooten toren aan den voorgevel en een kleinen op het midden, en deze kerk gelijkt op de oude S. Laurens. Sedert jaren is dit wapen in onbruik en vervangen door een nieuw: een veld van azuur met een paal van zilver, het schild door twee leeuwen gehouden.

(*Wordt vervolgd.*)

Weesp. G. G. Honig, *Pr.*

NOGMAALS:

ROMBOUT VAN MEDENBLIK.

Bij herhaling is in de „Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem" melding gemaakt van Rombout van Medenblik. — Het eerst heeft de WelEerw. Heer v. Lommel op bladz. 24 van het Ie deel in een opstel, getiteld: „Eene Mis te Alckemade" de stille en gevaarvolle werkzaamheid van eenen „paep Robbrecht" medegedeeld; waarin wij die van onzen Rombout meenden te herkennen. Vervolgens heb ik zelf in mijne „Aanteekeningen betreffende de Leydsche Pastoors" getracht uit de verspreide gegevens, in de Bat. Sac. van v. Heussen voorkomende, een geheel zamen te voegen van het leven en de bedrijven van dezen 1en Pastoor der 1e wereldlijke statie te Leyden. Eindelijk heeft de heer L. P. A. G. in het 2e st. van dl. II der Bijdragen het banvonnis medegedeeld, hetwelk den 30 Jan. 1640 over Rombout is uitgesproken; en zijn door hem daaraan eenige op- en aanmerkingen vastgeknoopt, die tot eene herziening mijner voorstelling van Rombouts levensloop zouden kunnen aanleiding geven.

Intusschen had ik in het stedelijk archief nog eenige stukken gevonden, die op Rombout en zijne verbanning betrekking hebben. Het zij mij geoorloofd deze hier mede te deelen, om vervolgens daaruit in verband met het reeds bekende de data van 's mans veel bewogen levensloop eenigzins naauwkeuriger, dan tot dusverre geschieden kon, op te geven.

De stukken, hier bedoeld, zijn de volgende 8:

I. In „Burgemeesters en Gerechts dagboek v. Publ. Saken": A. fol. 7, leest men:

„op den VI^en^ february anno 1621

Alsoo burgemeesteren ende regierders deser Stede, was aengedyent dat eenen P. Medenblick Roomscatholycsgesinde binnen deser stede residerende, sich hadde veruordert te gaen in het Elysabeths gasthuijs deser stede, ende aldaer seeckere oude Vrouwe te visiteren. etc. nyetjegenstaende hem bij den binnenmoeder vanden voorsz Gasthuyse was aengeseyt, dat sy nyet en vermochte synen vryen acces ende inganck toelaten, ende hij daer jegens geantwoort ende geseyt soude hebben, daer toe consent van Burgemeesteren deser stede te hebben vercregen: soo ist dat Burgemeesteren voornt, omme tgunt voorsz is, te weren ende haere ere ende reputatie te preserueren den voornoemden Medenblick op het raethuys deser stede hebben ontboden ende hem afgeuraecht of hy in de voornoemde plaetse geweest ende de name van Burgemeesteren voornoemt hadde gebruyct; waer op by hem geantwoort ende geconfesseert synde inde voornoemde plaetse geweest ende de name voorsz gebruyct te hebben doch met soodanige meeninge dewyle hen sulx noeyt en was expresselyck verboden, dat hy meynde dat de burgemeesteren deser stede, door haer stilswigen ende conniuentie hem consent toe droegen. Waer jegens den voornoemden Medenblick by Burgemeesteren voornoemt, wel ernstlyck is aengeseyt, dat hy van nu voorthaen hem sal onthoudnn in eenige publycke huysen deser stede te gaen, omme aldaer eenige persoonen, tzij met ofte sonder doctor te visiteren, ende dat hij hen voorts in alle modestie ende stillicheyt, sonder eenige verboden bij eencompsten te maecken sal gedragen, op peyne dat andersints doende, den officier deser stede jegens hem sal procederen (daertoe hij specialyck by desen by burgemeesteren van nyeus wert geauthoriseert) in achteruolch van-

de Placcaten bij de Ho. Mo. heeren staten General, jegens soodanige contrauenteurs gedaen publiceren. Actum ter vergaderinge van burgemeesteren ende regierders voornt ten dage ende Jare alsuoren."

II. In hetzelfde boek op fol. 84 leest men:

„Opten XVIen ende XXen Martij" [1622] „respectiue hebben de nauolgende Papen ende pryesters haer aen Burgemeesteren ende regierders deser Stede, volgende den placcate vande Ho: Mo: heeren Staten Generael der vereenichde Nederlanden van date den XXen Februarij XVIc twee ende twintich bekent gemaect, ende sijn haerluider namen alhier aengeteyckent als volcht

Cornelis adriaensz out LXX jaren woonende omtrent het s' Gravensteyn, als Pryester" [op den kant staat: doot.]

„Rombout Medenblick woonende achter de Pieterskerk, als Pryester" [op den kant staat: uytgeseyt]

„Jacobus Paets als Pryester, woonende ten huyse van Anthonis Gysbrechtz, hem zeggende vande ordre der Jesuiten nyet te sijn" [op den kant staat: doot]

„Frater Johannes Tyras minderbroeder" [op den kant staat: uytgeseyt]

„Henricus Huberti, minderbroeder" [op den kant staat: overleden]

„Frater Jacobus Jansz, minderbroeder – zynde de voorsz drye personen gelogeert ten huyse van Dirck van Santen

Pouwels Claesz de Goede, pryester woonende in Jherusalem" [op den kant staat: is dood]

„Jan Been van sommelsdyck werreltlyck pryester, woonende ten huyse van Cornelis ouwelant" [op den kant staat: Is uit dese stad vertrocken]

„Nicolaas Broerus van Hoorn, weereltlycke pryester, woonende by Rombout Medenblicq" [op den kant staat: Is uit de stad vertrokken]

„Govert de Roever van Utrecht, woonende tegenover

de Universiteyt – es een weereltlyck pryester" [op den kant staat: Is uitgeseyt.]

„Gillis van Swyeten, weereltlyck Pryester, woonende by syn moeder in Doevren" [op den kant staat: is hier noch]

III. In het volgende boek: B. fol. 53 verso leest men:

„Toelatinge Van M^r. Rombout Medenblicq, omme binnen dese Stadt te wonen.

Op het ernstich versouck ende aenhouden by Gysbert de Milde ende andere vrunden van M^r. Rombout Medenblicq aen die vanden Gerechte deser stede gedaen ten eynde den voorsz Medenblicq, den welcken opten XXVI^en Januarij lestleden dese stadt was ontseyt, soude mogen toegelaten werden omme bij provisie binnen dese stadt weder te comen wonen ende alhier van het accident dat hy heeft gecureert te werden, hebben die vanden Gerechte deser stede verstaen ende geresolveert te mogen lyden dat den voorsz Medenblicq by provisie, ende tot wederseggen van die vanden Gerechte deser stede, bij oochluyckinge binnen dese stadt sal mogen comen wonen, mits dat hij geen dyenst de pausselicke relligie aengaende midlertyt sal mogen doen, nochte oock de huysinge die hy laest alhier bewoont heeft, nyet meer en sal mogen bewonen: Gedaen by die vanden Gerechte deser stede opten X^en September anno XVIc ses eñ twintich."

IV. In hetzelfde boek op fol. 155 leest men:

„Ontsegginge van Rombout Medenblicq.

Dewyle dat M^r. Rombout Medenblicq wesende een Priester van Pausselicke Rellige contrarie het beuel van die vanden Gerechte deser Stede op sijne Provisionele toelatinge binnen dese Stadt, opten Xe Septembris anno 1626 gedaen, hem vervordert heeft wederom zijne woonplaetse te nemen in de huijsinge vañ Commandurie tegenover de Pieters kercke alhijer, ende sulcx daermede de voorsz

Resolutie vandie vanden Gerechte sonder behoorlyck consent daer toe vercregen te hebben, heeft ouertreden ende gevilipendeert, Soo hebben die vanden Gerechte deser Stede goetgevonden den voorsz Rombout Medenblicq dese Stadt ende de vrydomme van dijen te ontseggen, met last omme binnen de eerste tweemaal vijerentwintich uijren daer uyt te vertrecken zonder daerinne weder te comen dan naer voorgaende speciale admissie ende toelatinge van die vanden Gerechte deser stede in der tijt, op peijne van ter contrarie doende dat tegens hem sal werden geprocedeert wegens den placcate tegen de Papen, monnicken, Jesuiten etc, geemaneert, Ende is willem Jacobsz van̄ Tetrode bode mette Roede gelast de Jnsinuatie van het voorsz vertrek ende ontsegginge aenden voorsz Medenblicq te doen. Actum ter vergaderinge vandie vanden Gerechte deser Stede opten XIIe April anno XVIc negenentwintich"

V. In het volgende boek: C. fol. 238 leest men:

„Rombout medenblik detentie

Opten XXVIe octobris anno 1639, heeft de Burgemeester Johan van Groenendyck dien vanden Gerechte bekent gemaect dat hem ten selven daege omtrent twee uyren alhier voort Raedthuys deser Stede was ontmoet Rombout van Medenblick Priester vande Papisten off pausgesinden, den welcken omme zyne quaede comportementen int voorplanten vande superstitien ende dwalingen der papisten, ende andere goede Insichten dese Stadt by de Gerechte deser Stede was ontseyt, ende dat hy den selven vermidts d'absentie van Schout buyten deze Stadt, hadde doen in apprehentie nemen door den Substistuyt Schouten ende doen logeren by provisie in Curateurs Caemer, versoukende de meeninge vanden Gerechte voorsz, Soo ist dat de zelve Gerechte in haere vergaederinge hebben doen comen den voornoemden Rombout medenblick

en den selven voorgehouden syne groote stouticheyt dat hy tegens t verbodt vanden magistraet ende alhier op schoonen daege in het aensien selfs vañ personen uytten magistraet dese Stadt dorste frequenteren, daer hij Immers wel wiste dat hem tselfde door ordre vande meer genoemde Gerechte was verbooden, ende vanden selven verstaen hebbende, dat hy seyde daer toe consent verkregen te hebben vanden Schout Bontio, om door dese Stadt te mogen passeren, maer nyet vernachten, hebben deselve Gerechte goedtgevonden dat den voornoemden Rombout Medenblick by provisie in detentie sal blyven, omme ter wedercomste vanden Schout deser Steede, op te voorsz syne voorgewende consent naeder Inqueste gedaen te werden, om daer naer vorders opte stouticheyt ende onhoricheyt vanden voornoemden medenblick te werden gedisponeert sulxs sy bevinden sullen te behooren, Actum ten dage ende Jaere voorsz."

VI. In een „Cohier van 't Hooftgelt van de Stadt Leyden" opgemaakt in 1622, worden onder „t Bon van Sevenhuyssen" de bewoners der huizen aan het „pieters Kerkhoff" thans klok- of torensteeg, „Suytwaerts aen" (lees: Oostwaarts aan) van den ingang van het in 1655 gestichte Jan-Pesijn's hofje tot aan de Heerensteeg aldus opgenoemd:

1° „Corñ Josephz Cleermaeker" enz.

2° „Jufr van Naeltwyck" enz.

3° „Lourens Gerritsz Laeckenbereyder" enz.

4° „Louris Jansz" enz.

5° „Rombout van Medenblick
Anna Claes dr. dienstmeijt
Annetgen Corñ dienstmeyt
Niclaes van Schiedam Student" (N.B. De woorden: Niclaes van Schiedam, zijn later doorgehaald.)

6° „Willem Willemsz Gerdersmalsem" enz.

7° „Pieter Pietersz metselaer
Dieuwertgen Jacops syne huysvrouwe" enz.
8° „Abraham Samuels Schoenmaecker" enz.
9° „Ewout Andriesz Brandewyncoper" enz.

Uit de vergelijking van dit gedeelte van het Cohier met het latere 2e Bonboek van Sevenhuysen blijkt, dat de woning van Rombout van Medenblick c.s. overeenkomt met die, welke in dat Bonboek op fol. CLXXII voorkomt onder den naam van „de huysinge van de Commendurie" alwaar thans de Rijks-instelling voor de Ind. taal-, land- en volkenkunde gevestigd is.

VII. In een pakket met losse stukken: N° 13, komt voor een pak: N° 4; waarin een los blad; waarop men leest:

„anno 1621 den XIXen february is begonnen t protocol van Godefridus van moock. Capellani ende Secretary van Philippus Rovenius hem qualificerende Aertsbiscop van Utrecht.

den 3 Marty anno 1621 is op Rumoldum medenblick geconfereert by den voorsz Rovenius als aertsbisschop van Utrecht de canonisie ende prebende in St. Martino, in plaetse van Alexander lamswert

ende syn soo van tyt tot tyt verscheyde Collatien by den selvē gedaen ende oock commissien op verscheyde geestelicke personen vande Pausselicke Religie uytgegeven. tot verscheyde ordre van tselfde Pausdom

anno 1632 brieven vande resignatie pastoratus leydensis voor medenblick, daer by hij gestelt wert tot Archipresbiter van Rijnlant.

anno ni fallor 1628

brieven om Je Trutio om Jaerlixs van medenblyck te trecken 300 strs, uytte Collecte

anno 1633 den 28en July

Decretum door syn Secretaris den Scryver op medenblick als Archibresbiter diocesis Ultrajectensis.

anno 1633 den IX^{en} novembris

medenblick geassumeert Jnde concilio vicariatus."

VIII. Op een ander los blad in hetzelfde pak leest men:

„correctie bouck C. fol°. 176 v'so.

opten 26^{en} January anno 1626.

Is medenblick by provisie de Stadt ontseyt

ter zaecke dat hy nyet alleenlyck sich hadde ontgaen met prediken, leren ende oeffenen vande Paus: Religie ende superstitiën maer ook schuldigh gemaeckt aen eenige saecken. daer door hy verstaen is geweest een persoon, onnut. Jae schaedelick voor dese Stadt

is bevonden beticht ende suspect van andere onbehoorlicke feyten ende acten die noch verder sien tot nadeel vanden Staet deser landen

Zyn de Stucken alsdan den officier ter handen gestelt om hen daerop met alder ernst naerder te Jnformeren ende ten principaelen voorts te procederen

den XX^{en} July hebben de gerechte, nyet Jegenstaende verscheyde devoiren by Vrienden gedaen gepersisteert, by de voorgaende ontsegging.

opten X^{en} September anno 1626 is by die vanden gerechte geconsenteert, dat hy by oochluyckinge, omme van syn accident alh^{r}. gecureert te werden sal mogen comen sonder middeler tijt eenige exercitien vande Pauselicke leer off superstitien te mogen doen noch te oock te bewonen de huysinge by hem te vooren bewoont.

Reg. Pub. b. f. 155. dē XII^{en} April anno 1629 weder de Stadt ontseyt op peyne dat sonder speciaele toelaeting daer Inne te comen. tegens hem sal werden geprocedeert volgens de placcaten tegens de Papen, monicken ende Jesuitē etc geemaneert, ende is de Insinuatie aen persoon van Medenblick gedaen door Willem Jacobsz ten voorsz daege" [op den kant staat: binn dese 2 mael XXIIII uyren]

„Opten VIII^{en} Novembris anno 1639.

hebben Burgem[ren] den Schout ende Schepenen voorgehouden seeckere articulen door haere Ordre by den Pensionaris Ingestelt om M[r]. Rombout voor daer op te vragen ende daerop gehoort hebben tselfde Ad tselve Eenstemmelick goet gevonden."

N B. In hetzelfde pak 4 liggen nog eenige losse bladen met een aantal vragen, gedaan of te doen bij de verhooren van Medenblick; doch aangezien de antwoorden op die vragen gedeeltelijk ontbreken, durfde ik voor het afschrift er van geene meerdere ruimte vergen. Is men echter begeerig ze te kennen, dan ben ik nog bereid ze af te schrijven.

Uit het bovenstaande, in verband met het vroeger door mij en anderen medegedeelde, kom ik tot de volgende voorstelling van Medenbliks levensloop:

1606, ... Hij wordt pastoor van St. Pieter te Leyden. Zie Bat. Sac. II. fol. 263, col. 2.

1608, Julij 2. Hij is heimelijk werkzaam te Alkemade. Zie Bijdragen, Dl. I. bl. 24.

1613, ... Hij houdt briefwisseling met Aug. Miraeus. Zie Bat. Sac. II. fol. 264.

1621, Febr. 6. Hem wordt verboden de Gasthuizen te Leyden te bezoeken. Zie boven, onder I.

Maart 3. Hij wordt Kanunnik van St. Martinus. Zie boven, onder VII.

1622, Maart 16. Hij woont in de Commandurie van St. Pieter te Leyden. Zie boven, onder II en VI.

1626, Jan. 26. Hij wordt uit Leyden gebannen. Zie boven, onder III en VIII, en Bijdragen, Dl. II. bl. 233.

Julij 20. Zijnen vrienden wordt geweigerd de verbanning op te heffen. Zie boven, onder VIII.

Sept. 10. Hem wordt toegestaan zich te Leyden van zijn accident te laten cureren. Zie boven, onder III, IV en VIII.

1628? . . . . . . Trutius trekt *f* 300 uit de collecte, door hem bijeengebracht. Zie boven, onder VII.

1629, April 12. Hij wordt weder uit Leyden gebannen Zie boven, onder IV en VIII.

1632, ... Hij doet afstand van het pastoorschap te Leyden en wordt Aartspriester van Rijnland. Zie boven, onder VII.

1633, Julij 28. Hij ontvangt een decreet door den Secretaris van Rovenius. Zie boven, onder VII.

Nov. 9. Hij wordt assessor van het vicariaat van Rovenius. Zie boven, onder VII.

1637, Mey 6. Hij woont de zitting van het vicariaat te Utrecht bij. Zie Bat. Sacr. II. fol. 458, col. 1.

1638, ... Hij verblijft in Delft, volgens een der hem te doene vragen.

1639, Oct. 26. Hij komt te Leyden en ontmoet op klaarlichten dag voor het Raadhuis een der Burgemeesters, die hem laat gevangen zetten. Zie boven, onder V.

Nov. 8. De vragen, aan hem te doen, worden vastgesteld. Zie boven, onder VIII.

. . . . . . Hij wordt verhoord. Zie Bat. Sac. II. fol. 264, col. 2.

1640, Jan. 30. Zijn banvonnis wordt uitgesproken. Zie Bijdragen, Dl. II. bl. 232.

1642, Nov. 9. Hij sterft te Delft. Zie Bat. Sac. II. fol. 265, col. 1.

Leyden, 27 Maart 1874. D[r] J. D. Frenay.

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

DE LEYDSCHE PASTOORS SEDERT „DE HERVORMING" TOT AAN „DE HERSTELLING", VAN 1557 TOT 1857,

DOOR

Dr J. D. FRENAY.

(Vervolg van Deel II, blz. 118).

PATERS DOMINICANEN.

Uit het vroeger medegedeelde omtrent de vestiging der PP. Jesuiten en Franciscanen te Leyden is het gebleken, dat men zich die vestiging niet zóó moet voorstellen, als of hunne eerste aankomelingen eene voor hen gereedgemaakte woning konden betrekken: integendeel deze eerste aankomelingen verlieten na korter of langer verblijf weder deze stad; zij waren er slechts komen hospiteren; en zelfs nadat de volgende er eene vaste standplaats verkregen hadden, waren zij genoodzaakt nu eens bij dezen, dan eens bij genen hunner voornaamste biechtelingen te logeren en het duurde nog lang, eer zij of hunne opvolgers eene eigene woonplaats konden betrekken. Het proces hunner vestiging hier ter stede zou men dus kortheidshalve kunnen uitdrukken door: loopen, staan en zitten: de plaats van hunnen werkkring was eerst slechts hun loopplaats, vervolgens hun standplaats en eindelijk veel later hun zetel. Met de paters Dominicanen schijnt het zich niet anders toegedragen te hebben. Want hoewel deze waarschijnlijk een weinig later dan de Franciscanen hun standplaats hier gevestigd hebben, zoo waren toch reeds vroeger eenige hunner hier werkzaam.

Fr. Bernardus de Jonghe heeft op pag. 74 in zijne Batavia desolata Dominicana, uit een handschrift van Pater Bernardus Joannes a Goes, die de historie heeft geschreven der laatste jaren van het klooster der Predikheeren te Zieriksee, het volgende verhaal ingelascht (Zie v. Rijn, Oudh. van Zeeland, Deel I, bl. 35). Een der Paters van dit klooster, t. w. Br. Hendrik Wildemans, het ambt van Terminaris (d. i. die op zekere bepaalde plaatsen en tijden Gods woord verkondigen moest) in Zuid-Beveland bekleedende, vertoefde binnen Goes, zoolang de nieuwe Godsdienstleer daar nog niet doorgedrongen was; doch in 1578 [1]), toen zij overal het hoofd weder opstak, moest genoemde pater ook een goed heenkomen zoeken en begaf hij zich naar de Catholieken van Holland. Daar heeft hij met verlof der Kerkelijke overheid het Woord Gods met groote dienstvaardigheid, hoewel in 't geheim, verkondigd. Maar als hij een en andermaal in verschillende deelen van Holland wegens den grooten toeloop des volks door den Schout betrapt was geweest, is hem dit eindelijk ook te Leyden in 1606 wedervaren, en ofschoon de Schout hem vermaande niet te vreezen, is hij desniettemin, oud en bedaagd zijnde, en vele benaauwdheden voor Gods kerk uitgestaan hebbende, door eene schudding over al zijne leden bevangen en na drie maanden op het octaaf van O.L.V. Visitatie aldaar overleden.

Omtrent 30 jaar later was hier nog een andere Pater Dominicaan werkzaam en wel met toestemming van de wereldlijke overheid. Immers in het vroeger aangehaalde Gerechtsdagboek: A. vind ik het volgende aangeteekend:

---

1) Dewijl ik de Bat. desol. Dom. van de Jonghe niet magtig heb kunnen worden, is de WelEerw. Heer P. Fr. Alb. Hoogland, Ord. Praed. te Rotterdam, zoo vriendelijk geweest ze voor mij, wat Leyden betreft, te excerperen; waarvoor ik Z.W.Eerw. hier openlijk mijnen hartelijken dank betuig. Z.W.Eerw. schrijft 1578; bij v. Rijn staat 1571.

„opten XI octob. anno 1632 es Albert Jansz de Man hem seggende te sijn vande ordre der preecheeren vande Burgemeesteren en regierders deser stede aangeteijckent ende gelast hem naer den placcate der Heeren Staten opt stuck vande Papen Monicken etc. laest geemaneert te gedragen." Hij schijnt hier nog geweest te zijn in of omtrent 1636; want hij wordt vermeld in de „Tweede Remonstrantie" waarvan een gedeelte door mij is aangehaald onder C. Doyma, Pater der Franciscanen. Volgens mededeeling van den WelEerw. Heer Hoogland is Alb. de Man in Junij 1638 naar Rotterdam gekomen.

JOANNES DAVID.

Zoo noemt hem de Jonghe in zijn ander werk, getiteld: Belgium Dominicanum, Bruxellis, MDCCXIX, pag 307; terwijl hij hem in zijne Bat. desol. Dom. pag. 119 Joannes Davidis genoemd had. Door v. Rijn, die hem (Oudh. v. Rhijnl. bl. 268) op de lijst der Leidsche Dominicanen aan het hoofd stelt, wordt hij Johannes en door Pastoor Burgmeyer (Jaarb. 1847. Meng. bl. 40) Joan David genoemd.

Als in 1629, nadat 's Hertogenbosch door Frederik Hendrik ingenomen was, de Dominicaner monniken van daar verdreven werden, heeft hij als Sacristijn van het klooster voor het huisraad en de versierselen buitengewone zorg besteed, en verkocht hebbende, hetgeen niet vervoerd kon worden, heeft hij het overige naar Antwerpen doen overbrengen. Daarna is hij Vicaris in Boxtel geweest.

Of door hem of door een voorganger de Statie der Dominicanen gevestigd is, weet ik niet; maar het Doopboek dier Statie, genaamd van de Bakkersteeg, en nog op den Burgerlijken stand aanwezig, is begonnen: 42. 3. 28, d i. 28 Maart 1642.

In 1648 Prior te Gemert, beloofde hij zich veel goeds van de in dat jaar gesloten vrede van Munster; doch als niet lang daarna zijn klooster door de Hollanders verwoest

werd, is hij na vele smaadheden verduurd te hebben, gevankelijk naar den Bosch overgebracht. Aldaar (zie Bat. desol. Dom. pag. 104) in den gemeenzamen kerker onder soldaten en misdadigers opgesloten, is hij daaruit niet dan na gestelden borgtogt en betaling der gemaakte onkosten ontslagen.

Hij is als Missionaris Apostolicus te Leyden den 1 Oct. 1652 overleden.

THEODORUS DE BEIER.

Hij wordt niet vermeld, noch bij de Jonghe, noch bij v. Rijn, noch bij past. Burgmeijer; maar volgens het Haarlemsch Necrologium stierf hij 1655 „peste Leydae mense Octob."; misschien was hij socius van den vorige of van den volgende.

GILLIS VAN SWIETEN.

Door de Jonghe (Belg. Dom. pag. 236) wordt hij Aegidius, door v. Rijn Egidius genoemd, althans indien deze dezelfde is als Gillis van Swyeten, die volgens het aangehaalde Gerechtsdagboek: A. fol. 84, in Maart 1622 aen Burgemeesteren ende regierders deser stede zich heeft bekent gemaect als: weereltlyck Pryester, woonende by syn moeder in Doevren [waarschijnlijk den naam van haar huis]; maar dan moet zijn geestelijke staat aldaar verkeerd zijn opgegeven, of hij moet zijn wereldlijken staat naderhand met den geordenden verwisseld hebben.

Aegidius (het Latijnsche equivalent voor Gillis) is (zie Paquot, Mém. pour servir à l'hist. litteraire des dix-sept provinces, etc dl XIV. p 368) te Amsterdam omtrent 1592 geboren. Na omtrent 1610 zijne gelofte in het klooster te Antwerpen afgelegd te hebben, is hij Lector in de H. Theologie geworden. Hij heeft uit het Italiaansch in het Vlaamsch vertaald: De wonderen der hemelsche en zeer vermaarde beeldtenis van den H. Aartsvader Dominicus te Soriano, verzameld door den E. P. fr. Sylvester Fran-

gipane van de orde der Predikheeren; gedrukt te Antwerpen bij Joannes Cnobbaert, 1633 in 8vo.

In de veronderstelling dat hij dezelfde is als Gillis van Swieten, veroorloof ik mij hier in te lasschen de geschiedenis eener huiszoeking in 1641 door den Schout bij hem en bij anderen ingesteld; waarbij bleek, dat ten zijnen huize gevonden werd een „geciert ende geprepareert aultaer met een brandende lampe daer aen, met een oxael [1]), Ende daer en boven noch verscheyde toegangen". Hij en de anderen werden veroordeeld het autaar en het oxaal binnen eene week af te breken en de verboden toegangen te stoppen. Dewijl hij aan dit laatste niet had voldaan werd hij den 16 Oct. 1641 veroordeeld tot het betalen eener boete van *f* 100. Men moet n. l. weten, dat men sedert 1 April 1572 wel vrijheid van conscientie verworven had, zooals men zich toen uitdrukte, maar daarom nog geen vrijheid van godsdienstoefening, zelfs niet binnenshuis in 't geheim. Vandaar dat onze voorvaders genoodzaakt waren nu eens hier, dan eens dáár, op wel 30 verschillende plaatsen, in het diepste geheim, veelal 's avonds of 's morgens vroeg, door daartoe aangestelde klopjes gewekt, te vergaderen; en opdat de naar die plaatsen toestroomende menigte zoo min mogelijk argwaan zou verwekken, hadden die huizen, veelal hoekhuizen, waar men gewoon was die vergaderingen, conventiculen

1) Oxaal beteekent oorspronkelijk het Choorhek of een Triomfboog tusschen het Priesterchoor en het schip der kerk; dewijl niemand een triomfboog zal zoeken in onze vroegere huis- en zolderkerken, zoo spreekt het van zelf, dat onder den naam van: Oxael hier iets anders bedoeld moet zijn; ik vermoed een galerij = ala = axilla = oksel. Men zal zich herinneren, dat in onze huiskerken gemeenlijk een galerij gevonden werd; waarop behalve het zangkoor en het orgel een groot deel der gemeentenaren plaats vond of liever trachtte te vinden; aangezien laatstgemelden nog in onzen tijd meestal gedwongen waren aldaar als gepakte haring de godsdienstoefeningen bij te wonen.

genaamd, te houden, geheime toegangen tot de naastliggende panden; zoodat de geloovigen langs verschillende wegen en dus bij kleine troepjes ongemerkt de vergaderzaal, gewoonlijk een' zolder, met autaar en oxaal voorzien, konden bereiken en weder verlaten.

Hoe bedektelijk deze bijeenkomsten ook waren, zoo konden zij toch niet lang onbekend blijven; doch en „de regierders, en die schout", die er misschien zijn voordeel in zag, konden er noode toe overgaan om ze te verstoren. Reeds op 1 April 1629 hadden de eersten, op ten claechten, dat de Remonstranten daermede hen becladden dat men henluiden hare vergaderingen ende byeencompsten belettet, ende de vergaderinge der Papisten schynt toe te laten, den schout aangemaand die bijeencompste der Papisten te beletten; waartoe deze zich bereid verklaarde; doch naar het schijnt zonder eenig gevolg; want dezelfde aanmaning en dezelfde belofte vindt men ook (zie Gerechtsdagboek: B. fol° I^{c}LVJ verso, IJ^{c}XX verso, IJ^{c}XXIX verso, IIJ^{c}VIJ verso, C. fol° CXLVIJ verso, IJ^{c}LVIJ verso, IJ^{c}LXVIIJ en IJ^{c}LXXIJ) 4 Mey 1629, 8 Oct. en 29 Dec. 1630, 8 Junij 1633, 29 Apr. 1638, 22 Maart en 23 Nov. 1640 en 24 Febr. 1641, tot dat het er eindelijk toe kwam in Junij 1641. Het was zelfs eens gebeurd: 15 Nov. 1634, dat ter verlossing vanden Predicant Dammannus, tot Gelder gevangen gehouden, een soort van klopjagt: omme te becomen eenige jesuiten, papen ofte monnicken, werd bevolen; doch de schout verkaarde, dat hij egeene hadde connen becomen, seggende gemerct hebben datse van de voorsz. resolutie eenige lucht hebben, ende sulcx haer uyt de wech houden.

Zie Bijlagen: A — D.

Na deze uitweiding tot Aegidius van Swieten terugkeerende, moet ik nog van hem vermelden, dat hij gedurende de 19 jaren, die hij te Leyden als Missionaris doorbracht, meer dan 200 personen tot het Catholiek

geloof zou bekeerd hebben, dat hij deswegens gebannen, biechtvader is geworden van het vrouwenklooster te Auderghem en naderhand bij herhaling Prior van het klooster te Antwerpen en eenmaal van dat te Leuven.

Te Antwerpen heeft hij (Belg. Dom. pag 210) den 4 April 1646 met buitengewoon veel statie den Generaal zijner orde Thomas Turcus ingehaald.

Hij is aldaar, meer dan 70 jaar oud, den 17 Mey 1663 overleden.

ROBERTUS COLLIMOER.

Aldus de Jonghe (Belg. Dom. pag. 236), Past. Burgmeijer en het Haarlemsch Necrologium; doch bij v. Rijn: Collemoer.

Hij is te Leyden overleden den 4 Sept. 1661, hetgeen volgens dat Necrologium geschied zou zijn den 23 Aug. van dat jaar.

REYNERIUS DOBBELYNS.

Aldus de Jonghe (Belg Dom. pag. 309), bij v. Rijn: Reinier Dobbelijns en bij Past. Burgmeijer: Regn. Dobbelijns.

Te 's Hertogenbosch heeft hij zijne gelofte gedaan; hij is de 3e Prior te Gemert geweest in 1643 en vervolgens Prior te Calcar geworden; eindelijk is hij als missionaris te Leyden den 16 Febr. 1663 overleden, en niet te Utrecht, zooals er staat bij L. H. C. Schutjes, Kerk. Gesch. v. h. Bisd. 's Hert. dl. III. bl. 713.

PETRUS VERJUS.

Aldus de Jonghe (Belg. Dom. pag. 237), bij v. Rijn: Verius en bij Past. Burgmeijer en het Haarlemsch Necrologium: Verjuijs.

Hij is Novitien-meester, en biechtvader van het Nonnenklooster: Engelendael te Brugge geweest en eindelijk missionaris te Leyden; en volgens het Necrologium was hij ook Superior missionis.

Hij heeft de Commentaria in Lucam van Didacus Stælla,

Minderbroeder, met kantteekeningen en een drievoudigen index voorzien, en aldus te Antwerpen bij H. & J. B. Verdussen in 1654 in folio doen drukken.

Hij is te Leyden aan de pest den 23 Oct. 1664 overleden.

PAULUS VAN DER STOCK.

Aldus de Jonghe (Belg. Dom. pag. 238), bij Pastoor Burgmeijer: van der Stok.

Hij is te Leyden den 20 Julij 1666 overleden, en waarschijnlijk te Oegstgeest begraven; want volgens Burgemeesteren's daghboeck: L (op de Secretarie te Leyden aanwezig) is 22 Julij 1666: consent verleent om pauls . . . . tot oestgeest te begraven; waartoe betaald is: voor de kerck 4–0–0.

HIERONYMUS VERSCHUEREN.

Aldus de Jonghe (Belg. Dom. pag. 398) en Pastoor Burgmeijer, doch bij v. Rijn: Verschuer.

Uit het klooster te Antwerpen gekomen (B. D. pag. 246) is hij missionaris te Leyden geworden; doch naar zijn klooster teruggekeerd is hij er Prior geworden, en vervolgens in 1686 de eerste Praedicator Generalis van het klooster te Lier.

Hij stierf te Antwerpen den 23 Jan. 1706.

JOANNES PATER.

Naar zijn klooster te Mechelen teruggekeerd (Belg. Dom. pag. 311) werd hij er Procurator en Sacristijn, en overleed er den 21 Dec. 1696.

JACOBUS DE BACKER.

Aldus de Jonghe (Belg. Dom. pag. 246), bij v Rijn en Past. Burgmeijer: de Bakker.

Hij is, uit het klooster te Antwerpen gekomen, te Leyden den 25 Maart 1686 overleden.

PETRUS CALLEBOUT.

Aan allen dierbaar en aangenaam, zachtzinnig en nederig, was hij (zie Belg. Dom. pag. 254) voor allen een

voorbeeld van deugd; in het klooster te Antwerpen was hij eerst Lector in de Philosophie, vervolgens Studentium Magister; eindelijk Missionaris te Leyden, rigtte hij binnenshuis een disputeer-collegie op, voor allen, roomschen en onroomschen openstaande; hetwelk niet alleen aan de eersten tot meerdere bevestiging in het geloof verstrekte, maar ook groote verlegenheid onder de laatsten te weeg bracht; den overigen tijd besteedde hij aan andere liefdewerken. Daardoor was zijn naam tot zelfs in Azië en Africa bekend geworden, zoo als J P. v. Ketwich, de Regent van het Antwerpsche Collegie ondervond, toen hij uit Palestina naar Italie terugkeerende, den Archipel zou oversteken.

De vroeger medegedeelde overeenkomst der Leydsche Priesters, dd. 21 Aug. 1689, om elkander bij beboeting te ondersteunen, is niet door hem zelven, doch namens hem door zijn confrater Joēs Bap̄ta Bardou onderteekend, gelijk aldaar te zien is.

Hij had zeer gewenscht tot bekeering der heidenen naar Oost-Indiën gezonden te worden; doch eer dit zijn beslag kreeg, overleed hij, volgens de Jonghe, v. Rijn en Past. Burgmeijer, den 14 Junij 1690: volgens het Haarlemsch Necrologium (dat hem Petrus Callibot noemt) zou hij hier overleden zijn den 15 Junij van datzelfde jaar.

JOANNES BALTHAZAR CORNELISSENS,

of volgens de Jonghe (Belg. Dom. pag. 255) Baltazar is, uit zijn klooster te Antwerpen hierheen gezonden, den 30 Aug. 1712 te Leyden overleden; en volgens het register van de persoonen, overleden binnen Leyden ende begraven buyten deselve stadt is hij den 1 Sept. daaraanvolgende begraven tot Voorhout.

JOANNES BAPTISTA BARDOU.

Gelijk boven gemeld heeft hij niet alleen in zijn eigen naam, maar ook in dien van zijn confrater Petrus Calle-

bout de overeenkomst van 1689 onderteekend. Hij was, volgens v. Rijn, een Leydenaar, en is in zijne geboorteplaats overleden den 4 Februarij 1719 in den ouderdom van 70 jaren; en volgens het onder zijn voorganger aangehaald Register is Johannes Babtista Pardoe Priester, 8 Febr. 1719, tot Voorhout begraven.

NICOLAUS MICHIELSENS.

Aldus heeft hij de meergemelde verklaring omtrent den eed op den 6 Nov. 1730 eigenhandig onderteekend; v. Rijn noemt hem Niklaas Michielzen en Past. Burgmeijer Nic. Michielse.

Geboren te Antwerpen, was hij volgens de vroeger medegedeelde Lijste van zoodanige Rooms Catholique Priesters of Pastooren als sigh tot het bedienen der roomsche Kerken of Statien binnen de Stadt Leyden althans (19 Sept. 1732) bevinden: 54 jaren oud en den 20 Sept. 1712 hierheen gezonden door den Provinciaal der Predikheeren H. du Mont. In hetzelfde register der R. priesters, waaruit deze lijste genomen is, wordt ook vermeld, dat „de HH. Burgemeesteren ende Regeerders der Stadt Leyden hebben ten verzoeken van de kerkmeesteren van Zwieten ende Tiarck mits de indispositie van N. Michielsen Pastoor inde Bakkersteegh toegestaen dat Jacobus Bles Rotterdammer den zelven Michielzen zal mogen adsisteren tot 1 Mey Aenstaende. actum den 26 Janua 1740. den 24 April zijn de voorz kerkmeesteren voor de vooren staende concessie komen bedanken Communicerende de Pastoor Michielsen weder in staet was" [1]).

Volgens het onder zijne beide voorgangers aangehaalde

---

1) Dat sluit met hetgeen mij onlangs de WelEerw. Heer Hoogland medegedeelde uit het stads-archief van Rotterdam: „Jacobus Bles, geb. te Rotterdam en gedoopt in de kerk de Steiger den 6 Mei 1709, werd geadmitteerd den 27 Oct. 1738 en verkreeg den 30 Januari 1740 vergunning naar Leiden te vertrekken, ten einde in de Bakkersteeg werkzaam te zijn."

register is op 15 Aug. 1747 voor den uitvoer van het lijk van „Nicolaus Michielse pastoor na voorhout –4–" betaald.

GUILIELMUS MAES.

Aldus heeft ook hij de bovengemelde verklaring tegelijk met N. Michielsens onderteekend; v. Rijn noemt hem Wilhelmus Maas; door Pastoor Burgmeijer wordt hij overgeslagen, waarschijnlijk omdat hij vóór Michielsens overleden of vertrokken zal zijn.

Hij was volgens de boven aangehaalde Lijste geboren te Antwerpen en toen (19 Sept. 1732) 49 jaar oud; door den Provinciaal H. Kraets was hij den 2 Oct. 1715 hierheen gezonden: Hij was dus en in ouderdom en in bediening jonger dan Michielsens; zoodat v. Rijn zich vergist, als hij hem vóór laatstgenoemde plaatst. In de lijst, door v. Bijlevelt in 1721 opgezonden (zie Bijdr. dl II. afl. 3. bl. 349) wordt dan ook onder Michielse geplaatst: Maes, socius super.

HENRICUS VAN MOL.

De gemelde verklaring heeft hij „gedaen op den 7 Oct. 1747" en wel, zoo als op den kant staat: „Loco Nicolaes Michelsen qui obiit".

Hij is, volgens het meermaals aangehaald „Register der R. Priesters," vóór den 17 Mey, toen zijn opvolger S. v. Beusekom werd geadmitteerd, overleden.

JOSEPHUS LEMARTINEL.

Met deze naamteekening heeft hij: De voorschr. verklaring gedaan op den 30 Januarij 1751." In den vroeger medegedeelden staat van den „Hollandiae Archipresbiteratus: Districtus Rhenolandiae" wordt hij ook genoemd: Josephus le Martinel; Past. Burgmeijer heeft zich dus vergist door hem te noemen: Petrus Martenel.

Hij was het vorige jaar reeds te Leyden aangekomen; want in het „Register der R. Priesters" lees ik op 24 Dec. 1750: „toegestaan ter occasie vande Kerstijd tot

adsistent van de Priester inde bakkersteeg als niet in staat zijnde wegens onpasselijkheijd in dese tijd syn dienst waartenemen; voor de tijd van 14 dagen te mogen employeeren N:N: martinel synde van de Ordre der Dominicanen, en een Nederlander van geboorte". Deze vergunning is telkens verlengd op den 16 Jan. en 23 Febr. 1751 en eindelijk is hij wegens voortdurende ongesteldheid van den Senior voor vast aangesteld den 30 April 1751; in welke laatste resolutie hij genoemd wordt: „Jo: Josephus Le martinel [waarschijnlijk bij vergissing voor fr. Josephus Le martinel, gelijk hij zich teekende] preekheer en geboortig van 's Bosch".

In zijn tijd had de Statie der Predikheeren te Leyden 600 communicanten.

Hij heeft de 4 volgenden tot medehelpers gehad.

SIMON VAN BEUSEKOM.

Hij heeft „de voorschreeve verklaring gedaan op den 17e mey 1760"

Hij wordt niet vermeld door Past. Burgmeijer; waarschijnlijk omdat hij slechts socius geweest is; want Lemartinel leefde nog, toen hij een paar jaren later naar Rotterdam vertrok, gelijk op den kant der verklaring aangeteekend is.

Hij was volgens het „Register der R. Priesters" „gebooren te Uytrecht".

GERARDUS BRONS.

Ook deze wordt niet vermeld bij Past. Burgmeijer, waarschijnlijk om dezelfde reden; want hij heeft „de voorschr. verklaring gedaan op den 17 September 1762" en wel, zoo als op den kant staat: Loco Simon van beusekom die na Rotterdam is vertrokken. Hij is gelijk aldaar vermeld staat: overleden in April 1768.

Hij was, volgens het „Register der R. Priesters" „gebooren te Rotterdam".

GISBERTUS GRAM.

Hij heeft „de voorschr. verklaring gedaan op den 13e mey 1768" en wel gelijk op den kant staat: Loco Gerardus brons die overleden is.

Hij is zeker dezelfde als de op den Staat van den „Hollandiae Archipresbiteratus" onder Josephus le Martinel gestelde „R. P. Gisbertus socius"; waaruit blijkt, dat de beide voorgangers van G. Gram, even gelijk hij zelf, slechts medehelpers geweest zijn van Lemartinel. Gisbertus Gram is echter Senior geworden; want in het Doop- (tevens Trouw-) boek der Bakkersteeg-kerk, vind ik aangeteekend: 1803 Majus 9 ditto Contraxerunt matrimonium me adsistente F. Jacobo Pio Swaanenburg ord. ff. PP. De consensu R. ad Patris Gijsberti Gram hujus missionis Pastoris. Deze Swaanenburg is volgens de „Naamlijst der Eerw. Heeren Geestelijken op het R. C. kerkhof te Leyden, bijgezet" 76 (doch volgens het consentbiljet van den Burgerlijken Stand 77) jaar oud geworden en aldaar begraven den 24 Dec. 1847.

P. Gram was, volgens het „Register der R. Priesters" geboortig van Rotterdam, en is, volgens Past. Burgmeijer en den vroeger aangehaalden Necrologus, te Leyden overleden den 4 April 1816, en wel volgens zijn bidprentje (dat hem Gysbertus noemt) in den ouderdom van 84 jaren en 6 maanden.

Volgens eene Nota, mij door bemiddeling van den Hoog Eerw. Heer C. H. Tielens, Provinciaal van de Orde der Dominicanen te Utrecht, uit hun klooster te Huissen bij Arnhem geworden (waarvoor ik hier openlijk Z.H.Eerw. mijn hartelijken dank betuig), stonden bij Pastoor Gram Pater Pruymboom als Secundarius en Pater v. Kerpen als assistent; welke laatste als Secundarius vertrokken is naar Utrecht.

FRANCISCUS VAN OSTA.

Hij heeft „de voorschreve verklaring gedaan op den 24 October 1783," zeker als 2e socius van Lemartinel, nog bij het leven van G. Gram; want uit het „Register der R. Priesters" blijkt, dat op 24 Oct. 1783 „Joh. [lees: fr] Josephus Le Martinel van de order der Predikheeren Priester in de kerk van de bakkersteeg door beroertens overvallen althans in t geheel buiten staat was den dienst meerder waartenemen overzulks verzogt" en toegestaan werd „dat Franciscus van Osta geboren te . . . . in 't Marquisaat van Bergen op den Zoom, zijnde meede vande order der Predikheeren als Priester in de gemelde kerk mogt werden geadmitteert".

Volgens den Necrologus is hij den 1 Oct. 1800, dus nog vóór G. Gram, te Leyden overleden.

MICH. G. M. PRUIMBOOM.

Dat hij Secundarius geweest is bij Past. Gram is boven uit de Nota van Huissen reeds medegedeeld. Uit dezelfde Nota blijkt, dat hij na dezen insgelijks hier pastoor is geweest, doch reeds in 1819 naar de Amsterdamsche statie: de Toren vertrokken is.

JOAN. VELTMANS.

Deze verliet, volgens de aangehaalde Nota uit Huissen, de Pastorie te Leyden in 1823 om als pastoor verplaatst te worden naar Warmenhuizen; alwaar hij volgens den Necrologus, die hem Veltman noemt, den 25 Oct. 1826 overleden is.

RAIJM. ANDRIESSEN.

Volgens Pastoor Burgmeijer is hij buiten bediening geraakt in 1826; doch volgens de reeds aangehaalde Nota uit Huissen verliet hij de statie in 1827 en is hij naar Duitschland gegaan.

RAIJM. JANSEN.

Volgens dezelfde Nota (die hem Janse noemt) had hij, P. Andriessen opgevolgd zijnde, tot Secundarius P. Swanenburgh en tot assistent R. D. Daalhuysen; in 1827 verliet hij de statie; hetgeen overeenkomt met de opgave bij Past. Burgmeijer.

De Eerw. Heer Gerardus Daalhuyzen is volgens zijn bidprentje „overleden te Leiden den 27 October 1871, in den ouderdom van 83 jaren en begraven den 31 October in het priestergraf op het R. K. kerkhof te Soeterwoude, Hooge Rhijndijk”.

THEOD. LEONARD. JAC. PIUS SWAANENBURG.

Dat hij secundarius van zijn voorganger was, is boven reeds aangehaald. Hij had tot secundarii, volgens de Nota uit Huissen, P. Stoeck en P. van der Hoeft. Volgens het R. C. Jaarb. 1835, bl. 18, was hij sedert 1827 pastoor der Bakkersteegs-kerk, en volgens dat van 1842, bl. 99 is hij er den 8 Mey 1840 overleden; hetgeen overeenkomt met gemelde Nota. Volgens de „Naamlijst der Eerw. Heeren Geestelijken op het R C. kerkhof te Leyden, bijgezet” is hij slechts 36 jaren oud geworden en is hij aldaar in het priestergraf begraven den 12 Mey 1840.

ALB. GOOSSENS.

Volgens Jaarb. 1842, bl. 13, is A. Goossens pastoor der H. Dominicus-kerk geworden in 1840. Het aantal zijner communicanten wordt aldaar gesteld op 1150.

Volgens meer gemelde Nota kreeg hij tot assistent in Junij P. Lomans en in Aug. 1842 tot secundarius P. Hermans, die als zoodanig vertrok naar Rotterdam.

Goossens verliet de statie in 1843.

THEOD. LUD. ROBART.

In 1843 (zie Jaarb. 1847, bl. 25) pastoor geworden der Bakkersteegs-kerk.

Volgens de Nota uit Huissen kreeg hij tot assistent P. v. Ham; die in 1845 vertrokken is naar Amsterdam, en in wiens plaats als secundarius kwam P. v. Kraai, vertrokken 2 Jan. 1846 naar Neerbosch. In diens plaats kwam als assistent P. Lomans, die in 1847 als assistent vertrok naar Schiedam; terwijl bij P. Robart tot secundarius P. v. d. Burg en tot assistent P. de Groot werden aangesteld.

De Bakkersteegs-Kerk werd door P. Robart (zie Jaarb. 1847. Meng. bl. 40) in 1846 geheel afgebroken en op dezelfde plaats door een geheel nieuw gebouw vervangen, zoodanig ingerigt, dat onder de kerk het verblijf voor den pastoor was aangebracht. Het bouwen dier kerk werd, volgens de aangehaalde Nota, in Februarij 1846 begonnen en reeds den 9en Nov. daaraanvolgende werd zij ingezegend door Z.Hoogw. den Vice-Superior Ferrieri; bij welke gelegenheid door den WelEerw. Heer Sjoukes de feestrede gehouden werd. Intusschen hadden de godsdienstoefeningen der Dominicanen plaats gehad in de voormalige Jesuitenkerk, welwillend daartoe afgestaan.

Naauwelijks 10 jaren daarna, n. l. bij besluit van den Bisschop van Haarlem, dd. 21 Nov. 1856 werd bij de Parochiale indeeling van de stad Leyden de statie van den H. Dominicus aldaar opgeheven. Volgens de aangehaalde Nota werd er den 2 Febr. 1857 de laatste godsdienstoefening gehouden en P. Robart als Rector verplaatst naar de kerk „de Toren" te Amsterdam.

Bij besluit van den Bisschop werd den 19 Maart daaraanvolgende voor de gesupprimeerde H. Dominicus-kerk eene commissie van liquidatie ingesteld; welke commissie zich sedert daarmede onafgebroken onledig heeft gehouden: intusschen is het gebouw door eene „parochiale" school ingenomen.

(Wordt vervolgd.)

BIJLAGEN.

A.

Opte clachten den Burgemeesteren ende regierders deser stede voorgecomen, dat de papisten ende Roomsgesinden alhier seer stoutelick ende vermetentlick hare pausselicke superstitien, ende relligie, in groote Vergaderingen ende convocatie van personen, ouffenen ende exerceren, contrarie de Placaten vande Ho: Mo: Heeren staten Generael der Vereenichde Nederlanden, ende dat de Remonstranten daer mede de regierders van dese stadt beclad-den datmen de henluyden hare vergaderingen ende byeencompsten belettet, ende de vergaderinge der Papisten schynt toe te laten, hebben de Burgemeesters ende regierders deser stede geoordeelt van haer devoir te syn door monde vanden Raet ende Pensionaris deser stede, van het gunt voorsz es openinge te doen aen Mr Willem de Bont Schout deser stede, ende daerbeneffens den selven serieuselick te versoucken ende te vermanen, omme in achtervolch vande voorsz Placcaten, de vergaderingen ende byeencompsten der Papisten tot ouffeninge van hare superstitien ende relligie met goeden ernst te weeren, stooren ende beletten, ende byaldien hy het selve nyet en soude machtich syn, dat sy hem daer toe de hant sullen byeden, maer ingevalle de Burgemeesteren voornoemt van nieus bemercken dat de voorsz vergaderingen der Papisten by den schout nyet ende werden effectuelicken geweert, dat sy daer jegens amptshalven genootsacct souden syn te voorsyen; het welcke by den voorsz schout gehoort ende verstaen synde heeft aengenomen tot naercominge van tgunt voorsz es, alle goede devoiren te sullen doen, ende daer beneffens den Burgemeesteren versocht, dat se op eenige bysch olen daer de jonge jeucht, inde pauselicke relligie wert gecatechiseert ende geinstrueert, mede wilden doen letten, mitsgaders op eenige Papen, monnicken, ende Priesters, die hy binnen dese Stadt oordeelde, onnut, schadelick ende ondienstich te wesen: Actum ter vergaderinge vande Burgemeesteren voornoemt opten 1en April anno XVIc negen ende twintich

(Het bovenstaande is door mij afgeschreven uit het Burgem. en Gerechtsdag-boek v. Publ: Saken A. fol° VII, aanwezig op de Secretarie te Leyden. Dr J. D. Frenay.)

B.

De Burgemeesters ende regierders deser stede hebbende ontfangen seeckere missive vande Gecommitteerde Raden vande Staten van Hollant ende Westvryeslant van date den XI^{en} November lestleden by de welcke haere Ed: Mo: schryven becommert te syn met de langdurige detentie vanden Predicant Dammannus tot Gelder, ende dat op haer Ed: Mo: schryvens aenden officier deser Stede, omme te becomen eenige Jesuiten, papen ofte monnicken die hen met menichten alhier int Lant begeven, nyet en is gevolcht, ende dat nochtans haere Ed: Mo: de verlossinge Dammani sagen gaerne faciliteert, derhalven den Burgemeesteren voornoemt versoucken omme den officier deser Stede te lasten ende te bevelen alsnoch daer toe syn uyterste devoir te doen, off dat Burgemeesteren voornoemt tselve willen doen door den Substituyt officier off by yemant anders, ende by alsulcke middelen als sy best ende geraetsaemst sullen vinden hebben de Burgemeesteren voornoemt den inhouden vande voorsz missive den officier deser stede bekent gemaect met last omme tusschen desen dach ende sondage eerstcomende alle goede devoiren te doen tot apprehensie van eenige Jesuiten, Papen of monnicken die hy alhier sal connen becomen, Waerop den voorsz officier heeft verclaert daertoe alle goede devoiren te sullen doen: Actum den XV^{en} november vanden Jare XVI^{c} vyer ende dertich.
opten XX^{en} november daeraenvolgende heeft den voorsz officier den Burgemeesteren voornoemt verclaert dat hy goede ende serieuse devoiren heeft gedaen tot apprehensie van Jesuiten, papen, ofte monnicken, maer dat hy egeene hadde connen becomen, seggende gemerct hebben datse van de voorszeide resolutie ende last der heeren Gecommitteerde Raden eenige lucht ofte openinge hebben, ende sulx haer uyt de wech houden, verclarende mede wel te mogen lyden dat Burgemeesteren voornoemt omme het effect van de voorsz missive te obtineren, daer toe sullen gebruycken syne substituyten ofte yemant anders sulx als syluyden best ende geraden sullen vinden: Actum den XX^{en} November voornoemt.

(Het bovenstaande is door mij afgeschreven uit het Burgemeẽ en Gerechts-dagboek v. Publ: Saken C. fol^{o} XLIII v'so, aanwezig op de Secretarie te Leyden. Dr J. D. Frenay.)

C.

Opten XIII^{en} Juny anno 1641 heeft mr. Wilhem de Bont Schout deser Stede, de welcke beneffens Jacob Jansz vanden berch ende

foyt van zyp Schepenm[te] deser Stede, door ordre ende goedtvinden vanden Gerechte deser Stede, hadde wesen Jnspecteren de huysen van eenige papistische burgeren ende Jnwoonderen deser Stede, daer men suspitie hadde, dat eenige secreten toegangen waeren om van 't eene huys in 't andere te konen komen, contrarie deser Stede keuren, daer by sulxs expresselick was verboden, ende daer teghens oock geltboeten waeren gestelt, Rapport gedaen aende voornoemde Gerechte van haere ondervindinge, sulxs als volcht.

Jnde huysinge van Joff[e] du bois opte houtmarct, geene toegang tot andere naest gehuysden, maer boven op solder eene verheven plaetse (soo tscheen) aldaer gemaeckt tot eene aultaer tot oeffeninge vañ haere papistische diensten, met eenige losse banxkens.

tot Aechgen Joris d[r] Wedue van Claes Jacobsz van Weesp, wonende opten houck vande Vrouwesteech eene toegang inde huysinge van grietgen pieters dochter daer naest gelegen ende noch eene tot het huysgen in de steegh, wel eer aen dit huys behoort hebbende, ende alsnu by twee vrouspersonen, synde kloppen) apart bewoont werdende, ende noch op eene bovenkamer, een Aultair in allen deelen verciert ende bequaem om dienst daer op te doen

Ende in de voorsz achterhuysinge in de steech, behalven de toegang totte huysinge van Aechgen Joris dochter, noch op de binnenplaets eene deur ende toegang tot opte plaets vande huysinge van grietgen pieters d[r] voornoemt.

Inde huysinge van Adriaen Stalpaert, booven gevonden twee verscheyde deuren ende toegangen tot de huysinge van grietgen pieters, ende door eene vande selfde deur gaende in de selfde huysinge, alwaer geseyt werden dat niemant thuys was, ende naderhant kennisse is gedaen dat de selfde wert bewoont by een dochter van Joff. Santhorst, aldaer bevonden op een Kaemer een Aultair volcomentlick verciert ende bequaem om daer op dienst te doen, met noch een oxael op te selfde Kaemer.

Jnde huysinge van maerten Woutersz schoenmaecker omtrent de Reynsburger poort, alwaer geene toegang is gevonden, maer boven op solder seeckere verheven plaetse, bequaem om met spreyen van een kleed tot eene aultair gebruyckt te werden, ende tot dien eynde (soo 'tscheen aldaer gemaeckt,

Jnde huysinge van gillis van Swieten wereltlicke priester opten ouden Rhyn, ende den zelfde thuys vindende ende de gelegentheyt van thuys twelck hy bewoont, ende dat hy, daer naest staende verhuert, hebbende aldaer gevonden mede een geciert ende gepre-

pareert aultaer met een brandende lampe daer aen, met een oxael, Ende daer en boven noch verscheyde toegangen, omme van beyde de selfde huysen tot maleanderen te konen komen,

noch in de huysinge van bruyn dircxsz den dubbelden staende op ten houck vande Coppenhiecksteech opte hogelantsche kerckstraet, in de selfde huysinge mede gevonden eene gestoffeerde ende verciert aultair met een groot oxael, met oock eene toegang tot de huysinge daer naest staende toecomende de moeder van bruyn dircxsz voornoemde ende alsnu byhaer verhuert is, alsoo sy bewoont de huysinge vanden voornoemde haeren soon,

Jnde huysinge van baertje claes d^r wedue van dirk van Santen, op twee verscheyde caemers boven maleander bevonden, op elcke caemer een verciert ende gestoffeert aultaer, bequaem tot doen van papistische ende verboden diensten, ende heeft de selfde huysinge een uytgang in seeckere gange, daer 't houck huys mede syn toegang heeft, ende waer door sy door seeckere affgesloten poorte beyde konen comen op eene plaetse die syn uytgang heeft op de middelste graft

versouckende de voornoemde Schout op dese syne ondervinding te verstaen de meyninge vanden Gerechte, ende hoe hij hem wyders in desen sal gedraegen

Waerop by de voorsz Gerechte gedelibereert synde hebben de selfde verstaen, dat men alle de voorsz personen, in wiens huysen eenige vercierde geprepareerde ende gestoffeerhe Aultaeren, oxaelen ende oock verheven plaetsen bequaem tot een aultaer heeft bevonden, tegens mergen voor die vande Gerechte sal ontbieden, ende den selven aldaer aenseggen, dat alhoewel men uyt de gelegentheyt van tgeene hier vooren is verhaelt, oorsaecke genouch hadden, van tegens den selfden, als notoire overtreders van deser Stede keuren tegens 't houden der papistische conventiculen ende diensten, gemaeckt te mogen procederen, ende doen boeten de breucken ende boeten daer by gestelt, tegens den geene die haere huysen daertoe laeten gebruycken, men echter evenwel voor dit mael de zelfde boeten ende correctie over 't hooft siende, ernstelick aenmaenen, ende gebieden, dat zy d'aultaeren, oxsaelen ende andere voor verhaelde gelegentheyt te haere huyse respective bevonden souden doen affbreecken van dese weecke, off datmen naer t verloop vanden selfden tyt, alle tselfde by den Schout soude doen wechnemen ende wechhaelen ende oock by desen als verbeurt verclaerden Ende allen den selven personen wyders

interdiceren, geene soodanige off gelycke gelegentheyt van Aultairen, oxsaelen in haere huysen te houden off doen maecken, alsoo men de selfde ende alle de ornamenten ende toebehooren daer aen nu voor alsdan ende alsdan voor nu verclaerdt voor verbeurt, ende wyders vervallen in de boeten ende correctie by de Keuren deser Stede gestatueert tegens den geenen die haere huysen, tot 't doen vande papistische diensten off misse laeten gebruycken,

Ende aengaende de ondervondene verboden toegangen alsoo den Schout verclaerde daer over syne actie te sullen institueren ende te contenderen tot de boeten daer toe gestatueert, is daer op by die vanden gerechte voor alsnu niet geresolveert.

Opten XIX^en^ Juny syn alle de voor verhaelde personen voor die vanden Gerechte (naer voorgaende citatie) ontboden ende zyn alsdoen aldaer verschenen

Joff^e^ du bois

Joff^e^ Santhorst

Wouter maertens soon van maerten wouters

Gillis van Swieten

de moeder van bruyn dircxsz den dubbelden

baertgen Claes d^r^.

• opten XX^en^ Juny

Joris pietersz vande Velde alsoo syn dochter geseyt werden in brabant te syn

Ende is den selven door den Schout deser Stede de bovenstaende resolutie bekent gemaeckt, ende dienvolgende belast de aultairen, oxsaelen ende andere voorverhaelde gelegentheyt elxs tsynen huyse van dese weecke aff tebreecken, off dat zy volgens last van die vanden Gerechte naer t verloop vanden selfden tyt tselve sal comen affbreecken ende naer hem nemen ende voorts teghens henluyden procederen, als vooren is geseyt, ende noch gedaen Jnterdictie van sulxs tot geenige tyt weder in haere huysen te mogen doen opstellen, Ende heeft wyders den geene die vande voorverhaelde personen eenige toegangen tot haere naest gehuysden hadden vermaent de selfde te moeten stoppen ende wechnemen, Ende hebben de selfde personen elxs by sonder hiertoe door den schout gelast ende aengemaent synde, aengenomen tselfde te sullen naercomen, ende dien van Gerechte hier inne te obedieren

ten voorsz daege is by de voorsz Gerechte goedt gevonden dat

den Schout met twee Schepennen sullen alsnoch Jnspecteren de huysen van de naervolgende personen,
vande de Erffgenaemen van Buytewech
vande Erffgenaemen van Critsium
naest de brouwerie vande Roscam daer de blinden esel uijthangt
van Jan van lyn
van Joffe Santhorst op 't steenschuer
van Joffe verhooch daer naest
vanden Jonchr Nobelaer op ten houck vande vrouwesteech
in de huysinge van knotter naest claes Jansz timmerman
Actum den XIXe Juny van den Jaere XVIc een ende veertich

(Het bovenstaande is door mij afgeschreven uit het Burgem. en Gerechtsdag-boek v. Publ. Saken C. fol° IJcLXXVIII v'so, aanwezig op de Secretarie te Leyden. Dr J. D. Frenay.)

D.

Die vanden Gerechte der Stadt leyden gehoort de aenclachte by Mr Willem de Bondt Schout deser Stede gedaen, over Gillis van Swieten, Sophia Claes dr wedue van Dirck Jacobs den dubbelden en Aechtgen Jorisdr. Wede van Claes Jacobsz van Weesp, gedaen ter saecke zy luyden in hare respective huysen, die zy binnen dese Stadt bewonen, hebben naegelaten te stoppen, de Secrete toegangen, die zy luyden in haere huysen zyn hebbende, tot haerer respective naeste gebueren, contrarie de Keuren deser Stede, ende niet tegenstaende daer toe ten overvloet aengemaent ende gelast synde contenderende de voornoemde Schout tot de boete van hondert guldens tegens yder der voornoemde beclaechden personen, versouckende daerop Condemnatie, Waer tegens de voornoemde Gerechte gehoort de voornoemde beclaechden in haere defentie, ende gesien de Keure waerop de voornoemde Schout sich fundeert, ende geleth op tgeene in desen heeft mogen bewegen, hebben den voornoemde Schout de voorsz geeyste boeten geadiudiceert, ende dienvolgende yder vande voornoemde beclaechde persouen gecondemneert in eene boete van hondert guldens van XL grooten 't stuck, te verdeelen volgens de voorsz. Keure Actum den XVIIe october anno 1641

(op den kant staat: is opgebracht ende voldaen

Het bovenstaande is door mij afgeschreven uit het Burgem. en Gerechtsdag-boek v. Publ. Saken C. fol° IJcLXXXIJ, aanwezig op de Secretarie te Leyden. Dr J. D. Frenay.)

HET KLOOSTER DER MINDERBROEDERS
TE
HAARLEM. *)

In het begin der tweede helft van de vijftiende eeuw verzochten de Haarlemsche burgers van Philips van Bourgondië en van paus Nicolaus V verlof om voor de Minderbroeders een convent te bouwen. Graaf Philips willigde het verlangen in en beval zelfs, den 22 Maart 1453, dat de overheid van Haarlem een terrein voor de stichting van het klooster beschikbaar zou stellen. Den 7n Augustus van hetzelfde jaar verleende paus Nicolaus V zijne toestemming, doch eene bulle betrekkelijk deze zaak werd eerst den 20n Mei 1455 door zijn opvolger, paus Calixtus III uitgevaardigd. De proost der St. Pancraskerk te Leiden, Petrus Nilot, aan wien de bulle *Rationi congruit* gerigt was, schouwde den 11n April 1456 de plaats waarop het klooster zou gebouwd worden; twee dagen later riep hij de geloovigen bijeen en verklaarde alsdan, dat men tot de uitvoering van het plan kon overgaan. Het kapittel der Minderbroeders-Observanten den 7n Mei te Gouda gehouden, stemde er in toe, dat de Broeders zich te

*) Bronnen. *De Inferioris Germaniae Provincia* (MS). *Anni fundationis conventuum... Proiae Germ. Inferioris* (MS). Wadding, *Annales Minorum*, VI (Lugd. 1648), 199—200 en 65—66 van het *Reg. Pontif.* in dat deel. H. F. v[an] H[eussen], *Hist. Episcopat. Harl.*, 35—37, en *Hist. Episcop. Ultraj.* in de *Additio altera*. Schrevelius, *Harlemias*, 73, 159. C. de Koning, *Tafereel der stad Haarl.* I, 54—56. G. W. van Oosten de Bruin, *De stad Haarlem*, I, 105—106. Peri, *Chronogr. sacra Prov. Infer. Germ.* Sanderus, *Brabantia sacra*, III, 152, 202—203, 220. *Compend. chronol. Prov. S. Crucis*, 79. P. Marchant, *Chronicon sive Commissar. nationalium origo*, etc. *Chronologia historico-legalis Seraph. Ord.is*, 321. Polius, *Vita P. Nicolai Vigerii*, 11.

Haarlem zouden vestigen; daarop vervoegden zich Jacobus Gruter, gardiaan te Nijmegen, en Joannes van Alkmaar, gardiaan te Delft, bij Nilot te 's Hage om hem in naam van den vicarius provincialis Joannes Goes, de bepaling van het kapittel mede te deelen en met hem over de stichting van het convent te onderhandelen; en reeds den 15n Mei werd de acte geteekend, waardoor Peregrinus Laurensz., als gevolmagtigde van Nilot, den wensch der Haarlemmers volkomen bevredigde. De stad schonk aan de Minderbroeders niet slechts een groot terrein voor klooster en kerk, kerkhof en tuin, maar bouwde ook voor hen het ruime klooster en de kerk. De Minderbroeders gaven aan het convent den naam van *Golgotha;* de Haarlemmers noemden de verblijfplaats dier vrome religieusen *het Groote Heiligeland.* In 1572 werd het convent door Staatsche soldaten geplunderd; in 1578, den 29n Mei, op H. Sacramentsdag, bestormden „geuze" wandalen nogmaals het klooster, na in de St. Bavo vele gruwelen gepleegd te hebben. Volgens een verhaal van den leekebroeder Jan Matthysz., ooggetuige van het voorgevallene, drongen op dien dag omtrent 100 soldaten met groote woede en geweld in het klooster, en vielen die snoodaards het eerst op het hoogaltaar aan, brekende en aan stukken slaande al wat hun voor handen kwam. De groote beelden van St. Franciscus en van Sinte Barbara, die ter zijden van dit altaar stonden, werden neergeworpen; de kostbare altaarschilderij, voorstellende de afdoening van Christus van het kruis en daaronder den H. Franciscus knielend en met uitgestrekte armen, scheurden zij aan stukken. Op dezelfde wijze handelden zij met de kunstige schilderij van het altaar aan de zuidzijde, welke de indrukking van Jesus' wondteekenen in het ligchaam van den H. Franciscus voorstelde. „d'Andere schilderijen en beelden kreegen 't zelve deel, zoo dat alle de vijf altaaren bedorven, en

vernield wierden". Middelerwijl deze gruwelen plaats hadden, schuilden de meeste religieusen in den hof of „boven op de kerk", om niet door het moordstaal getroffen te worden. Nog in hetzelfde jaar moesten de Minderbroeders hun klooster verlaten: eenigen begaven zich naar Braband, anderen naar Keulen; de schrijver van het verhaal der plundering van het convent, de broeder-kleermaker Jan Matthysz. verbleef tot den laatsten November bij iemand te Haarlem, bij wien de Broeders de zilveren monstrans, vijf kelken, eenige relikwiën, 20 koperen kandelaars, 2 wierookvaten, en andere kerkgoederen die niet onder het bereik van het „helse volk" geweest waren, ter bewaring gebragt hadden.

In het klooster zijn vier kapittels gehouden. Het eerste in 1458, onder voorzitting van den vicarius provincialis Henricus Berninck, van Munster, een der discipelen van den H. Bernardinus van Siëna, welke Berninck in Maart 1445 gardiaan was van „der Minder-broederen Clooster buyten Leyden in de *Waert*", later gardiaan te Antwerpen geweest is, en in geur van heiligheid den 21 October 1592 te Hamm (Westphalen) in den ouderdom van bijna 100 jaren overleden is. Het laatste kapittel had plaats in 1558, den derden Zondag na Paschen, onder voorzitting van pater Adrianus van Zutphen, die in 1556 door den generaal der orde Clemens Dolera van Moniglia tot commissarius aangesteld, in 1559, toen hij custos zijner Keulsche provincie was, door het kapittel te Aquila tot „definitor Ordinis" gekozen werd. Dit kapittel benoemde tot provinciaal den zeer vromen en geleerden pater Franciscus van Dommel, gardiaan te Leuven, een man die zich bijzonder door ootmoed onderscheidde. De twee andere kapittels zijn gehouden in 1478 en 1516.

Als gardiaans van het klooster vinden wij vermeld:

Pater Dionysius, die in 1459 op St. Lucasdag een over-

eenkomst sloot met Theodoricus van Wassenaar, proost en aartsdiaken der St. Janskerk te Utrecht en pastoor te Haarlem.

Pater Henricus Vretart van Utrecht. Hij was gardiaan te Gouda in 1469, te Haarlem in 1473. Blijkens een schrijven *Rationis aequitate* van Utrechts kerkvoogd David van Bourgondië, van den 8n Januarij 1473, had hij zich in 1469 uitmuntend van de taak gekweten, hem door pater Bernardinus van Ingolstadt opgedragen, om in gevolge de bevelen van Laurentius bisschop van Ferrara en apostolischen legaat in Duitschland, den kruistogt tegen de Boheemsche Broeders te preeken en zekeren aflaat af te kondigen. David van Bourgondië roemt ten zeerste den ijver van Vretart voor de verdediging der katholieke leer en zijnen voorbeeldigen levenswandel.

Vincentius van Haarlem, S. Th. B., wiens broeder Rudolphus gardiaan te Gouda, en vervolgens van den 28 Augustus 1541 tot op den dag van zijn overlijden te Haarlem, 26 December 1543, provinciaal geweest is, was overste van het klooster in zijne geboorteplaats, toen hij door het kapittel in 1552, Zondags vóór St. Bartholomaeusdag te 's Bosch gehouden, tot provinciaal gekozen werd. Hij overleed te Maastricht, den 5n Junij 1555.

In Februarij 1562 was gardiaan pater Martinus van Herenthals. Destijds woonden in het klooster o. a. Martinus van Leuven, Joannes van Amersfoort, Theodorus van Gouda, Petrus van Utrecht, Bartholomaeus van Amersfoort, Joannes van Sichem, Joannes van Balen, Sebastianus van Linter, Franciscus van Leuven en Matthias van Zulre.

Henricus Regius bestuurde het klooster in 1572. Hij werd met zijne broeders door de Staatsche soldaten uit het convent verdreven. Nicolaus Vigerius bezorgde hem wereldlijke kleederen, opdat hij in de gelegenheid zoude zijn om de woede der „geuzen" te ontvlugten.

Weert.

F. NIEUWENHUIZEN,
Ord. St Francisci.

BEKEERLINGEN ONDER DE GEESTELIJKHEID
VAN
'T HAARLEMSCHE BISDOM. [1]).

PAULUS VAN WOUW, *S. J.* [2]).
1604 — 1636.

Ofschoon de bekeerling pater Paulus van Wouw nimmer zijne priesterlijke bediening in 't bisdom van Haarlem, ten minste gelijk het thans omschreven is, schijnt uitgeoefend te hebben, behoort hij toch tot het Haarlemsche door zijne geboorte, opvoeding en talrijke familiebetrekkingen.

Deze toekomstige Jezuïet aanschouwde het eerste levenslicht den 25sten October des jaars 1604 te 's Gravenhage. Zijne ouders Petrus van W. en Petronella Ruysch — de laatste wellicht vermaagschapt aan 't bekende Amsterdamsche geslacht van dien naam [3]) — waren invloedrijke lieden en rijkelijk van aardsche schatten voorzien, maar bezaten, helaas! ofschoon rechtgeloovige protestanten, den onwaardeerbaren schat des waren geloofs niet. De vader behoorde tot die aanzienlijke familie, wier gezegend aandenken bij de inwoners der residentiestad nog is blijven voortbestaan in het „Hofje van jufvrouw van Wouw" op de Beestenmarkt, een liefdehuis ten jare 1647 door jufvrouw Cornelia v. W., bejaarde ongehuwde dochter, „uit een godsdienstig gemoed gestigt voor de oude vrouwen en vrysters, opentlyk belydenis doende van den waaren gereformeerden godsdienst, buiten welken geene van andere

1) Vervolg van Deel II. bl. 276—301.

2) Hoofdzakelijk naar een uittreksel der handschriftelijke *Acta missionis.*

3) Verg. *Bijdragen* II blz. 279.

gezintheden in 't zelve mogen worden toegelaten" [1]); eveneens in 't voormalige kleine „Hofje van den Ridder van Wouw", door haar broeder Bartholomeus, die ridder der koninklijke orde van Frankrijk was, in 1649 gebouwd [2]). Blijkens het hierboven aangegeven geboorte- en sterfjaar van onzen Paulus, kan hij de broeder geweest zijn van beide laatstgenoemden — misschien tevens de broeder of oom dier Machtelina van Wouw, welke den 19den Mei des jaars 1641 te 's Gravenhage in den echt trad met Cornelis Cornz. van der Beecke, zoon van Quirina Boot en Corn. van der Beecke [3]).

Ook op de regentenlijsten van den Haag komen onderscheiden personen van dienzelfden naam meermalen voor. Onder de protestantsche kerkmeesters der St. Jacobs vond ik op 1617 vermeld *Jacob Cornelisz. van Wouw burgemeester;* denzelfden tref ik aan onder de regenten van het Sacraments-gildehuis (thans gast- of proveniershuis zegt De Riemer I, blz. 501) op de jaren 1608–'10, 1611–'17 en 1618; in diezelfde betrekking ook zijne beide zonen Cornelis [4]) Jacobsz. v. Wouw op 1619–'20, 1623 — '25 en Jan [5]) Jacobsz v. W. op 1626 en 1627–'30. Ongeveer een eeuw later staat een Mr. Pieter v. Wouw in 't zelfde

---

1) De bestiering en beheersching van 't Hofje werd door de stichteres aan haar naaste bloedmagen en derzelver afkomelingen aanbevolen.

2) Zie de *Beschryvinge van 's Gravenhage* door J. de Riemer II blz. 578. Verg. *De Navorscher* III blz. 122, waar deze onder andere over Bartholomeus schrijft: „Zijne dochter Petronella Gijsberta huwde, in 1660, Mr. Johan de Witt, Johansz. toen gecommitteerde Raad der Staten van Holland, later Ambassadeur. (Zie Balen : *Beschryvinge van Dordrecht*, blz. 1310)".

3) Zie *De Navorscher* XIV blz. 30. In deze laatste echtverbintenis is wellicht de verklaring te vinden, waarom Bartholomeus v. W. in zijne brieven aan den bekenden raadsheer Booth te Utrecht, dezen zijn *très cher cousin* noemt. (Nav. III, 122).

4) In 1615 Schepen volgens J. de Riemer I blz. 442.

5) Komt in G. De Cretzers *Beschrijvinge van 's Gravenhage, Coustumen* (blz. 32) ten jare 1639 als schepen voor.

gasthuis als regent aangeteekend op 1715–'21, 1725, 1726–'29 en tevens als weesmeester op 't laatstgenoemde jaar [1]).

Eindelijk ontmoette ik, op de studentenrol der Utrechtsche Academie, onder de door Prof. Hoornbeeck ten jare 1650 ingeschrevenen een *Joannes Wouwius Hagiensis*, Jan van Wouw, een Hagenaar [2]).

Hoedanig de juiste familiebetrekkingen waren tusschen de genoemde van Wouwen en onzen bekeerden Paulus, heb ik met volkomen zekerheid niet kunnen achterhalen. Zeker is het daarentegen, dat de jongeling, die een voortreffelijke inborst en veel aanleg voor de studie bezat, zich vroegtijdig toelegde op de beoefening der klassieke letteren. Om het meesterschap in de rechten te verkrijgen, bezocht hij vervolgens de Leidsche Academie, en reeds had hij zich aldaar gedurende twee jaren aan de juridische studiën gewijd, toen hij, hij de streng orthodoxe volgeling van Calvijn, uit ik weet niet welken afkeer van wereldsche grootheid en door zucht gedreven naar hooger kennis, de eerst gekozen loopbaan verliet. Hij begaf zich naar Geneve en Basel, het middenpunt en de bakermat van 't onverbasterde Calvinisme: daar hoopte hij aan de bron zelve zijn gloeienden dorst naar godsdienstige wetenschap en strenge orthodoxie te kunnen lesschen. Hij dronk er dan ook met volle teugen het venijn der dwaling in. Doch, wat ik elders deed opmerken [3]), gebeurde ook thans: Paulus van Wouw was onbesproken

---

1) De Cretzer t. a. pl. blz. 99. Verg. hierachter de genealogie.

2) *Utrechtsche Studenten-almanak* 1871. Ook bestaat er een promotiebrief van Henricus van Wouw, *Hagiensis*, tot *Medicinae Doctor;* „Ultrajecti, a. d. 2 Aprilis A° 1669".

3) In mijn *Br. Daniel Seghers, S. J.* (Volks-Alm. v. Ned. Kath. 1870) onlangs door de zorg van Mgr. A. Räss in het Duitsch vertaald en in den eersten supplementsband zijner *Convertiten* (160—184) opgenomen.

van gedrag en hoogst zedelijk van levenswandel, en, hoe sterk de antikatholieke vooroordeelen ook wezen mogen, de daaglijksche ondervinding leert, dat Gods liefderijke genadebeschikking hen pleegt te redden, die, dwalend ter goeder trouw, in oprechtheid des harten de waarheid zoeken.

Paulus las veel, en daar zijn hart als door de natuur voor deugd en godsvrucht gevormd scheen en bijgevolg zeer ontvankelijk was voor alle goede indrukken, begon hij zich zelven de vraag te stellen hoe 't gebeuren kon, dat, terwijl onder de katholieken tallooze boeken het licht zagen, die warme en zalvende godsvrucht ademden, er bij de hervormden schier geen van dien aard werden aangetroffen. Deze gedachte gaf aanleiding tot langzame gemoedsverandering en ten slotte tot algeheele bekeering.

De doode letter en 't geschreven woord, die zijn hart onbevredigd hadden gelaten, voerden hem nu tot de bespiegeling van 't levend voorbeeld. Van de boeken ging hij dus met zijne beschouwing over tot de leeraars, de herders en bedienaars des goddelijken woords, in de hoop en verwachting van bij hen ten minste — in tegenstelling met het zoogenaamde zedenbederf, overheerschend, gelijk hij meende, in de pauselijke religie — echt christelijken levenswandel en reinheid van zeden aan te treffen. Doch ook hier zag hij zich jammerlijk teleurgesteld [1]), en van toen af werd Paulus door de angstvolle en pijnlijke onzekerheid gekweld, of in den hervormden godsdienst het ware geloof wel te vinden zou zijn.

Hij verliet dus het Zwitsersche Basel en begaf zich, altijd zoekend en vorschend, naar Engeland, ten einde aan de Universiteiten van Oxford en Kantelberg de leer en levenswijze der Anglicaansche professoren na te gaan.

1) Over eene dergelijke teleurstelling leze men mijn *Petrus Bertius* in de „Studiën" 3de jaarg. IV. blz. 42, 43.

't Is overbekend wat een veelvermogend gezag de gekroonde theologant, koning Jacob I, een soort van protestantschen paus, in alle hervormde landen en vooral ten onzent had weten te verwerven [1]. Deze omstandigheid is misschien niet zonder invloed gebleven, op het besluit van onzen reiziger. Helaas! andermaal vond zich Paulus van Wouw teleurgesteld en, onrustiger dan ooit, keerde hij, onvoldaan en onbevredigd, naar 't vaderland terug.

Weer te Leiden gevestigd, vernam hij dat zich daar ter stede eenige Jezuïeten ophielden en in 't verborgen het zielenheil der Leyenaars verzorgden: hij zocht de gelegenheid en slaagde er in om met de kinderen van Ignatius in aanraking te komen. Sinds 1609 hadden de leden der Societeit van Jesus een vaste statie op de St. Pieters-Kerkgracht ter Academiestad opgericht [2], en als opvolgers van Pr. Marcus van den Tympel, waren van 1626 tot '45 de Brusselaar Pr Gerrit van Vlierden, van 1621 tot '28 tevens de Gentenaar Pr. Nicolaus Borluyt, een uit het Henegouwsche Quesnoy herkomstige edelman, met de zielzorg te Leiden belast [3]. Bij een dezer twee zendelingen, ik vermoed bij den laatste, moet Paulus van

1) Over dien invloed zie weder *Petrus Bertius* blz. 27, 28

2) Verg. *Bijdragen* II blz. 77. Mag ik den kundigen schrijver dezer bijdrage hier doen opmerken dat hij blz. 79 zonder aarzelen van *Suerck* (niet v. *Snerck*) behoorde te schrijven? Zie over de 7 van Suercken mijn *Pr. Adrianus Cosijns* bl. 12 en de Bijlagen aldaar. Verg. *D. Warande* X, 322.

3) Toen deze eens uit Leiden door P. Makeb ijde, den Superior der missie, naar Delft ontboden werd, nam men hem door verraad in den Haag gevangen. Nu voor den krijgsraad, dan voor den provincieraad gedagvaard, wilde men hem dwingen, om diegenen bekend te maken, bij wie hij zijn intrek had genomen, bij wie hij het heilig misoffer opgedragen had, door wie hij ondersteund werd. Vleierijen, noch beloften, noch bedreigingen met de pijnbank, niets kon hem bewegen om het minste te verklaren, waardoor hij anderen zou hebben kunnen schaden. Die grootmoedigheid en standvastigheid won hem zoozeer de bewondering der andersdenkenden, dat zij hem tot hunne partij zochten over te halen: aanstonds werden er predikanten gestuurd om met hem over zijne zoogewenschte geloofsveran-

Wouw zich ter verkrijging van zielevrede hebben aangemeld. Natuurlijk konden de gevolgen van zulk een samentreffen niet lang uitblijven voor hem, die, ofschoon nog lichamelijk gescheiden, reeds tot de ziel der Kerk behoorde. Een zoo oprecht en onverdorven gemoed als het zijne kwam dan ook zeer spoedig tot algeheele overtuiging der katholieke waarheid: weldra volgde de beslissende stap. Omtrent de jaren 1625–27 zwoer hij het Calvinisme af en werd in den schoot der moederkerk opgenomen, al moest hij daarvoor de vriendschap zijner aanverwanten, ja zelfs die zijner teergeliefde en veelvermogende ouders ten offer brengen. 't Viel hem hard, maar hij herinnerde zich dat men God meer moet gehoorzamen dan de menschen.

Als om zijn edelmoedige heldhaftigheid te beloonen riep hem God tot een hooger geestesleven. Den 28sten December des jaars 1628 werd de 24-jarige rechtsgeleerde opgenomen in de Societeit van Jesus, waarin hij, volgens het getuigenis van zijn sterfberichter, door buitengewonen ijver uitblonk en weldra zijne schoone ziel met de edelste deugden versierde. — Dat gebeurde in de zuidelijke Nederlanden, waarschijnlijk in het Noviciaat te Mechelen en in de kweekschool der godgeleerde studiën te Leuven.

Daar hij van verlangen brandde om het wedergevonden geloof in zijn eigen vaderland te gaan steunen en uitbreiden, werd de reeds goed ontwikkelde Paulus, na één jaar de wijsbegeerte en 3 jaren de theologie bestudeerd te hebben, in 1634 priester gewijd. Reeds in 't zelfde jaar begon hij zijn apostolisch leven, dat echter slechts kort van duur mocht wezen, daar hij spoedig bezweek als slachtoffer van zijn zielenijver en naastenliefde. Eerst

---

dering te onderhandelen. Maar zij wonnen noch door hunne vleierijen, noch door hunne drogredenen iets, tenzij veel vernedering en beschaming. Eindelijk, na eene harde gevangenis van zes weken, werd hij, ter gelegenheid eener wederzijdsche uitwisseling, op vrije voeten gesteld.

werd hij als missionaris naar 't eiland Ameland gezonden, en 't verheugt me hier een leemte te kunnen aanvullen, in mijne beschrijving van *het St. Clemens-kerkje te Nes en de katholieke gemeente op Ameland*[1]) binnen geslopen. Na aldaar vermeld te hebben, dat de verlaten eilanders op gestelde tijden in de jaren 1634 en 1642 door Pr. Joannes Kegelaers getroost werden, had ik er behooren bij te voegen; „intusschentijd moet Ameland ook bezocht zijn door den bekeerling Pr. Paulus van Wouw, die onder de bewoners van 't eiland zijn heilige naastenliefde kwam uitoefenen Deze nederige bediening, van allen menschelijken troost en alle tijdelijke belooning verstoken, verwekte in hem niet den geringsten tegenzin: integendeel trok zij dermate zijne voorliefde, dat hij, kort vóór zijn dood, eene gelofte deed om, onder goedkeuring der oversten, zijn gansche leven aan den dienst der arme visschers toe te wijden". God vergenoegde zich echter met zijn offervaardigen wil, daar hij spoedig door de stem der gehoorzaamheid elders heen werd geroepen.

Toen namelijk in 1636 eene besmettelijke ziekte in Nederland woedde, stelde Paulus zonder vrees en zonder schroom zijn eigen leven in de waagschaal om het lijden van anderen te lenigen en te verlichten. Uit Ameland werd hij in 't voornoemde jaar naar de Groninger Ommelanden ontboden, ten einde de daar verspreide katholieken in hun geestelijken en lichaamlijken nood bij te staan. Doch terwijl hij er rusteloos arbeidend was, vorderde een nog heiliger plicht zijne tegenwoordigheid elders. Vier jaren lang had Pr. Joannes Grouwels, in 1599 te Roermond geboren, in de stad Groningen als ijverig zendeling doorgebracht[2]), toen hij, in 't begin des zomers van 't jaar

---

1) Opgenomen in *De Wachter* Juni '73 N° 9.

2) Het volgende bijna letterlijk naar de *Acta*.

1636 onvermoeid zijne zorgen aan alle soort van zieken wijdend, zelf werd aangetast door de pestkoorts, welke gedurende een reeks van dagen en altijd dreigender terugkwam. De voornaamste geneesheeren der stad stelden alle pogingen in het werk om een man, die aan allen zoo nuttig en bijna noodzakelijk was, in 't leven te behouden: een oogenblik scheen dan ook het gevaar te wijken en hunne pogingen beloond. Doch eensklaps verhief zich de kwaal weder en woedde nu met meer hevigheid dan te voren, zoodat de lijder binnen weinige dagen tot het uiterste gebracht werd. In die omstandigheden ontbood men uit een nabij gelegen dorp pater van Wouw, om zijn stervenden ordebroeder de laatste Sacramenten toe te dienen. Toen eindelijk de uitgeputte lijder den 28[en] Juni in de armen van zijn troostengel bezweken was, trad Paulus in de plaats van den overleden Joannes op, om de bediening der pestlijders waar te nemen. Op het uitgebreide veld der verwoesting was hij nu dag en nacht rusteloos werkzaam, ten einde de besmettelingen te troosten en tot een beter leven voor te bereiden. Helaas, na slechts twee maanden arbeids, viel ook hij als slachtoffer der liefde, en na een pijnlijke ziekte van 7 dagen ging hij in den jeugdigen leeftijd van 32 jaren het loon ontvangen zijner oprechte liefde voor de waarheid en zijner edele zelfopoffering. Dat geschiedde den 25[en] Augustus des jaars 1636, nadat Paulus 8 jaren in de Societeit van Jesus had doorgebracht [1]).

Uit diepe zelfverachting — zoo verhalen de *Acta* — had hij vurig gesmeekt, dat zijn lichaam onder een mesthoop mocht begraven worden, en God verhoorde eenigermate deze nederige bede. Door degenen, die hem hadden

1) Ook in W. van der Heidens *Verrigtingen der Jezuïeten in Friesland* staat het overlijden (blz. 182) opgeteekend: „Hr Paulus Wow $\frac{15}{25}$ Augustus aan de pest, in de ziekeverzorging te Groningen".

geherbergd, werd, uit vreeze van aan de magistraat bekend te worden en een zware geldboete te zullen beloopen, het lijk des zendelings in een stal begraven.

Onwillekeurig komen mij hier Vondels dichtregels aan Eusebia-Tesselschade voor den geest:

Wat is ons vleesch, dat toch in 't graf moet rotten?
  Wat is het lijf, vermast van snoode pracht?
Der wormen spijze en voetsel voor de motten,
  Een hindernis van 't geen Godt dierbaerst acht.
Dat 's 't wezen uit zijn aengezicht gesneden,
  De hemelsche en in klay gevangen ziel;
Die haeckt te spoên, met wyde en wisse schreden,
  Naer 't zaligh honck, waer op haer liefde viel.

Men verwarre Pr. Paulus Van Wouw, S. J. niet met een pater Van Wouw, die, blijkens onze *Bijdr.* (II 89) ten jare 1636 in Zuid-Holland werkzaam was.

Ten gevalle der wapenkundigen voeg ik hier bij, dat de familie van Wouw een sprekend geslachtswapen voerde, een lazuren schild, beladen met een *en profil* staanden *Wouw* of kiekendief, die, gekroond om den hals, door een ketting is bevestigd aan een paaltje des schildrands [1]). Dit wapen schijnt eertijds gehangen te hebben in de Haagsche kloosterkerk. Dat de overeenkomst tusschen de heerlijkheid van Wouw of Woude ('t zij men daarmede het Noorbrabantsche vlek bedoelt of een ridderhofstad in Zuid-Holland onder Ridderkerk, of Woude bij Leiden) en het geslacht van dien naam bloot toevallig is, zal wel niet noodig zijn aan te stippen.

Ten slotte moet ik aan knappere genealogen de taak overlaten om wat meer orde te brengen in de volgende genealogische elementen der Van Wouwen.

Seminarie Kuilenburg, Palmzondag 1874.
H. J. ALLARD, *Pr.*

---

1) Zie de afbeelding in M. Balens *Beschryvinge der stad Dordrecht* blz. 1310 en 972.

GENEALOGISCHE ELEMENTEN DER VAN WOUWEN.

Petrus van Wouw × Petronella Ruysch.

Paulus van Wouw, *S. J.*
25 Oct. 1604 — 1636, 25 Aug.

Cornelis v. Wouw × NN.

Jacob Cornz. v. W. in 1617 burgemeester in den Haag.
×
N.N.

Corn. Jacobz. v. W in 1615 schepen, in 1619 en volgende jaren regent van 't proveniershuis te 's Gravenh. — Jan Jacobsz. v. W. in 1639 schepen, in 1626 en volgende jaren regent van 't proveniershuis.

Ridder Bartholomeus v. Wouw, in 1649 stichter van 't ridder-v.-Wouws-hofje in den Haag. — Cornelia van Wouw, in 1647 stichteres van 't jufvrouw-v.-Wouws-hofje in den Haag. † ongehuwd.

×
N.N.

Petronella Gijsberta v. W. geb. 1642 † 18 Dec. 1660.
5 Dec. × 1660
Mr Johan De Witt, Johanz gecommitteerde raad der Staten van Holland, later ambassadeur [1].

Ernst van W., ontvanger der Societeit in den Haag [2].
×
Elisabeth van Beaumont, Johans en Adrianas v. Bladegemsdr.

Adriana v. Wouw.
×
Mr. Cornelis Cornz de Bevere, heer van de Lindt en West-IJselmonde, vroedschap en raad te Dordrecht [3].

Cornelis van der Beecke
×
Quirina Boot.

Cornelis Cornz. van der Beecke
19 Mei × 1641.
Machtelina v. Wouw, beide wonende in den Haag [4].

1) Balen *Beschryvinge van Dordrecht* blz. 1310. 2) T. a. p. blz. 932. 3) T. a. p. blz. 971.
4) *Navorscher* XIV blz. 30. Volgens *Nav.* III, 122 zou 't geslacht nog in wezen zijn.

HET KLOOSTER BETHLEHEM
TE
's GRAVENHAGE.

Betreffende het Augustinessen-klooster Bethlehem in den Haag worden drie charters bewaard op het provinciaal archief van Zeeland, in de oude abdij te Middelburg.

Het eerste draagt ten titel: Jus paternitatis de Bethleem in opido de Hagacomitis, pro abbate middelburgensi ord. premonstrat.," en behelst de vergunning van den „premonstratensis ecclesiae abbas ad Romanam Curiam, totius ordinis judex, superior ac generalis reformator," verleend aan den abt van Middelburg, Jan van Westcappel, om de Augustinessen van het klooster Bethlehem te 's Gravenhage in de Premonstratenser orde op te nemen, en het vaderschap daarover uit te oefenen. Dit stuk draagt den datum van 20 Juni 1495, en is te vinden bij Miraeus IV, blz. 536.

Het tweede is de Notariëele akte, waarbij de Augustiner nonnen van Bethlehem de regels der orde van Premonstreit aannemen, en zich onder het vaderschap en het bestuur van den Middelburgschen abt stellen, op 30 Oktober 1495. Miraeus geeft daarvan, Deel IV, bl 536, eene latijnsche vertaling. De oorspronkelijke akte is echter in het Hollandsch opgesteld en luidt aldus:

„Wy Geertruut claes dochter priorinne, en Delj andries dr., Aeri henrics dr., Maria willems dr., Machtelt claes dr., Hillegont jans dr., Beatrix jans dr., Maria claes dr., Martyn Yssbrants dr., nonnen; Maria willems dr. en Hillegont geryts dr. en Machtelt hugen dr., conuersunnen, capittel vant conuent van sinte Barbare jnden Haghe,

stichts van Vtrecht, vp dit pass representerende, doen condt allen luden die desen tegenwoordigen brienen sellen sien off hooren leesen, dat wy nae goed riper deliberacie ende tractaet capitulariter vpte nabeschreuen punten, saken ende articulen vergadert synde, om onse zaligheit ende maniere van leuen te verhogen ende te verbeteren, ende om God jndien te bequameliker ende te vuyrichliker te mogen dienen, voor ons ende onse naecomelinge, ons ende een ygelic van onsen gegeuen ende gesubmitteerd hebben, geuen ende submitteeren onder subiectie, obediencie en gehoersaemheit ons eerwairdigen vaders in Cristo Heeren Jan van Westcappel, Abdt vanden conuente van onser lieuer vrouwe te Middelburch, vp ende mit sekere pacten ende ordinancien ende manieren hier naeuolgende.

„Ten eersten sel de Eerwairdige vader in Cristo onse Heere Abdt des voirsz. conuents van onse Vrouwe te Middelburch hebben ende behouden de cure ende vaderscap alsoe wel van tytlike als van geestlike dingen in onser voirsz. conuente der nonnen, ouer den proest ende den nonnen conuersunnen ende susteren, ende sel desselfer cloister vanden abt geacht wesen mit alle alsulke hoecheyden ende preeminencien, als een ygelic vande abtden vanden ordere der premonstreite ouer hairluden soonen ende dochteren hebben ende gebruicken.

„Sonderlinge soe geuen wy nonnen en conversinnen des conuents voirsz. die uv sun off naemails comen mogen, voir ons ende onse naecomelingen, off ende buyten ende vuten alles rechts, dat wy hebben of in toecomende tyden ons wachten vermoeten te hebben totter electie ofte postulacie van onsen proest, ende belouen by onsen eedt, die wy dair op gedaen ende solempnoelic gesworen hebben jn handen ons voirsz eerwairdigen proest, welke proest jn handen van onsen eerwairdigen vader Abt voirnoemt den eedt gedaen ende geswoeren heeft, dat wi tot geenen

tyden, noch bi ons noch bi yements anders heymelick off openbair by eenege wege off maniere, diemen souden mogen bedencken off voirstellen, ter contrarie van dese onse belofte voirsz, yets sellen verweruen of bestaen, ende dat wy dair op gheen dispensacie verweruen en sullen of doen verweruen, noch oick in eenige maniere gebruicken derselffder dispensacie, al wairse ons oick vter vrien willen ons heyligen vaders des paeus verleent; meer de voirsz Eerwairdige vader Abdt alleen ende mit nyement gemeen, wt sinen vrien wil, sonder eenigen raet off consent van ons eyschende, also dick alst van noode sy, ende de proestie vande voirsz onse conuente bi ouergeuen ende ouerlide ofte anders in eenige manieren vaceert, sal ons ordineeren en setten een proest, gelyc als onse eerwairdige vader in xpo Heer Jan van Westcappel, Abt des voirsz cloesters van Middelburch, hem betrouwende van dat doechdelicke leuen, eervaricheyt, besechtheyt ende naersticheit des religiosen mans, broeder Jan albertsz, geprofessyt jnde selffde cloester van Middelburch vander premonstrateit oirden den selffden broeder Jan voirsz jegenwoirdelick proest ons conuents voirsz maickt ende jnde naeme Goods insettet.

„Ende voirt meer, wairt bj alsoe datte voirsz broeder Jan albertsz of eenige van sinen naecomelingen bj tyde jnden regimente haire proestie voirsz hair leuen qualick leyden, de guederen ons conuents verstroyende off anders tegen hairlude professie misdoende, soe sel de voirsz eerwairdige vader abdt van middelburch ende vader abdt ons conuents voirsz den selfden broeder Jan albertsz, ende na hem sun nacomelingen by tyde wesende, mogen offsetten vander proestie, administratie ende regimente van onsen conuente, ende een ander jnsetten, ende hem voirsz als sinen ondersaet nae de statuten vanden orden ende gelegenheit des misdaets corrigeren ende straffen; Alsoe datte

voirsz eerwairdige vader Heere Abdt van Middelburch ende vader Abt ons conuents van sinte Barbaren voirnoemt sel alleen ende geheel ende all vrj tot sinen wille jn ons conuent voirsz mogen ordineren, stellen ende jnsetten ende weder offsetten den voirsz proest, sonder yements raet off consent dair van te verwachten.

„Ende dat oick mede gheen persoen in onser conuente voirsz te proeue ontfangen sel worden ten sy dat si eerst ende voir all oirloff gebeden ende vercregen sel hebben van onse voirsz eerwairdige vader in X°. Heere Abt van Middelburch. Ende jn geualle datte proest off priorinne contrarie deden, soe sellen sy swaerlic gestraft worden, ende verlaten van hemluden officie, alsoe verde dattet onse voirsz eerwairdige vader Abt oirbairlic danct wesen.

„Item angaende de visitacie van onsen convente van sinte Barbara voirsz, sal onse voirsz eerwairdige vader in X°. Abt van Middelburch ende vader Abt ons conuents, alleen ende gheheel ende al exercerende de wercke van visitacie, visiteeren de proest ende nonnen ende conuersinnen ons voirsz conuents jnden hoofde ende in allen leeden, alsoe wel tot tytlicke als tot geestelicken saken, nae de statuten vanden premonstreiter oirden, ende nyement anders dan die hj dat specialic sel beuelen.

„Item soe sullen oic wy nonnen ende conuersinnen, die nv sun off naemaels comen sullen, wesen ende bliuen ten ewigen dagen onder dat alder ergste ende vaste sloote; te weten, dat geen man noch gheene vrouwen, gheestelic of wairlic in eniger manieren dair in sellen mogen comen, dan bi nootsaken, ende jndien geualle sellen altyt by den voirsz vrouwen ende onser susteren wesen tegenwoirdich een of twee van onsen anderen susteren, wel verstaende datte vrouwen in onzen sloote voirsz sullen mogen comen alleenlic jn geuallen nae gescreuen. Te weeten, alsmen onse susteren cleeden sel ofte alsmen professie doen sel,

off alst widinge onser kercke wesen sel, off oick mede als eenich lyck ofte doode lichaam, dat bi ons begrauen sel sun, tegenwoirdich wesen sell; behoudelic datte vrouwen jndien geuallen voirsz jn onsen sloote gegaen sun, niet en sellen mogen gaen jn onse dormitory, of in onse voirsz sloote eten off drincken.

„Oick mede en sellen de nonnen onser orden der premonstreiten in onse voirsz sloote niet incomen noch spraecke mit ons houden, ten sy datse vander obseruantie onser regule sun. Alleenlic vander manspersoenen wtgenomen onse eerwairdige vader abdt ende sun familie, dair hi by tyde alhier mede van Middelburch comen sell, off die hy specialick dairtoe deputeren sell.

„Welken alle voirsz punten ende articulen ende elck vandien wy priorinne ende gemeen conuent voirsz, voir ons ende onse naecomelingen, geloeft hebben ende gelouen mits desen by onsen eede, die wy dair vp in handen ons voirsz proest gedaen hebben, geheel ende all sonder eenige gebreecke te onderhouden, gelikerwys als wi dat selffde oick openbairlick vp huden, datum van desen, solemnelic jn onser lude professie clairelic geloeft hebben.

„In getugenisse der wairheit hebben wy priorinne ende gemeene conuent voirsz ons conuents segell hier angehangen. Ende omder meerder vesticheit wille ende onderhoudinge van alle dese voirsz punten, ordonnancien en artikelen hebben wy een elck van ons gebeden onsen eerwairdigen vader in Xpo Heeren Jan van Westcappel, tegenwoirdelick Abdt van middelburch, dat hj hem gewairdigen wille alle dese voirsz punten mit sinen segele te vestigen ende te besegelen, twelck jc Jan van Westcappel, Abdt voirsz, ter bede vande voirsz priorinne ende gemeene conuent voirsz alsoe gedaen hebbe, Jnden jaere, maente, dage ende vure, jnden jnstrumente, hier off gemaect, beteyckent ende verclaert."

Hierna volgt de Latijnsche verklaring van den apostolischen notaris.

Eindelijk, het derde stuk is de akte, waarbij de Middelburgsche abt Florus van Schoonhoven, den 18[den] Augustus 1541, tot visitateurs van het Barbara klooster benoemt den prior Nicolaus Baillet en den Haagschen pastoor Hubrecht Jansz. Byle, beiden religieusen der abdij van Middelburg. Het luidt als volgt:

Allen den ghenen die dese letteren lesen, sien oft hooren zullen, Florijs van Schoonhouen, by de Godlycke gehengenisse abdt van onser vrouwen clooster binnen Middelburch jn Zeelandt den oirdene van premonstreyt, ende vader abdt vanden clooster ende conuent van sinte Barbare, geheeten tot Bethleem jn tsgraue hage der oirdenen voirsz, saluyt. Met kennisse der waerheyt, doe te wetenen, dat wy vuyt crachte van zekere brieuen van submissien onder onse subiectie, obedientie ende gehoirsaemheyt, ons ende onse voirsaten byde priorinne ende conuent des voirsz cloosters van Bethleem gepasseert, ende byden ouersten vanden voirsz premonstreyter oirdene geapprobeert ende geconfirmeert, willende ende begeerende de auctoriteyt ons byde zelue gegeven, en vuyt crachte vander vaderscappe ons competerende, tot Goids eeren gebruycken, ende alle jnconuenienten, mesvsen, gebreken ende delicten remedieren ende daer jnne versien, ons volcomelyck betrouwende totter goeder wysheyt ende voirsienicheyt van onsen welgeminden jn Gode Broederen Nicolas baillet prior, Hubrecht jansz. byle pastoir jnden hage, religiosen ons cloosters voirn., dezelue gecommitteert, gestelt hebben, stellen ende committeren totter visitatie vanden zeluen clooster, henlieden geuende volcomen macht ende speciael beuel, om jn onsen name ende van onzen wegen, volgende de macht ende auctoriteyt ons gegeuen, tvoirsz clooster te visiterene, zoo wel jnden hoofde als jnde leden, ach-

teruolgende de statuyten, obseruancien ende oirdonnancien der voirsz oirdenen, ende vuyt cracht vanden zeluen jnquisitie doen, ondersoecken naerstelycke, ende hem wel jnformeren naer jnhouden vanden statuyten voirsz ende oick zekere ordonnancien ende reformatie jnden jare XV[c] ende vier ende dertich laestleden opten vierden dach julij binnen den voirz clooster van Bethleem gepubliceert, vàn alsulcke gebreken, delicten ende faulten, als gecommitteert souden moegen zyn, zoe wel by den proost als byde priorinne, conuentualen ende susteren, ende de zelue, volgende de statuyten ende ordonnancien voirsz, naer de gelegentheyt vander misdaet corrigeren ende straffen; Mits oick, jndien het noot waere ende henluyden oirboirlyck dochte, den voirsz proost, priorinne ende andere delinquanten van huerliede officie ende administratie verlaten ende ofsetten, stellende jnde plaetsse vande ghene die gedestitueert zullen worden andere, daer toe nvt ende bequaem wes. n le; Ende voirsmeer allesins doen des van noode wesen zal, ende tghene dat wy zelue souden moegen doen oft wy allomme present ende tegewoirdich waeren. Alwaert oick zoo dat de sake specialder beuel behoefde dan voirscreven staet. In kennisse der waerheyt hebben wy onsen zegel hier aen doen hangen, opten achtiensten dach Augustj a° XV[c] een ende veertich."

V. D. HORST, *Pr.*

NAAMLIJST VAN DE PATERS, DIE TEN JARE 1545 IN DE ABDIJ VAN MIDDELBURG WAREN.

In een akkoord van de abdij over het betalen van gekocht land in Sint Annaland, waarover zij proces gevoerd had met heer Philips van Bourgondiën, heer van

Falais, St. Annaland, enz., komen de volgende namen voor van paters, die anno 1545 in het klooster te Middelburg verbleven.

„Wij Florus van Scoonhouen, byder Godlycker voorsienicheyt Abt, ende wy broederen

Claus Baillet, prior,	Melchior Cornelisz,
Geleyn Jacobvsz, supprior,	Henrick Meerte,
Jan van Heusden,	Lambrecht Luyckz,
Cristoffel Jansz,	Cristoffel Anthonisz,
Aelbrecht van Assendelft,	Dierick Willemsz,
Marten van shertogenbosche,	Lambrecht Jansz,
Vincent Mulock van Ziericzee,	Jan Bernardtsz,
Jan van Breda,	Cornelis Jansz,
Adriaen van Eekeloo,	Lambrecht Bartholomeusz,
Peeter Cornelisz van middelb̄,	en Cornelys adriaensz,

religiosen geprofessyt jn onzen vrouwen clooster binnen middelb̄ jn Zeelandt, der oirdenen van premonstreyt."

v. d. horst, *Pr.*

SCHEVENINGEN.

1564.

Wij geven het navolgende stuk, dat bewaard wordt op het provinciaal archief van Zeeland, in de abdij te Middelburg, omdat daarin de pastoor genoemd wordt, die in 1564 pastoor van Scheveningen werd, en vooral ook omdat het ons bekend maakt met eenige bijzonderheden van het Kerkelijk leven dier dagen. Het is een akkoord, tusschen den pastoor van Scheveningen en de kerkmeesters dier parochie gesloten, over het jaarlijksch traktament door de kerk aan den pastoor uit te betalen.

„Op huyden den naestlesten dach jn meye anno XV^c^ vyer ende tzestich, Syn de Kerckmeesters van Scheueninge, by namen Cornelis heynricxsz boon ende Adriaen Koenraetsz, vervangende ende hemluyden sterckmaeckende voor heurluyder meedebroeders, By aduyse vanden

Burgermeesteren vanden hage, ouercommen ende geaccordeert, met broeder ende Heer Cornelis Willemsz, Religieus vanden oirden vanden premonstreyten tot Middelburch, vergeselschapt met meester Jan van Stryen, vicarius ende gedeputeerde vanden Eer. Heer Nicolaes vanden Burch, Bisschop van Middelburch, Dat de Kerckmeesters van Scheueninge, jnder tyd wesende, van nv voortaen betaelen zullen de voorsz broedere Cornelis, die huerlieder pastoer op Scheueninghe weesen sal, jnde plaetse daermen hem vuyten jncompste vander kercke nyet meer te geuen en plach dan vyfthyen stuuers ter weecke, de somme van vyff schellinghen grooten vlaems ter weecke, ende daeren bouen tot zyn huyshuyre de somme van drie ponden grooten vlaems siaers, ende dit alle behaluen de accidenten, die jnder voorsz kercke vallen zullen, ende van ouden haercoemen daer toe gestaen hebben: voor welke augmentatie ende verbeteringhe van loon de voorn broeder Cornelis beloofde, de voorsz pastorie eerlicken ende getrouwelicken te bedienen, jnt nacht opstaen, de sacramenten te administreren, biecht te hooren, te preecken, de ceremonien vander heiliger kercke te onderhouden, soe wel jn tyden van peste als andersins, sulcx een goet, eerlick pastoer schuldich es ende behoort te doene. Des toirconde zyn hyer van gemaeckt twee brieuen van woort tot woorde alleens luydende; Ende hebben de Burgemeesters voorsz tgemeen zegel ten saecken vanden hage hyer onder aen doen hangen, ende syn dese byden voorsz meester Jan van Stryen, ende heer Cornelis pastoer, mitsgaders den Secretarys vanden hage onderteyckent opten dach ende jaere voorsz.

JOANNES VAN STRYEN Vicarius Rmi Epi middelburgen.

fr. CORNELIUS AB EYCKENDUYNEN pastor in Scheuerling.

BENINCK."

V. D. HORST, *Pr.*

HET DOMINICANER-KLOOSTER
TE
ROTTERDAM.

In het jaar des Heeren 1232, elf jaren nadat de H. Dominicus in den hemel het loon had ontvangen voor den arbeid in den wijngaard des Heeren, toen zijne orde zich reeds in verscheidene landen van Europa had verspreid, kwamen volgens pater B. de Jonghe [1]), zijne zonen ook naar Holland en vestigden zich het eerst in Utrecht. Van deze stad uit verspreidden zij zich in verschillende andere plaatsen van ons land, en werden eindelijk, nadat zij reeds 11 kloosters van den eersten regel hadden gesticht, door een godvreezend inwoner van Rotterdam uitgenoodigd om ook aldaar tot glorie van Gods Kerk zich een vaste standplaats te kiezen.

Zekere Jan Dirix sone toch had in het jaar 1393 het vrome plan opgevat [2]), om ter eere Gods en tot heil des naasten een hospitaal met eene kapel te bouwen, en had daartoe reeds de toestemming van Albertus van Beijeren, graaf van Holland, gevraagd. Niet alleen keurde deze het plan van den stichter goed, maar beloofde daarenboven, in een brief van 19 Mei 1393, de nieuwe stichting onder zijne bescherming te nemen.

Toevallig kwam omstreeks dien tijd de Dominicaan Conrardus van Pruissen te Rotterdam, en mocht door zijn preken vele zondaren tot een boetvaardig leven opwekken. Getroffen door den heiligen levenswandel des predikers en door den ijver en het heilig vuur, waarmede deze Gods

1) Des. Bat. Dom. pag. 3 en 4.

2) B. de Jonghe Des. Bat. Dom. pag. 178.

woord verkondigde, veranderde Jan Dirix Sone aanstonds zijn plan, en stelde den pater voor, om in plaats van een gasthuis liever eene kerk met klooster in de Lombardstraat voor de Dominicanen op te trekken. Met vreugde namen de paters van Utrecht dit schoon voorstel aan, alleen met deze wijziging dat zij, vermits de plaats voor een klooster te klein was, voorloopig slechts een vicariaat of terminarishuis [1]) zouden oprichten.

Wij laten hier den giftbrief volgen:

„In den name Godts. Amen. Ick Jan Dirix sone doen cont allen Luyden, dat ick ter eeren Godts, ende tot ghenaden mynre zielen toegheordineert, ende ghegeven hebbe den terminari van der Jacopynen Oirden, die binnen Roterdam die worde Godts by tyden prediken sullen, dat erve gheleghen in die Lombaerde-straet, streckende van de Kalverstraeten an Hugeman Henricx soens Erve, ende belegen is aen die Noordzijde mitter poirten wech, ende aen die Zuytzijde met Jacobs van Velthufen Erve met sulcken steenwerck alsse daer nu op is, die voorseyde terminarii te studeeren, ende hore ruste ter eeren Godts daer op te hebben, te betimmeren, ende te beteren na horen vermoghen etc.

Ghegeven in 't jaer ons Heeren M.CCCC ende vier, des dinxdachs na Sinte Laurentius dach."

Ofschoon de paters van Utrecht als begiftigden het terminarishuis in bezit hadden genomen, bepaalde echter de provinciaal van Saxen, pater Eylardus Sconevelt, dat het voortaan niet onder Utrecht, maar onder het klooster van 's Gravenhage zou behooren, daar dit laatste onlangs door

---

1) Een vicariaat of terminarishuis verschilde in zoover van een klooster, dat het geen eigen stem bezat, in de provinciale kapittels; dat het gewoonlijk werd bewoond door slechts weinige paters, die aan den prior van het klooster, waartoe het behoorde, onderdanig waren. Zulke huizen bezaten wij te Dordrecht, Alkmaar en Middelburg.

het generaal Kapittel te Erford in Saxen, onder den generaal Thomas de Firmo[1]), als klooster was erkend, en dichterbij was gelegen, dan het eerstgenoemde.

De zoon des stichters van het terminarishuis keurde niet alleen de begiftiging van zijn vader goed, maar ontlastte daarenboven het huis van alle schulden en renten, waarmede het kon bezwaard zijn, zooals wij in het navolgende stuk lezen:

„Ick Jan Jans soen doen kond allen Luyden: dat ick ghelovet hebbe, ende ghelove voor myn mynen Erve ende Nacomelinge den Predikaren Jacopynen uitter Haghe, die Capelle die hem Jan Dirix soen mynen Vader ghegeven ende ghemaekt heeft in den leste van syn leve, dien Godt ghenadich zij, ghelegen in de Lombaert-straet, te vryen ende te waeren van alsulcke Renten, als tot desen daghe dair op ghemaekt mogen wesen. Omdat dit waer is, so hebbe ick desen Brief in kennissen der waerheyt besegelt mit mynen seghele in 't Jair duytent vier hondert ende zeventhien op den zeventhiensten dach in April"

Omtrent dit terminarishuis vinden wij geen bijzonderheden meer vermeld; ook niet of die huizen later door de paters verkocht, of tot een ander doel zijn ingericht; alleen weten wij, dat men al spoedig, daar de plaats niet de vereischte uitgestrektheid had tot het bouwen van een klooster, naar een ruimere plaats in de stad uitzag. Vijftig jaren schijnen zij de eerste stichting bewoond te hebben; want pater B. de Jonghe[2]) verhaalt ons als opgeteekend in de gedenkschriften der provincie, dat het eigenlijke klooster in het jaar 1444, ter eere van den H. Petrus Martelaar werd gebouwd. Dit klooster, welks bouw slechts langzaam vorderde, lag in het oostelijk gedeelte der stad, aan de noordzijde van de Hoogstraat, en strekte zich uit

1) Quetif en Echard, Script. Ord. pag. XVIII.

2) Des. Bat. Dom. pag. 180.

van de Oude Vest tot aan de andere zijde van den dijk, over de Groenendaal tot aan de Maas, en van het oosten tot het westen, van nabij de Oostpoort tot niet ver van de Goudsche Wagenstraat. Wij lezen van geen bijzonderen stichter die den bouw van dit klooster, even als vroeger van het terminarishuis, heeft bekostigd; het is dan ook geheel uit verzamelde giften opgetrokken. Volgens G. van Reijn[1]) bewaren de oude stads-registers nog een „voorschrijvingsbrief" ten voordeele van dit klooster ter aansporing tot milde aalmoezen; ook nog een dergelijken aan den bisschop van Saltsburg, om onderstand tot den verderen opbouw. Beiden dagteekenen van den jare 1453. In 1458 schreef de stedelijke regeering een anderen „voorschrijvingsbrief" aan hertog Philips van Bourgondie, om ook zijne ondersteuning tot hetzelfde doel te erlangen; en ontving daarop een diploom dat den Dominicanen vergunning schonk, om gedurende vijftig jaren alle erfenissen aan te nemen, die hun zouden gemaakt worden, even als of zij wereldsche personen waren. Dit zelfde diploom werd door Philips den Schoone en Karel graaf van Holland, later Duitsch keizer, bekrachtigd. Het volgend jaar ontvingen de paters van Karel van Charlois in erfpacht de visscherij van zijn landgoed Putten, onder het Ambacht Pernis. Wij schrijven hier de geheele acte over, zooals deze door den reeds aangehaalden G. van Reijn[2]) wordt medegedeeld. Volgens dezen schrijver „berustte de origineele van dezen brief, op franchijn geschreven, in het begin der vorige eeuw onder Joannes Stichter, boekdrukker te Amsterdam, en is door ons gevolgd naar het M.S. van Kortebrand, zonder dat wij voor de juistheid der spelling (die wij hier en daar betwijfelen) in staan."

---

1) Geschiedk. Beschr. der stad Rotterdam. pag. 221.
2) Bijlage VI. pag. 126.

„Carel van Bourgondiën, Grave van Charloys, van Lotringe etc. doen cond allen luyden; want die Prior en gemeen Convent van de order der Observanten Predicare, in die Steeden van Rotterdam ons hebben doen 't hoore ende te kennen geve die grootte armoede die sij lyde, by dat se geen sekerd rente incomende en moghen hebbe, en sonderlinge dat sy nimmermeer in haer Convent nutte, anders dan me haer om Godts wille geeft, ons seer ernstelick bidde, dat ons believen wil hen te voorzien, te gonnem ende te geve een Erfpacht, die Visserije in onsen Lande van Putten, in de Ambagte van Pernis, butendijks aan een hoze (bedekte sluis onder den dijk) van onsen landen geheeten de Hij, nu jaers alsoo veel als onse Baender-Heere van Putten jaerlycx daeraff ontfange ende gehadt hadde.

„Soo ist dat wy, dese saeke aengesien, ende daerop gehad rijpheit van rade, en willende de voirsz. naerst te hebbe van vissche, op dat het genegen moghen sijn Gode voor ons te bidde, denzelve Prior en Convent van Predicare in die stede van Rotterdam, hebben wy gegeven mits desen onsen brieve in eene erfpacht onse voirsz. Vissery, in onsen Ambachte van Pernis, in de Lande van Putten buytensdijcxs aan een hoze van onsen Landen genaemt de Hy alsoo onse voorn. Heer van Putte van outs toebehoirt heeft, dat om die summa van VIII ponden van veertich grootte Vlaems elck pond, elck jaer, die de voirsz. Prior en Convent ons en onse Vrouwe van Putte betalen sal, vry en commerloos, sonder eenige afcortinge onse voirsz. pacht, alle jaeren op Sinten Bauvedach, of veertien daghe daernae onbegrepen, aen den Rentmeester van Putte die in der tyt wesen sal, en dat de voirsz. Prior en Convent jaerlyx de voirsz. erfpacht te dage voirsz. niet en betaelde, soo sullen sij vervalle van alle recht en toesegge den Vissery en erfpacht, en sal de

voirsz. Visserije weder vry ende los aen ons come, om onsen vryen wille daermede te doen. Beveele ons Balliu Scout en Rentmeester van onse Landen van Putten, dat sij de voirsz. Prior en Convent van de voirsz. Visserije en Erfpacht, onder de voirwaerden hierboven verclaert, rustelic en vredelic doen laete gedoge 't eeuwige dage; dies sullen de voirsz. Prior ende Convent hunne brieven onder hun segel die saecke en voirwaerde voirsz. wel en deugdelick onderhouden tot .... ons en onse erve en nacomelingen; ende wille van onse sijde dese saecke en voirwaerden wal en deugdelicke onderhouden hebben. Soo hebben wij onsen zeghel aen desen onse brieff doen hangen; Gegheven den 12 dach in April des jaers ons Heere duysent vierhondert negen en vijftich na Paesschen gereeckent."

Hoe aanzienlijk en ruim het klooster moet geweest zijn, zegt ons de uitgebreidheid van den grond en der gebouwen; het had twee panden en twee eetzalen, de eene voor den zomer de andere voor den winter, waaronder goede kelders waren, en zoo vele kamers, dat het gemakkelijk door honderd kloosterlingen kon bewoond worden.

De kerk was ruim en groot en in schoonheid van bouworde geheel in overeenstemming met het klooster. Achter de gebouwen lag een uitgestrekte boomgaard, een schoone tuin en een vijver, die zijn water uit de Maas, door de gracht die het klooster van den tuin scheidde, ontving, en diende om de visch te bewaren. De later gebouwde Vijverstraat ontleende haar naam aan dien vijver. Westwaarts achter den vijver had het klooster, volgens Kortebrand (stads archief), een uitgestrekt kerkhof, waarop de leeken werden begraven, terwijl de begraafplaats der kloosterlingen in het kleine pand van het gebouw werd gevonden. Even als de andere kloosters van Holland behoorde ook dit onder de provincie van Saxen, doch muntte

boven allen uit in de strenge nakoming van de regels der orde. Dezen goeden geest hadden de eerste stichters verkregen door den omgang met de paters in het klooster van Boulogne, bij wie zij gezonden waren om hunne studiën te voltooien. Naar Holland wedergekeerd hielden zij steeds briefwisseling met deze paters, zooals blijkt uit de fondatie-brieven van het klooster der Dominicanen te Calcar. Om dien heiligen levenswandel werden ook de Rotterdamsche paters door paus Calistus III uitgekozen om een nieuw klooster in de zoo evengenoemde plaats op te richten, zooals wij dit in zijne bul [1]) van 28 October 1455 aan den aartsbisschop van Keulen gericht, lezen. Wij laten hier een uittreksel van dit schoon geschreven stuk volgen:

„Calistus episcopus servus servorum Dei Venerabili fratri archiepiscopo Coloniensi....... Exhibita siquidem nobis nuper pro parte eorundem Burgimagistri, Consulum scabinorum et incolarum petitio continebat quod ipsi provide attendentes quod nullus cujusvis religionis virorum nedum in dicto opido quod admodum populosum verum etiam in ducatu Clivensi uno dumtaxat ordinis fratrum praedicatorum excepto conventus existit, zelo devotionis accensi motique fama sanctitatis et boni odoris fragantia ac vitae exemplo dilectorum filiorum fratrum domus Rotterdamensis dicti ordinis Trajectensis diocesis, de bonis ac a deo collatis piisque Christi fidelium suffragiis unam domum pro usu et habitatione aliquorum fratrum domus Rotterodamensis hujusmodi in dicto opido cum ecclesia campanili campana cimeterio domibus ortis ortalitiisque et aliis necessariis officinis in honorem et sub vocabulo Sancti

1) Goedgunstig is ons eene schoone verzameling vau oude oorkouden betreffende ons Calcar's klooster afgestaan door deu HoogEerw. Heer P. D. van Laer, eere-kamerheer van Z. H. Pius IX, kanonik, deken en pastoor te Wijk-Maastricht, dien wij nederig onzen welgemeenden dank daarvoor betuigen. Onder deze verzameling bevindt zich ook de bul van Calistus III.

Vincencii olim dicti ordinis professoris, nuperque per nos suis exigentibus meritis ac miraculis evidentissimis poscentibus summa cum reverentia canonizati fundare erigere et construere seu fundari erigi et construi facere sumopere desiderant hujus sedis apostolicae super hoc licentia concedatur ....

„Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis dominicae milesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto

„Tertio kalendas Novembris. Pontificatus nostri anno primo. Jo : Ortitius."

Omstreeks het jaar 1454 [1]) bezocht de generaal Martialis Auribelli de kloosters zijner orde in Holland en Belgie, om de hier en daar verzwakte kloostertucht weder te herstellen. De strenge levensregel, die onder de kloosterlingen van Rotterdam heerschte en het goede voorbeeld, dat zij daardoor hunne medebroeders gaven, waren van grooten invloed op het welslagen van de pogingen des generaals, zoodat spoedig de goede geest in alle kloosters herleefde. Rotterdam was dan ook de eerste, die op voorstel van den generaal toetrad, tot het oprichten der zoogenaamde Hollandsche Congregatie, waarmede langzamerhand de kloosters [2]) van Noord-Duitschland, Holland, België en het noordelijk gedeelte van Frankrijk zich vereenigden. Deze congregatie heeft bestaan tot 1515, toen zij op verzoek van Karel V, Duitsch Keizer, door Paus Leo X werd ontbonden. Toen kwamen de kloosters van Holland en Belgie onder een afzonderlijk bestuur, onder den naam der provincie van Neder-Duitschland. De pauselijke bul, waarbij deze provincie werd opgericht, wordt medegedeeld door B. de Jonghe [3]). Alhoewel ons de geschiedenis weinig heeft bewaard van het vele goeds, dat

1) B. de Jonghe, Belg. Dom. pag. 3. 2) Ibid. pag. 6. 3) Ibid. pag. 11.

de paters door hunne stichtende levenwijze niet alleen op hunne medebroeders, maar ook op de leeken moesten uitwerken; zoo vinden wij daar toch een klein bewijs van in den ijver, waarmede zij de Broederschap van den heiligen Rozenkrans verspreidden, daar pater H. Choquetius [1]) ons verhaalt, dat van den jare 1475–79, 2200 leden werden ingeschreven.

Van Heussen [2]) deelt ons nog eene overeenkomst mede, die door den pastoor van Rotterdam en den prior van het klooster werd aangegaan, bijzonder omtrent het recht der begrafenis. Door deze overeenkomst werden aan het klooster dezelfde rechten toegestaan, welke reeds aan Utrecht en 's Gravenhage waren verleend. Deze bestonden hoofdzakelijk in het mogen begraven binnen hunne kloostermuren, op voorwaarden nogtans, dat er een zeker gedeelte der geofferde penningen aan den pastoor werd uitgekeerd. Wij deelen deze overeenkomst in hare oorspronkelijke taal mede:

Ghijsbertus de Venraey, Lubecensis et sancti Salvatoris Trajectensis Ecclesiarum Canonicus, Curatus oppidi Rotterodamensis, Trajectensis Dioecesis, notum facio universis, quod cum ea per quae divinus cultus ampliari et devotio suscipere possit incrementum, semper cupio adjuvare, hinc est quod religiosis personis et Fratribus Ordinis Praedicatorum Conventus oppidi Rotterodamensis pro me et successoribus meis Curatis concessi et concedo per praesentes, quatenus liberè uti et gaudere poterunt omnibus et singulis privilegiis et indultis, per Dominos Apostolicos et de jure hactenus concessis seu secundum formam et modum debitos specificè admissis ipsis vel ipsorum Ordini, et quod dicti Fratres Praedicatores secundum sui

---

1) Sancti Belgii. Ord. Frat. Praed. pag. 266.

2) Hist. Episc. Ultraj. pag. 368.

ordinis consuetudinem et privilegia, in funeralibus aliisque actibus Ecclesiasticis quibuscumque me et successores meos Curatos Ecclesiae praedictae concurrentibus se conventibus eorundem Ordinis in civitate Trajectensi et in Hagá Comitis Holland. conformabunt, hoc est, quòd licitè possunt sepelire tam adultos qui eorum sepulturam apud eos elegerunt, quàm impuberes, quorum parentes ipsos in eorum coemeteriis sepeliri desiderant, Confessiones meorum subditorum audire tam in Ecclesiis suis quàm in domibus saecularium, qui ratione infirmitatis, vel cujuscumque debilitatis ipsos accedere non valent, et hoc toties quoties et quicumque saltem ad hoc vocati fuerint, et tunc memores meorum Vice-Curatorum seu Capellanorum in testamentis erunt, et sic absque oblocutione cujuscunque accedere possunt et similiter omnibus aliis privilegiis uti sicut usque in hodiernum usi sunt; dummodo Prior et Fratres supradicti in eorum sermonibus, praedicationibus et Confessionum auditionibus, aut etiam aliis persuasionibus quibuscunque publicis et occultis, subditos et Parochianos meos, ut sepulturam in eorum Conventu seu Monasterio eligant ad vovendum seu eligendum non induxerint, nec ipsi Capellani hoc idem simile attentabunt, cum in jure super hoc poena sit imposita; salvo quod praedicti Fratres Praedicatores mihi et successoribus meis Curatis pro portione Canonica oblationibus tam funeralibus quàm aliis juribus quibuscunque in eorum Ecclesiâ seu Conventu ubicumque provenientibus Ecclesiae meae praedictae aut mihi et successoribus meis Curatis quomodolibet competentibus, ac indemnitatibus Ecclesiae meae dimidiam partem omnium oblationum imprimis exequiis ibidem sepeliendorum dumtaxat offerendarum, finitis exequiis vel paulo post, legaliter persolvant realiter et cum effectu, oblationibus provenientibus in exequiis punitorum dumtaxat exceptis, quas ex integro mihi vel Capellanis meis

persolvere tenebuntur. Insuper dicti Fratres Praedicatores post prandium sermones suos et stationes consuetas circiter horam secundam post prandium concludere, finire et terminare obligabuntur. Salvo tamen in praemissis et aliis semper jure. . . . . Ecclesiae meae praedictae, dolo et fraude aliisque frivolis omnibus exceptionibus, quae in praemissis fieri possent, semper exclusis. Et ut omnia et singula praenarrata eo melius valeant perpetuis temporibus in robore firmitatis permanere, pro me et successoribus meis Curatis rogavi et rogo Reverendum in Christo Patrem ac Dominum meum, Dominum David, Dei et Aposticae Sedis gratia Episcopum Trajectensem, quatenus auctoritate sua ordinaria dignetur hanc concessionem et indultum pro bono pacis et concordiae affirmare, roborare et confirmare. In cujus rei testimonium praesentes litteras fieri meique sigilli feci appensione muniri.

Datum Anno Domini millesimo, quadringentesimo, septuagesimo tertio, die vero vicesima quinta mensis Februarii.

Eene dergelijke overeenkomst was ook reeds den 8 Februari 1473, tusschen den onderpastoor en het klooster gesloten. Deze bestond uit vier artikelen, die het recht van begravenis en om buiten de muren van het klooster op zekere dagen, processie te houden, nader bepaalde. Zij luidden als volgt :

I. Quod electio sepulturae debet censeri Canonica dum fuerit coram duabus personis cujuscumque sexus, sive domesticis sive extraneis constituentibus et vocatis. Quod si tales testes non fuerint vocati ad hoc specialiter, sepeliantur arbitrio bonorum virorum in Conventu.

II. Quod non obstante clausula in pacto expressa de pulsatione fienda, valeamus liberè afferre funera cum solita processione in triduo ante Pascha, tempore pestis sive campanis aliquomodo impeditis sine tali compulsatione

fienda. Adjicientes, quod aliis temporibus sufficiat compulsationem fieri ante vel post delationem funeris.

III. Quod decedentes ab intestato sepeliantur in sepulchris majorum suorum, sicuti habetur 13. q. 2. *Ebron et extra de sepul. nos instituta et in sexto cum quis*, pro quibus libenter solvemus juxta arbitrium duorum virorum.

IV. Quod cum solemni processione in solemnitatibus nostris, Dedicationis, Dominici et Capituli Generalis et Provincialis, libere exire valeamus extra septa Monasterii.

Deze overeenkomsten werden door den volgende brief van den Bisschop van Utrecht, David van Bourgondië, goedgekeurd en bekrachtigd.

David de Burgundia, Dei et Apostolicae Sedis gratiâ Episcopus Trajectensis, notum facimus universis, quod transactionem seu amicabilem compositionem inter honorabilem virum Magistrum Ghijsbertum de Venraey, Curatum Parochialis Ecclesiae in Rotterdam et suos successores dictae Parochialis Ecclesiae meae Dioecesis, ex una; et Priorem ac Conventum Fratrum Ordinis Praedicatorum in praedicto oppido de Rotterdam partibus ex altera proinde factam, prout in litteris publicis, quibus haec praesens nostra confirmationis littera est transfixa, plenius continetur et describitur, auctoritate nostra ordinaria ratam sive ratas ac firmam sive firmas esse volumus, eamque seu eas ad evitandam altercationem atque discordiam, quae verosimiliter inter partes antedictas futuris adhuc temporibus oriri possent, auctoritate nostra praedicta ad perpetuam rei memoriam in Dei nomine confirmamus, nostrarum testimonio litterarum, sigillo nostro ad causas praesentibus appenso munitarum.

Datum in civitate nostra Trajectensi, Anno Dom. 1473 mensis Februarii die vicesima sexta.

Tijdens het klooster tot de Hollandsche Congregatie

behoorde, hebben de volgende Kapittels aldaar, volgens pater B. de Jonghe [1]) plaats gehad.

1468. Op den feestdag van den H. Mattheus, Apost. en Evang., onder het bestuur van den eersten vicaris generaal Joannes Excuria (Utenhove).

1478. Op den feestdag van Maria geboorte, onder Pater Adrianus de Mera, S. Th. D., uit het klooster van Nijmegen. Pater de Jonghe zegt, op de zoo even aangehaalde plaats, dat Albertus Petri in deze vergadering als vicaris generaal voorzat; doch volgens zijn Belg. Dom. pag. 8, werd hij eerst tot deze waardigheid verheven in het jaar 1480, op het Kapittel te Zwolle; daar Adrianus de Mera reeds vroeger te Gend, in 1477 was aangesteld. Wij moeten derhalve hier zijn Belg. Dom. volgen.

1480. In de maand Juni onder Pater Michael Francisci, S. Th. D., uit het klooster van Rijssel, derde vicaris generaal en later Bisschop van Salubrie.

1501. Op den feestdag van den H. Dominicus onder Joannes Claree, vicaris generaal, daarna biechtvader van den Franschen koning Lodewijk XII, en later generaal der orde.

1510. Op den derden Zondag na Paschen onder den vicaris generaal pater Nicolaas Gonor.

Dat dit klooster nooit, zooals men zich dit veelal van de middeleeuwsche kloosters voorstelt, rijk met goederen is begiftigd geweest, bewijzen ons de vele aanvragen om onderstand door de paters aan de stedelijke regering gedaan, zooals nog in het stedelijk archief te vinden is. Zoo lezen wij in 1544, dus juist honderd jaren na den opbouw van het klooster, dat de prior eene leening van *f* 200 met te stad trachtte te sluiten, zonder nogtans daarin te slagen; zes jaren later vroegen de paters ondersteuning tot instandhouding der kerk; en ontvingen na

1) Des. Bat. Dom. pag. 182.

herhaald uitstel, den 6 April 1552, vijftig beuken- en tweehonderd elzenboomen, tot verbetering der grondslagen van het klooster. Den 15e November 1558 werd hun vergund langs de huizen der inwoners gelden, tot ondersteuning van het klooster, in te zamelen, en tevens toegestaan aan drie buitenregenten het bestuur dier gelden op te dragen. Dezen heetten: Huibrecht Pieterz. Sloot, Adriaan Pieterz. Post. en Jan de Witt.

Weldra echter zouden zij nog meer dan te voren, de middadigheid der ingezetenen behoeven; daar een hevige brand, die, in den jare 1563 bijna een vierde gedeelte van Rotterdam in asch legde, ook hun klooster vernielde.

Wij zullen hier liever pater B. de Jonghe [1]) zelf laten spreken, die getuigt, het volgende in een boek uit het klooster-archief te hebben gevonden.

In het jaar des Heeren 1563, den 10 Juli, op den feestdag der zeven gebroeders, heeft de almachtige God, omdat hij op onze zonden vertoornd was, omstreeks drie uren na den middag, bijna het vierde gedeelte der stad door brand vernield; daardoor zijn vele burgers, die niet konden vluchten, in de vlammen omgekomen. Op het zelfde uur heeft het vuur, dat zeer geweldig woedde, ook ons klooster in de asch gelegd; en niets werd gespaard als . . . . [2]) (Hier noemt de schrijver eenige zaken op, die behouden zijn gebleven, doch niet door den aangehaalden schrijver worden medegedeeld).

Door dezen brand zijn wij zoo arm geworden, dat wij om het klooster op te bouwen, door den nood gedwongen

---

1) Des. Bat. Dom. pag. 182.

2) Volgens G. van Reijn (Geschiedk. Beschr. der stad Rotterdam, Aant. pag. 71) vindt men in zeker oud boekje van het metselaars-gilde, de opgave van het weinige dat bij het opruimen der puin van de eigendommen van het verbrande klooster is gevonden. Het bepaalde zich bij een paar outerkleeden, eenige misboeken en andere zaken, die tot den dienst gebezigd werden.

werden het gesmolten zilver, benevens het oud ijzer, de steenen der muren en andere bouwstoffen te verkoopen. Op de plaats waar eertijds de sacristy stond, hebben wij eene kleine kapel, in de maand Augustus opgericht; het kleine pand, de begraafplaats der broeders, werd in eene keuken en eetzaal veranderd, terwijl vijf cellen in de kapittelkamer werden gemaakt; want slechts vijf broeders waren, in deze droevige tijden, overgebleven: de prior, drie priesters en een leekebroeder, daar de overigen voor tijd en wijlen naar andere kloosters waren gezonden.

Op den feestdag van de H. Catharina namen wij op nieuw bezit van het klooster; tot dien tijd waren wij in het vaderlijk huis bij de zustertjes van St. Agnes, die de grijze zusters genoemd worden, gehuisvest. Op den eersten Zondag van den Advent hebben wij voor het eerst de goddelijke diensten verricht, en in 1565 een begin gemaakt, met de helft van het pand en de poort aan de straat op te bouwen. Tot herstelling van het klooster gaf Philips II, koning van Spanje, onder andere deze milde aalmoezen :

in het jaar 1566, 75 Carolus gulden.
in het jaar 1567, 75 Carolus gulden [1]).

Nogmaals waren wij in 1568 verplicht, tot voortzetting van den bouw, uit gebrek eenige noodwendige zaken te verkoopen (vervolgens noemt hij deze op); doch daar reeds meer en meer de moedwil der beeldstormers toenam, bleven vele gebouwen onafgewerkt, waaronder ook de kerk. Tot dus verre de schrijver van het archief-boek des kloosters.

Niettegenstaande [2]) de ketters zich op verscheidene

---

1) Volgens den reeds aangehaalden G. van Reijn (Aant. pag. 17), toonde ook het weversgilde, dat al zijne inkomsten tot dezen opbouw afstond, zijne milddadigheid dermate, dat deze tot spreekwoord werd in dit rijmpje: „De sobere wevers zijn milde gevers."

2) Des. Bat. Dom. pag. 184.

plaatsen het gezag aanmatigden, bleven de paters in het klooster tot in het jaar 1572; doch nadat Maximiliaan de Bossu, in hetzelfde jaar, met zijne troepen de stad had verlaten, werd den paters bevolen, zich van alle godsdienstoefeningen te onthouden, en niet de minste kerkelijke plechtigheid te verrichten; slechts werd hun toegestaan rustig in het klooster te blijven en zouden zij door den magistraat, zoolang zij leefden, van het noodige voedsel en kleederen voorzien worden. Doch de prior van het klooster Petrus Cruyswijck, indachtig dat men meer Gode dan den menschen moet gehoorzamen, ging in het geheim voort de geloovigen in deze bange tijden te versterken.

Toen hij in 1574 eenige Katholieken, volgens de gebruikelijke kerkelijke plechtigheden in het huwelijk had verbonden, werd hij daarover bij den afgevallen magistraat als van een zware misdaad beschuldigd, en voor het gerecht gedagvaard. Tot straf moest hij in het openbaar, met twee roeden in de handen, ter vierschaar verschijnen en werd daarna uit de stad gebannen. Hierop begaf hij zich naar 's Gravenhage, alwaar hij, in hetzelfde jaar, tot prior van het klooster werd aangesteld, dat, door de hevige pestziekte die in deze stad heerschte, bijna geheel was ontvolkt. Volgens G. van Reijn [1]) bewaarde van Alkemade eene quitantie van dezen prior van den volgenden inhoud:

„Ick Broeder Pieter Cruyswyck Oudtziers, Prior der Predicaren binnen Rotterdam, kenne en belyde mits desen ontf^{n}. te hebben by handen van Corn. Huygensz. 60 pond Holl. eens ter cause van aflossingen van een pond Holl. 't welk jaerlijks stonde op syn huis en erffe in 't West nieuwlande, verschijnende Sebastiani, en ick bedancke

1) Aant. pag. 71.

mi de goede en volle betaelinge des gelts van dese oflossinge. In kennisse van dien heb ik broeder P. Cruyswyck dit onderteykent met myn naem en gewoonlycke hantteycken, a° XVe vierensestich, den seventienten van Februarii.

Broeder PIETER CRUYSWYCK

OUDZIERSZ.
Prior.

Ook de overige paters, nadat de prior uit de stad was verdreven, moesten weldra het klooster verlaten, zooals blijkt uit Kortebrand [1]), die getuigt dat reeds in 1576 een gedeelte van het klooster tot gasthuis werd ingericht. Later werden volgens denzelfden schrijver, op de plaats van het klooster nog opgetrokken: in 1596 het pest- of dolhuis; 1622 het vrouwen- en mannenhuis; 1633 het geschut of giethuis, en in 1681 de nieuwe kerk; doch het giethuis is in de vorige eeuw in een brouwerij veranderd. Nog eenige overblijfselen herinneren ons aan de plaats waar het oude klooster heeft gestaan, namelijk een klein gedeelte van het pand, eenige verwelfde kelders, de benaming van het Achter-Klooster, en zooals wij reeds vroeger hebben medegedeeld, de Vijversteeg, die den gedempten vijver van het klooster beslaat.

De volgende paters hebben het ambt van Prior waargenomen.

fr. Nicolaus, zooals blijkt uit de fondatie-brief van het klooster te Calcar, gegeven door den generaal Martialis Auribelli, den 7 September 1455.

fr. Paulus a Molendino [2]) eerst Prior te Maastricht daarna van Rotterdam en later biechtvader van het adelijk

1) Beschr. der stad Rotterdam pag. 38.
2) Belg. Dom. pag. 275.

vrouwenklooster der orde van Premonstreit te Herlaken; hij stierf aldaar den 19 Mei 1569.

De volgende heeft van Heussen aangeteekend in zijne Hist. Episc. Ultrajectensis. pag 369.

1550, fr. Adriaan Alewijnz.

1563, fr. Theodorus van Noorden.

1564, fr. Petrus Crooswyck Oliersse;

doch dezen laatsten naam geeft hij, zoals genoegzaam uit het voorgaande blijkt, niet goed aan.

Als supprior vinden wij nog vernoemd [1]) fr. Theodorus Sturck, uit het klooster van 's Hertogenbosch. Hij stierf den 15 December 1554.

Fr. A. J. J. HOOGLAND, *Ord. Praed.*

EENE MIS TE AARLANDERVEEN A° 1634.

Uijt crachten uwer Ed. Mo. Heeren President ende Raden over Holland authorisatie, in date XVII Nov. 1634, hebbe ick deurwaerder van den selven Rade ondergeschreven geassisteerd met drie assistenten, mij gevonden opten XIX Nov. daeraenvolgende Sondach sijnde, in de Heerlicheyt van Arlanderveen ter woonstede van Claes Aertsz, comende aent huijs van den selven Claes Aertsz; alwaer ick hebbe hooren singen een priester ende nae dat ick aen de deur hadde geclopt ende niet ingelaten werde hebbe ick d'selve deure mette voet opgestoten; alwaer ick gevonden hebbe een autaer met een cruysficx, vier brandende wasschen keersen, verciert met eenige andere dingen dienstigh synde tot verrichtinge van de paepsche exercitie; mitsgaeders in de selve huysinge gevonden eene vergaderinghe van omtrent drie hondert

persoonen; ende d'selve mij vernomen hebbende syn confuselicken beginnen te loopen d'een naer vooren d'ander naar achteren ende ter sijde, met meeninghe omme de deur aldaer uyt te loopen ende met name den voors priester, die met een coerkleedt ende kersuffel was becleet. Maer alsoo d'selve deur met d' voorschreven assistenten was beset ende daer door werden gestut, en sij assistenten haer seijden, daer binnen te blijven, des niet tegenstaande eenige van voors vergaderinghe echter met gewelt tegens d'selve assissenten syn ingedrongen, d'selve oock dreygende met stocken ende ander geweer te slaen ende oock een diender verscheyden slagen ontfangen hebbende, oock dat sy messe op hem getrocken hebben ende hem daermede gedreijgt, soo hebbe ik d'selve vergaderinghe vermaent, dat sy haer gerust ende stille soude houden ende de justitie niet te resisteeren, soo hebbe ick d'selve doen vertrecken in t voorhuys van voorn. Claes Aertsz ende hebbe haer geseijt, dat sy deden tegens de placcaten vant Land, waerop eenighe mij seyden: Wij doen niet sonder consent, waerop ick haer vraegde, wie haer consent daertoe hadde gegeven en sij mij antwoorden dattet het mij niet en roerde ende dattet mij niet aen en was gelegen; hebbe d'selve alsdoen verscheijden reijsen gevraegt nae haere namen ende toenamen, omme deselve aen te teijckenen volgens d' voors authorisatie, waerop d'voors vergaderinge my seyde, dat sy hare namen niet en wisten ende oock niet gehouden waren mij te seggen ende d'een en d'ander mij dreygende te slaen oock met een peen naer t hooft geworpen hebbende, soo hebbe ick mij wederomme getransporteert naer 't voors autaer, 't welck met een assistent bewaek wierde en 't goet daer 't selve autaer mede verciert was by den ander te doen, omme mede te nemen maer alsoo verscheyden luyden van d'selve vergaderinge seyden en vraegden uyt wat last dat ick het dede ende

mij niet en raden 't selve goet mede te nemen, voor ende aleer mijn commissie aen haer werde vertoont ende voorgelesen met noch eenige andere onbehoorlyke woorden ende dreygementen; soo hebbe ick haer d' voors. authorisaties tot tweemalen toe moeten voorlesen, hebben alsdoen mij t voors. goet laten volgen. Hebbe mij doen getransporteert naer Alphen ende int wech gaen, eenige van de selve Vergaderinge roepende: siet de schelmen dragen, d' ander roepende: dieff en meer andere injurieuse woorden meer. Ed. Mo. Heeren t geene voorschr.ͤ is relateere ick te zyn mijn wedervaren. Actum utsp.

By mij

G. VAN GEESDORP.

Uit de Crimineele papieren: R. A. A. V. L., *S. J.*

DE PAROCHIEKERK VAN HARKINGE IN DIRKSLAND. 1484.

David van Bourgondiën, bisschop van Utrecht heeft 9 Mei 1484 de kapel van het aangewonnen Harkinge in Dirksland tot parochiekerk verheven „ad honorem [Omnipotentis Dei, ipsiusque Matris et Virginis gloriose ac] Sancti Cornelii". Hij deed het „ad humilem et instantem petitionem Prioris et conventus canonicorum Regularium in Rugge prope Brielis," (die Harkinge hadden aangewonnen en aan wie de kapel bij de oprichting was toegewezen), en verklaarde uitdrukkelijk: „parochialem ecclesiam praedictam de Harkinge cum ipsius cura, fructibusque, redditibus, provenientibus, juribus et obvenientibus universis, dicto Monasterio Canonicorum Regularium in Rugghe perpetuo incorporamus, annectimus et unimus, ac incorporatam, annexam et unitam esse volumus, ita et taliter quod, dum

et quando dictis Priori et conventui visum fuerit expedire, Rectorem et Capellanum ejusdem Ecclesie de Harkinge ordinare et statuere illumque revocare et amovere dum et quando eis placuerit, fructusque, redditus, proventus, decimas, jura et obvenientes ex dicta parochiali ecclesia proventuras, recipere, levare, et inbuxsare possint et valeant, absque contradictione alicujus, hoc tantum proviso, quod illi qui ecclesiam hujusmodi deservierint de suis laboribus ac servicio satisfactio fiat licita et condigna."

27 April 1492 werd deze stichting door „Simon de Slusa, Dei et Apostolicae sedis gratia Praepositus et Archidiaconus Trajectensis" bevestigd, onder voorwaarde echter, „quod singulis annis perpetuis futuris temporibus feria tercia proxima post Dominicam Cantate nobis seu posteris nostris aut nostro et eorum officiali seu commissario ad hoc deputato de duobus Loot argenti tradatur, quibus solutis eumdem Conventum seu Vicecuratum dicte ecclesie de legibus officiationis, quibus singulis annis est astrictus, absolvimus et quitamus."

De copiën van deze beide stukken berusten bij

L. P. A. G.

STICHTING EENER WEKELIJKSCHE MIS AAN HET ALTAAR VAN SINT EWALD IN DE KOLLEGIALE O. L. VROUWE KERK TE DORDRECHT. 1522.

Betrekkelijk deze stichting heb ik in mijn bezit:

1° De notarieele copie der acte van deken en kapittel der kollegiale kerk van O. L. Vrouw te Dordrecht, dato 14 April 1522, waarbij zij de schenking van Jan Pietersz. van Wijngaerden en van zijn neef Cornelis Cornelisz. aannemen. De eerste was reeds overleden en had daartoe

„bewezen en ghegeven drie merghen lants leggende in wijngaerden na uytwijzinghe des scepens brieffs, die daeroff is," waarbij zijn „neeff noch bewijst ende gheeft een merghen lants ende twee hont, leggende oec in wijngaerden." Vervolgens heeft hij „gheordineert van sijns oems weghen, dat de collatie ende gifte van de dienst voornoemt comen sal, altijt alst vaceert, an Cornelis Cornelisz. sijn leven lang gedurende, ende na sijn doet an Cornelis Cornelisz. sijn naeste erffgenamen, die mannen altijt voir die vrouwen, ten eewijghen daghen toe. Ende ghevent altijt eenen abelen ende bequamen persoen, den vrienden altijt voir den vreemden, hij sij priester ofte clerck, alzoe dicwil alst vaceert ende open is, dewelcke priester ofte clerck verbonden sal sijn te lesen ofte doen lesen alle weeke een misse opten autaer van Sinte Eelbout in onser lieven vrouwen collegiaele Kerck binnen Dordrecht." Nog had hij verzocht dat men als „eerste bezitter van dit officium ende dienst" zou toelaten „ende ontfanghen Meester Pieter Cornelijsz. clerck van Utrecht."

Deze acte droeg het zegel des Kapittels en van Meester Gielis Bartolmeusz. deken der O. L. Vrouwe kerk, „want Cornelis Cornelisz. selver gheen seghel en heeft."

2° De notarieele copij der acte, waarbij Philips van Bourgondië, bisschop van Utrecht, de stichting en schenking goedkeurt en bevestigt, den 15^{den} April 1522.

Beide deze stukken zijn geschreven en onderteekend door Georgius Sylinus filius Joannis, publicus apostolica auctoritate notarius.

3° De notarieele acte, waarbij Cornelis Cornelisz, „bevindende dat de possessor vant voirzegde officium nu ter tijt wesende hierin versumelic is, ende datter eenige uyt sijn geweest om heymelic dit landt te willen copen," het patronaat en collatie-regt niet langer voor zich of zijne nakomelingen alleen wil behouden, maar ook den

dekens van het kuipersgilde overdraagt, opdat bij zijne afwezigheid, daar hij naar Engeland vertrokken en daar getrouwd was, geen stoornis in de vervulling der wekelijksche dienst zou plaats grijpen. Dekens van het kuipersgilde waren toen Cornelis Willemsz, Heynrick Govertsz en Men Mensz; zij namen de opdragt aan, en bevestigden het met het gilde-zegel. Meester Cornelis Willemsz. deken der O. L. Vrouwe kerk van Dordrecht leende aan Cornelis Cornelisz. zijn zegel; en getuigen waren de eerzame heeren Jacob Cornelijsz, vicedeken, meester Jan van Noertgen kanunnik. Deze acte is opgemaakt door denzelfden Georgius Sylinus, 24 Mei 1539.

L. P. A. G.

KOLLEGIALE KERK TE DORDRECHT.

1513.

In het jaar 1513 was te Dordrecht overleden de kanunnik der groote kerk, heer Lambertus Moll, en werd de opengevallen plaats door den abt van Middelburg als collator gegeven: „dilecto nobis in Xpo Jacobo, filio naturalj et legitimo quondam Jacobj Johannes de Capella, clerico traiectensis dyocesis in vniuersitate louaniensi studij causa residentj."

Deze benoeming werd gedaan door den abt Petrus de Capella, 15 Oktober 1513. De akte wordt bewaard op het provinciaal archief van Zeeland in de abdij van Middelburg.

V. D. HORST, *Pr.*

R. K. PASTOORS EN ANDERE PAROCHIEPRIESTERS, OP BIJGEVOEGD TIJDSTIP AANWEZIG IN HET TEGENWOORDIG BISDOM VAN HAARLEM.

(Vervolg van blz. 418, Deel II.)

HELLEVOET (Nieuw.)

A⁰ 1423. [Stylo Curiae Holl.] Willem Pieterszoon doet afstand ten behoeve van Thybout Boudewijnsz.
Mem. Duc. Jois fol. 8.

〃 1459. Johannes filius Jacobi ben. bij doode van Theobaldus filius Balduini. Regr. v. Allerl. vonnissen fol. 121. v̊.

HEM.

A⁰ 1367. Wouter van Assendelft doet afstand en in zijne plaats ben. Dirck van Houstinen. O. R. in Beijeren. fol. 47.

〃 1494. Hr. Claes van Hem pastoer oudt 50 j. Inf. A.

〃 1514. 12 Sept. Hr. Jan Reyersz. oudt 40 j. pastoer. Hij had een capellaen, en 400 com. Inf. B. bl. 119.

HILLEGERTSBERG.

A⁰ 1494. Mr. Jacob Mercator pastoer oudt 56 j. Inf. A.

〃 1514. Hr. Jan Jacobsz. oudt 40 j. pastoer. Er zijn omtrent 450 com. Inf. B. bl. 483.

HILLEGOM.

A⁰ 1322. Florens, Prochipape van Hillegom
Cartul. v. S. Catr. te Utr.

〃 1357. Heer Jacob Kic Prochiepaep tot Hillegom. Ibid.

HIPOLITUSHOEF (op Wieringen.)

A⁰ 1514. 23 Sept. Hr. Cornelis Dircxsz. Vice-personaet, oudt 40 j. sedert 9 j. alhier 't Ypelshouve; hij heeft nu 400 com. toen hij aankwam waren er wel 525. Inf. B. bl. 153.

HOOGKARSPEL.

A⁰ 1494–1514. Hr. Simon Pietersz. pastoer; in 't eerste jaar oudt 35 j. Op 't tweede tijdstip zijn er 350 com.
Inf. A. en B. bl. 107.

HOOGWOUD (Hoochouterwoude.)

A⁰ 1361. Reinier Hillinc cureyt. Orig. v. Egm.

A⁰ 1476–94. Hr. Jan Symonsz. pastoer van Hoochwou en Aertswou. In laatstgen. jaar oudt 66 j.
Geestel. kantoor van Delft; Inf. A.

〃 1508. 4 Apr. Jan Jacobsz. clericus Ultrajectensis pastoer te Hoochwou ende Spanbroeck. Bruss. Arch.

〃 1514. Hr. Dirck Jacobsz. pastoer oudt 33 j. Hij telt 450 com.
Inf. B. bl. 122.

HOORN.

A⁰ 1355. Nicolaus de Hunen ben. bij doode van Theodoricus de Heeswijc. Reg. E. L. fol. 64.

〃 1494. Mr. Jan Houck oudt 56 j. Vice-cureijt. Inf. A.

〃 1505–11. Mr. Jacob Gijsbertsz. In 1514 oudt 32 j. en rustend. Inf. B. bl. 85.

〃 1511–14. Mr. Dirch van Delft vice-cureyt oudt 32 j. Ibidem.

JISP.

A⁰ 1451. Jacob Garbrantsz. cureijt. De Riem. M. St.

〃 1494. Arendt Diericxs pastor oudt 28 j. Inf. A.

〃 1514. 27 Sept. Mr. Jacob van IJlpendam past. van Gisp oudt 29 j. Hij heeft 350 com. Inf. B. bl. 64.

KATWIJK A/Z.

A⁰ 1498. Thomas Willemsz. priester der Duitsche Orde van St. Jan pastoor alhier. Cart. v. Leeuwenhorst fol. 64.

KERKWERVE (Oestgeest?)

A⁰ 1213. Gerardus (pastoor?) Oorkb. N⁰ 234.

〃 1347. Henricus Spiker prochypape. Orig. v. Egm.

KERKWERVE (in Zeeland.)

A⁰ 1561. Joost van Boncamp priester, oudt over 52 j.; sedert 31 j. in der Duitschen Oirden, welcken tijdt hij geweest is 15 j. commandeur te Kerckwerve in Zeelant, ende daer te voren, capellaen van den Hoofdcommandeur. Bruss. arch.

KETHEL.

A⁰ 1494–1514. Hr. Cornelis Arentsz. pastoer oudt 33 j. In 1514 oudt zijnde 52 j. zegt hij, vice-cureijt, te hebben 340 com. Inf. A. en B. bl. 359.

KOEDIJK.

A⁰ 1323. Nicolaes van Rensborch tot eersten pastoer ben. In 1338 ruilt hij zijne kerk tegen die van Zevenhove met Jacob v. den Dam. Reg. E. L. 32. fol. 77. zie ook van Mier. II. 304.

A° 1420. Mr. Bartholt Nicolai ben. tot prochypape bij doode van Willem van Leeuwen. Mem. B. L. fol. 48. v°.
" 1456. Claes Jansz. pastoer van Goedyck (Koedijk?) Bruss. arch.
" 1514. H^r. Martin Heyndrixz. vice-cureijt van Coedyck en Huyswaert oudt 30 j. Hij heeft 580 com.
Inf. B. bl. 131.

KOUDEKERK (bij Leiden.)

A° 1213. Wilhelmus (pastoer?) Oorkb. N° 234.
" 1292–93. Johannes, rector. Ibidem.
" 1369. Jan van Poelgeest prochypape. Orig. v. Leeuwenhorst.
" 1514. Hr. Gerrit Dammasz. Vice-cureijt oudt 33 j. Er zijn 180 com. Inf. B. bl. 288.

LAMBERTSCHAAG.

A° 1494. IJne Jacobsz. pastoer oudt 32 j. In 1514 wordt de past. niet vermeld doch er wordt gezegd dat er 125 com. zijn. Inf. A. en B. bl. 124.

LEEK (Wienes met Leeck.)

A° 1494. Hr. Adriaen Gerbrantsz. pastoer oudt 25 j. Inf. A.
" 1514. Hr. Jan Jansz. pastoir oudt 37 j. In Leek zijn nu omtrent 150 com., in Wijdenesse omtrent 320 com.
Inf. B. bl. 110.

LEIDEN.

A° 1213. Theodoricus. Oorkb. N° 234.
" 1266. Mr. Gerardus, rector. Ibidem.
" 1292–93. Petrus et Jacobus rectores. Oorkb. ad annum.
" 1304. (St. Pieter) Fr. Andreas rector ecclesiae et commendator Domus Teutonicae. Orig. v. Egm.
" 1325. (St. Pieter) Dirck pastoer. Invent. v. Leid. I. 168.
" 1331. Diederic Palmaert prochypape.
Cart. v. Leeuwenh. fol. 129 v°.
" 1370. (St. Pieter) Gerard de Jonghe pastoer.
Inv. v. Leid. I. 172.
" 1417 Heer Willem Taerninc, cureyt der kercken Sinte Pieters tot Leiden. Cart. v. S. Catr. te Utr.
" 1421. Symon Jansz. van Naeltwijck commandeur en cureit tot St. Pieters. Matthaei Anal. III. bl. 432.
" 1459. (Vrouwenkerk) Jan van Epen pastor. v. Mier. I. 229.

A° 1465. Jacob van der Waert broeder van den Duitschen orde, commandeur ende cureit van St. Pieters.
Matth. III. blz. 434.

〃 1480. (Vrouwenkerk) Mr. Jacob v. Busch pastoer. Ibid 230.

〃 1514. Hr. Joris Florisz. commandeur en pastoer oudt 42 j. Hij is hier gekomen a° 1504 en heeft nu 5000 com.
Inf. B. bl. 244.

〃 1514. (St. Pancras of Hooglandsche kerk) Hr. Jan Heijndrixsz. IJeuwelandt (?) capellaen oudt 65 j. reeds 23 j. alhier.

〃 1514. (St. Pancras.) Hr. Jan Geeritsz. capellaen oudt 44 j. reeds 10 j. alhier. Deze parochie heeft thans 4 à 5000 com.

〃 1514. (Vrouwenkerck) Willem Danielsz. slechts één jaar pastoer alhier, ende te voren vijf, vice-eureijt, zegt dat in deze parochie zijn omtrent 550 com. Ibidem.

〃 1551. (St. Pancras) Mr. Jan Velleman canoniek ende pastoer oudt omtrent 65 j. Bruss. arch.

〃 1563. (St. Pancras) Mr. Jan Willemsen priester, vicaris in St. Pancras ende confesseur van de Vrouwen-Religieusen van Reynsburch sedert 17 j. Ibid.

Leiderdorp.

A° 1292–93. Bartholomeus, rector Oorkb. ad annum.

〃 1382. Philippus Jacobi pastoer. Inv. v. Leid. I. 174.

〃 1392–1410. Ghijsbrecht Willemsz. cureijt. Ibid. I. 214. 215.

〃 1494–1514. Hr. Jan Aelbrechtsz. pastoer. In 1494 oudt omtrent 29 j.; in 1514 zijn er 250 com.
Inf. A. en B. bl. 287.

Lekkerkerk.

A° 1280. Walterus persona. Reg. E. L. fol. 25.

Lier (de Lyere.)

〃 1327. Nicolaus Stephani de Voirscoten, investitus.
v. Mier. II. 416.

〃 1494. Hr. Simon Huygensz. oudt 29 j. Inf. A.

〃 1557. Arendt Dircxsz Voss. Nu 25 j. als pastoir de kercke van Lijere bedient hebbende. Hij werd te 's Hage gewurgd en verbrand om ketterij den 30 Mei 1570.
Uit het Geestel. kantoor van Delft etc. etc.

Limmen.

A° 1202. Boudijn. Oorkb. N° 190.
″ 1226–31. Mauricius. Ibid. N° 292, 325.
″ 1314. (vóór) Florens, persoon. Cart. v. Egm. fol. 26.
″ 1334. Florens cureijt sticht eene vicarie alhier. Hij is alhier reeds in 1330, en hoogstwaarschijnlijk reeds in 1314. zijn dood viel voor in 1335.
Orig. v. Kennemerl. Cart. et Necrol. v. Egm.
″ 1340. Benno prochypape. Orig. v. Egm.
″ 1346. Jan prochypape. Ibid.
″ 1358–76. Dirck van Valckenburgh door den Graaf ben. bij doode van Ellico; in 1376 nog als prochypape vernoemd. Reg. E. L. fol. 16. v°.
″ 1405. Claes Dude cureijt. Egm. Overdrachten.
″ 1494. Hr. Jan Jacobsz. pastoer oudt 40 j. Inf. A.
″ 1514. Johannes Nicolaij vice-cureijt oudt 33 j. Hij telt 450 com. Inf. B. bl. 32.

Lisse.

A° 1494–1514. Ecuwout Florisz. pastoer; oudt 55 j. in eerstgenoemd jaar. Er zijn nu slechts 170 com. Over acht of tien j. waren er wel 220 zij zijn gemindert mits de sterfte etc. Inf. A. en B. bl. 318.

Loosdrecht.

″ 1494. Hr. Aerent Ghijsbrechtsz. pastoer oudt 44 j. Inf. A.
″ 1514. Hr. Heindrick Gerritsz. past. oudt 50 j. Nu zijn er 350 com. Inf. B. bl. 224.

Lutjebroek (Luttebroeck.)

″ 1494. Hr. Dirrick Meynertsz. pastoer oudt 48 j. Inf. A.
″ 1514. Hr. Simon Dirxz. pastoer oudt omtrent 26 j. Er zijn 300 com. Inf. B. bl. 107.

Luttedrecht (zie Avenhorn.)

″ 1359. Op Wilhelmus Sijmonis wordt daar den Graaf Aelbrecht bij resignatie van Hr. Otto, den laatsten bezitter, de kerk geconfereerd. Reg. v. E. L. fol. 34.

St. Maarten (T nije landt van).

A° 1494. Hr Dirrick IJsbrantsz pastoor, oudt 40 j. In 1514 wordt de pastoor niet genoemd, doch gezegd dat 610 com. waren. Inf. A. en B.

MAASLAND.

A° 1279. Johannes presbyter. Arch. der Duitsche orde II. n° 512.
〃 1326. Willem van Alfen pape. Reg. E. L. 2. foc. 45 v°.
〃 1494. Hr van der Meer past. oudt 39 j. Inf. A.

MARKEN.

A° 1420. Johannes de Wale gepresenteert in plaats van wijlen Jan de Grol. Mem. 1420. fol. 5. v°.

(*Wordt vervolgd.*) A. V. L. *S. J.*

JAARWEDDE VERLEEND AAN SASBOLD VOSMEER, EERSTEN APOSTOLISCHEN VICARIS IN NOORD-NEDERLAND *). A° 1609.

Audiencier. Nous avons par advis de ceulx de nos finances accordé et accordons par cestes, au tres révérend Père en Dieu, Messire Sasboldus Vosmer, archevesque Philippense, vicaire général du Siège apostolicque, la somme de cinq cens livres, du pris de quarante gros nostre monnoije de Flandres la livre, de pension par an. A en êstre paijé par les mains du receveur général de nos dites finances Christophe Godin, doiz ce jourdhuij en avant de demij an en demij an par esgale portion, tant et jusques à ce que il sera pourveu à son entretenement par aultre voije. Vous ordonnons en depescher lettres patentes pertinentes. Faict à Bruxelles le dernier de Juillet seise cens neuf.

(*Onder stond*) ALBERT.
NIC. DE MONTMORENCIJ.
B. DE ROBIANO. S. DENNETIERES.

Belg. Rijks Arch. Pap. d'Etat et de l'Audience.... Liasse 1266.

A. V. L. *S. J.*

---

*) Den 2en Jan. 1615 werd aan Philippus Rovenius onzen tweeden Vicarius apostolicus, even groote jaarwedde, door denzelfden Aartshertog Albert verzekerd. Daar die lastgeving in dezelfde bewoordingen is vervat, als het voorgaande stuk, zal het genoeg zijn naar Liasse 1285 des Papiers d'Etat et de l'Audience van het Belg. Rijks-Arch. te verwijzen.

DE LAZARISTEN TE HAARLEM.

De geschiedschrijvers van de stad Haarlem, zijn vrij stellig in hunne meeningen, dat het pand in de Kleine Houtstraat, waarin sedert eeuwen de stads Bank van Leening wordt gehouden, in den grijzen voortijd een klooster moet geweest zijn, maar geen hunner heeft de voormalige bewoners van dat geestelijk gesticht kunnen ontdekken.

De vraag, waartoe dat gebouw vroeger mocht hebben gediend, was ook meermalen bij mij gerezen en ik zou er wellicht nimmer een redelijk antwoord op hebben kunnen geven, zoo ik niet voor korten tijd, bouwstoffen bijeen brengende voor eene schets van de voormalige Commanderij van St. Jan [1]), een vrij groot aantal charters en daarin de sporen van het bestaan eener geestelijke vereeniging vond, tot nu toe niet op eene andere plaats besproken. Met die stukken is het misschien mogelijk, een eenigszins aannemelijk antwoord op de gestelde vraag te geven en al blijft er wellicht nog twijfel over omtrent den oorsprong van het gebouw, is het toch niet overbodig de lotgevallen in het licht te stellen van het geestelijk gezin, waarvoor dit voormalige klooster *kan* zijn gesticht. Ik zal evenwel beginnen mijne bronnen te noemen.

In het Provinciaal Archief van Utrecht, berust een Cartularium, vijf banden uitmakende, van de vroegere Land-Commanderij van St. Jan in die Bisschopstad; in dit aktenboek zijn alle stukken overgeschreven, die voor de huizen der orde in Nederland eenig belang hadden en die dus de bouwstoffen kunnen leveren voor de geschie-

1) Weldra mede te deelen in de: Geschiedenis en beschrijving van Haarlem, door den Heer F. Allan.

denis der Ridderlijke orde op onzen bodem. De Archivaris Dr P. J. Vermeulen, heeft met eene niet genoeg te roemen beleefdheid, dat Cartularium tot mijne beschikking gesteld en mij daarmede de gelegenheid geopend, een schat van bouwstoffen bijeen te brengen, voor schetsen uit de kerkelijke geschiedenis van het Haarlemsche Bisdom, waarvan hier de eerste volgt.

Toen de orde van St. Jan van Jerusalem zich in de twaalfde eeuw, zoowel de ziekenverpleging als de verdediging van het heilige Land tot een plicht ging stellen, en, ten minste voor een deel, een militair karakter aannam, was een gedeelte van de ordebroeders hierover ontevreden en scheidde zich af, om voortdurend en uitsluitend zich aan de krankenverpleging toe te wijden.

Zij noemden hunne vereeniging naar den aard van hun liefdewerk „Orde van den H. Lazarus." Lodewijk IX (1226—1270) bracht hun zetel naar Frankrijk over, waar zij zich vestigden te Boigny, en droeg hun het bestuur over de Zieken- en Leprozenhuizen op [1]). Zij breidden zich binnen kort over een groot gedeelte van het Christelijk Europa uit, en in de noordelijke Nederlanden vindt men reeds vroeg sommige, hoewel schaarsche sporen van hun bestaan.

Zoo onder anderen te Haarlem. In deze stad waren in de eerste jaren der veertiende eeuw slechts drie conventen: de Carmelieten in de Groote Houtstraat, het Beggijnhof, en de Dominikanen bij het Grafelijk Paleis, doch dit getal werd spoedig vermeerderd, want reeds in 1307, spreekt Willem Heer van Egmond in den hierachter volgenden giftbrief van een klooster, dat ter eere Gods, van de H. Maagd en van St. Lazarus door hem gesticht

1) Kirchen-Lexicon oder Encyklopädie der Kath. Theologie, van Dr Wetzer en Dr Welte, Freiburg im Breisgau 1847—56, V D1, bl. 771. en: *A. Schoonebeek* Historie van alle ridderlijke en krijgsorders. 8⁰ Amsterdam 1697. Ie deel bl. 52.

is en dat, naar mij voorkomt, geen ander kan zijn, dan waarin thans de Bank van Leening gehouden wordt. Uit de later omtrent dit convent uitgevaardigde akten zullen wij vernemen, dat het gelegen was te Haarlem „op de uiterste gracht bij den Hout," dus even over de Oude Gracht, welke in dien tijd nog de buiten cingel van de stad was. Het is waar, dat ook de Tempeliers, voor wie dezelfde Willem Van Egmond in 1311 eene woning zou gesticht hebben, hun verblijf hielden buiten de muren van Haarlem, maar deze lag op den westelijken hoek van den tegenwoordigen cingel; zij strekte zich uit langs die buitengracht en het Plein, en de herinnering aan de Tempeliers daar ter plaatse, leefde nog voort in de zestiende eeuw, toen in eene akte van 23 Oct. 1570 [1]) een stuk land bij de Groote Houtpoort „het Tempelieren- of St. Jans-kerkhof" genoemd werd. Maar behalve dat er volstrekt geene verwantschap tusschen de Tempel-ridders en de Lazaristen bestond en er hierom reeds geen mogelijkheid is, ze als de bewoners van hetzelfde klooster te verwarren, zou die veronderstelling, naar mij voorkomt, op een nog meer afdoenden grond worden buitengesloten. Reeds in 1307/1310 wonen de Lazaristen in het nieuwe klooster bij Haarlem en in 1345 zullen wij hen er nog vinden, doch de Tempeliers, die eerst in 1311 onder het rechtgebied der stad bij den Hout, ter plaatse bovengemeld, hunne woonstede vestigden, gingen vóór twee jaren verloopen waren, reeds met al hunne bezittingen tot de Johannieten over, toen den 22 Maart 1312 hunne orde door Paus Clemens V was opgeheven. En nu is het onmogelijk aan te nemen, dat de Lazaristen, die in 1307 hier een nieuw convent betrokken hadden, omstreeks 1311 getransformeerd werden in Tempeliers, toen dezen opge-

1) Inventaris van het Archief der stad Haarlem D[l] I. N. 1812.

heven werden, in 1312 of 1313 naar de Johannieten overgingen en in 1345 weder als Lazaristen in hun eerste klooster worden teruggevonden.

Op al deze gronden meen ik voldoende, het bestaan van twee kloosters onder de muren van Haarlem voor de twee genoemde orden aangetoond te hebben en ga nu de stukken mededeelen, die de vestiging en het verblijf van de Lazaristen betreffen.

Het eerst vinden wij hen vermeld in 1307 in den volgenden brief [1]).

Alle den ghenen die desen brief zellen zien of horen lesen Ic Willaem van Egmonde make cont met kennisse der warde dat ic ghegheven hebbe in die ere goets omme orbaer mire zielen ende margreten mijns wijfs ende onser voervorder al dat lant dat leghet binnen Casterkem dat mi opghecomen is van costijn jans zone, tote den huse dat ic ghesticht hebbe to Haerlem in die ere goeths ende onser Vrouwen Sinte marien ende Sente lazarus to vrien eyghendoem dien broederen haren vrien wille bi te doene, ende hebbe des verteghen ende den eyghendoem op ghegheven voer den scoute ende voer den scepene ende voer die lendene ende voer die mine bure van kasterkem Ende omdat ic wille dat dit vaste ende seker blive so heb ic dit beseghelt mit mijnen zegel ende hebbe ghebeden Willaem van Haerlem mijnen neve die ambochts here is te Kasterkem dat hijt beseghelt heft mit sijnen seghel ende bartholomeus Uterwijc dat hijt bezeghelt heeft mit sinen zeghel Ghegheven in den jaer ons heren tertienhondert ende zevene op den jaersdach.

Willem Van Egmond liet het niet bij de enkele stichting en eerste begiftiging van zijn klooster, en toen de dreigende twisten met de Friezen het deden vreezen, dat hij met den Hollandschen Graaf en de edelen de wapens zou moeten opvatten, schreef hij op Vrijdag na St. Gregorius (12 Maart) 1310 zijn testament. Niet alleen besprak hij daarin wel het grootste aandeel in zijne nalatenschap aan de Lazaristen, maar hij koos zijne laatste rustplaats

---

1) Zie Utrechtsch Cartularium bl. 17 v° N. 38.

ook bij hen en al mocht hij op het slagveld blijven en zijn lijk niet gevonden worden, zoo zou zijne uitvaart toch in het klooster behooren gehouden te worden. Zie hier zijn uitersten wil: [1]).

Alle den ghenen die desen brief zellen zien of horen lesen make ic Willaem van Egmonde cont ende kenlic dat ic machtich mijns sins ende ghesonts lijfs ende bij mijns zelves vrijen wille ghemaect hebbe mijn testament om miere zielen orbaer In den eersten bespreke ic den cloester van egmonde jaerlix een pont gelts mine memorie mede te doene in dusdanighen manieren dat men dat geldt delen sal inde convent den ghenen die te missen ende te vigilien comen ende diene niet en comen en sal men niet gheven (t)en si dat si bij oorlove vuyt ghevaren sijn Voert den cloester in reyns burch v £ mine memorie mede te doen, Ten cloester ter lee v £, Ten cloest' te coninxvelt v £, Den cloester te loesdune v £, Den jacopinen te Harlem I £, Onser Vrouwen broeder te Harlem I £, Den beghinen te Harlem I £, Voort ter cappelrien te rinneghom te Sente Katherine I £ jaerlics, in te nemen vuyt den corten hop daghelics mine memorie mede te doene. Den deken van egmonde III £, haren matheus onsen cappellaen III £, Harman den clerck XXX scell. jaerlics, in te nemene vten langhen hop tot ter tijt dat hij vorsien wort mit eenre kercke of met anderen provenden, Voert elcke prochipape van elcke kercke van Kenemerlant X st. en elken coster III st, Haren florens den persoenre van limmen III £, elcke cappellaen die cappelrien hebben binnen der kercke van Harlem X st., Harens Florens Van den Sande I £, den persoenre van misen I £, broder aelbrecht den jacopijn I £, broder Niclaes van Wesepe X st., broder Heinric van den Mase X st., broeder Heinric van pitvliet I £, haren Screvel den monec een selveren scale, Voert haren gheret Scolaster van Harlem V £, artuir I £ ende ene coe, boenre I £ ende ene coe, alewijn I £ ende ene coe, Haren Witten I £, baernt I £, jordaen I £, gheretkiaen mijnen neve V £ ende den grawen heynst, pieter jacobs zone XXX st. ende elke bode anders binnen huys X st., joncvrou geertrude III £, Willaem van buten XL scell. ende twee coijen, voer den cogghe dien ic te medenblec hebbe bewijse ic Willaem van Scoerle over sijn gelt dat ic in ghenomen hebbe van sinen lande

1) Utr. Cart. bl. 18 N. 39.

ende van sinen renten, Voert die van den nuwen cloester bi Harlem x £ ende mijn grote rode boel ende al mijn harnasch ende al dat to mijnen live behoert ende III coijen, twee bedden, twee dekenen, twee paer slapelaken ende die doergrawe bonte dekene, ende Haeren Mensen zonderlinghe mijnen clene boete nappekiaen Ende in dese voerseide nuwen cloester kiese ic mine legherstede ende al dat men met mij daer brenghet, dat beghere ic, dat ment daer late Ende waer dat sake dat ic doet bleve ende men mine lichame niene vonde, soe beghere ic, dat men mijne vtinge doe binnen den selven cloester met alsulken dinghen als hier voer ghescreven staet En waerom dat ic dit begheer dat is dat ick 't selve ghesticht hebbe, ende bidde mijnen wive, mijnen broederen ende mijne susteren dat si hem vordelic sijn ende ghehulpich dor gods willen ende dor mijnre zielen willen Ende dit voerseide testament bevele ic, mijnen wive ende Haren Gheret den scolaster van Harlem vuyt te reyken van mijnen eersten renten van den tiende van warmenhusen ende mijn onrecht mede te betalen Ende om dat ic wille dat dit stade ende vaste blive, hebbic desen brief gheseghelt met mijnen zeghele Ende om die merre vestenisse soe heb ic ghebeden mire liever ghesellinnen margrieten, dat sijt beseghelt heeft met horen zeghel Ghegheven int jaer ons heeren dusent driehondert ende tiene des Vridaghes op Sente gregorijs dach.

Reeds in datzelfde jaar 1310 kochten de Lazaristen, negen morgen lands in de Liere, een leengoed van Dirck Van Wassenaer, en in leen gehouden door Hughe vt der Liere. Twee akten daarover volgen hier: [1])

Alle den ghene die dese letteren sullen sijn of horen lesen Ic hughe vt der Liere doe cond ende orconde dat ic die neghen morghen lants die legghen in die liere daer Willaem die lapper nu op woent, die ic helt te liene van Diric van Wasnaer, hebbe vercoft den Commendure van den broderen van den nuwen cloester bi Harlem orde des ridderscips Sint Lazarus van Jherusalem Ende die commeduer ende die broderen voerseit hebben mij betaelt den lesten penninc met den eersten Ende ic hebbe hun oerlof ghegheven die oestlane die voer dat lant gaet op ende of, haer goet vrilic te voren, ten rechten heren weghen, toe ewelike sonder widersegghen van mi ende van minen naestcomelinghen, behouden mi ende mire nacomelingher den rechten eyghendoem van der voerseider lane Voert so quam mabeli mijn

1) Utr. Cart. bl. 24 N. 61 en 62.

wijf met mi horen momboer ende vertoech ende gaf op als woente is ende recht, met lachghenden monde ende met droghen oghen Diricke van Wasnaer hoer lijftochte al die si hadde an die neghen morghen lants voergheseid En op dat dit stade ende vaste blive ewelike ende sonder calengieringhe van mi ende van minen nacomelinghe So hebbic dese lettere bezeghelt met minen zeghel Int jaer ons Heeren Dusent driehondert ende tiene des vridaghes na Sint Jansdaghe te midsomer.

Alle denghenen die dese letteren sullen sien of horen lesen Ic Diric van Wasnaer doe cond ende orconde, dat ic den commenduere ende den broderen van den nuwen cloester bi Harlem, orde der ridderscips Sint Lazarus van Jherusalem, hebbe ghegeven te vrien eyghen ende quite ghescouden als woente is ende recht, die neghen morghen lants, die mine sien, die legghen in die liere, die Hughe Vredrics sone van mi te lene helt Ende op dat dit stade ende vast blive ewelike ende sonder calengieringhe van mij ende van mijn nacomelinghe so heb ic desen brief beseghelt mit minen seghel Int Jaer ons Heren dusent driehondert ende tiene des vridaghes na Sint Jansdaghe te midde Somer..

Tot nu toe was alles naar wensch gegaan, doch toen in het jaar 1310 een der kloosterlingen, de priester Johannes de Oest, om welke reden dan ook, een bezoek ging brengen aan den Grootmeester der orde van St. Lazarus, die te Boigny resideerde, moest het dezen ter oore komen, dat zonder zijne toestemming en goedkeuring door Willem Van Egmond te Haarlem een St. Lazarus-convent was gesticht, waar men orde-broeders en zusters [1]) in ontvangen had, die het kleed der geestelijke vereeniging, met de bonte kruizen er op, hadden aangenomen. Aanstonds vaardigde hij aan de geestelijkheid het volgende banvonnis uit tegen de Haarlemsche Lazaristen, die inbreuk op de voorrechten en vrijheden zijner orde hadden gemaakt: [2]).

1) Wellicht als aanvang van een *dubbelklooster;* waardoor verstaan worden, een mannen- en een vrouwenklooster, in meerdere of mindere nabijheid van elkander gebouwd, die beiden onder één hoofd stonden.

2) Utr. Cart. bl. 35 N. 109.

Frater Thomas de Seynvilla miles humilis magister generalis tocius ordinis Sancti Lazeri Iherosolimitani, omnibus Decanis, presbyteris, Vicarijs ceterisque ecclesiarum Rectoribus ad quos presens nostrum mandatum pervenerit salutem in Domino sempiternam, Ad audienciam nostram nuper pervenit quod Guillemus de Heemonda, ausu temerario, de se recepit ad locum quod vocatur Harlem juxta nemus, plures fratres et sorores absque nostra licencia, falsum assumentes habitum religionis nostre, bunte cruces importantes, turpissime abutendo auctoritate domini pape et virtute privilegiorum nobis concessorum, vobisque omnibus et singulis in virtute sancte obediencie et sub pena suspensionis et excommunicacionis quam extunc in vos ferimus, nisi feceritis quod mandamus, alter vestrum altrum non exspectans, predictos sic habitum nostrum deferentes sine nostri aut domini pape licencia quos in hijs scriptis auctoritate predicta excommunicamus, excommunicatos a nobis palam et publice nuncietis, omnesque cum ipsis participantes seu eisdem consilium et auxilium impendentes, interdicto ecclesiastico supponentes et denunciacione ista non cessantes, donec a nobis aliud receperitis in mandatis et quousque sue absolucionis beneficium a domino papa seu a nobis meruerint optinere Et quia Dominus Johannes de Oest presbyter, nos in sua presencia cum habitu religionis nostre impotens visitavit, nos autem compacientes eidem, nichil aliud egimus de ipso, nisi solummodo quod eidem injunximus ut habitum religionis nostre ultra civitatem aut de cetero nullatenus deportaret et sub pena precedente Datum et actum apud borgmatum domum nostram A° Domini MCCC decimo die sabbati post nativitatem beate Marie virginis.

Het kon wel niet anders, of de Bisschop van Utrecht, onder wiens geestelijk rechtsgebied Haarlem behoorde, moest ook in deze zaak gemengd worden en waarschijnlijker zelfs is het, dat, in welke algemeene termen het banvonnis van den Grootmeester ook is vervat, het hoofdzakelijk en in de eerste plaats tot den Stichtschen Kerkvoogd was gericht. In dezen tijd en wel van 1301—1317, voerde Gwij van Avennes, de broeder van Graaf Jan II, den kromstaf, en hij was het, die aan Meester Gerard, Scholastier van Haarlem en provisor van Kennemerland

in last gaf, om een onderzoek in te stellen, en zoo hij de zaak werkelijk bevond gelijk zij door den Grootmeester was geschetst, in dit geval de conventualen aan te zeggen, dat zij niet door hunne geloften gebonden waren en aan hen terug te geven wat zij aan het klooster mochten hebben geschonken. Meester Gerard volbracht die taak en zijne bevinding was zoodanig, dat hij niet anders, dan de reeds uitgevaardigde censuur kon bevestigen en zijn mandament een weerklank was van het verbod, dat de Grootmeester had uitgeschreven. Tot beter beoordeeling doe ik hier, ook die akten volgen [1]).

Guydo Dei gracia Episcopus Trajectensis discreto viro in Christo sibi dilecto magistro Gerardo Scolastico in Harlem, provisori suo in Kenemaria Salutem in Domino, Veniens ad nos Johannes de Oest presbyter significavit nobis quod ipse nuper zelo religionis credens domum, quam Wilhelmus de Egmonda juxta Harlem construxit, fundatam fuisse de consensu Magistri Hospitalis Iherosolimitani Sancti Lazari, et religioni dicti hospitalis incorporatam fuisse, cuidam qui se pro magistro predicte nove domus juxta Harlem gerebat professionem fecit, offerens se et sua loco predicto, et quod nunc veraciter didicitur a magistro ordinis hospitalis predicti quod dicta domus nova religioni predicte incorporata non existat et quod hic qui professionem eidem suscepit, tamquam non incorporatus ipsi ordini et nullum de jure habens magisterium, ejus professionem suscipere non potuit nec ordini eum incorporare predicto Supplicans nobis ut super hoc oportuno sibi remedio subvenire dignaremur Quapropter discrecioni vestre committimus per presentes quatenus inquisita super premissis diligencius veritate, si vobis constiterit ita esse, declaretis, antedictum presbyterum pretextu hujusmodi similitatis [?] professionis antedicto ordini non esse aliquatenus obligatum, et sua que predicte domui optulit auctoritate nostra, qui vobis in hijs scriptis committimus, ab hijs qui bona ipsa ab eo receperunt restitui faciatis eidem, ad hoc eos si rebelles extiterint per censuram ecclesiasticam compellentes Datum Anno Domini MCCC decimo feria tercia post beati remigii. Nos igitur commissione presentium quibus hec nostra litera est transfixa, circumstancijs ab origine

1) Utr. Cart. bl. 34 v° N. 108.

institutionis nove domus dicte Sancti Lazari sita juxta spoia fossata opidi de Haerlem prope nemus a Wilhelmo de Egmonda edificate, ac tenore literarum fratris Thome de Seynvilla magistri generalis tocius ordinis Sancti Lazari Iherosolimitani sicut ibidem asseritur plena et ferventi deliberatione circonspectis, quo antedictam domum dicitur sub sigillo suo ab ipso Wilhelmo de Egmonda omnimode absque licencia sua et auctoritate constructam ac fratres et sorores plures receptos in eadem, habitum sue religionis, vivifica cruce abutendo, turpiter deportantes, similiter Johannem de Oest presbyterum fratrem dicte domus in sua presencia constitutum a sue religionis habitu quem falsa assercione et indebita auctoritate suscepit, absolvit, injungens eidem per penam excommunicacionis de cetero ne portaret eundem, quo circa scientes eandem domum sepedictam religioni Sancti Lazari incorporatam ullatenus non fuisse nec ipsum Johannem presbyterum dictum de Oest eidem perconsequens obligatum, quapropter auctoritate nobis commissa, a dicto ordine seu religione denunciamus singulis ac universis Christifidelibus tam presentibus quam futuris, penitus absolutum presentium testimonio literarum sigilli nostri munimine firmatarum Datum Anno Domini MCCC decimo in crastino Crispini et Crispiniani.

Er bestaat een zeer redelijken grond om te gelooven, dat Willem Van Egmond, toen hij van deze beslissingen der kerkelijke overheid kennis droeg, aanstonds stappen deed, om zijne stichting naar canonieke regelen te doen erkennen en bevestigen. Zoo althans meen ik te moeten beschouwen eene straks mede te deelen akte van Vrijdag na Meidag 1311. Van Heussen en Van Rijn, drukken in hunne: Kerkelijke Historie en Outheden F° 1726 D[l] III bl. 972 dit stuk af, en zijn niet ongezind, het met zeker voorbehoud, op gezag van Pieter van Dorp Van Adrichem, te doen doorgaan voor den stichtingbrief van het klooster der Tempeliers. Het is thans echter duidelijk, dat de een zoowel als de anderen, zich daarmede vergist hebben, want niet alleen worden de Tempeliers in dit charter niet genoemd, maar de geheele inhoud wijst op de Lazaristen, die reeds eenigen tijd hier verblijf hielden. Voornamelijk kan alleen op hen die zinsnede

slaan, waar Willem Van Egmond aan zijne stichting opdraagt, de negen morgen lands in de Liere, welke Hughe vt der Liere en Dirck Van Wassenaer, zoo als wij gezien hebben, een jaar te voren reeds, aan zijn klooster der Lazaristen hadden verkocht. Hier vooral kan moeilijk aan eene andere vereeniging gedacht worden, want het is niet aan te nemen, dat eene bezitting, in 1310 door een klooster als zedelijk lichaam gekocht, in 1311 door hem die de penningen er voor schonk weder wordt of is teruggenomen en dan wordt opgedragen aan een ander convent. Zonder twijfel hebben wij hier te doen met den titel van oprichting van het klooster der Lazaristen, dat feitelijk echter reeds eenige jaren levens telde, nu verleden voor Schepenen van Haarlem en o. a. van 's Bisschops wegen bekrachtigd en bevestigd door denzelfden Heer Gerard, Scholastier en Provisor, die weinige maanden te voren, den staf had gebroken over de stichting, zonder goedkeuring van de Kerk in het leven geroepen.

Zie hier dien stichtingbrief [1].

Ic Willaem van egmonde make cont ende kenlic ende oirconde allen luden die desen brief sellen zien of horen lesen dat ic gheve vrieleke ende quite scelde eweleke te staene toit diere capelle ende toit diere verghaderinghe die ic ghemaect ende ghesticht hebbe van mijne eygheleken goede te heren behoef diere in wonen ende horer familie die daer wonachtich sijn of hier na ewelike wonen sellen dat leit ende staet op die vterste graft van Harlem bi den Houte, dat gheheten is nuwe cloester, omme salicheide mirer ouder ziele mijns selfs ziele mijns wijfs ziele ende anders miner nacomelingher aldusdanighe renten ende goet legghende in so wat ban het is, twiske mase ende zipe In den eersten die hofstede die dese voerseide heren beseten hebben met allent datter op staet hoe so het gheheten is. Voirt drie pont gelds jaerlics legghende in Harlemerweinde an grimmen camp ende an den lande dat ghecoft wart tjeghends gherrid den man Voert neghen morghen lants in de liere, die Hughen waren vt der Liere, ende beide, hi ende Dirich van Wassenaer, den eighendoem of

---

1) Utr. Cart. bl. 19. v° N. 41.

ghegheven hebben ende quite gheseouden als ter heren behoef voirseit die jairlix renten IX £ Voert in coudenhove bi delf ellef pont gelts jairlix ende achtien scellinghe gelds jairlics, die ic ghemeine legghende hebbe in coudenhove voerseit met mijne broederen ende met sborghgraven kinder van leiden, Voer (t) in Craijenborch achte ende viertich scellinghe ghelds jairlics Ende drie pond ende viertien scellinghe ghelds jairlics in heinenoert bij leiden Ende want mijn sin ende mire begheerte altoes van beghinsel was ende noch is op dese selve stede met dusdanigher rente voerseit lude te hebben voerseit van oirdinen of van collegie, die ic hoepe bij mijnen live daer te bringhen des mi god gonnen moet Waer oec dat mijns ghebrake eer dese dinghe aldus toebrocht ware van der collegie alst voerseit is, so souden die heren diet beseten hadden binnen mijnen jaerghetijde sonder alle ferpelinghe ene collegie daer maken vasteleke ende eweleke daer te staene te goedsdienste dagheleics in mijnre memorie ewelike ende mijns wijfs ende der zielen alst voers. staet, dat si dit niet en deden binnen deser tijt voerseit so souden mine erfnamen dese voerseide heren daer huit doen als sij verwilkoert hebben Ende binnen dierselver maent ander goede luyden daer in doen, in desen renten ende desen goeden om er goids dienste mede te doene alst voirseit is Opdat dese ding in desen brief ghescreven stade ende vaste bliven ende ombrekelic van allen mannen ende eweleke onghelet, heb ict selve besegelt met mijnen zeghele huitghehanghen, Haren gherids zeghele provisoers sbisscops ende deken, Haren niclaes vanden Zande priesteren, Jans Van Zaenden ende Jan Dullards Scepenen in Harlem die over dese vorwaerde, gifte ende willecoir gheweist, ghesien ende ghehoert hebben Ghegheven in 't jaer ons heeren Dertienhondert ende elleve des vridaghes na meije dach.

En hiermede zou de betrekking Van Willem van Egmond tot zijn nieuwe klooster, in zekeren zin spoedig ten einde loopen, want op Allerheiligen van 1312 was hij reeds overleden en spreekt Jan Van Egmond van „Willem mijn broeder daer God die ziele of hebben moet" [1]). Van Heussen en Van Rijn, zijn dus ook op dit punt niet goed ingelicht, want zij doen hem in 1313 nog optreden als de raadgever van de Tempeliers.

1) Utr. Cart. bl. 20. V°. N. 43.

Het klooster van de Lazaristen en hunne geestelijke broederschap, treffen wij echter omstreeks de helft van de veertiende eeuw hier nog aan. En wel verre, dat de orde toen reeds in verval was, werden bij een bul van Paus Clemens VI [1]), gegeven te Avignon den 15 Mei 1345, de betrekkingen van het Haarlemsche klooster tot de conventen van andere orden op nieuw geregeld en bepaald, aan de Lazaristen geestelijke en stoffelijke voorrechten verleend en zij-zelven in de bescherming en in de goede gezindheid van anderen aanbevolen. Ook dit belangrijke stuk doe ik ten slotte hier volgen [2]).

Clemens Episcopus servus servorum Dei, Venerabilibus fratribus Archiepiscopis et Episcopis et dilectis filiis Abbatibus, Prioribus, Decanis, Archidyaconis, prepositis et aliis ecclesiarum Prelatis ad quos littere iste pervenerint Salutem et apostolicam benedictionem, Cum dilectis filiis fratribus hospitalis milicie Sancti Lazari Ierosolomitanis, felicis recordationis Martinus Papa predecessor noster duxerit indulgendum, ut semel in anno recipiantur in ecclesiis ad elemosinas colligendas, universitati vestre, ad instar predecessoris ipsius, per apostolica scripta mandamus atque districte praecipimus, quatenus cum fratres novi hospitalis milicie Sancti Lazari juxta Hairlem Trajectensis dyocesis, ad loca vestra pro elemosinis accesserint colligendis, benigne recipientes eosdem et honeste tractantes ipsos, in ecclesiis vestris admoneatis populum et elemosinas libere quaerere permittatis, confratrias vestras quas facere potestis cotidie, ipsorum confratriis que semel in anno fient nullatenus preponatis ne occasione illorum elemosine pauperum Christi depereant et impediantur opera pietatis De parochianis autem vestris, qui domos illorum invadunt per violenciam vel infringunt, aut indebitis molestiis opprimunt ipsos fratres et tam deposita quam res deripiunt eorundem, cum exinde querimoniam deposuerint coram vobis, tam districtam justiciam eis faciatis et ita jura eorum defendere ac manu tenere curetis, quod ipsi ad nos pro defectu justicie sepe recurrere non cogantur et nos

1) Was op den pauselijken Stoel van 1342 — 1352.

2) Bl. 29 in het: Liber privilegiorum, exceptionum, indulgentiarum et gratiarum ordinis Sancti Johannis Iherosolimitani, domus Sancti Johannis Baptiste in Herlem. Inventaris Archief der stad Haarlem. D[l] I N° 1939.

sollicitudinem et obedienciam vestram debeamus merito commendare vosque beneficiorum que in sancta domo illa fiunt, participes existatis, Preterea liberas et absolutas personas, que se domui eorum in sanitate vel in infirmitate tradiderint, libere ac sine molestia recipi permittatis ab eis, nec ipsos super hoc temptetis aliquatenus impedire Illud autem non mediocriter movet nos nec modicum ecclesiastice derogat honestati, quod quidam vestrum contra institutionem sanctorum patrum in Turonensi concilio [1]) editam, fratrum ipsorum corpora, cum decedunt, nolunt sine pretio sepelire, unde quia tam prava est exactio et iniqua, non aliquatenus tolleranda, in obediencie vobis virtute praecipimus, ut nullo modo a fratribus ipsis vel aliis, pro sepultura quitquam exigere vel accipere, nisi quid spontanea decedentium liberalitas vel praesentium devotio vobis contulerit, attemptetis Sed absque ullo pretio sepeliatis corpora mortuorum, et si quis hoc ulterius attemptaverit taliter animadvertatis eundem quod amplius similia non presumat Ad hoc presente auctoritate vobis praecipimus, ne ab eis contra tenorem privilegiorum sedis apostolice de nutrimentis animalium suorum sive de ipsis animalibus decimas exigere presumatis De cetero quoque fratres novi hospitalis predicti, qui crucem et suum habitum deponentes, per illecebras seculi et viciorum, abrupti vagantur et illos etiam, qui prioribus suis contumaces et rebelles existunt et balluuas detinent contra voluntatem ipsorum, moneatis instanter et per vestri officii debita compellatis, ut habitum depositum resumentes, in obediencia prelatorum suorum devote ac humiliter perseverent et baluuas sive alia officia, nullo modo per violenciam detinere presumant Quicunque autem mandatorum nostrorum exstiterint comtempnentes excommunicationis eos sentencia percellatis, quam faciatis usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari Preterea quicunque de facultatibus, sibi a Deo collatis, fratribus subvenerit memoratis et in tam sancta fraternitate statuerit se collegam, eisque beneficia persolverit annuatim, ei de beatorum Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi, septimam partem injuncte poene in Domino relaxamus, Intelleximus quod quidam curati seu capituli in ecclesiis suis, dictos fratres vel eorum nuncios nolunt recipere, nisi terciam partem vel aliquam portionem ab ipsis recipiant, contra voluntatem dictorum fratrum vel nunciorum suorum, quod sub penis canonicis amodo prohibemus,

1) Tweede Concilie van Tours, 17 November 566 of 567.

nisi quid dicti fratres sua libera voluntate eis duxerint conferendum, Item indulgemus de gratia speciali omnibus et singulis prelatis, presbyteris seu ecclesiarum rectoribus quibuscunque dictorum fratrum vel promotoribus et relaxamus quidquid de horis canonicis per negligenciam omiserunt, requirentes ad hoc eorum gubernationem, ut dum dicti fratres in eorum ecclesiis verbum vite predicare et negocia sui ordinis pro salute fidelium exponere inceperint, diligenter audiantur et audiri permittantur, ne aliqua perturbatio, donec finem negociorum suorum fecerint, ipsis inferatur Preterea apostolica auctoritate ob reverenciam ipsius hospitalis, statuimus ut hys qui ipsorum fraternitatem assumpserint, si forsan ecclesie ad quas pertinent, a divinis fuerint officiis interdicti, ipsis mori contigerit, nisi excommunicati aut nominatim interdicti fuerint vel etiam publice usurarii, sepultura eis ecclesiastica non negetur Volumus autem ut liceat eis, confratres suos quos ecclesiarum prelati apud ecclesias suas maliciose non permiserint sepeliri, nisi excommunicati vel nominatim fuerint interdicti aut etiam publice usurarii, tumulandos ad ecclesiam hospitalis ipsius liceat deferre et oblationes, tam pro eis quam pro aliis qui in eorum cymiterijs requiescunt, exhibitas, sine alicujus juris prejuditio retinere Hoc etiam addito ut receptores fraternitatis ejusdem seu etiam collectarum salvo jure dominorum suorum, sub beatorum Petri et Pauli apostolorum et nostra protectione consistant, Addicimus insuper ut si qui eorundem fratrum qui ad easdem fraternitates missi fuerint, vel collectas in quamlibet civitatem, castellum vel vicum adierint, si forte locus ipse a divinis fuerit officiis interdictus, in eorum jucundo adventu semel aperiantur ecclesie annuatim, excommunicatis et nominatim interdictis exclusis, divina ibi officia celebrentur Ad majorem quoque vestre mercedis cumulum, vobis mandando praecipimus quatenus hanc ejusdem predecessoris constitutionem et nostram per parochias vestras nunciari propriis literis faciatis Mandantes etiam, ut si quis de clericis ecclesiarum vestrarum prefati hospitalis fratribus cum licencia prelati et capituli sui sponte ac gratis per annum vel per biennium decreverint deservire nequaquam impediantur et interim sua beneficia non amittant. Datum Avinione Ydibus Maij pontificatus nostri Anno quarto.

Het schijnt, dat na deze pauselijke bulle weinig stukken meer, omtrent de Lazaristen zijn uitgevaardigd; ik heb althans die broederschap later nimmer aangetroffen en ik

vrees, dat hare voetsporen, in de stad Haarlem ten minste, verder verholen zullen moeten blijven. Men weet uit de geschiedenis, dat de geheele orde in 1379 is opgeheven en dat de Johannieten toen hunne bezittingen ontvingen. Bij die gelegenheid zal het in deze stad wel niet anders zich hebben toegedragen dan elders en zal ook de Commanderij van St. Jan gewis in de rechten van de Lazaristen getreden zijn: op dien grond zullen de Johannieten er belang bij gehad hebben, om al de akten van de andere orde in hun Cartularium over te nemen.

Wat er evenwel in de eerste eeuwen van het klooster geworden is, heb ik niet kunnen ontdekken, maar ik vermoed, dat het reeds omstreeks de helft van de zestiende eeuw zal zijn bestemd en ingericht, (misschien toen eerst door St. Jan verkocht), voor eene Bank van Leening. In 1662, op den 3n Januari, werd het pand door de stad voor dat doel in eigendom verkregen; maar ongeveer eene eeuw vroeger was in hetzelfde perceel reeds eene Tafel van Leening gevestigd, 't geen blijkt uit een rechtsgeding door George Baillotes tegen de stad Haarlem gevoerd [1]) en waarin wordt aangetoond, dat bij de plundering van de Bank tijdens het beleg in 1572/73 de goederen in de nabijheid werden in veiligheid gebracht bij sommige bewoners van de Oudegracht.

De bouworde van het huis rechtvaardigt volkomen de meeningen omtrent eene primitieve bestemming voor klooster. En de traditiën zijn met dat gevoelen niet in weerspraak, want een voor weinig jaren pas, tot woonkamer ingericht vertrek, had door allen eeuwen heen den naam van „de kapel" blijven behouden en herinnerde door zijne inrichting en stijl aanstonds aan de bidcel van een convent.

Haarlem. C. J. GONNET.

---

1) Archief der stad Haarlem II D[1] N. 748.

UIT DE AKTEN
VAN HET HAARLEMSCHE KAPITTEL.

(Vervolg van blz. 307, Deel II.)

1652, 29 Oct. Art. 5. *Osdorpiani* videntur M^ro^ CORNELIO non multum daturi.

— — Art. 6. Sacellanorum res cum BLOCLANDIO est composita.

1653, 16 Jan. Art. 3. *Harlemi* expectabitur responsum Dni Wachtelarii de BADENO nobis concedendo; quod si non succedat, poterit videri de Dno DORTIO.

— — Art. 14. HOFLANDUS aget Amstelodami; ejusque cum *Osdorpiensibus* negotium examinabunt duo CATZII.

— 22 April. Art. 5. Negotium *Osdorpiense* examinabunt D. Decanus cum fratre.

— — Art. 8. Illustriss. D. Nuntius resolvit, licitam esse Minoritis *Harlemensibus* incinerationem.

— 14 Oct. Art. 4. D. BLOMMERTIUS resignavit pastoratum *Harlemensem*. Evocabitur, ut cum ipso coram agatur.

— — Art. 9. De *Osdorp* videbitur per Dominos CATZIOS et CRUCIUM in loco.

— — A prandio. Art. 2. D. BLOMMARTIUS vocatus venit; qui cum amice rogaretur, an per resignationem pastoratus intenderet se privare omni potestate: ille hoc in suum dedecus a nobis desiderari suspicatus (quod tamen longissime aberat, cum de facto rogaremus ut vellet pastoratum retinere) cum magna indignatione, stomachatione et minis recessit, postquam satis dixisset se pastoratum nullatenus velle retinere.

1654, 27 Jan. De novo, Art. 2. De D. BLOMMARTIO resolutum: quandoquidem nolit pastoratum Harlemensem retinere, relinquat.

— 7 Julii. Art. 4. Resolutum quod de causa *Santvordiae* quamprimum agetur.

Resolutum est ad instantiam aliquorum sacellanorum curatorum *Harlemensium*, quod primo conventu more ordinario introducentur.

1656, 4 Julii. Art. 6. *Amstelodami* desideratur ordo melior; item *Harlemi*.

— — A prandio. Auditi sacellani *Harlemenses* ex una parte et JOANNES BRUEGHEL, Praedicator, ex alia parte. Resolutum quod Religiosi non possint in civitate administrare pastoralia ex vigore concordatorum.

— 10 Octob. Art. 4. Difficultas *Osdorpianorum* cruda adhuc, examinabitur.

1657, 12 April. Art. 4. Pro D. PLASSIO actum cum *Sparwoudanis*, qui videntur pro ejus commoditate aedificium in melius mutaturi.

1667, 19 April. Art. 1. Actum de missione R P. Fratris HEDAE *Harlemensis*, Ordinis S. Antonii [sic]. Lectae litterae Rmi Vicarii revocatoriae facultatis provisionalis antea concessae nisi satisfaciat per legitimum examen. Mentem Illustr. Vicarii Amplissimus Decanus praefato Fratri indicabit.

1673, 3 Febr. Excogitatum est etiam remedium quo modo provideri posset egestati catholicorum in *Santfort* et *Wijck op Zee*.

1693. Actum est de sacerdote constituendo in *Berkenroode*, cui libertatem D. Praetor nonnisi sub onere nimio concedere velle videtur; et judicatum est, per virum idoneum offerendum esse eidem praetori centum florenos annue et centum pro ingressu; quod si nihilominus plura pergat exigere, exponendum illi esse quod isto casu negotium istud sit negligendum.

1696, 9 Oct. Propositum fuit, an non expediat exponi Illustriss. Domino causam controversam inter D PALE-

STIJN aliosque sacerdotes missionarios quoad pastoralia *Harlemi* administranda, deinque rogari, ut iste in negotio decisionem faciat.

1705, 2 Dec. Oborta quadam contentione inter D. CAVELLIER ab una et curatorem D^ni^. HUGLA piae memoriae ab altera partibus, circa domum pastoralem in *Berkenrode* ac reparationem ejus, judicatum est, ejusdem domus reparationem, si quae fieri debeat, non esse ad onus praedictae matris, aut heredum D^ni^. Hugla sed ad onus vel communitatis vel D. Cavellier, quoadusque communitati isti deservit.

1710, 7 Oct. Censuerunt omnes, respondendum esse R^o^ D^o^ CAVELLIER, per ipsum solvendum esse reditus annuos, quos ipse aggrediendo ministerium suum in *Berkenrode* ad suum onus assumpsit.

1717, 5 Oct. Resolutum est, dandos esse florenos centum ex communibus reditibus Capituli, ad subventionem ecclesiae in *Sandvoort*, ut frontispicium, quod nupera tempestate 1 Septembris dejectum est, reaedificetur, sed sine sequela.

1732, 7 Oct. Resolutum est, quod annui reditus trium millium florenorum, quos pastor in *Berkenroden* debet Capitulo, reducerentur ad tres per centum.

DEKENAAT ALKMAAR.

1631, 12 Martii. Art. 2. Nominavit Amp. D. Praepositus quatuor loca praecipue, in quibus Visitatio, nomine Capituli et Vicarii, pro hoc anno, quamprimum necessaria erat ob causas infra scriptas....

Secundus locus est *Alcmaria*, ubi R. D. HENRICUS LOEFFIUS, pastor oppidi, hoc anno 5 Febr. petivit ab Amp. D. Vicario absolvi a cura propter impotentiam corporalem, maxime caecitatem et pectoris angustiam. Cujus petitioni assentiendum judicavit Capitulum, et si ita vide-

bitur Amp. D°. Vicario, in locum ipsius constitui posse M. Quirinum Costerum, fidelem praedicti pastoris per multos annos cooperatorem, confratrem nostrum. Declaravit proinde Amp. D. Vicarius, se illi pastoratum Alcmarianum conferre (secundum facultatem sibi ab Illmo D. Vicario Apostolico datam de collationibus beneficiorum curatorum et simplicium in dioecesi nostra vacantibus, quas uti et reliquas se Capitulo exhibiturum addixit) et committere institutionem Amp. D. Catzio et confratri Blommero; qui curam istam assumpserunt uti et Visitationem praedicti pastoratus, et de loco adjacenti, *Akersloto* videlicet, se personam idoneam ex Seminario provisurum, ut ibi constitui possit tanquam pastor.

1631, 28 Apr. Art. 11. Mittit ad Capitulum Ampl. D. Vicarius litteras a se scriptas ad D. Loeffium, pastorem hactenus *Alckmarianum*, post resignationem ab eo factam.

— 8 Julij. Art. 5. Relecta sunt acta Visitationis districtus Alcmariani facta 2 Junij et sequentibus diebus. In quibus notatum est de P. Praedicatore Theodoro *Alcmariae* agente; et conclusum, eum non admittendum ut aliquid in oppido isto operetur, prout in concordatis Episcoporum nihil juris habent Praedicatores ut Alcmariae agere possint; et Amp. D. Vicarius prima opportunitate super eo negotio moneatur.

— — Art. 6. Post haec lecta sunt a Domino Secretario notata quaedam antiquitatis pro districtu Alcmariano, pro Q. Costero, ut veritatem indagaret et significaret nobis, videlicet: de loco S. Sanguinis Domini *Alcmariae*, item Sanguinis Domini in *Berghen*, Putei S. Willibrordi in *Heylo;* et S. Adelberti in *Egmondt;* B. Virginis de necessitatibus in *Heylo.*

Item pro D. Wolffio de crucifixo miraculoso, de quo Chronica Holland. Div. 32 C. 45, et martyribus *Alcmarianis*, *Enchusae* sepultis.

1631, 8 Aug. Ad instantiam adm. R.D. M^ri^ QUIRINI COSTERI, pastoris *Alcmariani*, confratris nostri, convocatum est capitulum confratum residentium Harlemi a D. Buggaeo, seniore residentium, absente Amp. D. Decano, et convenit etiam Amp. D. Praepositus Marius cum RR. DD. Blommero et Benio, et in aedibus D. Buggaei ad horam octavam vespertinam, ubi

1. Lectae sunt litterae Ampl. D. Praepositi, datae hoc anno 26 Julii ad D. COSTERUM, quibus declarat, se approbasse tantum missionem Patris THEODORI HYACINTHI, ordinis Praedicatorum, factam a Superioribus suis ad partes Belgii uniti, tamquam Religiosi non discoli sed e suo monasterio ordinate dimissi in subsidium partium nostrarum; nullam vero per subscriptionem suam dedisse ipsi facultatem vel jurisdictionem, multo minus assignasse ipsi locum determinatum sive *Alcmariam* (quae in litteris superioris sui exprimebatur) sive alium quemlibet.

2. Lectae quoque sunt litterae querulosae Domini COSTERI, sine nota temporis et loci datae ad Capitulum nostrum, et speciales ad D. Praepositum, quae Harlemi receptae erant 7 Aug. a D. Secretario Buggaeo; quibus petit contra dissensiones, in oppido suo exortas ratione Patris praedicti congregationes fidelium ibi instituentis, per nos provideri, et de admissione Domini PAUWII ad parochiam suam similiter scribit.

3. Auditis singulorum sententiis, conclusum est 1° Scribendum ad D. COSTERUM a Praeposito et Vicario nostro, ut constanter se gerat et declaret Patri Praedicatori insufficientiam missionis suae, ipsumque nihil jurisdictionis habere in parochia Alcmariana. (V. Articulum 1^m^ decretorum Illustrissimi.) Quod vero in pagis Alcmariae vicinis operetur, id per conniventiam tolerari, ut insistat vestigiis Patris Jacobi, ejusdem secum ordinis, in cujus locum successit. Idipsum vero debere constanter insinuari

civibus Alcmarianis, de negotio hoc queritantibus, a D. COSTERO. Insuper ejus sententiae fuit Capitulum, non debere P. Praedicatorem admitti ad jurisdictionem aliquam exercendam in Parochia Alcmariae, ab ipso Praeposito, nisi idipsum requirat Costerus Pastor. 2° Conclusum ut nomine Capituli a Secretario Buggaeo haec eadem significentur D. Costero, cum non contineatur in decretis Cardinalium. 3° Quod scribit Costerus de PAUWIO in subsidium suum mittendo, conclusum, ut D. Praepositus et Vicarius det eidem facultatem cooperandi D Costero, inserendo litteris, quod Pauwius ad sacerdotium promotus fuerit ad instantiam Patris HENRICI ord. Minorum qui *Alcmariae* confessarius ejusdem fuerat. 4° Denique, si difficultates his modis sopiri non potuerint, rogandos DD. Decanum et Blommerum (qui hoc anno Alcmariam visitaverant et D. Costerum in pastoratum induxerant), ut prima opportunitate eo proficiscantur et quae facto opus erunt procurent.

1631, 14 Oct. Art. 4. De Visitatione *Alcmariana*, relata supra N° 5 et 8 Augusti, acta eodem tempore confirmata sunt; et quia P. THEODORUS Ordinis Praedicatorum conciones Alcmariae facere pergit aliaque ad quae nullam a Capitulo nostro vel Vicario habet facultatem, statutum: ut Ampl. D. Vicarius quamprimum scribat eidem corripiendo de attentatis sine venia et authoritate; insinuet quoque priora rescripta de nullitate admissionis ejus in oppido Alcmariano, culpando D. COSTERUM de tarditate et dissimulatione in monendo et corripiendo ipsum circa acta praeterita; denique inhibeat illi omnes functiones sacerdotales in praedicto oppido praeterquam sacrificium.

De quo negotio monebit Ampl. D. Vicarius etiam Patrem Henricum, Superiorem missionis Ord. Praed. residentem Amsteledami. Et occasione subscriptionis, quam fecerat Ampl. D. Vicarius in litteris Patris praedicti, monitus

fuit ad cautelam, ne imposterum subscriberet litteris superiorum ipsorum Regularium, sed novas conficiat, in quibus speciatim fiat mentio resolutionum a Cardinalibus et Concordatorum ab Episcopis Belgii, ad quorum directionem et exigentiam eos se admittere declaret et non aliter vel contra praescripta in illis. Reliqua de Visitatione Alcmariana jam praestita asserebat D. COSTERUS.

— — Art 5. Quantum ad articulum sextum, nihil retulerunt responsi ad requisita confratres; sed specialiter iterum quaesitum a Capitulo, ut D. Costerus ad archivum destinet copiam miraculi V. Sacramenti *Alcmariani;* item inquirat de pretioso Sanguine Domini *Bergensi* a *Schoorelanis* nominatim a *Neelemeudt* [1]).

1632, 14 Jan. Art. 1. Ad 4^m^ Cap. relatum est, quid *Alcmariae* factum sit in negotio P THEODORI; ac 1° petiit Vicarius ut ipsius subsignatio cum epistola P. Theodori inseratur actis; 2° declaratum quomodo Vicarius ipse Alcmariae coram civibus mentem suam declaraverit civesque se submiserint; 3° addidit Vicarius misisse se litteras ad cives, quibus repetit P. Theodoro Alcmariae nihil competere.

— 15 Jan. Art. 7. Propositi sunt a D. Buggaeo articuli tractandi cum Illustrissimo:

15° causa Alcmariani Praedicatoris.

— 7 Julij. Art. 20. Ex Ultrajectensibus actis suscepit D. Decanus, quamprimum scribere ad P. PRAEDICATOREM *Alcmariae* residentem, quatenus de statu administrationis suae Illustrissimam D. S. prima opportunitate certiorem reddat, non insinuando tamen notitiam de querelis apud. Illustr. Nuntium depositis.

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF.

---

1) Door Bugge is later omtrent dit laatste punt terzijde aangeteekend „Nihil".

VRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

Portugael, Pernis, Barendrecht. Kan iemand mededeelen, welke Heiligen oudtijds Patronen waren der kerken van deze drie dorpen? Bij van Heussen en van Rhijn vind ik het niet, en niemand weet het hier te zeggen.

Rh. P. L.

Hoorn. Aanteekening op het schutblad van een Missale ad verum cathedralis ecclesie Traiectensis ritum. (Antv. 1540.)

Hunc librum legavit Dns Antonius Andreae a Westerblocker vicarius *ecclesiae Hornensis* in altari S. Cunerae post chorum *conventus S. Gertrudis in Hoorn*, qui in eodem conventu fuit commensalis viginti quatuor annos, et obijt ibidem pridie S. Margretae anno Dni millesimo quingentesimo sexagesimo septimo; ordinatus est autem Sacerdos Romae sub Julio secundo a° Dni 1512.

Opgaven ontleend aan een H.S. Memorieboek van het **Kruisbroederen-klooster St. Pietersdal te Hoorn.** Anniversarium Domini Johannis Johannis quondam pastoris in *Kern* extra Hoern... obiit a° 1551.

Anno Domini 1468 Dominica infra octavam assumptionis B.M.V. in *Lemmera* Oestfrisiae obiit ven. Dominus Fredericus Pauli presbyter de Enchusen.

Anno 1553 obiit Magister et Dominus Petrus Vighe confessor *Sororum S. Clarae op Noert.*

[Mense Nov.] Anniversarium fratris Nicolai prioris primi conventus nostri hujus loci necnon et totius ordinis nostri fratrum S. Crucis generalis prior reverendus atque laudabilis patrator multorum bonorum spectabilium operum et praefuit hoc in loco xj annis sex mensibus.

[Nicolaus van Haarlem werd den 21 Sept. 1473 magister generalis, en overleed den 1 Nov. 1482. Zie Hermans, *Annales Canon. Regul. S. Augustini Ordinis S. Crucis*, I, pp. 119, 133–134.]

[Mense Majo] Anniversarium Domini Nycolai quondam pastoris in *Scardam.*

Weert. F. NIEUWENHUIZEN,
Ord. S. Francisci.

VERHAAL OFTE VERKLARINGE

VAN 'TGUNT

SCHOUT, BURGEMEESTREN, ENDE SCHEEPENEN DER STEDEN

NIEUDORP,

IS GERESCONTREERT IN 'T VISITEREN VAN DE

PAAPSCHE VERGADERINGE,

OP DE SIJDWIND, IN DEN BANNE VAN OUDE NIEUDORP,
DEN 23 AUGUSTI 1649.

Onder bovenstaanden titel is „Tot Zardam, by Willem Willemsz, Boeck-verkooper, woonende op den Dam, by de Oude kerck" een autentiek verslag uitgegeven van hetgeen te Zijdewind, bij het heimelijk toedienen van het H. Sakrament des Vormsels, is voorgevallen. Dit verslag, opgemaakt door K. van der Bijl, Secretaris van Nieuwdorp, en nog in hetzelfde jaar 1649 in druk verschenen, is zoo uiterst zeldzaam geworden, dat ik meen den merkwaardigen inhoud er van te moeten bewaren in de Bijdragen van ons Bisdom. 't Is slechts zes bladzijden klein quarto groot, en luidt als volgt:

DEN DRUCKER TOT DEN LEESER.

Alsoo beminde Leser my dese Copy is ter hant gekomen, soo en heb ick niet ongeraden gevonden, denselven door den druck gemeen te maken, vermits ick bemerckende het groot different van discourssen welcke onder het gemeene volck in swange gingh; zoo datter veele wel van geseyt wiert doch de rechte keerne en wiert niet getreft; soo heb ick eyndelijck de vrymoedigheyt genomen om de

waerheyt vande ghehcele saecke den Leser mede te deelen, hebbende daer in perfectelijck na ghevolgt, de copy van 't gene by de Secretaris vander Bijl tot Nieudorp door last der Magistraet aldaer is aengeteeckent, vertrouwende het den Leser nict onaengenaem sal zijn.

Vaertwel.

VERHAEL VAN 'T VISITEREN DER PAAPSCHE VERGADERINGHE, OP DE SIJDWIND, IN DEN BANNE VAN OUDE NIEUDORP.

Den 23 Augusty 1649. Manendagh wesende rechtdagh, op den Stadt-Huyse van Nieudorp vergadert zijnde, den Heere Herman Hertman vander Woude, hooft officier van de Nieudorper Cogge, Hendrick Klaesz Schoenmaker, ende Cornelis Dircksz Kistemaker, Burgemeesteren tot Nieudorp, Mitsgaders Klaes Klaesz Houtkooper, Arien Pietersz Moerbeeck, ende Klaes Jacobsz Schepenen der Stede Nieudorp, de andere Regenten van huys en absent zijnde.

Is by den officier in 'tselve Collegie in consideratie ghebracht, hoe de gheruchten gingen affirmatijf, datter een Paepsche Bisschop, van buyten in persoon was ghekomen op den Sijdwind voorsz, ende dat van aller weghen wagenen met volck derwaerts reysden, om het formsel soomen dat noemden te ontfanghen, en haren superstitieusen Godtsdienst te plegen.

Ende of wel een vrede metten Koninck van Spangien was geslooten, dat daeromme soodanighe ergerlijcke inkomste van Bisschoppen geensints was getollereert, ende by voorige placcaten allenthalven, als mede de conventiculen, ende byeenkomsten waren verboden, ende kas van tollerantie soude zijn van seer quaden gevolge.

Versoeckende daeromme aen gemelte Burgemeesteren

ende Schepenen, datse in conformite van vorige placcaten met haren Authoriteyt, hem geliefden te assisteeren, ende draghen kennisse van saecken, te meer alsoo hy rede verstont dat hetselve tot groote ergernisse, by de Gereformeerde wierde ter herten getrocken.

Waer op eendrachtigh is geresolveert gewerden, sonder eenigh uytstel op het spoedighste, zich gesamentlijcken derwaerts te transporteren, omme de saecke te ondersoecken ende te doen dat Amptshalven behooren soude.

Tot dien eynde in alderyl, met een rijdende wagen komende op den aenvangh vande Sijdwind door de Weel, hebben terstont ghesien dat veele persoonen uytwaert aen tot het preeck-huys toe op de wacht stonden, die met wimpels van Neusdoecken, malkanderen adverteerden van onse komste.

Daer op herder aenrijdende tot aen het preeck-huys vonden aldaer een ontelbare menichte van Menschen, soomen seyde wel tot drie duysent in 't getal, van alle kanten te samen gekomen by een, zijnde de weg daer ontrent heenen, als mede het erf ende Bogaert ende de naburige huysen, erven ende Bogaerden met menschen, Mannen, Vrouwen ende Kinderen, als mede met wagenen ende Paerden vervult, ghelijk mede het preeck-huys, doch quamen de lieden, veele met doeken ghebonden om het voorhooft, op onse aenkomste meest alle het preekhuys uytgeloopen.

Ende wy met een seedige couragie, de voor-poorte, die syluy toehielden, geopent krijghende, zijn gesamentlijck door het volck de zuytdeure van het preeck-huys ingekomen.

Den Officier ende Dienaer terstont het preek-huys Galderyen, Kamers ende Celletjes omsoeckende en konden den Bisschop soomen die noemden (hoewel wy naderhant berecht zijn geworden, of het een Suffragaen vanden Paus

soude zijn) geaccompaingeert met twaelf, ende soo sommige willen segghen wel twintig vreemde Papen (uyt nabuerige quartieren meest te samen gekomen) niet vinden, maer waren gesamentlijck soo het naderhant bleeck op onse aenkomste ghe-esscappeert ende ontvlucht.

Ende komende by het Autaer, vonden het selve gedeckt ende alles tot haren Gods-dienst opgestelt, doch dattet al veele op onse aenkomste afgeruck, ende hier ende daer by articeulen nederlagh.

Waer op goet vindende om alle perijckelen van overvallen te worden, soo veele mogelijcken voor te komen, de deuren te sluyten ende de Luycken van buyten voor de vensteren toe te doen.

Namen by ons in op haere aenkomste ende versoeck, eenen Willem Albertsz ende Pieter Cornelis Dissel, twee vande voornaemste papisten inde vergaderinge, woonende op den Sijdwind.

Dien wy vraegden, wien aldaer den dienst gedaen hadde, welcke in het eynde nae eenige bewimpelinghe ende ontkenninghe, voor antwoort gaven, datse dien persoon niet en kenden, doch datse wel gehoort hadden dat hy wat meer was als haer Priester: Willem Albertsz verklaerden daer-en-boven dat hy verstaen hadde of hy uyt Vranckrijck soude zijn.

Den Officier door den diender van Justitie eenige beelden ende andere ornamenten van het autaer beginnende by malkander af te setten:

Quam daer op een groot geroep door de vensters van buyten, sulcx niet te willen lijden, roepende eenighen met den Schout niet te doen te hebben, op hem niet te passen, hij mochte Inventaris nemen, sy waren uyt het recht niet gewassen.

Welcken volgende wy door onzen Secretaris de goederen op, ende om het autaer zijnde, alsmede eenen staf

met een breet lofwerck aen het eynde, schijnende den Bisschops, ofte Suffragaens Scepter, met Gouden knoopen, in geschrifte deden Inventariseren.

Welcke den Officier aldaer alsmede het gheheele preeckhuys, uyt den name vande Ho: Overigheyt in presentie ende aen ghemelte Willem Albertsz ende Pieter Cornelisz Dissel dede arresteren, ende henlieden scherpelijck door den boode Interdiceeren, deselve niet te alieneren, verduysteren ofte vervoeren, haer voorts in boete beslaende, over soodanige vergaderinge ende byeenkomsten in qualite van 't geheele corpus, alsoo het selve aen alle persoonen niet en konde worden gedaen, hoewel, wel eenige van de voornaemste die wijckende by ons schriftelijck waren genoteert.

Voor welck arrest, interdict ende boeten Willem Albertsz ende Pieter Cornelisz Dissel, haer constitueerden borgen, onder 't verbant van hare persoonen en goederen elcx een voor al in solidum, volgens schriftelijcke acte onder den gemelten Inventaris gestelt.

Versochten voorts aen de voornoemde Willem Albertsz ende Pieter Cornelisz Dissel, datse ons den Bisschop ofte preeckheer souden aenwijsen, doch verklaerden deselve niet te weten.

Ende hier mede bezigh zijnde, sonder yetwes in 't alderminste te beschadigen, sochten verscheyden persoonen door deuren ende vensters in te breecken, de luycken vande vensters opbreeckende met voornemen, soo sy met dreygementen ende scheltwoorden te kennen gaven, ons te verdrijven ende offenceren ofte anders te Massacreren, welcke door den Officier ende Dienaer specialijcken met bloote Degens, geladen Pistoolen, ende Roers wierden te rugge gekeert.

Ende verder ondersoeckende na den persoon vanden Bisschop, versoeckende aende voorsz persoonen de sleutel

vande onderkiste van het autaer, alsoo vermoet wierde, door haestigheyt den Bisschop daer inne verborgen te zijn, hoewel wy naderhant bericht werden dat hare kostelijckheden ende ornamenten daer inne wech geslooten souden zijn geweest.

Konden die niet verkrijghen. alsoo sy seyden de selve niet te hebben, oock niet te weten, ende daer op noch eyts verblijvende.

Zijn het volck in grooten getale van buyten op het huys aengevallen, ende eerst door de deure inde zuyt-hoeck, daerna door de deure in de oost-hoeck inbreeckende, roepende wat is hier zijn wij niet eenen Schout machtigh.

Doch zijn deselve gewapender hant met puer ghewelt houwen ende steecken, door den Officier en Dienaer doen retireren.

Den Dienaer de deur wederom sullende sluyten smeet het volck van buyten geweldigh met stucken houts daer tegens in.

Daer na een derden aenval doende, kreghen de noord-west deure open, alwaer se stocken en palen gereet hadden, en de Dienaers soomen seyde vanden Bisschop mede byder hant zijnde, met Pistolen inde sack ende degens op de zy.

Maer wierden als vooren gewapender hant door den Officier te rugge gedreven.

Al het welcke noch niet genoegh zijnde, is het volck hoe langer hoe booser wordende, hoe wel by ons alle Discretie wierde belooft, echter op de deuren ende vensteren aengevallen, soeckende met groote dreygementen, ende gruwelijcke scheltwoorden, daer teghens in te komen, brengende stocken en palen rontsomme aen het huys, delvende steenen uyt de straet, soo ons van yemant van buyten, door een venster wierde berecht, houdende het huys rontsomme wel twee uuren langh beset, so dattet

niet mogelijck was voor ons daer uyt te komen, roepende ende schreeuwende dat wy waren gheweldenaers, ende dat wy noch den Officier om haer te stooren geen macht en hadden; ende of den Officier daer op uyt riep, dat het gunt ghedaen wierde, was uyt last vande Staten van het Lant, Hoogh-Overigheyt, ende Hoven van Justitie, ende datse wel voor haer souden sien, dat het geene sy hem aen deden, datse dat de gemelte Hoog-Overigh: souden aendoen.

Riep het volck echter ofte veele onder haer, sy vraegden na het Hof ende de Staten niet, die en hadden geen macht om hare vergaderinghe te beletten, met sulcke of diergelijcke woorden, sy hadden haer vryheyt verkreghen door de Vrede, roepende voorts alle Officieren laten 't toe, ghy alleen maeckt ons het spul, ghy zijt een geweldenaer, een Vrede-breecker, beloven u het sal komen ter ooren vanden Koninck van Spangien, met veele dreygementen meer.

Dwongen ons vorder men soude haer acte geven datmen niets van daer soude voeren, 't welck toegesthaen zijnde, begeerden wijders dat het geschrift ende den Inventaris, by ons gemaeckt, haer voorgelesen ende in eeniger handen onder haer volck overgelevert soude werden, dat mede toegestaen zijnde, begeerden noch veele ende verscheyden dinghen, als namentlijcken, dat den Officier soude geven acte dat hy niemant soude molesteren (hoewel niet toegestaen) ende anders meer.

Ende wanneer wy maer in eenige poincten weygerachtigh waren, was den roep terstont onder het volck, t'sa, t'sa, laet ons aenvallen, zijnde door niemant te verspreecken.

Ende geduerigh daer op aenvallende, hebben ons eyntlijcken ghedwonghen, of souden alle overvallen ende gemassacreert hebben gheworden, dat den Officier de ge-

maeckte Inventaris van goederen eenige vande voornaemste persoonen ons bekent, de acte van arrest ende borgtogte voor haer voeten t'eenemael zouden aen stucken scheuren, het welke den Officier om leven noch sterven selver niet willende doen.

Hebben wij, hoorende ende siende al het gheknars, bevende alteratien, ende dreygementen, ende dat het op het uyterste was ghekomen, geen ander middel ter werelt siende ons lijf ende leven te salveren, de gemelte Inventarise ende acte van Borgtochte, door onsen Secretaris teghens een venster uyt voor het volck t'eenemaal aen stucken doen scheuren, ende aen sijn hant, inde hant van eenen Cornelis Jansz Venniker, Paeps Vroetschap tot Winckel, doen beloven op lijf ende leven, dat niet een letter meer dies aengaende by ons berustende was, ende datse niets ter werelt van daer souden voeren.

Kregen wy daer op in alderhaest de oostdeur open, blijvende Willem Albertsz ende Pieter Cornelis Dissel borgen als vooren, ende passeerden met den wagen alsoo vandaer.

Daer buyten zijnde, verstonden wy haest daer nae door andere ende mede uyt den mont van Papisten. Inde vergaderinghe present gheweest zijnde, dat den Bisschop nevens verscheyden Papen, welghewapent, waren met degens op de sy, ende Pistoolen inde sack, gehabitueert als Militaire persoonen, datter mede veele lieden uyt verscheyden quartieren (ende Stede-lieden van Enckhuysen, Hoorn, Alckmaer, ende gewapent) present waren, onder welcke dat verscheydene riepen blauter in, bruyter in, wy staender voor konnen 't met gelt boeten, ende dat het Sam was, soo haest by den Officier gheschooten wierde, dan mede toe de schieten ende massacreren: dat sommighe oock voor gaven, om ons met het Preeck-huis, met al te doen verbranden, ende dat 's avonts na ons vertreck ontrent ten vijf a ses uuren, den Bisschop ofte suffragaen,

ghewapent te Paert met Pistolen op den Sael, met noch eenighe te Paert, ende noch een waghen vol, daer voerman van was, eenen Theunis Pietersz, door de Heer Huygen-waert, mede van daer is ge-esschappeert.

Verklarende onsen Voerman Jacob Cornelisz Oosterleeck, dat de lieden om 't huys, menighte van stocken ende paelen rontsomme het huys hadden gebracht, seggende tegens hem dou schelm, waerom hebt stouse hier gebracht, dou machtse den Officier doot brenghen tot Nieudorp maer niet levendigh, bruytse allegaer mette wagen vanden Dijk, ende haeltser niet meer uyt, met veel andere Injurien ende vilainien meer tegens ons uytspouwende.

Ende alsoo wy, alsoo met groot perijckel onse lijf ende leven, van die charge hebben gesalveert, met achterlatinge van onse geschriften als voren, hebben wy niet kunnen naerlaten vande voorsz feytelen actien, dese acte ende verklaringhe in gheschrifte te doen depesscheren, omme t'allen tijden, ende t' aller plaetsen daer behooren sal te mogen strecken naer behooren, 't oirconde hebben wy desen gesamentlijcken ondertekent onder betuyginge van den Eed, by elck van ons inden aenvank onser respective bedieningen gedaen, dato ut supra, ende was onderteyckent H. Hertman vander Woude, Hendrick Cornelisz Schoenmaker, Cornelis Dircksz Kistemaker, Klaes Klaesz Houtkooper, Arien Pietersz Moerbeeck, Klaes Jacobsz, K. vander Bijl Secretaris.

Onderstont accordeert metten principalen, by mijn Secretaris voorsz, t oirconde K. vander Bijl.

Onderstont naer collatie is desen daer mede bevonden te accorderen, by mijn ondergeschreven Not. Publ. binnen Alckmaer residerende, op den achtsten Septemb. 1649. ende was geschreven J. de Jong. Not. Publ.

FINIS.

Wie was de Bisschop, die hier het H. Vormsel heeft toegediend? Noch de akten van het kapittel, noch de archieven der parochie van 't Veld geven daarvan eenig narigt. Wij meenen echter gerust te mogen aannemen dat het Rovenius is geweest, te meer, daar hij een suffragaan van den paus genoemd wordt, waarmede men zijn vicarisschap zal bedoeld hebben. Dat Willem Albertsz verklaarde „dat hy verstaen hadde of hy uyt Vranckryck soude zijn," zal wel de bedoeling gehad hebben de justicie van het regte pad af te brengen.

En hoe liep die „paepsche stoutigheydt" af? Dat men den eisch, „dat den Officier soude geven acte dat hy niemant soude molesteren" niet heeft ingewilligd, of ten minste de belofte daarvan niet heeft nagekomen, blijkt uit het opstellen van bovenstaande akte. Maar ook de straf bleef niet achter. De pastoor van Zijdewind, Bavo Costerus Cleerbesem, werd in de boete geslagen van 1400 gulden en voor eeuwig gebannen uit Holland en Westfriesland. Ook de „twee vande voornaemste papisten," Willem Albertsz en Pieter Cornelis Dissel, alsmede eenige pastoors uit de buurt, die daar waarschijnlijk met hun vormelingen geweest waren, werden zwaar beboet. Dit blijkt uit de akten van het Haarlemsche kapittel, waarin wij lezen:

„A° 1650. 8 Febr. Comparuit Cornelius Jacobi Nieropianus exhibuitque sententiam contra Mr Bavonem de mulcta 1400 floren. et exilio perpetuo extra Hollandiam et Westfrisiam, item contra Wilhelmum Alberti et Petrum Cornelii Dissel. Retulit deinde Taddaeum mulctatum ad summam 1200, Cornelium Venneker 600, Mr Jacobum de Meere 200, Mr Petrum Praeterum 200, Mr Franciscum Schaegiensem 100.

Petit quoque D. Bavo subsidium pro pecunia et consilium pro sua persona. Responsum est ei per litteras ut quam primum compareat Amstelodami."

In de archieven van 't Veld komt deze zelfde aanteekening in dezelfde woorden voor.

Den 27[sten] April werd het banvonnis tegen pastoor Cleerbesem opgeheven; doch de waardige man schijnt niet terug te zijn gekeerd, daar Judocus Verkampen in hetzelfde jaar reeds als pastoor voorkomt. De akten verhalen:

„Praepositus misit Catero (den pastoor van Alkmaar) litteras circulares pro pastoribus sui districtus, sed usque hodie nec Caterus nec Bavo quidquam respondit. Interim Bavo absolutus est ab exilio non publice sed privatis sententiis judicum." Aldus ook het parochiaal archief van 't Veld.

Twee maanden later werd de beboeting der Zijdewinders andermaal in het Kapittel behandeld. „6 Julii. In causa Nieropiana resolutum, ut si Nieropiani veniant ad Decanum vel Praepositum, requiratur ab eis status debitorum, item quid, a quo et quantum subsidii acceperint."

Eindelijk in October werd de eindbeslissing in deze zaak door het kapittel genomen, daar de akten vermelden: „11 Octob. In causa Nieropiana lectae sunt litterae D[i]. Bavonis una cum statu debitorum et expositorum, et deprehensum debitum fuisse 8300 flor., soluti sunt 6800 flor., restant ergo solvendi 1500, quos judicant Domini sumendos ad annuum censum."

Pastoor Bavo Costerus Cleerbesem overleed in hoogen ouderdom te Amsterdam in November 1661.

Cornelis Jansz Venniker, „paeps vroetschap tot winkel," aan wien zij hadden moeten „beloven op lijf ende leven, dat niet een letter meer dies aengaende by ons berustende was, ende datse niets ter werelt van daer souden voeren," werd beboet met 600 gulden, en de voerman, Theunis Pietersz, die den bisschop had gereden, met 1200 gulden. Voorzeker zware straffen voor die dagen.

De pastoors, in de akten vermeld als beboet tegelijk

met pastoor Cleerbesem, waren denkelijk Jacobus Merius, pastoor van de Zuidermeer bij Spanbroek, gestorven in de eerste dagen van Augustus 1679; Petrus Matthiae Praterus, pastoor van Hoogwoud, aldaar overleden 18 November 1667; en Franciscus vander brugge, gedurende vele jaren deservitor te Schagen, waar hij 19 Januari 1653 overleed.

Ten slotte kunnen wij hier nog bijvoegen, dat de wakkere Zijdewinders altijd getrouw zijn gebleven aan het geloof hunner moedige vaderen. Alle bewoners van het gehucht, uitgenomen twee huisgezinnen, zijn katholiek; en wij hebben wel eens hooren vertellen, dat zij ook het vechten nog niet verleerd hebben, maar bij tijd en wijle hun vermeend goed regt op gevoelige wijze kunnen verdedigen.

V. D. HORST, *Pr.*

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

DE LEYDSCHE PASTOORS SEDERT „DE HERVORMING" TOT AAN „DE HERSTELLING", VAN 1557 TOT 1857,

DOOR

Dr J. D. FRENAY.

(Vervolg van blz. 84).

PATERS CARMELIETEN.

De Carmelieten veroorloofden zich de weelde er twee namen op na te houden: behalve hun' wereldlijken naam hadden zij nog een' kloosternaam; bij welken laatsten zij onder de geloovigen meestal bekend waren; terwijl zij zich van den eersten slechts bij uitzondering bedienden, als zij met de wereldlijke overheid in aanraking kwamen. Op de vraag: met welken naam men de Carmelieten die te Leyden hunne Statie bedienden, zou moeten optellen? schijnt oppervlakkig het antwoord niet moeijelijk te zijn. Gelijk toch de Geschiedschrijvers de Pausen bij hunnen aangenomen naam plegen op te noemen en hunne geslachtsnamen of stilzwijgend voorbijgaan of ze er slechts tot opheldering bijvoegen, zoo schijnt het geen betoog te behoeven, dat men de Carmelieten insgelijks bij hunne aangenomen namen, waarbij zij het meest bekend waren, moet opnoemen; ware het niet, dat bij hen juist het omgekeerde heeft plaats gehad als met de Pausen. De oudere Pausen toch hadden geen aangenomen naam en worden dan ook door de geschiedschrijvers bij hunnen eigen naam genoemd; terwijl juist de oudere Carmelieten

meestal alleen bij hun' kloosternaam bekend waren, maar de latere, die meer en meer met de wereldlijke overheid in aanraking kwamen, toen zij bezittingen kregen en contracten moesten teekenen, begonnen al meer en meer zich van hunne geslachtsnamen te bedienen; zoodat de jongste bijna uitsluitend aan hunne wereldlijke namen gekend worden. Duidelijkheidshalve zal ik, voor zooverre mij dit doenlijk is, van elk eerst den geslachtsnaam en onmiddelijk daaronder zijn' kloosternaam opgeven.

Er waren te Leyden 2 Statien, die door Paters Carmelieten bediend werden: eene door Nederduitsche en de andere door Fransche Carmelieten.

NEDERDUITSCHE CARMELIETEN.

De Archieven dezer Statie zijn volgens mondelinge mededeeling van den laatsten Pastoor dier Statie, den WelEerw. Heer Sarot, thans Pastoor aan den Hoogen-Rhijndijk onder Soeterwoude, grootendeels door een noodlottig ongeval verbrand, en het geringe overschot er van bij de opheffing der Statie naar Rome opgezonden. Gelukkig heeft Z.W.Eerw. van hare lotgevallen eene uitvoerige geschiedenis opgemaakt, waarvan de uitgave echter om redenen, Z.W.Eerw. daartoe bewegende, nog wel eenigen tijd op zich zal laten wachten. Desniettemin heeft Z.W.Eerw. de welwillendheid gehad, mij daaruit het een en ander, betreffende de Pastoors dier Statie, schriftelijk mede te deelen; waarvan ik thans een dankbaar gebruik hoop te maken. Onder anderen maakt Z.W.Eerw. mij opmerkzaam, dat de Carmelieten zeer vaak de beste paarden, die zij op stal hadden, naar Leyden zonden; dewijl een groot deel hunner Professoren waren in de Philosophie of in de Theologie of in beiden, toen zij nog in het klooster waren, ja, zeer vele hadden hooge plaatsen in de kloosters bekleed. Als voorbeeld daarvan zou men kunnen bijbrengen,

den door Z.W.Eerw. vermelden Carmeliet, die te Leyden wel geene pastoreele bedieningen heeft uitgeoefend, maar toch aldaar eenigen tijd verblijf heeft gehad. Hij was een bekende Protestant: Petrus Golius, de broeder van Jacob Golius, die te Leyden in 1630 Professor was in de Arabische taal- en letterkunde en in de wiskunde. Deze Petrus Golius, die den kloosternaam droeg van Celestinus a S. Ludwina, was insgelijks Professor in de Oostersche talen, maar te Rome; hij is missionaris geweest te Aleppo in Syrië; alwaar hij een klooster op den Libanon stichtte. Hij stierf in hoogen ouderdom in een statie der Carmelieten te Surate in Oost-Indië.

De tijd van de stichting der Leidsche statie wordt duidelijk aangegeven op het voorste schutblad van het Doopboek der kerk aan het Utrechtsche veer; hetwelk bewaard wordt op den Burgerlijken stand te Leyden. Hetgeen op dat schutblad staat, luidt als volgt:

„JESUS MARIA JOSEPH

liber Baptismi stationis patrum carmelitarum discalceatorum in lugduno batavorum ab erectione ejusdem stationis ex variis libellis congregatus, cum Exacta patrum, qui in ea pastoralia munera execuerunt, annotatione.

statio haec Erecta est anno 1648.

Illustrissimus, ac reverendissimus dominus philippensis vicarius apostolicus consensit consensumq̄ suum manifestavit R: dño Ingols secretario sacrae congregationis de propaganda fide, et tunc exhibito libello supplici dictae s: congregationi, s: congregatio decrevit missionem in forma sequenti.

Decretum s: congreg: de propaganda fide habitae die 8 Junii: 1648

s: congregatio missionem hollandicam decrevit fr: vincentio a s: ludovico ordinis carm: discalceatorum in lugduno batavorum ubi ejus parentes degunt, a vicario

apostolico holl: Ejusq̄: coadjutore Ep̄ archiepiscopo Efesino admisso et a priore generali ejusdem ordinis approbato.

A cardinalis capponius
locus † sigilli.

Eodem anno 1648 die 25 Junii fuerunt p: vincentio concessae facultates apostolicæ a ss: d: N: Innocentio divina providentia papa decimo"

VINCENTIUS STALPART VAN DER WYLLE JACOBSZ.,
VINCENTIUS A S. LUDOVICO.

De wereldlijke naam is mij aldus opgegeven door den W.Eerw. Heer Sarot, die van hem een eigen handschrift bezit van 1650. In het aangehaalde doopboek, dat echter maar een afschrift is, staat: Stalpaart van der Wiele, en pastoor De Cock schrijft in zijn Verhael (Jaarb. 1847. Meng. bl. 21) Stalpaert; dus beiden onjuist.

Hij behoorde tot eene der aanzienlijkste familien van ons land; welke niet alleen priesters en andere geestelijken heeft voortgebracht, maar ook vele andere groote mannen en vrouwen, die aan Nederland tot eer verstrekken. Zij was (zie Bat. ill. van S. v. Leeuwen, bl. 1169) uyt den Huyse der oude Heeren van Altena, die hunnen oorsprong nemen van de Graven van Teysterbant. Mr W. J. van Harn heeft in 1852 een afzonderlijk werkje uitgegeven over „Het geslacht Stalpert van der Wiele, 1279—1853." hetwelk krioelt van fouten, en waarin men de zonen van de broeders en de neven van de ooms naauwelijks of niet kan onderscheiden; daarom zij het mij geoorloofd hier althans de opgaande linie van onzen Vincentius beknopt en duidelijk aan te geven.

Volgens een handschrift, door Alb. Thym bij zijne levensschets van den dichter Joannes Stalpaert van der Wiele in zijne Volks-Almanak voor 1853 op bl. 87 aangehaald, leefde de eerste, dien men vermeld vindt, Cornelis van

der Wiele, omstreeks 1220. Hij was (zie v. Harn, bl. 31) gehuwd met Catharina ..... en had bij haar één zoon Jan.

Jan v. d. Wiele, geb. 1279, overleden 1330, was gehuwd met Josina van der Vliet († 1337) waarbij hij 3 kinderen had; waaronder Rutgert.

Rutgert v. d. Wiele, in 1382 Rigter tot Opalme, voormalig dorp in den grooten Z. Hollandschen Waard, was gehuwd met Maria van Bronkhorst en had bij haar eenen zoon, Adriaan.

Deze Adriaan v. d. Wiele huwde met Cornelia van Roon en had bij haar 2 kinderen: Elisabeth en Jacob.

Jacob v. d. Wiele, Raat van 't Leenhof van Holland, was gehuwd met Anna van der Duyn en had bij haar 5 kinderen: Dirk, Adriaan, Tomas, Catharina en Josina.

Deze Adriaan v. d. Wiele, geb. 1438, † 1486, huwde met Everarda van Poelenburg († 1525) en had bij haar 4 kinderen: Heylwich, Jacob, Pauwels en Adriana. Dewijl na den dood van dezen Adriaan de tweede echt zijner weduwe met Johan Stalpert, Reekenmeester van des Graaffelijkheyts Reekenkamer in Holland, voortgekomen uyt de oude Graven van Bloys, kinderloos bleef, vermaakte deze Stalpert haar 1495 alle sijne goederen, onder conditie dat hare voorkinderen de Naam en Wapen van Stalpert souden aannemen; en vermits haar zoon Jacob (en niet haar oom, gelijk v. Harn, bl. 20 verkeerdelijk schrijft) van allen alleen overbleef, schreef deze zich: Jacob Stalpert van der Wiele.

Deze Jacob St. v. d. W. geb. 1465, † 7 Oct. 1537, Hogeheemraat van Delfland, en Balliu van 's Gravenhage, huwde Maria van Arkel van Montfoort en had bij haar 10 kinderen: 1° Jan, Priester en Canonik op 't Hof inden Hage, 2° Adriaan, die volgt, 3° Maria, geprofessyde Nonne in den Hage, en Overste inden convente van Bethelem of Prosdye aldaar, 4° Jacob, Raat en Procureur

Generaal vanden Groote Rade tot Mechelen, 5° Frans, Rentmeester vande Wildernisse, 6° Cornelis, Raad en Rentmeester Generaal van Konings Domeynen over Kermerland en Westvriesland en Ontfanger vande Wildernissen in Noortholland, bovendien Hogeheemraad van Rhynland, 7° Augustijn, den grootvader van den bovengenoemden dichter en Pastoor te Delft Joannes Stalpaert van der Wiele, 8° Anna, 9° Geertruyd en 10° Agatha.

Deze Adriaan St. v. d. W. † 12 Febr. 1557, Ambachtsheer van Ruyven, Heer van Rosenburg, Raad en Rentmeester Generaal van sijn Keyserlijke Majesteyt over Kermerland en Westvriesland, daar en boven Ontfanger over de Geestelijke contributien van Utrecht, Amstelland en Vriesland, ook Hoogheemraat van Rhijnland en Bewaarder van 't Bosch buyten Haarlem, nog boven dien Raad en Meester van de Reekeningen van de Graaffelijkheyts Domeynen van Holland, huwde met Eva van Myerop en had bij haar 6 kinderen: 1° Cornelis, 2° Jan, 3° Otto, 4° Vincent, die volgt, 5° Maria en 6° Cornelia.

Deze Vincent St. v. d. W. † 15 Apr. 1577, huwde Catharina Vaniaux en had bij haar 6 kinderen: 1° Maria, 2° Vincent, 3° Eva, 4° Adriaan, 5° Jacob, die volgt, en 6° Cornelis.

Deze Jacob St. v. d. W. eindelijk was de vader van onzen Vincentius.

Ziehier, wat de W.Eerw. Heer Sarot mij geschreven heeft aangaande de levensbijzonderheden van onzen Vincentius. Hij is te Kampen uit Protestantsche ouders geboren den 1 Mey 1601 en is later, nog zeer jong zijnde, Roomsch Katholiek geworden te Leyden. Hij heeft zijne philosophische studiën gedaan aan de destijds vermaarde hoogeschool te Douai (in Vlaanderen, tegenwoordig in het noorder-departement van Frankrijk). Hij is Carmeliet geworden te Brussel in 1618, dus 17 jaar oud. Hij heeft

in de Carmelieten-orde de betrekking bekleed van Novitie-meester, eerst te Douai en voor de tweede maal te Rijssel (insgelijks toenmaals nog tot Vlaanderen behoorend). In 1625 is hij Supprior en Novitie-meester geweest te Salins in Burgundië (thans in het Fransch departement der Jura); later is hij prior geworden in het klooster van den H. Albertus te Leuven, hetgeen volgens S. v. Leeuwen (Bat. Ill. bl. 1171) in 1631 geschied is; die er nog bij voegt, dat hij daarna ook Provinciaal zijner orde geworden is.

Volgens den W.Eerw. Heer Sarot is hij, waarschijnlijk om zijne familie te bezoeken, driemaal te Leyden geweest, n. l. in de jaren 1629, 1632 en 1638 en heeft hij aldaar telkens dienst gedaan als ambulante Missionaris.

In 1646 was hij in den Haag, gelijk blijkt uit het boven aangehaalde Doopboek; hetwelk aldus begint:

„Nomina eorum, quos baptisavit R: p: f vincentius a s: ludovico, alias stalpaart van der wiele.
anno 1646 heb ick in den haeghe gedoopt het soontie van Jouffrouw .... van dichteren. de vader is genaemt. het kint wiert geheeten .....: de meter was haer nicht de dochter van Jouffouw van nassauw
anno 1648 25 augusti heb ick gedoopt het dochtertje van cornelis iacobs en van neeltje baltens. en dat genaamt maria. de peter was Engel iacobs, de meter martien baltens en waeren tot leyden gecommen van oestgeest" enz.

Intusschen, n. l. den 7 Dec. 1647, was hij, volgens opgave van den W.Eerw. Heer Sarot, voor vast door zijne kloosterlijke overheid naar Leyden gezonden; hoewel hij slechts voor 6 maanden van de geestelijke overheid jurisdictie ontving.

Dat hij op den 8 Junij 1648 van de Congregatie de Propaganda fide zijne brieven (litterae patentes) en op den 25 daaraanvolgende door Paus Innocentius X al de faculteiten, die men gewoon was aan de Missionarissen te

geven, ontvangen heeft, is boven reeds uit het Doopboek opgeteekend.

Of hij zijne statie te Leyden terstond gevestigd heeft aan het Utrechtsche veer, waar zij gebleven is tot hare opheffing, weet ik niet; maar indien dit het geval mogt zijn, dan moet ik hier aanmerken, dat toen ter tijde het Utrechtsche veer nog niet binnen de muren der stad begrepen was; want die geheele Z. O. zijde der stad is eerst met de verplaatsing der Hoogewoerds-poort van de Kraaijerstraat naar haren tegenwoordigen stand in 1659 binnen de muren der stad getrokken. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij deze buiten de stadsmuren gelegen plaats gekozen om dezelfde reden, waarom de 2e wereldlijke statie in de West-Havenstraat, toenmaals nog buiten de Zijle poort, vergaderde, n. l. om het toezigt van den Officier der stad zooveel mogelijk te ontduiken.

Dat hij zijne zorgen niet tot zijne eigene statie beperkte, leeren wij uit hetgeen in Les Flevrs dv Carmel, Par le R. P. Pierre de la Mere de Dieu, pag. 227, van hem vermeld wordt: hij verleende zijnen bijstand aan P. Cesar de Saint Bonaventura (den broeder van Pierre de la Mère de Dieu), ten einde te 's Gravenhage in 1649 (zie Jaarb. 1849, bl. 149) eene statie van Fransche Carmelieten te vestigen. Niet minder groot waren de diensten, die hij bewees aan de 2e wereldlijke statie te Leyden; volgens het vroeger medegedeelde verhaal van den Visitator der Fransche Carmelieten heeft hij niet alleen de verlaten gemeente dier statie gedurende 3 maanden bediend door voor haar van tijd tot tijd in de Fransche taal, waarin hij niet onervaren was, te preeken; maar (vergel. Jaarb. 1847. Meng. bl. 22) hij bewerkte ook, dat bovengenoemde P. Pierre de la Mère de Dieu in 1654 de verstrooide Fransche leden dier gemeente tot eene statie van Fransche Carmelieten kon vereenigen; terwijl hij voor zich de Bovenlanders en Vlamingen behield.

Niet lang heeft hij de schoone vruchten dier werkzaamheden mogen genieten; want reeds den 6 Oct. 1655 is hij in den ouderdom van 54 jaar aan de toenmaals heerschende pestziekte, welke hij bij de bediening der pestlijders zelf had opgedaan, te Leyden bezweken De datum van zijn overlijden wordt eenstemmig opgeven, in het aangehaalde Doopboek, in het Verhael van Past. De Cock (Jaarb. 1847. Meng. bl. 22.) en in de mij verstrekte opgave van den W.Eerw. Heer Sarot; terwijl ook het Haarlemsch Necrologium onder 1655 vermeldt, dat R. Pr. Vincentius Stalpaert ord. Carm. Discalc. peste Leydae, mense Octob. overleden is. Het moet dus eene vergissing zijn van S. van Leeuwen, wanneer hij aangeeft, dat hij anno 1655. in November tot Leyden overleden zou zijn.

Nog vermeldt de W.Eerw. Heer Sarot, dat hij bij zijn sterven zijne zending aan zijnen Coadjutor, Pater Philippus a SS. Trinitate zeer heeft aanbevolen, en dat hij te Katwijk (op den Rijn, volgens v. Leeuwen) begraven is. Hier voegde Z.W.Eerw. nog bij: „Ik heb ook bevonden, dat Stalpert bekend was als iemand die vele deugden bezat en zeer ijverig was voor het heil der zielen, en zijne geleerdheid evenaarde zijnen ijver; hij heeft vele Latijnsche, Fransche en Hollandsche preken nagelaten, die nooit gedrukt zijn."

Zijn afbeeldsel werd nog, volgens Past. Burgmeijer (Jaarb. 1847, Meng. bl. 42) in de O. L. V. kerk bewaard.

OTGERUS HOOGHWOUT,
PHILIPPUS A SS. TRINITATE.

Volgens het Verhael van Past. De Cock (Jaarb. 1847, Meng. bl. 22) is hij „in 't selve jaer en op den selven dagh (te weten den 6 October 1655) als den Eerw. Pater Stalpaert van de pest geslaghen synde, synen geest gaf" binnen Leyden gekomen; hoewel volgens het aangehaalde

Doopboek eerst „in medio ejusdem mensis octobris illi successit R: p: f: philippus a ss: trinitate, hooghwout."

Hij woonde reeds aan het Utrechtsche veer (zie Jaarb. 1847, Meng. bl. 23).

Onder Wilhelmus Boucquet, Pastoor der 1[e] wereldlijke statie aan de Appelmarkt (Bijdragen, dl I. S[t]. 2. bl. 269) heb ik uit zijn Doopboek aangeteekend, dat hij in 1669 wegens zijne ongesteldheid is geassisteerd door de HH. Snel en Philippus van Deventer. Hierop heeft de W.Eerw. Heer J. H. Hofman in zijne „Verloren sprokkels" (Bijdragen, dl I. S[t] 3. bl. 431) voor welke, in zooverre zij op mijne „Aanteekeningen" betrekking hebben, ik hier openlijk mijn' hartelijken dank betuig, eenige levensbijzonderheden van eenen Philippus van Deventer medegedeeld; waaruit ik opmaak, dat deze Philippus een wereldlijke priester was. Vóór de lezing daarvan was ik van meening, dat Philippus van Deventer, die Pastoor Boucquet assisteerde, wel dezelfde kon zijn als Philippus a SS. Trinitate, de pastoor der Nederduitsche Carmelieten, en na de lezing kan ik mij nog maar niet van deze opvatting losmaken en wel om de volgende redenen. Vooreerst staat er in den aangehaalden Catalogus Baptisatorum der Appelmarkts-kerk na 1669 Apr. 25 (indien ik goed lees, want het is zeer slecht geschreven): Reliquis Anni Mensibus Fui valedtudinarius. adjutoribus Tunc diversis RR. quandoq̄ Ampl fo ssano: [? met toestemming van den Amplissimus?] RD: Snellio et Philippo van deventer jn q̄rum catalogo Nia baptisator̄ et cjunctor̄ jnveniri Necesse est" en na 1670: haec postea jnveni sed non perspicue annotata fuerunt Anni 1669 vel 70;" waaruit ik opmaak, dat deze Philippus van Deventer geen wereldlijk priester was zoo als Snellius, voor wiens naam alleen het tot aanwijzing daarvan gebruikelijke R. D. staat, alsmede dat deze Philippus, evenzoowel als R. D. Snellius,

de pastoor der 2e wereldlijke statie van het Utrechtsche veer, er een Catalogus Baptisatorum et Conjunctorum op na hield en dus ook aan het hoofd schijnt gestaan te hebben eener statie te Leyden; hetgeen de W.Eerw. Heer Hofman van zijnen Philippus van Deventer niet zou kunnen beweren: omdat er in dien tijd te Leyden geen andere Philippus aan het hoofd eener statie stond dan onze Philippus a SS. Trinitate. Ten andere woonden beiden Past. Snel en Pater Philippus a SS. Trinitate, hoewel elk afzonderlijk, en de eerste sedert en de laatste tot 1670, aan het Utrechtsche veer, schuins tegenover de Appelmarkts-kerk van Past. Boucquet. Dat onze Philippus nergens anders *van Deventer* genoemd wordt, belet niet, dat hij van *Deventer* afkomstig kan zijn, en dus door Past. Boucquet alzoo genoemd is geworden.

Pater Philippus is, ook volgens het doopboek zijner kerk, overleden den 25 Maart 1670, en hoogstwaarschijnlijk te Oestgeest begraven; want volgens „Burgem̄rs daghboeck: M.” (op de Secretrarie te Leyden aanwezig) is den 27 Maart 1670 betaald voor: „Johannes hoogwout Oestg. 4–0–;” hetzij dat zijn voornaam hier abusivelijk verwisseld is, hetzij dat hij beide namen Johannes en Otgerus gedragen heeft: de W.Eerw. Heer Sarot schrijft: Joannes Philippus a SS. Trinitate.

PETRUS DE HOOR,
INNOCENTIUS A S. ALBERTO.

„a S. Alberto” zoo wordt hij genoemd in het doopboek en niet zooals Past. De Cock (Jaarb. 1847, Meng. bl. 24) waarschijnlijk bij vergissing met een zijner opvolgers schreef: a S. Norberto. Zijn voornaam: Petrus is mij opgegeven door den W.Eerw. Heer Sarot.

„D' Eerw. Paters Carmelieten sammelden langh, nae de doot van Pater Philippus, om eenen” opvolger „te

senden; 't sy," gelijk Past. De Cock zich uitdrukt: „dat se de arme gemeynte niet veel aghtede, 't zy dat se niemant onder henlieden tot dien arbeyd gratigh en vonden, 't zy dat se daartoe niet seer aengesocht en wierden; 't sy om andere redenen." Het gevolg daarvan was de wederoprigting der 2e wereldlijke statie, gelijk later gemeld zal worden.

Doch eindelijk: „Defuncto R: p. philippo in ejus locum successit 7 Septemb̄. 1670 R: P: innocentius a s. alberto, alias de hoor."

„predictus R: p: Innocenties hinc discessit, ac reversus est ad conventum suum 9 octohris 1670." zooals er staat in het doopboek; waarbij ik uit de opgaven van den W.Eerw. Heer Sarot nog kan voegen, dat hij 3 Maart 1686 overleden is.

. . . . SCHOEHAERT,

JOSEPH A S. BARBARA.

Dit zijn de namen van hem, die volgens het doopboek, P. Innocentius op denzelfden dag van zijn vertrek (9 Oct. 1670) opvolgde; zijn doopnaam is mij onbekend.

Hij is, volgens opgave van den W.Eerw. Heer Sarot, meermalen in het klooster prior geweest en stond bekend als een groot redenaar.

De statie der Duitsche Carmelieten was niet zeer gelukkig met hare paters; want volgens hetzelfde doopboek stierf P. Joseph reeds den 28 Nov. van datzelfde jaar 1670. Ik vind mij echter verplicht aan den opgegeven datum te twijfelen; want behalve dat ik in geen der geraadpleegde registers van overledenen omtrent dien datum eenigen naam, die naar Schoehaert zweemde, heb kunnen ontdekken, lees ik daarentegen in het „Burgm̄rs daghboeck M." dat op den 24 Dec. 1670 ontvangen is voor „pr. Scheenhart tot Oestgeest 4–0–". In dezen datum, gesteld

tusschen den 22^{en} en den 26^{en} Dec. kan geene vergissing hebben plaats gehad, en hij is oorspronkelijk; terwijl die van 28 Nov. slechts in afschrift gevonden wordt in een doopboek, volgens den vroeger opgegeven titel, ex variis libellis congregatus. Ik houd het er dus voor, dat Pr. Schoehaert overleden is in het begin der 3^{e} decade van December 1670 en dat hij begraven is te Oegstgeest.

IGNATIUS RUBBENS,
VINCENTIUS FERRERIUS A PASSIONE DOMINI.

Zijn doopnaam is mij opgegeven door den W.Eerw. Heer Sarot; terwijl het overige gedeelte van zijn langen naam in het doopboek gevonden wordt.

Volgens datzelfde doopboek volgde hij Pr. Schoehaert op den 5 Dec. 1670, beginnende te doopen den 16^{en} daaraanvolgende. Hierdoor zou men weder genegen zijn aan te nemen, dat P. Schoehaert werkelijk op den 28 Nov. overleden zou zijn; doch ik houd het voor eenvoudiger te stellen, dat P. Rubbens hier reeds werkzaam geweest is nog tijdens het leven van zijn voorganger, en dat juist de vermelding van de beide opgegeven datums aanleiding heeft gegeven tot de vergissing van den copiïst van het doopboek.

Het spijt mij, dat ik genoodzaakt ben aan dezen copiist nog meer fouten ten laste te leggen; want hij vermeldt, dat P. Rubbens hier overleden is „15 Augusti 1678"; terwijl ik lees in „Burgem̄^{rs} daghboeck: O" onder de „Buytē begraeffenissē" dat op den 13 [staande tusschen 10 en 16] Aug. 1678 betaald is voor „Vincent Rubens 4 : 0". Er staat niet bij, waar hij begraven is; maar zeker is het, dat geen consent tot begraven zal gegeven zijn, vóór dat hij overleden was.

. . . . BUSCA,

CAROLUS A S. JOANNE.

Zijn doopnaam is mij onbekend. Volgens het doopboek werd P. Rubbens na zijn dood opgevolgd door „R: Adm: p: carolus a s: Joanne, alias Busca, qui anno 1682 redivit in provinciam," welk laatste geschiedde, volgens opgave van den W.Eerw. Heer Sarot, den 29 September van dat jaar. Zijn eerste doopeling wordt vermeld: 19 Sept. 1678, zijn laatste: 27 Sept. 1682.

HARMANUS STENIUS,

HARMANUS A S. NORBERTO.

Het doopboek schrijft zijn doopnaam verschillend: Harmanus, Harmannus en Hermanus.

Hij heeft volgens opgave van den W.Eerw. Heer Sarot de betrekkingen vervuld van Novitie-meester, Prior, Definitor-provinciaal en Vicaris-provinciaal van Holland. Hij heeft in 1665 eene Congregatie ingesteld, genoemd Maricolen, in bastaard-taal: Marollen. Deze dragen het kleed der Theresianen met den derden regel van de H. Theresia. Zij geven onderwijs en hebben pensionaten, die zeer beroemd zijn in België. Rome heeft deze Congregatie en hare regels op den 26 Maart 1672 goedgekeurd.

De eerste doopeling van P. Harmanus wordt vermeld den 5 Febr. 1683, zijn laatste 19 Febr. 1686 en hij stierf den 3 Maart van datzelfde jaar. Hierin is geene vergissing, want volgens het „Register van de Persoonen overleden binnen Leyden ende begraven buyten deselve Stadt" is op 6 Maart 1686 betaald voor „hermanus Sthenis" *f* 4.

Ik acht mij gelukkig op vereerend verzoek van den W.Eerw. Heer Sarot hier nog te kunnen invoegen, „dat Melchior a S. Ludovico–Ludovicus de Costere Prieur van Brugge en benoemd als Visitator Generaal van de Kar-

meliten van Holland, in de statie van Leiden overleden is den 16 febr. 1684." Volgens het boven aangehaald Register is er voor den uitvoer van het lijk van „Gerrit Koster tot Oestgeest *f* 4" betaald op 18 Febr. 1684!

PHILIPS BLOCHLANT,

JOANNES A CRUCE.

Hij begon te doopen den 13 Maart 1686 en eindigde daarmede den 3 Sept. van datzelfde jaar; want hij stierf reeds den 5^en^ daaraanvolgende. Hij is te Oegstgeest begraven; want volgens het „Register van de Persoonen overleden binnen Leyden ende begraven buyten deselve Stadt" werd den 7 Sept. 1686 betaald voor den uitvoer van het lijk van: „philps Blocklant tot Oestgeest" *f* 4. „ipsius frater R: d: petrus blochland sacerdos sēcularis post mortem sui dilecti fratris baptisavit" hier eenige kinderen͂ op den 8 Sept. van dat jaar 1686. Deze „R. D. Petrus Blockland presbyter, obiit Ultrajecti 18 Julij" van het jaar 1693, gelijk te zien is in het Haarlemsch Necrologium.

PETRUS PHILIPPUS VAN DER MERSCH,

VINCENTIUS A S. PETRO.

Deze doopnamen zijn mij opgegeven door den W.Eerw. Heer Sarot. In het doopboek teekende hij, den 19 Sept. 1686, „frater vincentius a s. petro alias van der mersch"; doch het vroeger medegedeelde contract met de overige Leydsche priesters, om elkander bij zekere gelegenheid te ondersteunen, heeft hij 21 Aug. 1689 onderteekend met „f. Vincentius vandermersch," gelijk aldaar te zien is. Zonderling is het, dat na zijn overlijden op den 15 Sept. 1689, volgens het „Register van de Persoonen overleden binnen Leyden ende begraven buyten deselve Stadt" op den 17^en^ daaraanvolgende voor den uitvoer van het lijk van „Gerrit vañ Maerssche" naar Oegstgeest be-

taald is *f* 4. Deze Gerrit zal toch wel dezelfde zijn als onze v. d. Mersch?

FRANCISCUS LECOCK,

ALOISIUS A PURIFICATIONE.

De schrijfwijze: Lecock, is mij door den W.Eerw. Heer Sarot opgegeven. Volgens het doopboek was deze „alias coc" uit Brussel afkomstig.

Volgens eene in de kerk. Archieven der parochie-kerk van O. L. V. Hemelvaart te Leyden, Portef. A. afd. a N° 1, zich bevindende „Praefatio" gescheurd uit een „Liber Baptismorum Missionis Gallowallonicæ Leidensis Patrum Carmelitarum Discalceatorum ex Provinciâ Parisiensi, a die 3a octobris, anni 1683" (op den Burgerlijken Stand aldaar aanwezig) en bevattende een overzigt van de geschiedenis dier statie van 29 Junij 1654 tot 25 Febr. 1712, benevens eene vermelding der overige Carmelieten in Nederland omtrent dien tijd, zou P. Aloysius P. Vincentius in de Vlaamsche statie te Leyden opgevolgd zijn omtrent 1689; en volgens het eigen doopboek dezer statie volgde hij hem op den 27 Sept. 1689, en doopte aldaar tot den 18 Dec. 1715, verwisselende het tijdelijke met het eeuwige „anno 1716 in initio Januarii 6."

Volgens het „Register van de Persoonen overleden binnen Leyden ende begraven buyten deselve Stadt" is anno 1716, Jan. 8 consent tot begraven verleend voor het lijk van „franciscus aloewisius Priester tot Oestgeest" waaruit ik tevens opmaak, dat zijn eigen naam geweest is: Franciscus Coc of Lecock, en dat hij te Oegstgeest begraven is.

Het duurde eenige dagen eer zijn opvolger aankwam, zoodat „interea stationem administravit R p angelus vacquam qui erat hage comitis sacellanus oratoris sacrae majestatis imperialis, d: Baronis sinsendorf"; althans hij

doopte hier den 18 en den 19 Jan. 1716. Deze Angelus Vacquam was volgens mededeeling van den W.Eerw. Heer Sarot, die hem Vacquant noemt, insgelijks Carmeliet en naar zijn klooster terug gegaan zijnde is hij te Antwerpen in 1727 overleden.

RAPHAEL VAN SANDE,

RAPHAEL A NATIVITATE DOMINI.

Deze nam bezit van de statie den 20 Jan. 1716, en kort daarop is hij door de Regering daarin bevestigd; want in de „Notulen gehouden op de Kamer van de HH. Burgemeesteren der Stad Leyden van den 27sten Decemb̄ 1715 tot den 30sten Decemb̄ 1720" (voorhanden op de Secretarie aldaar) staat op fol. 10 v'so onder 21 Febr. 1716: „Raphael van Sande ongeschoeide Carmeliet van leuven bij burgemē geadmitteert om dienst te mogen doen in de paepse kerk op den rhijn bij de veste straet."

Lang is hij hier niet gebleven; want den 2 Julij (1717 volgens het doopboek; doch abusivelijk voor) 1718 doopte hij voor 't laatst; waarna hij „ad conventum suum rediit."

ÈGIDIUS DE LETTER,

EGIDIUS A S. MARIA.

In boven aangehaalde notulen leest men op fol° 116, onder 20 Aug. 1718: „Ægidius de Letter, Antwerpenaar Carmeliter Munnik bij burgemē geadmitteert tot Priester in de Catholike kerk op dē nieuwe Rhyn na het Utrechts veer". Door Bijlevelt wordt hij genoemd: Aegidius de Lettere (zie Bijdragen II. bl. 349).

Hij was, volgens mededeeling van den W.Eerw. Heer Sarot, een man van zeer groote bekwaamheid, die langen tijd de betrekking bekleed heeft van Lector in de Philosophie en de Theologie: zijne geschriften in die twee vakken worden nog in de kloosters gebruikt.

Volgens het doopboek is hij overleden den 6 Mey 1728, en uit het „Register van Ontfang van Personen die begraven werde ten behoeve van 't Gemeene landt" (dat wil zeggen: Register van ontvang ten behoeve van 't gemeene land voor het begraven van lijken) blijkt dat op 7 Mey 1728 consent is verleend tot het begraven van „Egidius de Letter. Carmelyt na Voorhout" in de 4e (d. i. laagste) klasse

FERNANDUS HYACINTHUS BORNISIEN,
HYACINTHUS AB ASSUMPTIONE.

Met den eersten naam heeft hij eigenhandig onderteekend de meergemelde verklaring omtrent den eed. Zijn kloosternaam is mij opgegeven door den W.Eerw. Heer Sarot. Hij is de eerste, die na P. Stalpart voorkomt op het lijstje der pastoors dezer statie bij Past. Burgmeijer (Jaarb. 1847. Meng. bl. 44), doch onder den zeer verbasterden naam van: Hiacinthus Boulenge.

Hoewel hij zijnen voorganger onmiddelijk schijnt opgevolgd te zijn (want reeds van 17 April tot 28 Mey 1728 schijnen door hem doopelingen in het doopboek te zijn ingeschreven), zoo heeft hij toch niet lang werkzaam kunnen blijven; want zoo luidt het in datzelfde doopboek: „postquan tribus mensibus stationem administrassem de mandato supremi regiminis civitatis interdicta est mihi licentia ulterius administrandi ullum servitium et clausum est oratorium nostrum . . . . prima augusti 1728, interea neminem baptisavi, neque ullus alius sacerdos aliqua sacramenta administravit".

Niet tegenstaande het meermalen herhaalde verzoek der R. Catholieken, om deze statie weder te openen, was de regering daartoe niet te bewegen, gelijk blijkt uit de volgende resolutie, te vinden in het vroeger reeds aanhaalde „Register van de roomsche priesters" enz.

„de HHn Burgemn ē Regeerds dr stadt Leydē andermael

bij Resumtie delibererende op het v'zoek ē nadere instantie van die van de Roomsch Catholique kerke alhier, ten einde hun gepermitteert mogte zijn om de kerk, staende op dē Nieuwē Rhyn byde Vestestraet en het Utrechtsche veer met een priester zynde een geordendt persoon te voorzien.

Ende in serieuse agtingh nemende, dat na ov'lydė van Aegidius de Letter Antwerpenaer en Carmeliet geadmitteert dē 20 Aug 1718, in de gene kerk geen dienst gedaen was ter zaeke de HH. Burgemē ind[r] tydt wel hebbende willen toestaen, dat na des zelfs ov'lydē dienst inde gem̄e kerk wierdt v'rigt door eē Priester zynde een werelds Heer, edogh hebbende gedetrecteert hun consent te gevē om zulks te laten doen door eē Geordent persoon, Monick offte Jesuit, hetwelk zelfs nader en uytdrukkelyk by het 2[e] Art[l] vanden placate van hun Ed: Gr: Mo: van dato den 21 Sept: 1730: speciael is v'boodē en dat het v'volgens bleek dat de voorzienige in de gemelde kerke alleen van de verboode zinnelykheydt van de kerkmeesteren d[r] Roomsche kerke quam af te hangen, welke door de HH[n]. Burg[n]. Ende tegen de dispositie van hunne praedecesseuren, ende tegen de placatē van den lande, Ende tegen hunne onlangh, na gehoudene deliberatie, gegeven antwoordt niet behoorden te werden ingewilligt.

Temeer omdat de laest in die kerke geadmitteerde Priester daer niet hebbende kunnen bestaen by dis cours was gebleken, de intentie nu te zyn, omme de Roomsche jeugdt van 't platte landt buyten die kant van de Stadt door dien v'zogte geordende persoon, te doen instrueren, 't gunt zeer opzigtelyk zyn, ende met reden aenstoot zoude geven.

Is Goedgevonden ende v'staen inde admissie van een priester in de Gem[e] kerk, in de dispositie van Burger[n] inder tydt, ende het voorschrift van de Placaten van den

lande, ende het laest gegeve antwoordt te blyven in haereren, en v'volgens af te slaen het toelaten van een Geordendt Priester, Monnick Off Jesuit, ende als nogh aen die van de Roomsche kerk toe te laten tot den dienst inde gemelde kerk een geboore onderdaen van den staet der v'eenigde nederlandē, zynde een wereldsheer ter admissie te praesenteeren.

Ende is laestelyk verstaen, dat van de gem̃e Resolutie aentekeningh gehouden zal werdē omme in 't v'volgh te dienen en strekken daer ē zo 't behoordt.

Aldus gedaen en Geresolvt opden 27 Sept: 1745 Ende den 5 Oct daeraenvolgende geresumeert ende gearresteert.

De aenteekeninghen aen Burge. gesuppediteert voor het nemen dezer Resolutie waeren v̄ 21 feb 1716: 20 Aug 18 en 10 January 1719: te vinden Notulboek D: foliis 10 v'so: 96 & 116 respve"

Doch eindelijk, na meer dan 22-jarige weigering, werd aan hun verzoek voldaan door de volgende resolutie:

„Mr. Nicolaas ti Jarck: kerkmeester van de Roomsche kerken aan HH. Burgemeesteren iterative reysen en instantelyk versogt hebbende, dat zekere Roomsche kerk staende op t uytregtse veer en in de twintig Jaaren gesloote zynde geweest, wederom geopent, en aldaar door ferdinandus Hyacinthus Bournisien van de Order der Carmeliters mogte dienstgedaen worden, zynde, deselve persoon welke voort sluyten van de gemelde kerk reeds tot dien dienst was gequalificeert; hebben Heren Burgemeesteren" [tusschen de regels staat: except Burg. Alensoon] „met kennisse van Mr Iohan van der marck OZ: hooft. officier deser stede na voorgaande deliberatie goetgevonden het gemelde versoek te accordeeren, mits dat de gemelde ferdinandus Hyacinthus Bournisien alvorens op nieuws dienst te doen sal moeten compareeren voor hun Ed Gr. Agtb. om te doen de verklaaring en te onderteken de belofte vervat in het 3de en

6de Art[l] van 't placaat van hun Ed: Gr. Mog: in dato den 21 September 1730
is wyders ten selve dage ferdinandus, Hyacinthus Bournisien gecompareert, en de belofte op syn priesterlyk woort gedaan hebbende is by hem tselve ondertekent. gelyk te sien is hiervooren agter het formulier fol 8.

Actum den 2 January 1751."

De onderteekening heeft echter niet op denzelfden dag plaats gehad, zooals in bovenstaand stuk vermeld wordt, maar „gelyk te sien is hiervooren agter het formulier fol 8" „opden 5 January 1750" [doch lees: 1751] en eerst den volgenden dag is de kerk weder geopend, gelijk hij zelf getuigt in het doopboek met deze woorden: „oratorium nostrum denuo de consensu regiminis apertum est 6 Januarii in festo Epiphaniæ: ego quoq. admissus sum 5 January 1751"

Dewijl dit en al het voorgaande in het doopboek en niet verder dan tot den 7 Maart 1764 met een en dezelfde hand geschreven is, kan men daaruit opmaken, dat het P. Bornisien is, die het „ex variis libellis" heeft zamengesteld.

Wegens ziekelijkheid kreeg hij den 19 Dec. 1761 zijnen opvolger tot assistent; doch hij is eerst overleden in het begin van April 1764: en wel, gelijk blijkt uit de opgave van den W.Eerw. Heer Sarot, den 4 April. In het „Register van de Persoonen overleden binnen Leyden ende begraven buyten dezelve Stadt" staat, dat op 4 April 1764 voor het begraven van het lijk van „Ferdinandus Hyachintus Bournisien van 't Utrechtse Veer na Voorhout" betaald is *f* 4, en in het „Register van Ontfang van Personen die Begraven werde ten behoeve van 't Gemeene landt" staat, dat op dien datum betaald is voor het begraven van „d'Heer Fernandus Hyachintus Bornisien, en ongetrouwt na Voorhout" *f* 12. Dat hij ongetrouwt was, staat er bij,

omdat de getrouwden slechts *f* 6 betaalden aan „'t Gemeene landt," n. l. wanneer zij gelijk „d' Heer" Bornisien in de 3e klasse begraven werden en niet, gelijk zijn voorganger „Egidius de Letter," in de 4e.

GULIELMUS ERNESTUS D'HOOGHE,

ERNESTUS A S. AMANDO.

Beide namen zijn mij aldus opgegeven door den W.Eerw. Heer Sarot. Alleen met „Ernestus D'hooghe" heeft hij „de voorschreeve verklaring gedaan op den 19e Decemb 1761" als „adsistent by den priester Bornisie," gelijk boven verhaald. Past. Burgmeijer schrijft: de Hooghe.

Hij was, volgens het „Register der R. Priesters" „geboore te Gent."

Na het overlijden van zijn voorganger heeft hij ten tweeden male „de voorschr verklaring gedaan op den 13 Aprl 1764". Door zijne indispositie buyten staat den dienst waar te nemen werd hem den 26 Sept. 1769 door de Regering der stad Leyden vergund, dat Ph. Plankaert „als tweede Heer den dienst in" de Bakkersteegs-kerk mogt waarnemen.

Volgens opgave van den W.Eerw. Heer Sarot is hij den 4 Febr. 1774 naar het klooster terug gekeerd.

PHILIPPUS PLANCKAERT,

VENCESLAUS A S. JOANNA.

Met den eersten naam, waarbij hij ook bekend is in het doopboek (Past. Burgmeijer schrijft: Plankaart) heeft hij „de voorschreeve verklaring gedaan op den 26e September 1769," toen hij zijn voorganger kwam assisteren. Bij zijn kloosternaam wordt hij aangehaald in den vroeger medegedeelden staat van den „Hollandiae Archipresbyteratus". Dat beide namen tot denzelfden persoon behooren, wordt bevestigd door den W.Eerw. Heer Sarot, bij wien het portret van P. Plankaart nog aanwezig is.

Volgens het „Register der R. Priesters" was hij geboortig van Cortrijk.

De W.Eerw. Heer Sarot deelt mij omtrent hem het volgende mede. Hij werd pastoor den 19 Maart 1774; hij was een man van buitengewone bekwaamheid; hij is lector geweest in de Philosophie en in de Theologie; hij heeft vele manuscripta nagelaten: zooals controversen over de H. Schrift. Toen de pauselijke Nuntius C. Brancadoro zijne inspectie-reis door Holland maakte, is deze in gesprek geweest met P. Wenceslaus, en van zijne reis in Brussel terug gekeerd, sprak hij veel over P. Wenceslaus en zeide: jnveni in hollandia Missionarium, hominem profunde doctum, en deze man was onze P. Wenceslaus Karmeliet.

Hij stierf te Leyden den 9 Mey 1809, volgens den W.Eerw. Heer Sarot in den ouderdom van 73 jaren en begraven te Oegstgeest.

In zijn tijd bedroeg het aantal communicanten van de statie der Nederduitsche Carmelieten alhier 600.

JUDOCUS FRANCISCUS VAN VOOREN,
LUDOVICUS A CONCEPTIONE.

Zijn kloosternaam is mij opgegeven door den W.Eerw, Heer Sarot, die er nog dit bijvoegt: hij is geboren te Oostwinkel in Westvlaanderen, gestorven in den ouderdom van ruim 81 jaar en begraven te Oegstgeest. Volgens zijn bidprentje (dat Jodocus Franciscus spelt) is hij „Overleden binnen Leyden, den 27 Februarij 1825, in den ouderdom van ruim 80 jaren, en begraven den 3. Maart op het R. C. Kerkhof te Oegstgeest."

DOMINICUS VICTOR TANGHE,
DESIDERIUS A S. CAROLO.

Beide namen zijn mij aldus opgegeven door den W.Eerw.

Heer Sarot. Past. Burgmeijer en de Necrologus schrijven: Tangen.

Hij is, volgens mededeeling van eerstgenoemde, geboren te Watou in Vlaanderen, aangekomen te Leyden den 16 Dec. 1825 en (in overeenstemming met de beide anderen) aldaar gestorven den 20 Junij 1826 in den ouderdom van 27 jaar. „Men mag van hem zeggen, dat hij als Martelaar gestorven is, want hij is op eene zachte wijze vermoord geweest." De treurige geschiedenis daarvan behoudt Z.W.Eerw. zich voor ten zijnen tijde in zijn geschiedkundig werk, waarvan ik vroeger gesproken heb, uitvoerig mede te deelen.

THEODORUS DIONISIUS THEOPHILUS DODEL,

. . . .

Volgens opgave van den W.Eerw. Heer Sarot, was zijn doopnaam: Theodorus Dionysius Dodel en zijn Franciscaner-kloosternaam: Theophilus Dodel van Leyden.

Op de achterzijde van zijn bidprentje (op welks voorzijde zijn afbeeldsel „in doodstrijd" door J. P. Berghaus n. d. Nat. get. $18\frac{24}{\text{III}}51$ & lith:) staat het volgende:

„Geboren te Leyden . . . . den 5 September 1783;
Aangenomen in het klooster der EE. PP. Minderbroeders te Warendorf prov. Munster . . in 1802;
Aldaar de H. Geloften afgelegd . . . . . . „ 1803;
Tot Priester gewijd te Osnabruck den 7 Februarij 1807;
Als Nederlander den Duitschen bodem en zijn Klooster ontzegd door de wereldlijke magt en tot Adsistent bij de EE. PP. Minderbroeders te Leyden aangesteld . . . . , ... in 1812;
Door zijn' Eerw. Overste terug geroepen en als Vicarius Coadjutor geplaatst te Schlehausen. in 1815;
In deze hoedanigheid verplaatst naar Belm . . „ 1822;
„ „ „ „ „ Glansdorp „ 1823;

Pastoor benoemd in de St. Josephs-kerk te Leyden
d. 7 Oct. 1826;
Door den Hoog Eerw. Overste te Rome opgenomen
in de Voorregten der Carmelieten-orde d. 27 Julij 1847;
Rustend Pastoor . . . . „ 25 Sept. 1849;
Overleden te Leyden. . . . . . . „ 25 Maart 1851;
Begraven in het Priestergraf aldaar. „ 29 Maart 1851."

Hieruit blijkt dus, dat de opgave van Past. Burgmeijer (Jaarb. 1852, bl. 110) als zou „T. T. Dodel, Oud-Pastoor, 26 Maart" overleden zijn, één dag te laat is. Ook blijkt er uit, dat hij 67 jaar oud geworden is, gelijk op het consent-biljet tot begraven staat, en niet 68, zooals er staat op de „Naamlijst der Eerw. Heeren Geestelijken op het R. C. Kerkhof te Leyden, bijgezet" hangende in de vergaderkamer der commissie voor gemelde begraafplaats.

THEOPHILIS FIDELIS FRANCISCUS SAROT,

IGNATIUS A S. ALOYSIO GONZAGA.

Behalve beide bovenstaande namen is mij door Z.W. Eerw. nog het volgende omtrent zichzelven schriftelijk medegedeeld; waarvoor ik andermaal mijnen opregten dank betuig.

Z.W.Eerw. is geboren den 1 Febr. 1809 te Poperinghe in West-Vlaanderen, toenmaals tot Frankrijk behoorende, Carmeliet geworden den 25 Meij 1830 te Turin, Priester gewijd in de Basiliek van den H. Joannes van Lateranen te Rome door Z. E. Cardinaal Placidus Zurla, Vicaris-Generaal van Z. H. Paus Gregorius XVI in het eerste jaar van zijn Pausschap, tot Lector der Dogmatieke Theologie benoemd in het Seminarie van den H. Pancratius extra portam Romanam door decreet van de H. Congregatie de propaganda fide van den 7 Maart 1835, tot coadjutor en opvolger benoemd van Pater Dodel in de St. Josephs-

kerk te Leyden den 20 Febr. 1840, tot Pastoor aldaar benoemd den 26 Sept. 1849 door Monsgr. C. Belgrado Vice-Superior der Hollandsche zending, tot Deservitor der parochie van O. L. V. Onbevlekte Ontvangenis te Soeterwoude, Hooge Rhijndijk, door Monsgr. van Vree, Bisschop van Haarlem, den 14 Maart 1855 aangesteld en sedert 9 Junij 1862 Pastoor aldaar.

Intusschen was de statie der Nederduitsche Carmelieten aan het Utrechtsche veer te Leyden bij besluit van gemelden Bisschop van Haarlem, dd. Sassenheim 21 Nov. 1856, opgeheven.

(Wordt vervolgd.)

ALBERTUS DE GRUYTER.

Mense Martio 1711 destinavit illustrissimus Dominus Nuntius ad Missionem *de Helder* in extremis Hollandiae borealis finibus sitam et a Refractario actu possessam V. P. ALBERTUM DE GRUYTER, qui cum semel iterumque in vicinia divina fecisset, captus est et Hagam Comitis abductus, unde post aliquot hebdomadarum detentionem dimissus est soluto lytro 632 florenorum. Idem Pater ab eodem Nuntio missus *Harderwicam*, inde similiter a Dominis de magistratu jussus est discedere. (M.S. *Relatus compendiosa* etc.)

ALBERTUS DE GRUYTER behoorde tot de orde der Minderbroeders. Hij is lector der „Theologia moralis et controversiarum" geweest te Weert (April 1701—Mei 1704), Erkelens (Apr. 1704–Sept. 1705), Diest (Sept. 1705—Mei 1707), Heinsbergen (Mei 1707—Mei 1710), Sint-Truiden (Mei 1710—Maart 1711), Hasselt (Sept. 1714—Mei 1716), vervolgens te Mechelen.

Weert.

F. NIEUWENHUIZEN,
Ord. S Francisci.

HET APOSTOLISCH-VICARISSCHAP

VAN

JOANNES VAN BIJLEVELT.

(Vervolg van blz. 339 Deel II).

V.

Bij den aanvang van het jaar 1721 scheen de Katholieke Kerk in ons Vaderland eene betere toekomst te gemoet te gaan. Niet alleen mogten de Katholieken zich in meerdere verdraagzaamheid en vrijgevigheid van de zijde der Regeringen verheugen, — 't geen den Apostolischen Vicaris op 20 Februarij 1721 naar Rome deed schrijven dat ze betrekkelijk als in een gouden eeuw leefden, — maar bovendien kwam er zelfs eenige hoop opdagen dat er een einde zoude komen aan de noodlottige scheuring, die grootste ramp van de Hollandsche missie. Het gerucht liep namelijk dat de Jansenisten naar toenadering en verzoening met Rome verlangden. Ze zouden nu zelven begrepen hebben door Quesnel c. s. om den tuin geleid te zijn en, hunne onderlinge oneenigheden moede, zich aan het wettig kerkelijk gezag willen onderwerpen. Bepaaldelijk wist men dat de Jansenistische Pastoor *Timmer* te Rotterdam, in wiens kerk het beruchte Appel van de Bul Unigenitus den 9 Mei 1719 met heiligschendende plegtigheid was geteekend, benevens nog vele andere wederspannige geestelijken zich wilden bekeeren. Slechts één bezwaar zou hen nog teruggehouden hebben, te weten: van geene gebeden en kerkelijke Diensten te mogen doen voor hunne overledene gemeentenaren, wien ze vroeger in de

scheuring de laatste HH. Sacramenten hadden toegediend. Bovendien, zoo ging al verder de spraak, wenschten ze een nieuwen Apostolischen Vicaris voor te stellen, die zoowel aan den Paus als aan de Staten welgevallig zijn zoude. Dalennoort, de ons reeds bekende Jansenistische Pastoor van den Haag, strooide rond dat de last van het Provicarisschap Steenhoven te zwaar begon te vallen; zelfs zoude hij het reeds hebben nedergelegd. Men hoorde dan ook niet meer van hem. De nieuwe Vicaris, dien ze voorgaven te willen doen aanstellen, was niemand anders dan de Aartspriester van Zuid-Holland J. van Beaumont, die ons reeds als een goed en ijverig katholiek priester en zelfs bevriend met Hoynck en v. Bijlevelt bekend is. Al die gunstige geruchten waren zóó algemeen, en schenen zóó gegrond dat de Vicaris v. B. den 28 Februarij 1721 er met opgetogene vreugde over schreef aan de Propaganda. — Bijna elken dag, schrijft hij, daagt er nieuwe hoop dat de refractarii, onderling verdeeld als ze zijn, zich aan de H. Roomsche Kerk en den Paus zullen onderwerpen [1]).

Het duurde evenwel niet lang of al die schoone verwachtingen bleken, helaas, geheel ijdel te wezen. Het was niet anders dan listig comedie-spel om de eenvoudigen te verschalken en te doen gelooven dat ze 't goed met den Paus en de Kerk meenden. Wel mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat bij sommigen inderdaad de wensch opkwam naar hereeniging en verzoening met Rome; die echter aanstonds bleek niet ernstig gemeend te zijn, zoodra 't er op aankwam zich eenvoudig en onvoorwaardelijk aan de Pauselijke constituties te onderwerpen. Liever wilden ze sterven, verklaarde later een van hen

---

1) „Singulis ferme diebus", zoo lezen we in gemeld schrijven aan de Propaganda, „nova spes effulget ut refractarii inter semetipsos discordes ac divisi, sese subjiciant S. Romanae Ecclesiae et Sanctitati suae."

aan v. B. zelven, dan de Bul Unigenitus onderteekenen. Reeds den 19 April 1721 schreef de Vicaris aan Hoynck: „ik vreeze dat de Jansenisten haer hoorens wederom „sullen opsteken en het is niet uyt te drucken wat ondeu„gende rymties uytkomen van den overleden Paus" (Clemens XI was den 19 Maart te voren gestorven). Den 19 September daaraanvolgende berigtte de Vicaris aan den Prefect der Propaganda Kardinaal Sacripante, dat al die toestel van bekeering slechts huichelarij bleek te zijn, zooals men te Rome ook reeds vermoed had. Men kende ze dáár te goed om een oogenblik aan de opregtheid hunner bekeering te gelooven [1]).

Toch blijkt het uit een brief van Pater de Glabbais, Prefect van de Missiën der Paters Franciscanen en Pastoor van de Moses en Aaron's kerk te Amsterdam dd. 13 Januarij 1721, dat vele leeken zich van het Jansenismus bekeerden. Hij was daarom vooral verheugd dat de Burgemeesters ietwat gemakkelijker werden in het toelaten

1) Het schrijven van den Vicaris aan den Kardinaal Prefect luidde aldus: „De nostris factiosis, Eminentissime Domine, sit venia dicto, verum est, quod Eminentissimus Senatus arbitratus fuit, quandoquidem praetensi Capitulares Ultrajectenses (Harlemenses namque rite sentire ac S. Sedis dicto audientes omnes esse, Eminentiis Vestris saepe explicui) nil aliud nisi umbram quamdam reconciliationis, qua oculis imperitorum illudant, eosque in pertinacia corroborent, hac simulatione officii captant ac venantur; quum interim eorum intentio iniqua et prava certissime esse videatur: cujus rei nuper, Ultrajecti dum versabar, argumentum minime obscurum vidi. Accessit ad me quidam de factiosis presbyteris, cui nomen Godefridus Akkoij; is inter alia, nescio qua mente sciscitans, quodnam medium maxime opportunum videretur foederis ineundi? Respondi, id non adeo longe conquirendum esse, sed penes semetipsos inveniri facile posse, et unicum censeri, videlicet, ut judicii sui pertinaciam inflecterent, et quam deberent supremo Ecclesiae Capiti obedientiam reverentiamque praestarent, illius sese constitutionibus pleno mentis assensu submittendo. Tum ille ore temerario se potius morituros ait, quam Formularium et Constitutionem *Unigenitus* subsignaturos. Tam est pertinax ejus generis hominum voluntas. Igitur ex ungue leonem."

van kapellaans in de saeculiere staties; anders toch zoude voor de Paters de arbeid te zwaar zijn geworden, wijl velen van de gemeenten der Jansenisten tot inkeer kwamen en zich tot de gehoorzame Katholieke priesters begaven [1]).

Den 4n Julij van datzelfde jaar zond de Vicaris aan de Propaganda zijn tweede uitgebreid jaarlijksch verslag, *Memoriale* door hem genaamd, over den toestand der missie en het voornaamste wat sedert de indiening van zijn eerste Memoriale in Julij 1720, was voorgevallen. Veel van hetgeen daarin voorkomt hebben we vroeger reeds vermeld; wat het bovendien nog merkwaardigs behelst, gaan we hier mededeelen. In de provincie Vriesland had de Vicaris eenige nieuwe staties door splitsing van reeds bestaande, die veel te uitgestrekt waren, opgerigt en elk een eigen pastoor gegeven. In het District Twente had hij visitatie gehouden en mogt zich in de schoonste vruchten daarvan verheugen. Hoogelijk prijst hij de pastoors van Twente, als voorbeelden voor de geloovigen, bewonderd zelfs door de vijanden der Kerk. Nergens was, naar getuigenis van den Aartspriester, eenige de minste oneenigheid. Ook genoten de Katholieken aldaar volle vrijheid in het uitoefenen hunner godsdienst en waren ze nu ontheven van den zwaren last, waaronder ze vroeger gebukt gingen, om voor elk kind dat Roomsch gedoopt werd *f* 25 aan den Drost te betalen.

Van Overijssel schrijft hij, dat ook daar volle vrede en vrijheid van godsdienst is; zelfs waren de Jesuieten en andere Regulieren weder in hunne bediening hersteld.

1) Hij schreef aldus: „Interim faciliores effecti sunt magnifici DD. nostri consules in admittendis capellanis de clero saeculari Dnis Missionariis, et gaudemus vel maxime, quia oneri ferendo nos Regulares non sufficimus, dum ex refractariorum communitatibus ad meliorem frugem redeunt multi et veniunt ad morigeros. Sit in aeternum benedictus Deus et moveat aliorum obdurata corda."

Tot dit Aartsprieterschap behoorden twee eilanden in de Zuiderzee gelegen, met name Ens en Emeloort [1]), die onder het bestuur stonden van den tijdelijk regerenden burgemeester van Amsterdam. De Vicaris had daar zekeren Joannes Sobben, neef en vroeger kapellaan van den Aartspriester van Overijssel en Salland Ophuys, tot pastoor aangesteld. Deze man nu had aanstonds de gemeente dermate voor zich ingenomen dat het plan werd opgevat eene kerk en pastorie voor hem te bouwen. Alles deed de beste vruchten van zijn pastorelen arbeid verwachten, toen hij, nog slechts weinige weken werkzaam, ongelukkig op 't onvoorziens uit zijne gemeente werd verdreven. De zonderlinge aanleiding daartoe was, dat de gereformeerden een nieuwen predikant hadden bekomen, die hun niet aanstond, en hunne ontevredenheid daarover zóó ver ging dat ze verklaarden liever naar den Roomschen pastoor te willen gaan dan zulk een hun opgedrongen predikant aan te nemen. De predikanten werden daardoor in woede ontstoken en weldra moest de jonge pastoor het eiland ruimen. Toch hoopte de Vicaris, zoodra de gemoederen tot bedaren zouden zijn gekomen, weder een ander pastoor in zijne plaats te kunnen aanstellen.

Na vervolgens de beste getuigenis te hebben gegeven van den toestand der godsdienst en het gedrag der geestelijken in Gelderland en Utrecht, en overgaande tot het Aartspriesterschap van Rhijnland, zegt hij dat zich dáár ophoudt de beruchte Cornelius Steenhoven, vroeger kweekeling van de Propaganda te Rome, dien de gewaande Kanunniken van Utrecht aan de Katholieken als Provicaris

1) Later maakten deze twee eilanden te zamen het thans ontruimde eiland Schokland uit, waarvan Ens zuidelijk en Emmeloord (Emeloort) het noordelijk gedeelte vormde. Wegens de ontruiming van dat eiland ingevolge de wet van 16 December 1858, is de tot dan toe bestaande parochie Ens en Emmeloord bij Aartsbisschoppelijk besluit van 1 October 1859 opgeheven.

wilden opdringen door middel van een bevel der Staten van Holland. Reeds hadden ze bij sommige Magistraten, Burgemeesters en Bailluwen weten te bewerken dat deze van de nieuw benoemde pastoors eenen aanstellingsbrief of benoeming van Steenhoven vorderden, alvorens hen te admitteren. Maar wat de partij ook in 't werk stelde bij de Staten van Holland, ze hadden tot dusverre nog niets kunnen verkrijgen, daar hun altijd geantwoord werd dat het den Paus alleen toekwam een Apostolisch Vicaris aan te stellen. Sedert dit antwoord bekend werd, waren de Burgemeesters en andere Magistraten niet meer zoo streng om van de katholieke priesters aanstellingsbrieven van Steenhoven te vorderen. Ook was toen aan van Bijlevelt geen katholiek priester bekend die zich verlaagd had van Steenhoven zulk een bewijs van aanstelling te verzoeken. Het ergerlijk voorval met Pastoor de Jager en den Aartspriester van Amstelland G. van Wijckersloot dat we reeds vroeger (bladz. 324 deel II) bespraken, had eerst in September plaats, alzoo een paar maanden na het indienen van het verslag of Memoriale van den Vicaris, waarvan we hier den voornamen inhoud mededeelen.

In Amsterdam was ook eene verbetering van den toestand zigtbaar. De Pastoor van Duifjeskerk (S. Willibrordus binnen de vesten) Marquis was in 1720 overleden; dan wijl de Magistraat toen eene aanstelling van Steenhoven vorderde, kon geen geestelijke in die kerk worden aangesteld; ze bleef dus gesloten. Nu echter was het den Vicaris gelukt een Pastoor te kunnen benoemen, met name Joannes Schouwen, een ijverig en zeer goed gezind priester, van wien we later meer te spreken zullen hebben, vermits hij van 1724 af voortdurend in drukke briefwisseling was met Hoynck; zijne brieven aan H. die wij voor 't grootste gedeelte bezitten, behelzen veel merkwaardigs omtrent den toestand en de gebeurtenissen van die dagen.

Deze Schouwen nu was zonder eenig voorbehoud door de burgemeesters geadmitteerd; dit was ook geschied met eenige kapellaans of Coadjutors, wat ook de Jansenisten daartegen in 't werk stelden. Zelfs de Regulieren ondervonden toegevendheid, of, zooals men het liever noemde, conniventie, hetgeen den Vicaris deed hopen dat ook de Paters Jesuieten te Amsterdam die zich reeds in het openbaar vertoonden, met der tijd wel weder tot de bediening in hunne kerken zouden toegelaten worden. In Haarlem waren ze reeds geadmitteerd en in hunne vroegere standplaatsen hersteld. Hetzelfde kon de Vicaris ook van andere Districten getuigen, uitgezonderd enkele plaatsen als Doesburg, Dokkum enz., zoo als we vroeger reeds vermeld hebben (bladz. 310 Deel II). [1]).

---

1) Een en ander wat we hierboven uit het gemelde Memoriale aanstipten, vinden we aldus letterlijk in het voor ons liggend afschrift:

„In Tubantia Pastores meis monitis adhuc vigilantiores facti sunt, oves eorum sic in fide et pietate praecesserunt ut caeteris sint exemplo et adversariis admirationi; nullaeque hic locorum, quandoquidem Archipresbytero fides habenda est, dissensiones vel levissimae uspiam fuerunt. Utuntur plena religionis exercendae libertate, exempti gravissimo illo onere, quo olim premebantur, quum pro singulis infantibus baptizandis viginti quinque florenos Hollandicos Drossardo solvere tenerentur.

„In Archipresbyteratu Transisulaniae nulla est persecutio, sed plena pax et religionis libertas. Patres Societatis Jesu restituti sunt sicut et caeteri Religiosi. Verum jacent in hisce finibus duae insulae in mari meridionali Ens et Emeloort nuncupatae, quarum dominium temporaneum est penes consulem Amstelodamensem pro tempore existentem. Post obitum Pastoris miseram Dnum Joannem Sobben adm. Rdi Dni Joannis Ophuys cognatum ac sacellanum ad insulas illas curandas; isque id modo apud communitatem effecerat, ut domum sibi et oratorium aedificandum curarent; sed (invidente sathana id credo factum esse) accidit, ut, mortuo id temporis ministro acatholico, alius in locum antecedentis designaretur, quem communitas acatholica admittere detrectavit, cumque urgeretur, ait malle se ad pastorem catholicum transfugere quam hunc sibi obstrusum recipere: quare animi ministrorum acatholicorum ita sunt exacerbati ut hic paucorum hebdomadum pastor qui adeo feliciter rem fuerat auspicatus, inde recedere coactus sit, qui jam sine omni molestia, prudentia Archipresbyteri, pastoratum in Steen-

In een brief van 1 Julij schreef de Vicaris aan Hoynck dat hij weder verlof had verkregen om te Utrecht te komen, van waar hij ten gevolge der vroeger besproken zaak van de Paltz sedert Februarij 1720 verbannen was. Hij was voornemens daarheen te gaan, na zijne visitatie in Vriesland en Groningen, waar in geen dertig jaren een Apostolische Vicaris geweest was.

Eenige dagen na het inzenden van zijn bovengemeld verslag naar Rome, schreef hij op nieuw aan de Propaganda over een stout bestaan der Jansenisten. Ter gelegenheid namelijk van de benoeming van den nieuwen Paus Innocentius XIII zett'en ze het plan op om, niet alleen een

---

wijk et Steenwijkerwolt obtinuit. Brevi tamen aequioribus moderatorum civitatis Amstelodamensis animis alium in istis insulis substitui curabo.

„Sub Archipresbyteratu Rhenolandiae habitat famosus ille refractarius Cornelius Steenoven, quondam alumnus de propaganda, quem pretensi Capitulares Romano-Catholicis Provicarium, per mandata Ordinum Hollandiae obtrudere voluerunt, jamque apud aliquos Praetores, Consules et Baillivios effecerant, ut a novis pastoribus litteras patentales per Steenovium datas exigerent, priusquam eos admitterent aut tolerare vellent. Verum quidquid refractarii moliti sint apud Ordines Hollandiae generales, nihil hucusque efficere valuerunt, cum semper iis responsum est, quod sit Pontificis Romani Vicarium constituere; quo divulgato, in reliquum tempus nec Praetores, nec Consules, nec alii ejus generis ita accurate a novis pastoribus exegerunt ut Steenovium Provicarium agnoscerent; neque scio, quemquam usque in hanc diem romanum ac morigerum, qui ad ejusmodi conditionem iniquam descenderit.

„In civitate Amstelodamensi cessantibus difficultatibus, in locum defuncti Dni Marquis sustuli [substitui ?] Dnm Joannem Schouwen, qui jam absque omni clausula (quum antea contrarium solemne fuerit) a Consulibus et Praetore, uti ipse suis literis docet, admissus est. Eadem indulgentia varios sacellanos seu coadjutores Moderatores civitatis admiserunt, nequicquam reluctantibus factiosis nostris. Similem Religiosi indulgentiam (sive ut ipsi malunt, conniventiam) experiuntur; quod spem mihi facit, fore ut Patres Soc. J. (qui quidem Amstelodami etiam publice versantur) lapsu temporis suis in oratoriis rursus permittantur sacra operari.

„De Archipresbyteratu Harlemensi seu Kennemariae nihil dicendum venit, quam Patres Soc. J. in civitatem esse receptos et in statum pristinum vendicatos; interque Pastores et Missionarios optime convenire."

brief van gelukwensching aan den nieuw verkoren Paus te schrijven, maar zelfs iemand van de hunnen naar Rome af te vaardigen ten einde met Z. H. in persoon over hunne zaak te handelen. Bovendien hadden zij in hunne kerken openlijk het Jubilé van den nieuwen Paus afgekondigd, er tevens bijvoegende dat nu hunne zaak op het punt stond geschikt te worden en ze daarom ook spoedig het Jubilé uit Rome te wachten waren. De Vicaris achtte zich verpligt de Propaganda bij tijds hiervan in te lichten. In Holland, schrijft hij, maakte het veel opspraak en opschudding; daar hunne onbeschaamde logens bij het eenvoudig volk geloof vonden [1]). In zijn brief van 11 Julij aan Hoynck lezen wij: „Soo soo ontfange ik tijdinge van „Amsterdam dat de Heeren Krijs, Donckerts cum sociis" [Jansenistische pastoors in Amsterdam] „hebben afgekon„dicht, dat zij vereenigt zijn met den nieuwen Paus en „het Jubilé hebben ontfangen en ten eerste sullen afkon„digen. Dit zijn nieuwe loopjes om het volck gaende te „maken." Ook schreef pater de Glabbais pastoor te Amsterdam den 18n daaraanvolgende, dat ze overal uitstrooiden de Jubilé-Bul uit Frankrijk ontvangen te hebben. Ze gingen hunne gemeenten reeds voorbereiden om aan het Jubilé deelachtig te worden.

1) In gemelden brief dd. 4 July 1721 schreef de Vicaris aldus: „Postquam Memoriale meum Bruxellas miseram, mihi relatum est, refractarios nostros Literas ad Sanctitatem suam dare velle, et aliquem ex albo suorum ad causam suam agitandam ad Urbem deputare. Et hodie ad me perfertur, eosdem nostrae gentis factiosos Dominica proxime effluxa suis in oratoriis publicasse instans Jubileum, quod, rebus ae controversiis suis jam prope ad finem deductis, a Sede Apostolica ad se proxime expeditum iri dixerunt. Hac re novos per Hollandiam tumultus concitaverunt. Et licet hanc rem a vero abludere mihi exploratissimum sit, nec illos umquam similem facultatem, me inscio, impetraturos credam, nihilominus hujusmodi figmentis imperitum vulgus circumducunt et commovent. Haec ad Emas Paternitates vestras perscribenda existimavi, propterea quod haec in Urbe nota esse oportere censui."

Intusschen had de Internuntius Spinelli de Bul van het Jubilé reeds uit Rome voor de Katholieken van Holland ontvangen en meldde dit aan den Vicaris. Deze echter begreep in die zaak met de uiterste voorzigtigheid te werk te moeten gaan, vooral in de provincie Holland. Daar buiten was zooveel zwarigheid niet. Na rijp beraad met zijne Aartspriesters besloot de Vicaris de noodige exemplaren van de Bul te laten drukken en aan de geestelijken rond te zenden, doch zonder eenig schrijven of Mandement van zijnentwege er bij. Alleen zoude hij onder aan het exemplaar schrijven en onderteekenen: „Supradictum Jubileum incipit Dominica prima Septembris et durabit usque ad Dominicam tertiam ejusdem mensis inclusive 1721." — Zóó hadden ook wel vroegere Vicarii Apostolici gedaan; doch de exemplaren voor Holland bestemd, zouden niet door hem maar door den Internuntius onderteekend worden. Ook zouden de pastoors de Bul zelve niet van den preekstoel aflezen, maar slechts den inhoud aan de geloovigen mededeelen. Alles was nu op dien voet geregeld, en de Internuntius reeds op het punt de Bul af te zenden, toen op 't onverwachts de Hollandsche gezant te Brussel met name Pesters bij den Internuntius kwam en hem vroeg of hij de Bul reeds had afgezonden en wel aan *alle* priesters zonder uitzondering. Het verlangen toch van de Staten-Generaal was, voegde hij er bij, dat geene uitzondering gemaakt werd. Blijkbaar hadden de Jansenisten ouder gewoonte hunne toevlugt tot de wereldlijke magt genomen. In 1708 waren ze door Bussy, toenmaals Nuntius te Keulen, uitgesloten geweest van het Jubilé van 1706. Met allen grond voorziende dat ze nu ook niets anders te wachten hadden en met al hunne grootspraak niet alleen beschaamd zouden staan voor hunne misleide gemeenten, maar waarschijnlijk velen hunner aanhangers verliezen, spanden ze alles in om

door bemoeijing van de Staten, ware het mogelijk, deel in het Jubilé te erlangen. Spinelli raadpleegde Hoynck, die hem aanraadde den gezant Pesters aan het verstand te brengen, dat de gunst van het Jubilé alleen kon zijn voor gehoorzame kinderen der Kerk en niet voor weerspannigen, die den Paus niet als hoofd en oppersten leeraar der Kerk erkenden. Bestond er in 1708 reden om hen uit te sluiten, hoeveel te meer nu ze sedert dien tijd hun oproerig verzet niet alleen halstarrig hadden volgehouden, maar door zoovele en herhaalde handelingen, waaronder vooral hun openlijk appel van de Bul Unigetus in 1719, verergerd en verdubbeld; zoodat aan het verlangen der Staten onmogelijk zou kunnen voldaan worden. Overigens achtte H. het in deze omstandigheden beter met het Jubilé niet voort te gaan, maar eerst Rome te raadplegen. De Internuntius volgde dezen raad en kort daarop ontving de Vicaris een schrijven van den Kardinaal d'Alsace, die zich te Rome bevond, waarbij hem berigt werd dat de Paus het Jubilé tot betere tijden had uitgesteld. De Internuntius had zelfs een schrijven van den Secretaris van de Staten van Holland ontvangen, houdende verzoek dat het Jubilé tot later mogte uitgesteld worden.

Waarschijnlijk hebben de geloovigen dit Jubilé van Innocentius XIII niet kunnen verdienen; althans we vinden van geen Jubilé meer gerept vóór het jaar 1724, toen het Jubilé voor de verkiezing van Paus Benedictus XIII met groote vrucht door de Katholieken van Holland is gevierd geworden, zooals we later zullen zien. De Vicaris was er ook mede tevreden dat het Jubilé werd uitgesteld; maar hij had nog hoop dat het in stilte aan de geloovigen zou kunnen medegedeeld worden, even als in 1708 in de stad Utrecht geschied was, waar de magistraat aan de priesters verboden had het Jubilé af te kondigen: „toen gebruyckte men dezen middel," schrijft

hij „in 't uytgaen van de kercken seyden die aen de „deuren stonden en stoelsetters dat het deze veertien „dagen volle aflaet soude syn etc."

Te Amsterdam was inmiddels eenige verbetering gekomen in den toestand der Katholieken. De regerende burgemeester Trip had aan pater de Glabbais op diens verzoek vrijgevig toegestaan dat hij voor het Portionkelfeest weder als te voren priesters van elders kon uitnoodigen om hem naar gewoonte het feest te helpen vieren; „zoodat," schreef genoemde pater aan Hoynck „de droef„heid van verleden jaar in vreugde verkeerd is." Den 28 Augustus deelde diezelfde de Gl. aan H. het berigt mede dat de burgemeester Pancras, de groote bewerker van den druk der Katholieken van Amsterdam, overleden was, waarover natuurlijk de Jansenisten in zak en asch zaten, wijl Steenhoven, wiens neef hij was, nu veel kans verloren had zich als Vicaris door de Staten erkend te zien.

Weldra ontving v. Bijlevelt een zeer vleijend schrijven uit Rome van den Kardinaal Prefect der Propaganda dd. 16 Augustus 1721 als voorloopig antwoord op zijn verslag van Julij daar te voren. Blijkens dien brief was men ook reeds van elders te Rome onderrigt dat de gewaande kanunniken van Utrecht en Haarlem voornemens waren den nieuw verkozen Paus geluk te wenschen, maar met het heimelijk doel om op die wijze eenig schriftelijk antwoord uit te lokken, waarin zij, ware het dan ook maar zijdelings door de titulatuur, onder welke die brief aan hen zou gerigt worden, hunne kapittels erkend mogten zien. Zij hadden echter geen gevolg geven aan hun voornemen om iemand naar Rome af te vaardigen; er was alleen een brief aangekomen, van die van Utrecht. Men was natuurlijk besloten die onbeantwoord te laten [1]).

---

1) Zie hier wat we letterlijk in dien brief, welken we in het oorspron-

We zagen reeds (bladz. 322 en volgg. Deel II) dat de Aartspriester van Amstelland G. van Wijckersloot werkelijk zijn zoogenaamd kapittel van Haarlem, even als dat van Utrecht gedaan had, een brief aan den Paus had willen doen zenden, maar op sterk afraden van den Internuntius daarvan had afgezien. Uit gemelden brief van den Prefect der Propaganda blijkt hoe men te Rome over de kapittels dacht en hoe zelfs het kapittel van Haarlem op één lijn gesteld werd met dat van Utrecht.

Toen de Vicaris zijne visitaties in Vriesland, Groningen, Drenthe, Salland en Utrecht had volbragt, gaf hij den 5 September 1721 daar een uitvoerig verslag van aan de Propaganda. Dat verslag was zeer gunstig: overal had hij de zaken in de beste orde bevonden; de geestelijken vol ijver

---

kelijke voor ons hebben, lezen: „Adm. Rev. Dne: A Dno Abbate S. Joannis Baptistae nuper Internuntio Bruxellensi [Vincentius Santini tot in 1721 Internuntius te Brussel en in Julij van dat jaar Nuntius te Keulen benoemd en door Spinelli te Brussel opgevolgd] excepit haec Congregatio omnia documenta, quae integrum statum istarum Missionum, curae ac sollicitudini Dominationis Tuae commissarum respiciunt, et plenam relationem eorum omnium, quae in eisdem pro ulteriori Catholicae Fidei propagatione et ad majus Divini cultus incrementum laudabiliter operaris. Haec in proxima congregatione Emnis hisce Patribus aperientur, deferendis exinde relationibus eisdem ad SSmos Sanctitatis suae pedes una cum epistola Dominationis Tuae, qua de ejus ad summum Pontificiae Dignitatis fastigium assumptione apprime gratularis. Nec dubito, quin sicuti haec S. Congregatio, ita et Sanctitas Sua hujuscemodi notitias singulari gaudio et maxima tuae diligentiae ac fervoris approbatione sit exceptura. Aliunde etiam huc praecucurrerat monitum de eo quod praetensi Capitulares Arlhemii [Harlemi] et Ultrajecti sub emendicato colore Sanctitati Suae de ejus ad summi Pontificatus apicem assumptione gratulationis officia praestolandi, [praestandi?] sed potius, vero non minus ac perverso fine, ut ea occasione aliquam responsoriam epistolam, in qua sub ejusdem epistolae intitulatione praetensorum Capitulorum qualificationem artificiose reportare satagerent. Usque adeo tamen nemo eorum comparuit, et cum per ordinariam consueti cursoris viam alia quidem epistola praefatae gratulationis obsequia prae se ferens solius Ultrajectensis Capituli nomine pervenerit, nullum eidem praestari responsum fuit judicatum."

en zeer bekwaam; kerk, pastorie enz. net, in Vriesland zelfs schoon en rijk „polita, ampla, jucunda et magnifica". In Salland was alles wel meer armoedig, maar de geestelijkheid was daar bijzonder geleerd, vol ijver en van een heilig leven. Tot zijn groot genoegen vond hij bijna overal den kleinen cathechismus, welken Rome had goedgekeurd, in gebruik. Op de eilanden van de Zuiderzee Ens en Emeloort, waarover hij vroeger reeds geschreven had (zie hierboven bladz. 203), had hij nu wegens het overlijden van den regerenden burgemeester van Amsterdam Pancras, die den katholieken zeer vijandig was, weder een pastoor kunnen aanstellen. Ook had hij gepoogd in eenige plaatsen van Drenthe, in Steenwijk, Vollenhoven en omstreken de katholieken te doen ontheffen van den drukkenden last om voor elk kind dat katholiek gedoopt werd *ƒ* 25 aan den Drost te betalen. Hierin echter slaagde hij slechts gedeeltelijk. Naar men hem later berigtte zoude die hatelijke belasting slechts voor 't kleinste gedeelte — maar dan ook voor altijd — verminderd worden. In Utrecht was de Regering uiterst welwillend. Niet alleen gaven de Staten dier provincie en de burgemeesters der stad hem alle vrijheid om overal visitatie te houden; maar ze beloofden hem zelfs hun best te zullen doen dat zijn banvonnis zou worden opgeheven of althans daarin oogluiking „conniventie" gebruikt zou worden. De dood van den Amsterdamschen burgemeester Pancras en de benoeming van den Heer Ackersloot, (insgelijks een grooten vriend en begunstiger der Jansenisten) tot lid van den den Hoogen Raad, die alzoo geen stem meer had in de Staten van Holland, deden den Vicaris goeden moed opvatten dat zijn banvonnis nog wel eens zou worden opgeheven. Die hoop echter heeft hij niet vervuld mogen zien. Jansenisten had hij buiten de provincie Utrecht nergens gevonden, uitgezonderd de twee

gebroeders Meyndaarts te Leeuwarden, wier kleine gemeente nog met den dag verminderde. Vooral roemt hij de hartelijke ontvangst die hem overal te beurt viel, zoo van leeken als geestelijken, bijzonder in Vriesland, waar ze hem als een engel uit den Hemel ontvingen. Ook hadden ze dáár in geen achttien jaren een Apostolischen Vicaris gezien [1]).

---

1) Het voornaamste uit dat verslag van 5 September 1721 laten wij hier volgen:

„Neminem refractarium hac tota Provincia (Frisia) est reperire nisi duos in civitate Leowardiensi fratres Meyndaarts male ordinatos, et intrusos, habentes pusillam atque indies singulos deficientem communitatem. Ab omnibus Frisiae nedum sacerdotibus, sed et membris communitatum incredibili humanitate ac beniguitate fui susceptus, et Angeli instar, ut ita dicam, de coelo lapsi cultus ac honoratus, quippe qui jam annos octo et viginti Vicarii Apostolici conspectu et visitatione caruissent. Tandem notandum puto, quod oratoria, domos Pastorum ac Missionariorum, hortos, pomaria, et reliquam supellectilem tum sacram tum profanam, sic tersa, polita, ampla, jucunda et magnifica compererim ut nescio quid stuporis haec coram intuens senserim; redditus tamen aliquibus locis ob temporum penuriam mediocres tantummodo sunt. At, in quo rei cardo vertitur, libero omnino religionis exercitio gaudent. Animadvertens socii communis ope persaepe Pastores indigere, sacerdotem annis et robore florentem illuc propediem destinandum constitui.

„Festo S. Jacobi Apostoli Leowardia, Groeningam discessimus, atque sub tectum adm Rdi Dni Gerardi van den Bergh tractuum istorum Archipresbyteri concessimus, cujus oratorium reliquaque quae perlustrare oporteret, quum introspexissem, adii per dies singulos oratoria aliorum pastorum ac Missionariorum, et haec et alia omnia prout congruit decenter constituta inveni. Catechismum introduxi, sancti amoris foedera inter dissidentes sancivi, ad unionem Christianam mutuamque concordiam omnes quantum potui ardentissime hortatus sum.

„Per incommoda difficultatesque viarum sacerdotes singulos invisere non licuit, ideoque pastores rurales ad me accersitos, ad eos in officio retinendos rerumque divinarum studium illis inspirandum congrua monita et consilia dedi.

„Verumtamen in pago Sapmeer, ubi novum pastorem novissime constitui, propriâ personâ fui. Est istius pastoratus amplitudo maxima sic ut per Missionem quaquaversus patet, aequalis nusquam inveniatur. Nihilo tamen minus omnia rite ordinata, et pastorem hominem zelosum atque ut ita loquar, Apostolicum, inveni; cui in vinea tam immensa coöperatorem, ut

De Propaganda beantwoordde de verslagen, die de Vicaris tot dusverre gezonden had, in een goedkeurend schrijven van den 10 Januarij 1722, waarin hij hoogelijk geprezen wordt over zijn ijver en onder dankzegging aan God die hem zoo zigtbaar sterkte en ondersteunde, het vertrouwen wordt geuit dat de Propaganda voortdurend al meer en meer bewijzen zal erlangen van zijnen ijver voor de belangen der Katholieken in dezen uitgestrekten wijngaard des Heeren. Bij dat zelfde schrijven ontving de Vicaris, op zijn verzoek, doch slechts voor een jaar de volmagt om voor twintig Hollandsche studenten dimissorialen af te geven voor de HH. wijdingen *titulo Missionis*, met de vermaning er bij dat hij een voorzigtig gebruik van die volmagt moest maken en niet dan in hoogen nood zóó veel

---

minus moleste habeat, adjungendum curabo. Est in hoc ipso pago quod mirere, scilicet, quod et Mennonistae ibidem habeant quatuordecim diversas diversae sectae synagogas, Lutherani et Calvinistae singuli binas, et Catholicorum unum sit hos inter oratorium. Ea sunt, Emmi ac Revmi Domini quae de provincia Groeningana dicenda occurrunt: nam nemo hic factiosus reperitur.

„Groeningâ per Drenthiam redux Zwollos, primum in civitate, deinde per satrapiam Zallandiae scrutinium institui: verum nec oratoria, nec vasa sacra nec utensilia tam ibidem munda nitidaque inveni, quemadmodum in Frisia sed stabula pleraque ac tuguria, in quibus divina peragantur, deprehendi. Pastores tamen et Missionarios doctos, rerum suarum satagentes, vigilantes ac vitam propemodum solitariam viventes comperi, qui, me viso, est incredibile dictu, quantum fuerint gavisi, quantaque me humanitate susceperint, et suam tenuitatem nedum indigentias ostenderint. Verbo eos et re quantum mihi facultatis fuit, sum consolatus, eis ob oculos ponens exempla praepositorum nostrorum qui nobis locuti sunt Verbum Dei, et exitum eorum. Hisce partibus sex dies moratus, cuncta sedulo perlustravi, et, quatenus spiritualia spectentur, optimum rerum ordinem ac statum perspexi.

„Pro insulis maris Meridionalis (Ens en Emeloort) novum pastorem nuncupavi, quae res, veluti magnopere confido, felicem sortietur eventum, consule Amstelodamensium Pancras penes quem dominatio super insulas istas resedit, jampridem e numero vivorum deturbato.

„Hac mea in visitatione simul conatus fui Catholicos in Drenthia, Steenwykia, Vollenhovia et circumviciuis locis gravissimo ab onere eximere:

dimissorialen moest afgeven. Dit ziet waarschijnlijk nog op eene klagt van Zacharias de Metz die Coadjutor was van den Apostolischen Vicaris de la Torre en in den brief, kort voor zijn overlijden aan Paus Alexander VII den 1 Julij 1661 geschreven (den 13n dierzelfde maand overleed hij) klaagde dat tot groot onheil der missie de Vicarii Apostolici dikwijls op de onbetamelijkste wijze werden lastig gevallen en als gedwongen om velen tot priester te wijden, die 't volstrekt niet verdienden. Met het oog op die klagt maakte in 1662 de Propaganda bezwaar het verzoek van den Vicaris Neercassel in te willigen om honderd priesters titulo Missionis te mogen wijden [1]);

---

tenentur quiqui ibi locorum, dum eorum infantes salutaribus undis abluuntur, 25 florenos monetae Hollandiae Drossardo solvere, quam mulctam ut penitus abrogarem, omnem movi lapidem: ast perfertur ad me camdem minore parte tantum, in perpetuum tamen imminutum iri. His locis ne levissima quidem refractariorum vestigia deprehenduntur.

„Arnhemium redux aliquot dierum intervallo requievi, rebusque aliis in Provinciis dispositis, consensu Ordinum et Consulum Ultrajectensium eam civitatem ac Provinciam quoque lustravi, omniaque oratoria pastorum et Missionariorum inveni quam nitide ornata et utensilia cuncta divinis rebus accommodata; praeterea catechismum parvum manibus omnium teri, ac juventuti explanari, divino favore aspirante, usquequaque animadverti, ita ut gaudium quantum maximum ceperim, Deoque gratias egerim.

„Intra hanc Provinciam decem et octo dies sum versatus, quotidie in negotiis ac sermonibus consilio atque ope Archipresbyteri Dni Martini van Hees usus. Hac pariter occasione a Moderatoribus istius Provinciae obtinui non modo ut pace illorum, quum collibitum mihi fuerit, redire ac visitare sub dominio eorumdem sine cujusquam maleficio valeam, sed mihi receperunt [promiserunt?] etiam sese pro sua virili adnixuros esse, ut sententia qua in Curia Hollandiae confixus existo, aut refigatur, aut certe mihi conniveatur. Et sane spes minus nunc dubia mihi affulget priscae immunitatis potiundi, quoniam e vivis cessit consul Amstelodamensium Pancras acerrimus Romano Catholicorum adversarius, et alter factiosorum fautor Dns Ackerslotius ad supremum Concilium adscitus, jus sententias inter Ordines Hollandiae dicendi amiserit, quibus veluti geminae basi factio haec nitebatur."

1) De hierop betrekkelijke stukken kan men vinden in het werk van Hoynck van Papendrecht: „Historia Ecclesiae Utrajectinae" in de Appendix Monumentorum XXXIV, XXXV, LVII, LVIII, LIX en LX.

en 't zal waarschijnlijk dezelfde reden geweest zijn die, ook nog onder het bestuur van den Vicaris van Bijlevelt, de Propaganda niet dan met omzigtigheid en vrij beperkt de gemelde volmagt deed geven [1]).

De eerstvolgende *relatio status* of verslag over den toestand der Hollandsche missie werd door den Vicaris in Julij 1722 opgezonden. Deze liep over een geheel jaar, namelijk van 4 Julij 1721 tot 30 Junij 1722. Over het algemeen was ook dit verslag gunstig; maar de provincie Holland en bijzonder de stad Amsterdam maakte eene ongelukkige uitzondering. Vooreerst toch meldt de Vicaris aan de Propaganda, dat de paters Jesuieten wederom in een veel ongunstiger toestand zijn gebragt, dan ze in den laatsten tijd waren; en zulks ten gevolge van eene onvoorzigtigheid en onberaden ijver van zekeren pater Matthieu [2]) kapellaan bij den Franschen Ambassadeur te 's Hage, (later de Franciscaner statie aan den Boschkant, thans parochiekerk van S. Antonius). Die man had zonder zijne overheid te raadplegen, een request bij de Staten van Holland ingediend, waarin hij verzocht dat ook hem in den Haag wederom mogt toegestaan worden zijne kerk voor de geloovigen open te stellen en in 't openbaar de kerkelijke bedieningen waar te nemen, even als overal in andere steden van Holland de paters Jesuieten weder openlijk in bediening waren. De Staten van Holland over

---

1) Zoo toch lezen we in den voor ons liggenden brief van de Propaganda: R. haec Dominationi Emsmi Patres vigore praesentium clementissime annuente Sanctitate sua, facultatem, uno tantum anno durante, et deinceps pro opportunitate prorogandam largiuntur expediendi literas dimissoriales viginti Batavis juvenibus, quarum virtute ad Sacros etiam Presbyteratus Ordines titulo Missionum promoveri valeant. Attamen hac facultate, Sacra te Congregatio admonet ut pro tua perspecta prudentia caute utaris neque ad integrum praefatum numerum pervenias, nisi omnimoda necessitate coactus."

2) Somtijds vinden we dien pater Matthews, ook Wilhelmus Mattheus of Matteeuws genoemd; v. B. noemt hem in zijn Latijnsch Memoriale Matthjeux.

die „ongehoorde stoutheid, *audita incredibili audacia*" van de Jesuieten uitermate verbolgen, gaven terstond aan den Fiskaal-generaal in last om ijverig nasporingen te doen of ergens iemand van die paters openlijk kerkelijke dienst deed; maar, zoo voegt de Vicaris er bij, hij vond niemand, daar de paters, door de plaatselijke Magistraten zelven gewaarschuwd waren om zich bij tijds schuil te houden. Toch bleef dat bevel een voortdurend gevaar, en daarom oordeelden de Magistraten, die op de meeste plaatsen verdraagzamer jegens de Jesuieten schenen geworden te zijn, dat het in het belang der paters zelven, zoowel als in hun eigen belang noodzakelijk was hun eenigen tijd de openbare kerkelijke dienst te ontzeggen; waarvan het gevolg was dat ze nu slechts in stilte dienst konden doen. De Vicaris wil wel gelooven dat pater Matthieu uit welgemeenden ijver voor de Societeit zóó gehandeld heeft, maar noemt dien ijver toch zeer onvoorzigtig en ontijdig, vooral wijl hij, naar men zegt, zulks zonder voorkennis van zijne overheden gedaan had [1]).

---

1) Zie hier wat we daaromtrent lezen in het verslag of Memoriale loopende van 4 Julij 1721 tot 30 Junij 1722:

Sub idem tempus [in 't laatst van 1721] Patres de Societate Jesu in Hollandia Missionarii in deteriorem quam ante conditionem praecipitati sunt ratione cujusdam libelli supplicis a Patre Matthjeux ejusdem societatis Hagae Comitis apud Oratorem Galliae Capellano, in Comitiis Ordinum Hollandiae ad impetrandam instituti sui Hagae Comitis reserationem, imprudenter oblati, ut sibi nimirum (cum in aliis Hollandiae civitatibus exercitium divinum ab ejusdem societatis Patribus palam iterum peragi constaret) id quoque Hagae Comitis permitteretur. Qua Patrum Societatis Jesu audita incredibili audacia Ordines Hollandiae vehementer offensi sunt et Fisco generali mox dederunt in mandatis, ut sedulo investigaret num quisquam illorum Patrum divina publice perageret. At nullum invenit, cum dicti Patres a suis respective Magistratibus de hac Ordinum investigatione fuissent praemoniti. Non caret tamen haec Fisco generali data commissio assiduo periculo, cum eam quovis tempore pro libitu suo executioni mandare queat. Et hinc Magistratus ipsi (quorum animi plerisque in locis circa dictae societatis Patres mitigari videbantur) suae ac illorum utilitati consulentes divina illis exercitia interdicere

In een brief van v. B. dd. 2 Januarij 1722 lezen we nog ten aanzien van deze nieuwe maatregelen der Regering tegen de Jesuieten, het volgende: „Pater de Chams (hun overste) schrijft mij: aangaande dat de courant heeft geschreven, het is waer dat er een nieuwe ordre aan de officieren is gesonden van de Staaten van Holland om te ondersoecken, ofter in de steden van Holland iemant van de onse sigh ophoud en publiecken dienst doet, alsoo der een request van de Jansenisten is ingegeven datter in verscheyde Steeden van Holland wederom vande onse publiecken dienst gedaen wort." Daarop gaat v. B. aldus voort: „van Amsterdam is mij geschreven dat den Bailluw van Amstelland eenige priesters bij sig heeft geroepen en sommige versocht te tykenen dat se noch voor de Jesuiten noch voor haer leer sijn. Aan mijnh[r] Abbekerck tot Bullewijck pastoor heeft hij vier dingen voorgestelt, maar dewelke dien heer heeft geweygert te beantwoorden en oc tot noch toe niet heeft willen openbaren, waer op den Bailluw hem seyde dat indien hij die vier dingen niet wilde doen, wel hooger ordre soude komen die hem soude doen vertrecken." Den 24 Februarij schreef v. B. dat die pastoor plotseling overleden was en wel, naar berigt werd, van schrik over dit voorgevallene met den Bailluw.

Volgens het door v. B. medegedeeld schrijven van pater de Chams zouden dan alweder de Jansenisten er de hand in gehad hebben. In een volgend schrijven van 9 Januarij zegt v. B.: „Ik hoor tot noch toe niet dat buyten den Bailluw van Amstelland iemant de citatien gedaan

---

coacti sunt; adeo ut nihil, nisi privatim exercere iis usque modo permissum sit. Crediderim quidem Emsmi PP. patrem Matthjeux bono pro societate sua zelo libellum hunc Ordinibus obtulisse, at zelo non minus imprudenti quam importuno, maxime cum sine praescitu superiorum suorum id fecisse dicatur.

heeft en gelijk heer Schouwen (pastoor van Duifjeskerk te Amsterdam) mij schrijft, soude die van Amstelland de priesters laten onderteykenen hebben dat se geen Jesuieten sijn of communicatie met haar houden." Verders geeft hij de schuld van deze handelwijze der Staten aan het meergemeld request van pater Matthieu, en voegt er bij: „ik soude dencken dat die pater Matthieu sulcx hebben geraeden, hem bedroogen hebben. Echter, soo worde ik uyt Holland bericht dat de saeck geen last sal leyden; want de magistraeten aenstonts de paters hebben gewaerschouwt dat se wat stil souden sitten tot dat de fiscaal syn visitatie soude gedaen hebben en dat se niet behoefden te vertrecken en soo er iemand naer quam vraegen, seggen dat se er niet sijn. Dit hebben de heeren van Hoorn bij de pater door een stadsboode al laten doen en als de boode tot antwoort kreeg de pastoor er niet was, seyde hij dat het wel was en geen verdere commissie hadde. 't Sal grooter gerucht maken als de saeck in sijn selven sal uytkomen."

De Aartspriester van Beaumont, die pastoor te Stompwijk was, schrijft later dat den 5[e] January zijn Bailluw hem ook gevraagd heeft, of er in het district van Rhijnland geen paters Jesuieten of andere geordende geestelijken waren. Diezelfde Bailluw verzekerde hem bovendien, dat de Staten in de eerstkomende vergadering een besluit zouden nemen tegen alle reguliere priesters. Overigens schreef hij dit alles toe aan het request van pater Matthieu, maar tevens ook aan het werken der Jansenisten. Wie weet of meergenoemde pater door een listig bedrog, zooals v. B. eenigermate in de boven aangehaalde woorden schijnt aan te duiden, zich, zonder iets kwaads te vermoeden, niet heeft laten gebruiken om met zijn request dat van de Jansenisten te helpen ter uitlokking van eene nieuwe vervolging tegen de Jesuieten.

In het gemeld verslag aan de Propaganda evenwel spreekt de Vicaris alleen over het request van den Pater, niet over dat van de Jansenisten. Misschien was hij toen van dit laatste nog niet volkomen zeker. Uit latere brieven van den Aartspriester v. Beaumont blijkt, dat de Fiskaal van Zuid Holland zijn best deed, om van stad tot stad de Jesuieten op te sporen; ja zelfs in eene school te Delft met dat doel was gekomen en „niet vindende hetgeene dat soght daar soude geseyt hebben dat hij nu van de Magistraet toestemminge hadt om derwaart te komen, sonder eenige kennis te geven soo menighmael als dat hem beliefde." Hiermede nogtans schijnt de zaak te zijn afgeloopen; ten minste we vernemen verder niets meer van die Jesuieten-jagt, zoodat ze ditmaal met den schrik schijnen te zijn vrij gekomen. Van meer en erger gevolgen was het besluit der Regering van Amsterdam, waarover de Vicaris verder in zijn laatst gemeld verslag van Julij 1722 spreekt.

Nergens in de geheele provincie Holland, zoo schrijft hij, werd de erkenning van Steenhoven, het hoofd der Jansenisten, door de Magistraten gevorderd om eene opengevallen statie in bezit te kunnen nemen, dan alleen in de stad Amsterdam. Niettegenstaande door het overlijden van den burgemeester Pancras dáár wel eenige verbetering voor de Katholieken was opgedaagd, bleef men toch op aandrang der Refractarii nog altijd vasthouden aan het ten vorigen jare door de vier burgemeesters genomen besluit: van geen priester tot eene openstaande statie toe te laten zoo hij niet voorzien was van eene zending van Steenhoven; en hoe ook de Katholieken, leeken zoowel als geestelijken, menigmaal hadden aangetoond dat de Roomsch-Katholieken zulk eene zending niet mogten aannemen of erkennen, — 't mogt niet baten. Dit was dan ook de oorzaak dat de statie van den katholieken

pastoor Jacobus van den Bergh, toen kortelings overleden, in handen gevallen was van den Jansenist Gislenus Priem. Deze Priem was kapellaan van den Jansenistischen pastoor Krijs, die hem, met begunstiging der magistraat daar had weten in te dringen. Alle pogingen welke de Vicaris ook aanwendde om er een katholiek priester aan te stellen, stuitt'en af op het noodlottig besluit van het vorderen eener zending van Steenhoven; waarbij nog kwam dat het kerkgebouw eigendom was van een Jansenist. v. B. kon ook niets meer doen dan, zooals hij later zelf schreef, de goede katholieke gemeente voor „dien wolf" waarschuwen. Waarschijnlijk zal het wel grootendeels aan die waarschuwingen en vermaningen zijn toe te schrijven, dat die statie spoedig te niet gegaan is. Volgens Batavia Sacra stond de kerk op het Singel — wáár op 't Singel wordt niet gezegd; maar in Wagenaar's Beschrijving van Amsterdam (Deel III Boek III bl. 215) wordt die kerk niet gevonden onder de zeven Jansenistenkerken, die hij opnoemt als toen (ten jare 1765) aanwezig. Ook was ze reeds onder v. B. de minste statie van Amsterdam en met grooten schuldenlast bezwaard, zooals hij zelf in zijn verslag te kennen geeft. Verder verhaalt v. B. hoe na het overlijden van den Augustijnen pater Baart, pastoor van de kerk de Posthoorn (thans O. L. V. onbevlekt ontvangenis) en diens voorloopigen opvolger pater Vlaming, nog geen nieuwe pater van die orde tot pastoor is kunnen aangesteld worden; waartoe echter de Internuntius, de Provinciaal der Augustijnen pater Tax, de Aartspriester van Wijckersloot en hij Vicaris zelf al het mogelijke zullen aanwenden. Wegens de welwillende stemming van den toen regerenden burgemeester Bambeeck jegens pater Munnickhoven, pastoor der Augustijnenkerk de Ster, had v. B. nog wel hoop dat weder een pater zou toegelaten worden: 't geen

echter niet geschied is. Hierop laat hij in hetzelfde verslag volgen wat we hierboven reeds vermeld hebben van de vragen, die door sommige Bailluwen aan de pastoors in 't begin van dit jaar 1722 gedaan zijn, hetgeen de Vicaris hier uitdrukkelijk toeschrijft aan den listigen toeleg der Jansenisten. Het waren vooral de Jansenistische pastoors te Amsterdam, Krijs, Donckers en Ahuys, die alles in het werk stelden om hunne factie uit te breiden en niet ophielden de Staten van Holland met hunne aanzoeken lastig te vallen. Zij schaamden zich niet, zooals hij schrijft, openlijk op den preekstoel in vermetelen overmoed tegen het Formulier van Alexander VII, de Bul *Unigenitus*, den Paus en andere hooge kerkelijke overheden op de ergerlijkste wijze uit te varen; ofschoon ze er eigenlijk meer nadeel voor hunne partij van ondervonden dan voordeel. Buiten Amsterdam evenwel werd gelukkig geene erkenning van Steenhoven gevorderd, niet eens in de stad Leiden, waar hij zelf woonde [1]).

1) Hier laten we letterlijk volgen wat wij omtrent het hierboven medegedeelde in het verslag of Memoriale lezen: „In tota Hollandiae Provincia non nisi in una civitate Amstelodamensi agnitio Steenovii rebellium nostrorum antesignani, ad obtinendas vacantes stationes a consulibus exigitur, resolutioni a quatuor ibidem consulibus anno praeterito ad instantias refractariorum factae, qua nullum ad vacantes stationes sacerdotem, nisi Steenovii missione munitum admittere decreverunt, firmissime adhaerentibus. Quod licet, sine piaculo Romano-Catholicis licitum non esse, saepe tam laici quam sacerdotes Romano-Catholici ostenderint, oleum tamen et operam hactenus perdiderunt. Hinc statio Jacobi van den Bergh pastoris Romano-Catholici non ita pridem defuncti, prolapsa est in manus Gisleni Priem refractarii male ordinati; cujus communitas tamen iteratis hortatoriis meis inducta pro maxima parte sese ad morigerorum oratoria recepit, nullum cum rebelli illo homine volens habere commercium. Interim ego non praetermisi aliquos insignes sacerdotes ad hanc stationem nominare, quorum unus admissionem a Magistratu sine agnitione Steenovii impetrare non valens, gratias egit; alter sine hac agnitione forsitan admittendus (cum haec statio sit omnium minima in civitate Amstelodamensi, plurimumque aere alieno gravata et pro aedibus ac oratorio locandis proprietario, qui refractarius est, sexcenti floreni quotannis solvendi sint) amplecti noluit; adeo ut, non ob-

De aanleiding tot dien ongelukkigen toestand te Amsterdam was vooral eene preek, die de kapellaan van den Aartspriester van Wijckersloot, met name Grasper, tegen de Jansenisten had gehouden. Van het Jansenismus bekeerd en vol ijver voor de Kerk, had hij in zijne eerste preek te Amsterdam vol vuur gesproken over de gehoorzaamheid aan het wettig kerkelijk gezag verschuldigd; tot groote stichting en voldoening van de goede Katholieken, maar ook tot niet mindere verbittering en ergernis der Jansenisten. Deze zonnen aanstonds op weerwraak en wisten het door hunnen invloed bij de Regering zoo ver te brengen dat Grasper in zijne bediening geschorst werd; en een vormelijk besluit door de burgemeesters

---

stantibus Dni Internuntii Bruxellensis, Dni Wyckerslotii meisque quibuscumque conatibus, statio haec perdita videatur. Obiit in eadem civitate Amstelodamensi calamitoso hoc tempore Pater Baart ord. S. Augustini in statione Cornuana Missionarius et provisionaliter Patri Vlaming ejusdem ordinis in oratorio defuncti peragere ad instantiam patris Mueninckshoven qui magno apud consulem Bambeeck habetur loco, permissum erat. Sed aspera, ut ajunt, sors multis est comitata malis, siquidem et iste non magno temporis intervallo, e vita ereptus est. De successore illius hactenus nil certi constitutum videtur. Verum Dns Internuntius Bruxellensis, ego, D. Wyckerslotius et Pater Tax ordinis S. Augustini Provincialis omnem lapidem moturi sunt quatenus alter ejusdem instituti missionarius ibidem surrogetur; idque vel ideo cum majori boni successus spe, quod dictus Dns Consul Patri Muenincxhovio valde propensus, sit modo consulum praesidens.

„Ut hujus anni initium Bailluvii aliqui a pastoribus subscriptionem, num essent Jesuitae, doctrinae aut sententiis illorum adhaerentes, extorserunt, quod tamen fraudulento refractariorum ingenio invectum nullam sequelam habuit. Horum aliqui nominatim Krijs, Donckers et Ahuys nullius ad factionem suam promovendam laboris pertaesi et inopportunis suis apud Ordines Hollandiae sollicitationibus indefessi, e suggestu etiam publice contra Formulare Alexandrinum, Bullam Unigenitus, summum Pontificem, aliosque supremos Ecclesiae Rectores, suo ore temerario fulmina evibrare non erubescunt, licet plus detrimenti quam lucri hinc sibi enasci non raro experti sint.

„In reliquis Hollandiae locis non tanti valet refractariorum authoritas et ne vel in ipso Lugduno-Batavorum oppido ubi sedem suam fixit Steenovius, agnitionis ejus ratio habetur."

werd vastgesteld van niemand tot de geestelijke bediening in Amsterdam toe te laten die geen zending van Steenhoven kon vertoonen. De Aartspriester van Wijckersloot zelf zou, — doch we vinden dit slechts als een gerucht vermeld, — met *f* 1500 of volgens eene andere lezing met *f* 600 boete gestraft zijn, omdat hij zijn kapellaan Grasper nog dienst had laten doen. Deze nu werd voorloopig pastoor te Bullewijk, waar hij geadmitteerd werd, in afwachting dat hij later wederom in Amsterdam mogt toegelaten worden. Gemeld besluit der Regering gaf toen aanleiding tot de noodlottige en ergerlijke handelwijze van dienzelfden Aartspriester, ten opzigte van de aanstelling van zijn vriend de Jager tot pastoor aan de Beerenbijt, waarvan we vroeger breedvoerig gesproken hebben (zie bladz. 324 en volgg. Deel II). De ernstige en welverdiende berisping en bestraffing die beiden zich door hunne zijdelingsche erkenning van Steenhoven op den hals hadden gehaald, hadden dit gelukkig gevolg, dat niemand er meer aan dacht om ook maar in 't minste S. te erkennen. Van Wijckersloot zelf schreef den 22 Maart 1722 aan Hoynck: „wees verzekert Amplissime Domine, dat ik liever op de preekstoel of voor den autaer sal sterven, als mijn direct of indirect van de magt van Steenhoven sal bedienen om een hulp te verwerven." Van tijd tot tijd evenwel zag men eene ietwat betere stemming bij de burgemeesters. Zoo schreef v. B. den 31 July 1722 aan Hoynck: „H^r^ van Wijkersloot schrijft mij dat hij van burgemeesters verlof heeft om een hulp te hebben, sonder van Steenhoven te melden. Dit is een goed teeken. Ja hij voegt er bij dat in de naeste vergadering gehandelt soude worden om de Jansenisten eens hartelijck te seggen dat sy haer moeten schicken en dat die onlusten lang genoegh geduert hebben." Met dat al bleef het eenmaal genomen besluit gehandhaafd. De Jansenistische pastoor Krijs wist

altijd de burgemeesters tegen de Katholieken op te stoken en stijfde hen voortdurend in het vasthouden aan het noodlottig besluit. Eerst in 1723, gelijk we later zullen zien, nam de zaak een gunstiger wending.

Een van de ongelukkige gevolgen van het meergemeld besluit was, dat de kerk de Posthoorn, waarover v. B. in zijn laatstgemeld verslag naar Rome geschreven had, ruim een jaar lang gesloten bleef, wijl men zonder zending van Steenhoven geen pastoor aldaar wilde toelaten. De genoemde Krijs was de voorname bewerker daarvan, 't geen het volk zeer tegen hem verbitterde. v B. schreef daaromtrent den 20 Maart 1722 „onse sollicitatiën worden seer sterck voortgeset en die van het fransche pad [de welbekende volksnaam van eene buurt nabij de toenmalige Posthoornskerk, de Willemstraat geheeten] hebben Krijs laten weeten dat, indien hij komt te beletten den dienst, dat sij hem in den burghwal soodanig sullen dompelen dat hij sijn quadaartighijd wel vergeeten sal." Eerst in 't volgende jaar 1723 mogt het, bij eene betere gezindheid der Regering, gelukken daar weder een pastoor te benoemen, geen pater Augustijn evenwel, maar een saeculier priester, waarover later.

Nog zegt de Vicaris in zijn onderhavig verslag van Julij 1722, dat hij de vele verkeerdheden die door te groote toegevendheid van sommige vroegere Aartspriesters en Pastoors waren ingeslopen, ten aanzien van de Dispensatiën in de veertigdaagsche vaste, langzamerhand heeft trachten te verbeteren en alles op den voet terug te brengen als vroeger op de missie gebruikelijk was, met het gevolg dat, onder Gods zegen, met medewerking der Aartspriesters, in de vaste van 1722 over de gansche missie in 't geheel geen dispensatie gegeven is [1]).

1) In het Memoriale leest men: „Cum plurima circa dispensationes quadragesimales in Missionem nostram per nimias nonnullorum Archipresby-

Na het inzenden van zijn verslag merkte de Vicaris op, dat hij meer bekeerlingen, zoo van Lutherschen als Gereformeerden, had kunnen opgeven dan in vorige jaren.

In Utrecht had v. B. veel steun aan den burgemeester Quint, die hem bijzonder genegen was. In persoon was die Magistraat zelf aan van Bijlevelt's huis, reeds in de maand December komen zeggen dat v. B. gerustelijk te Utrecht konde komen en verblijven. Ja hij noodigde hem met vele voornamen van de Staten der provincie en de regering der stad Utrecht op een collation, waar v. B. met groote onderscheiding werd behandeld; en toen in 1722 de beruchte bisschop Varlet bij den Jansenistischen pastoor Kemp te Utrecht wilde vormen, belette Quint zulks, zeggende dat hij geen ander hoofd van de Katholieken kende dan van Bijlevelt. Den 21 Augustus 1722 schreef v. B. als volgt: „Hr Quint heeft mij alle eer aengedaen en verklaert mij niet te sullen verlaten en de Jansenisten die alles buyten de admissie van de Regeringe doen, braef knevelen, en sal noyt buyten mij iets laten verrichten in de Stad en Provintie. Hij heeft mij komen verwelkomen, verscheyde maelen genodigt etc. tot confusie van mij en blijdschap voor andere Roomsche priesters der Stad, soodat het voor mij daer seer wel is."

Uit de correspondentiën van dien tijd willen we hier nog mededeelen dat de Jansenisten het graaflijk slot te Culemborg voor ƒ 500 's jaars gehuurd hadden om daarin een soort van klein Seminarie op te rigten. Ook hadden ze plan om de Fransche uitgewekenen van hunne partij aldaar op te nemen en te huisvesten. Te Nijmegen, zoo schreef v. B. den 20 Januarij 1722, was door de Magistraat

---

terorum et Pastorum indulgentias errores irrepserint, eos paulatim corrigere omniaque ad pristinam Missionis formam reducere conatus sum, idque tanto successu, ut Deo favente et Archipresbyteris juvantibus, hac ultima Quadragesima nulla in tota Missione dispensatio data fuerit."

besloten aan de Katholieken het burgerregt toe te staan, mits onder borgstelling van *f* 300 voor het geval dat ze tot armoede mogten vervallen. Hij zag daar veel goeds in.

Tegen het einde van het jaar 1722, waarschijnlijk in October, dienden de Jansenisten een Request in bij de Staten, dat het begin was van een nieuwen verwoeden strijd tegen de Katholieken. Het had vooral twee zaken op het oog, namelijk 1° van de Staten te erlangen dat geen Bullen van den Paus meer zouden toegelaten worden, bepaaldelijk geen Bul van het Jubilé ten ware *niemand* van het Jubilé werd uitgesloten, 2° de Staten te verzoeken van te willen zorgen dat een Apostolisch Vicaris zou geadmitteerd worden die welgevallig zou zijn aan den Paus en aan de Staten; en in geval de Paus mogt weigeren iemand tot Vicaris te benoemen, dien zij zouden voorstellen, dat dan de Staten zouden willen gelasten dat Steenhoven door *alle* Katholieken zonder onderscheid moest erkend worden. Volgens schrijven van den Aartspriester van Beaumont zouden de Jansenisten ter benoeming van een Vicaris hebben voorgesteld den Aartspriester van Wijckersloot en zekeren Suurhuys [1]). Wat daar echter van zij, kunnen we niet met zekerheid zeggen, maar de hoofdzaak en hetgeen de Katholieken 't meest beangstigde en op een tegenrequest van hunnen kant deed bedacht zijn, was de toeleg om van de Staten eene erkenning te verkrijgen van Steenhoven als Vicaris voor de geheele missie, voor alle Katholieken, zonder wiens formele aanstelling geen priester tot de kerkelijke

---

1) Wie die Suurhuys moge geweest zijn, is ons nergens uit gebleken. Misschien wel Joannes Chrys. Suurhuys, die in Batavia Sacra (pars. II, pag. 422) voorkomt als pastoor te Alkmaar; van wien daar gezegd wordt: „Huic [Nicolao Cyrix defuncto 26 Junii anni 1709] successor datus Joannes Chrystophorus Surhuys Embricensis, Theologus Lovaniensis antea variis locis subsidiarius apud Daventrienses Pastor."

bediening zou worden toegelaten. Wat te Amsterdam ten vorigen jare reeds was vastgesteld, wenschten ze bij algemeen Plakkaat door de Staten-Generaal voor al de vereenigde provincien vastgesteld te zien. Tegenover zulk een driesten stap konden de Katholieken niet werkeloos blijven. De katholieke godsdienst zelve, de Kerk in ons Vaderland werd in het hart geraakt en met volslagen ondergang bedreigd. Gelukte de poging der Jansenisten, dan zegepraalde de scheuring volkomen, en nieuwe vervolging, heviger dan ooit te voren, stond den Katholieken te wachten. Als naar gewoonte nam men zijne toevlugt tot Hoynck van Papendrecht om een tegenrequest op te stellen. Den 1 Maart 1722 zond hij een opstel, waarvan de minute nog in ons bezit is, naar den Internuntius, en eerst den 14 Augustus (waarom eerst zóó lang daarna, weten we niet) aan v. Wijckersloot, die hem het eerst om zulk een ontwerp verzocht had. Wij betwijfelen het echter of het door H. opgestelde ontwerp wel letterlijk gevolgd zij; want we vinden onder eenige door H. bijeenverzamelde belangrijke stukken van dien tijd (waarvan velen zijn opgenomen in de Appendix Monumentorum van zijn werk Historia Ecclesiae Ultraj.) eene „Memoire pour les Catholiques d'Hollande," welke in de hoofdzaak 't zelfde bevat wat H. in zijn ontwerp had aangegeven, maar hier en daar veel meer uitgewerkt. Dit stuk was niet in den vorm van een Request aan de Staten, maar als een Memorie welke bestemd was om onder de leden der Staten te worden rondgedeeld, ten einde hen over de zaak naar waarheid in te lichten en hun aan het verstand te brengen, wat schromelijk onregt het zoude zijn, hoe strijdig met de vrijheid van godsdienst, hoe rampzalig in de gevolgen, welke eene aanleiding tot spanning der gemoederen en onrust, tweespalt, schade zelfs voor het gemeenebest en voor de steden, wanneer

men de Katholieken zou dwingen in het geestelijke iemand als hun hoofd te erkennen, die zich zonder zending en zelfs tegen het uitdrukkelijk verbod van het algemeen opperhoofd der Kerk had ingedrongen, die zelfs uit de Kerk was gebannen en met wien geen Katholiek in het kerkelijke gemeenschap mogt houden. De Memorie drukt er vooral op, dat al de voorname Katholieken zich genoodzaakt zouden zien het land te verlaten, waar zij hunne godsdienst niet konden uitoefenen. Gelukkig was de Regering verstandig genoeg om het request der Jansenisten ter zijde te leggen. Het antwoord liet zich wachten, waartoe de Memorie wel het hare zal hebben bijgedragen. Toch gaf de overmoedige partij 't zoo spoedig niet op. Zij herhaalden hun verzoek. Hoynck bespreekt in zijn meer aangehaald werk Historia Eccl. Ultr. art. XIX bladz. 79 eene door hen aan de Staten ingezondene en door den druk verspreide „Memorie voor de Zeer Doorluchtige HoogEdele en Zeer Wijze Regeerders dezer Hoogmogende Republiek — gedrukt te 's Gravenhage 1722 bij Kitto". — H. zegt daarvan, dat dit geschrift zoo onbeschaamd was dat het niemand beviel, en het zelfs hen die der partij gunstig waren, geheel ontstemde. Wat hij daaruit aanhaalt over het gevaar dat den Staat bedreigt van wege de Katholieken die aan den Paus, een buitenlandsch vorst gehoorzamen, behoeft niet onder te doen voor 't geen tegenwoordig de vijanden der Kerk lasteren over de „Staatsgefährlichkeit" der „Ultramontanen". Na hunnen woedenden fanatieken haat tegen Rome en den H. Stoel bot gevierd te hebben, vragen ze een Bisschop te mogen erlangen en wel een die geheel eigenmagtig zal besturen en wiens magt, gezag, jurisdictie en handelingen in geenen deele afhankelijk zullen zijn van den Apostolischen Stoel. Met den titel dien hij zal voeren zijn ze blijkbaar verlegen. Men

staat verbaasd, te zien in welke bogten zij zich wringen, om toch maar niets te zeggen of voor te stellen wat aan de Staten minder aangenaam zou kunnen zijn. — Zie hier wat we in de Memorie zelve lezen: „Hij [de te benoemen Bisschop of Vicaris] zou zig doorgaens kunnen noemen Bisschop van de Roomsgezinden van of in het Bisdom van Utrecht, of zonder Utrecht te noemen, Bisschop van de Roomsgezinden in het vereenigd Nederland. Ook en zou hij sigh maer alleen kunnen Bisschop noemen sonder eenige bijvoeginge" — en vreezende dat dit nog te veel mogt wezen, zeggen ze iets verder „En om nog meer alle aanstootelijkheid te ontgaen. Men zou den Titul van Bisschop daerlatende, kunnen alleen gebruycken den Titul van Kerckvoogd en in 't Latijn *Praepositus* of *Ordinarius* [1]). — Met zulke inschikkelijke lieden mogten nu toch ook de Staten van hunnen kant wel wat inschikkelijkheid gebruiken!

In het verslag of Memoriale van den Vicaris, loopende van den 3n September tot den 20 October 1722, lezen wij dat, naar het gerucht ging, het zoogenaamd Kapittel van Utrecht zijn verzoek bij de Staten van Holland had herhaald om een uit zijn midden, die door den Bisschop van Babyloniën Varlet, tot Bisschop zou gewijd worden, als Vicaris te erkennen en toe te laten. Verder zegt v. B. dat zekere Benedictijnermonnik, uit Frankrijk voortvlugtig (hij bedoelt ongetwijfeld den beruchten Thierry de Viaixnes, een der hevigste Jansenisten die bij de consecratie van Steenhoven zulk een grooten rol gespeeld heeft) een werk in het Fransch heeft uitgegeven, waarin hij, om de refractarii in hun verzet te stijven, beweert dat het oude Kapittel van Utrecht is blijven bestaan en bevoegdheid bezit tot het begeven van pastoriën en het

1) Zie Hoynck. v. P. Hist. Eccl. Ultraj. Dissertatio XV pag. 288.

afgeven van dimissorialen enz. — v. B. had den Aartspriesters en Pastoors op het hart gedrukt de geloovigen voor dat werk te waarschuwen [1]).

In de maand December van hetzelfde jaar 1722 zond de Vicaris een kort verslag naar Rome over eene visitatie die hij in 't Kleefsche gehouden had; alwaar hij eenige zaken geregeld en vooral op de naleving der Statuten, door den Apostolischen Vicaris Sasbold Vosmeer aldaar vastgesteld, ten ernstigste had aangedrongen. Maar aan het slot van dat verslag is hij wederom genoodzaakt over de ongelukkige woelingen der Jansenisten in Holland te spreken. Vooreerst moest hij met leedwezen berigten, dat op nieuw drie priesters op dimissorialen van het gewaand Utrechtsch Kapittel onwettig gewijd waren door een Bisschop in Frankrijk. Hij noemt dien Bisschop niet, wijl het, niettegenstaande alle ijverige nasporingen, op uitdrukkelijken last van de Propaganda ingesteld, nog niet had mogen gelukken met zekerheid te weten welke Bisschop zich vermat die heiligschendende wijdingen te doen en op die wijze de rampzalige scheuring in ons Vaderland voort te planten. De partij hield het zoo lang mogelijk geheim. Ten laatste echter bleek het ontegensprekelijk dat die onwaardige begunstiger en steun der scheurmakers de beruchte Bisschop van Senez was, de volbloed Janse-

---

1) „Ad haec" zoo schreef de Vicaris „constantem audio rumorem, praetensum Capitulum Ultrajectense suas apud Ordines Hollandiae sollicitationes renovasse, quatenus nimirum unum ex illorum gremio, per Episcopum Babyloniensem ordine episcopali insigniendum, Vicarium concedere dignaretur. Interim cum monachus quidam ordinis S. Benedicti ex Gallia profugus, nuper libellum idiomate Gallico in lucem protruserit in quo ad refractarios in pervicacia sua corroborandos, Capitulum etiamnum subsistere et Pastoratus ac Litteras dimissorias ad SS. Ordines suscipiendos posse concedere contendit; Archipresbyteros aliosque pastores diligenter admonui ut id praescientes custodiant, ne oves suae insipientium errore traductae excidant a propria firmitate, e contra eos deprecentur supercertari semel traditae sanctis fidei.

nist Jean Soanen, een van de zeven hevige tegenstanders en appellanten van de Bul Unigenitus, die ten laatste, om zijn hardnekkig verzet tegen het kerkelijk gezag en verdediging van het Jansenismus, ten jare 1727 in het Provinciaal Concilie van Embrun, onder welke kerkelijke Provincie Senez behoorde, in zijne bisschoppelijke bediening werd geschorst met veroordeeling van zijne herderlijke instructie, die vol was van ketterij en Jansenismus. [1]).

Ten andere bespreekt v. B. op nieuw het meergemeld request der Jansenisten en hoe zij onvermoeid aan het werk zijn bij de Staten om te verkrijgen, dat een lid van hun zoogenaamd Kapittel door den Bisschop van Babyloniën zou mogen geconsecreerd worden, als duidelijk blijkt, zegt hetzelfde verslag, uit de zes stellingen die zij ter goedkeuring aan de Universiteiten van Parijs (de Sorbonne) en van Leuven hebben opgezonden en de Vicaris reeds aan de Propaganda door tusschenkomst van den Internuntius had medegedeeld. Den 23 October had v. B. die stellingen of liever vraagpunten aan H. opgezonden met het volgend schrijven: „Hierneffens gaan 6 propositiën die het Utrechtsche Capittel heeft opgesteld om te senden naer verscheyde Universiteyten en daer een gunstig antwoord op gekregen hebbende, met haer

1) Toen wij in den Catalogus Pastorum etc., Bijlage van ons vorig artikel, aan het slot bladz. 361 Deel II, bij de twee gebroeders Meyndarts op het woord „*male ordinati*" de opmerking maakten dat daarmede hunne heimelijke wijding door den Bisschop van Sens werd te kennen gegeven, hebben wij bij vergissing geschreven: *Sens* in plaats van *Senez*. Zij waren gewijd door den bovengenoemden Bisschop van *Senez*. *Sens* was een Aartsbisdom en de Aartsbisschop van *Sens* was toen ter tijd Dionysius Franciscus Bouthillier de Chavigny, die van Febr. 1716 tot zijn overlijden 9 November 1730 den Aartsbisschoppelijken zetel van Sens bekleed heeft. — Wij betuigen hier openlijk onzen dank voor de vereerende belangstelling waarmede wij van eene hooggeachte zijde op die vergissing opmerkzaam zijn gemaakt, en tevens nadere mededeelingen omtrent die zaak mogten ontvangen.

saecken voort te gaen. De overgekomen fransen sullen haer voorder bederven, want deselve doen niets anders als in 't gepretendeert regt stercken. Tot dien eynde soecken sij op al dat maer waerschijnelijck is en soo sal waer blijven dat het een scheuring is en sal blijven." — Daarop laat hij volgen: „Heden wort mij bericht dat de Jansenisten wederom een request hebben ingelevert bij de Staeten van Holland; maar dat het verworpen is; door de oneenighijd der regenten wegens het verkiezen van een stadhouder mogten wij nu wel wat rust krijgen".

Deze zes door v. B. in zijn relaas bedoelde stellingen of vraagpunten, kan men vinden in het meermalen aangehaald werk van Hoynck Historia Eccl. Ultraj., waar hij in de XVe Dissertatie pag. 288 die punten een voor een behandelt en ontleedt. Ook geeft Mozzi ze op in zijn bekend werk over de Kerk van Utrecht, Tom. II. c. XI. Ze kwamen daar vooral op neder om te weten wat hun Kapittel zou kunnen doen ten aanzien van de keuze van een Vicaris en zijne consecratie tot Bisschop, ook wanneer de Paus mogt weigeren de gedane keus te bevestigen en geen Bisschop kon gevonden worden die bij de consecratie zou willen assisteren. Men weet dat ze van eenige professoren van Leuven en vooral van den bekenden van Espen een antwoord volkomen naar hun zin ontvingen. Over die zaak lezen we nog in een brief van v. B. aan H. dd. 22 December 1722, 't volgende: „Ik hebbe geduurig mijne gedachten laten gaan op 't geen UwE. aan mij geschreven heeft wegens de Secreete Resolutie, die bij die van Holland soude leggen ten voordeele van de Jansenisten, indien sij een advijs sullen krijgen van van Espen en Baauwens" [een ander Leuvenschen Professor] „ten haaren voordeele ende dat wilden laaten doorgaan als zijnde van de geheele Universiteyt, soo soude de Universiteyt een verklaring konne geven dat

’t haar advijs niet en was, maar alleenlijk van 2 particuliere Doctooren ’t welk men dan in de handen van sommige leeden van den Staat soude konne geven, opdat de bedriegerij van de J. soude mogen ontdekt worden; van gelijcke soude men konnen doen met de Universiteyt van Parijs door mijn Hr den Nuncius aldaar.” — Of dit werkelijk geschied zij, weten we niet; evenmin of de Staten op hun request en advies der professoren inderdaad vergunning hebben gegeven tot de consecratie van Steenhoven; — zeker niet openlijk, als duidelijk blijkt uit de geheime wijze, waarop de consecratie in 1724 plaats had en de geregtelijke vervolging die, zoodra het feit ruchtbaar werd, door de Regering, althans pro forma, tegen hen werd ingesteld. Een en ander zullen we later meer omstandig behandelen [1]).

Vervolgens gaat de Vicaris in zijn laatstgemeld verslag aldus voort: Doch, hoezeer de Staten hun genegen zijn, denk ik toch niet dat ze ooit het bestuur over al de Roomsch Katholieken zullen verkrijgen, in welke gedachte ik versterkt word door het antwoord dat de Raadpensionaris van Hoornbeeck te ’s Gravenhage onlangs heeft gegeven aan de gezanten van Spanje en Portugal, namelijk dat staatkundige redenen de Staten dwingen om de zaak der Refractarii tot de hunne te maken, wijl zij zich even als de overige Protestanten, zooals ze zeggen, manmoedig tegen het Roomsche Hof verzetten; maar het ook van den anderen kant de bedoeling van de Staten is, aan de

---

1) De besprokene plaats in het verslag van December 1722 luidt aldus: Alia ex Provincia Hollandiae me afflixerunt; nempe non solum tres sacerdotes vigore dimissoriarum praetensi Capituli per quemdam Galliae Episcopum ordinatos esse, sed et refractarios indefesse apud Ordines allaborare ut unus ex praetenso illorum Capitulo per Episcopum Babyloniae consecretur, quemadmodum sex illae propositiones ad Academias Parisiensem et Lovaniensem pro approbatione missae, quas nuper per Dnm Internuntium Bruxellensem Emtiis vestris communicavi, non obscure significant.

Roomsch Katholieken volkomene vrijheid van godsdienstoefening te laten. — Dit, zoo zegt v. B. verder, bevestigt ook de dagelijksche ondervinding, daar we niet alleen in de zes andere Provincien, maar zelfs in Holland de goedkatholieke priesters onder het oog en toestemming van de Staten zien admitteren, uitgenomen in Amsterdam, hetgeen echter veelal meer nog te wijten is aan de bemoeijingen der Refractarii, zooals ik reeds zeide, en aan de laauwheid en nalatigheid der Katholieken zelven in het behartigen der katholieke zaak (hetgeen mij schromelijk hindert, en wat ik ten sterkste berisp in hen die anderen in ijver moesten voorgaan) — dan wel aan de vijandige stemming der Regering tegen ons. We willen echter hopen, dat bij de aanstaande jaarlijksche verandering van bestuur, zooals dikwijls gebeurt, ook die vijandigheid en hatelijkheid tegen ons moge veranderen. [1]).

1) Verum quantumvis iis Ordines faveant, non putem tamen id eos umquam obtenturos, ut omnibus Romano-Catholicis dominentur, qua in opinione me magis confirmat responsio a Dno Pensionario Hoornbeeck Hagae Comitis nuperrime data Dnis Hispaniae et Lusitaniae Legatis; nempe rationem politicam id ab Ordinibus exigere, ut causam refractariorum tuendam suscipiant, eo quod Aulae Romanae ut ajunt, sese adinstar caeterorum Protestantium viriliter opponant; sed et Ordinum omnino mentem esse, ut Romano-Catholicis liberum maneat religionis suae exercitium, quod et quotidiana experientia docemur, cum non tantum in sex reliquis Provinciis, sed et in Hollandia sacerdotes morigeros, ipsis Ordinibus inspicientibus ac consentientibus, admitti videamus; excepto in sola civitate Amstelodamensi, quod tamen indefesso, ut jam dicebam, refractariorum studio ac ipsorum Romano-Catholicorum pusillanimitati ac negligentiae circa rei catholicae progressus (quod sane molestissime fero, et in iis praesertim qui aliis magnanimitatis exemplo praeire deberent, insigniter carpo) potius quam Moderatorum malo in nos animo plerumque imputare debemus; sperantes interea fore ut instante annui regiminis mutatione, ut saepius contingit, haec in nos acerbitas ac indignatio una mutentur.

Interea dum refractarii benignum ad sollicitationes suas responsum ab Ordinibus exspectant, aliis adhuc technis eos uti, ad stationes ac Pastoratus nostros invadendum, intelligo, nempe ut statim dum aliquis ex sacerdotibus morigeris e vita excedit, aut munerum oblatione, aut Regentis

Na dit vermeld te hebben, gewaagt de Vicaris van een nieuwen toeleg der partij. Zoodra namelijk ergens een katholiek pastoor overleden was trachten ze een van de hunnen door giften en gaven, of door het gezag van de betrokkene Magistraten er in te dringen. Nog onlangs, ofschoon gelukkig te vergeefs, hadden zij dit in de stad Hoorn beproefd. Ten einde dien toeleg te verijdelen, riep de Vicaris de Aartspriesters bijeen en stelde als regel vast dat dezen onmiddelijk, zoodra ze wisten dat ergens een pastoor ziek was, een assistent daarheen zouden zenden om zoodoende te beletten dat de Jansenisten er een van hunne partij indrongen. Daarom vroeg hij ook van de Propaganda verlenging van de volmagt, hem voor een jaar verleend en nu verstreken, om twintig dimissorialen voor Priesterwijdingen te mogen afgeven. In zijn brief van 4 December 1722 aan H., lezen we daaromtrent nog het volgende: „Als ik, amplissime vir, van Embrick tot Arnhem terug was gekomen, vonde ik mij gepraemt door het gewoel der Jansenisten mij te begeven naar Utrecht om bij de hand te sijn; 't welk mij in allen deelen voordeelig is geweest; want de Jansenisten door haer requesten

---

alieujus authoritate, unum ex suis in ejus locum intrudant, quemadmodum in civitate Hornana, irrito tamem conatu, nuper attentarunt, eui malo ut obveniam, mox iter Ultrajectum aggressus sum, et Archipresbyteris isthuc vocatis mandavi ut saeerdoti morigero in morbum ineidenti sine mora socium adjungant, et ita, si e vita decedat, refractariorum eonatus reddantur inanes; idque ut facilius evadat, Eminentias Vestras humillime rogo ut annuam faeultatem viginti juvenibus dandi Literas dimissoriales ad S. Ordines Suscipiendos, quae modo effluxit, gratiose renovare non dedignentur.

Caeterum solatio est, Eminentissimi Patres, quo praetensi Capitulares a S. Sede longius diseedunt, tanto majorem orituri inter ipsos schismatis indics spem affulgere; quinimo pro certo mihi asseritur Jacobum Timmer Rotterodami in insigni statione pseudopastorem et nuper e praetenso Capitulo ejeetum, cujus illustre apud ipsos membrum exstitit, sese cum suis asseclis submittere velle, quod sane non exiguum erit in hac nostra Missione rei catholicae accrementum.

niet kunnende meester worden over de Statiën der Roomsch Catholycke bij de Heeren Staaten van Holland, wilden dat in 't particulier ondernemen als sij tot Amsterdam hadden gedaen, stellende naer de dood van den Roomschen pastoor aenstonts een van haer daer in, gelijck sij tot Hoorn mijnh[r] Verhoef sieck sijnde, heer de Jager van den Briel daeromtrent al hadden gesonden om bij sijn overlijden daer in te dringen. Om dat quaed voor te komen, hebbe ik versocht dat de Aartspriesters van Holland en Utrecht bij mij souden believen te komen tot ontfangen van noodige instructien, maar hebbe alleen de Heeren van Hees en Beaumont gehad, niettegenstaende Wijckersloot mij geschreven had van te sullen komen. Ik hebbe haer ordre gegeven, dat soo haest in Holland een pastoor sieck wordt aenstonts een ander goed priester daer bij te voegen, de gemeynte van de intentie der Jansenisten te onderrichten en de banden bij de wereltse overighijd vast te leggen, 't welk zij mij hebben belooft en Beaumontius soude naer Wijkerslootius toe gaen om dese ordre oc mondelincks te brengen. Ik hebbe haer aengewesen de noodig sijnde priesters; soodat ik niet twijfele ofte de poogingen der Jansenisten sijn verijdelt in desen opsichte."

Eindelijk geeft de Vicaris in hetzelfde verslag te kennen, dat naar het zich laat aanzien, de Jansenistische zoogenaamde Kanunniken van Utrecht, naar mate zij zich verder van den H. Stoel verwijderen, ook onderling meer verdeeld zullen worden. Hij voegt daarbij dat naar hem verzekerd is, de pseudopastoor Timmer te Rotterdam, een van de voornaamste leden van hun Kapittel, daar uitgezet is en zich met zijne aanhangers nu wil onderwerpen, hetgeen zeker geen gering voordeel zal zijn voor de katholieke zaak in onze missie." Reeds ten vorigen jare, wij zagen dit hier boven bladz. 199, was er sprake van bekeering van sommige heethoofden der scheuring,

onder anderen ook van dien Timmer, over wien v. B. in zijn verslag spreekt. Wij betwijfelen echter ten zeerste of zich de hoop op zijne bekeering wel heeft verwezenlijkt. Althans we vinden er niets meer van gerept, hetgeen voorzeker bij zulk eene belangrijke bekeering grootelijks te verwonderen zoude zijn. Wel is hij het zoogenaamd Kapittel van Utrecht uitgegaan, wijl zij, naar zijne meening te ver gingen, en verklaarde hij zelf aan den pastoor van Gouda, Wannaert, dat als ze nog een stap verder deden, hij zich geheel van hen zou verwijderen en aan de Pauselijke constituties onderwerpen. Evengenoemde pastoor Wannaert, (dezelfde, dien we vroeger reeds leerden kennen, toen wij op bladz. 175 Deel I van deze Bijdragen verhaalden, hoe hij in 1717 evenals zijn medepastoor van der Croon weigerde aan de dagvaarding, hem door v. B. op last van den Nuntius van Keulen beteekend, te gehoorzamen) is opregtelijk bekeerd en heeft na volkomene onderwerping en onvoorwaardelijke aanneming der Pauselijke constituties, de scheuring in handen van den Vicaris verzaakt; 't geen van Bijlevelt niet weinig tot troost strekte te midden van zooveel kommer en droefheid in het moeijelijk bestuur der uitgestrekte missie.

(Wordt vervolgd.) J. F. VREGT.

NOG IETS OVER ZIJDEWIND.

Het eerste stuk dezer aflevering was reeds gedrukt, toen mij een afschrift in handen kwam van de „*Relatio seu discriptio status religionis catholicae in Hollandia*) door Jac. de la Torre, „Kal. Septembris a° 1656" opgemaakt en naar Rome gezonden, waaruit bleek dat mijne gissing, als zou Rovenius het H. Vormsel te Zijdewind hebben toegediend, geheel bezijden de waarheid is. De la Torre spreekt in zijn verslag tweemalen van deze gebeurtenis, noemt zich zelven als den bisschop, die te Zijdewind heeft gevormd, en geeft ook de straf op, die hem daarvoor werd opgelegd.

Reeds op blz. 23 van het handschrift, na verhaald te hebben dat hij op Pinkster 1647 te Keulen tot bisschop van Ephese i. p. i. is gewijd, zegt hij terstond, doelende op de historie van Zijdewind: „etiam non melior fratribus (dicam cum seniore Machabaeo) seu potius patribus meis effectus, ob sacri Chrismatis unctiones nostratibus in Hollandia impertitas, irrevocabiliter mox proscriptus, patrimonio privato fisco adjudicato."

Batavia Sacra, die kennelijk de relatio onder de oogen gehad heeft, haspelt deze woorden dooreen met hetgeen de la Torre op blz. 149 en 150 verhaalt, en plaatst alzoo de Zijdewindsche historie in het jaar 1647. De la Torre echter zelf geeft dag en jaartal op, geheel eensluidend met het medegedeelde verslag van den Nieuwdorpschen Secretaris K. van der Bijl. Hij verhaalt:

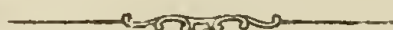
„Praefataque in vicinia Zijdewind A° 1649 ipsa vigilia S^ti Bartholomei sacramentum confirmationis administrabam, cum turbatus fuit (me prae vi e manu furabundorum

persequentium evadenti ac profugo) conventus meus; citatus vero ego ac per procuratorem non auditus, aeternum proscriptus fui a superioribus ordinibus hujus Hollandiae Borealis, Hornae residentibus, causa nulla allegata, et oratorium, in quo congregationem habueram, funditus postea dirutum, imagines et picturae aliaque Eccl[ca] ornamenta illic inventa in foro Hornano publice combusta, et a rusticis Nieudorpianis seu Zijdwindanis mulcta exacta fuit et soluta septem millium scutorum; perhibetur autem quod praeterquam Leidae in caetera Hollandia nullum adeo splendidum fuerit baptisterium quam fuerit in antiqua Nieudorpia."

Het is derhalve historiesch zeker, dat Jacobus de la Torre de bisschop was, die te Zijdewind heeft gevormd; dat hij daarvoor is gebannen met verbeurdverklaring van zijne persoonlijke bezittingen; dat het zoogenaamde preekhuis is verwoest; dat de beelden en sieraden van kerk en altaar op de markt te Hoorn in het openbaar zijn verbrand, en dat de paapsche Zijdewinders vreeselijk zijn in de boete geslagen. Ten slotte wordt nog vermeld, dat het doophuis van Nieuwdorp, na dat van Leiden, het prachtigste van geheel Holland was.

De relatio van de la Torre wordt bewaard in de Bourgondische Bibliotheek.

V. D. HORST, *Pr.*

BESOGNES

VAN DE GECOMMITTEERDE RADEN

VAN DE

ED. GR. MOGENDE HEEREN

STATEN VAN HOLLAND EN WEST-VRIESLAND.

1705 — 1711.

MEMORIE VAN HET GEBESOIGNEERDE DOOR DE HEEREN VAN HAARLEM, DELFT, LEYDEN, AMSTERDAM, GOUDA, ROTTERDAM, ALCKMAAR EN HOORN, ALS GECOMMITEERDEN VAN HAAR EDEL GROOTMOGENDEN TOT EXECUTIE VAN DERZELVER RESOLUTIE HIERNAER VOLGENDE.

Vrijdag den 27 Maart 1705 is na voorgaande deliberatie ende in agtinge genomen sijnde, dat de rust onder de Roomsgesinde ingezetenen tot nog toe niet was herstelt, goedgevonden ende verstaan, dat tot herstellinge van de voorsz ruste, voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden sullen werden ontboden de hier na genoemde Priesters als: Jacobus Claasman resideerende tot Leyden, Joannes de Bruijn, en Francois van Hier tot Amsterdam, en Carolus v. der Burg in den Hage en dat uyt name ende van wege Haar Ed. Gr. Mog. haar sal werden aaangezegt, dat voor den 15 Junij aanstaande aan 't Hof van Rome sal moeten werden bevorderd ende uytgewerkt, dat Petrus Codde aartsbisschop v. Sebaste in het Vicariat werde herstelt ofte andersint, dat 27 Mrt 1705.

27 Mrt 1705. sodanige middelen die Haar Ed. Gr. Mog. aangenaam ende satisfactoir mogen weezen, souden moeten werden beraamt, waardoor de ruste en eenigheyt onder de Roomsgesinde ingesetenen volkomen werden herstelt; ende bij ontstentenisse van dien dat Haar Ed. Gr. Mog. sullen gebruyken sodanige middelen van nadruk, als deselve tot bereijkinge van haar oogmerk sullen oordeelen noodig te weezen.

Ende dat ten dien eynde na den voorz 15 Junij een begin sal werden gemaakt met de uytsettinge der jesuiten.

Ende werden wyders de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. mits dezen versogt en geauthoriseert om de voorz resolutie sijn effecte te doen sorteren op die voet en wijse als deselve na gelegentheyt des tijts en exigentie van saken sullen bevinden te behooren. En is de voorz aansegginge door de Heeren Haar E. Gr. Mog. Gec. op den 9 dito in een der vertrekken van de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. Raden gedaan.

Ende alzoo de voorgemelde satisfactie aan 't Hof van Rome volgens de voorz resolutie niet was be-
19 Junij 1705. vorderd en uytgewerkt is den 19 Junij 1705 bij welgemelde Heeren Commissarissen de volgende resolutie genomen.

In deliberatie gelegd wesende, dat agtervolgens en in conformite van Haar Ed. Gr. Mog. resolutie van den 27 Maart laetstled. voor den 15 Junij daaraanvolgende aan 't Hof tot Rome niet was bevorderd en uytgewerkt, dat Petrus Codde aartsbisschop v. Sebaste in 't Vicariaat was herstelt of sodanig ander middel beraamt 't welk Haar Ed. Gr. Mog. aangenaam en satisfactoir soude wesen waardoor de ruste en eenigheyt onder de Roomsgezinde ingesete soude worden (zijn) herstelt is

goedgevonden ende verstaan dat voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. sullen werden ontboden de personen van Joseph Corduanier resideerende tot Leyden, Franccoijs v. Hier tot Amsterdam, Carolus v. den Burght in 's Gravenhage en Theodorus Jeursma tot Haastregt, en dat uyt name van wege Haar Ed. Gr. Mog. haar sal werden aangesegt, dat aan 't Hof van Rome ten spoedigsten sullen mosten bevorderen 't effect van de voorz Haar Ed. Gr. Mog. resolutie van den 27 Maart lestleden, en dat tot dien eynde binnen acht dagen haar sullen hebben te begeven buyten de landen v. Holland ende Westvriesland, op poene, dat die na de voorz tijd daar in sal ofte sullen werden bevonden, als perturbateurs van de gemeene ruste sullen werden gestraft en dat bij ontstentenisse van bekominge van 't effect van de voorz resolutie van den 27 Maart bij de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. nader sal werden geexamineerd ende overwogen, wat middelen verder, tot bereyckinge van Haar Ed. Gr. Mog. oogmerck sullen behoren te werden in 't werk gesteld. 19 Junij 1705

Ende is de voorz resolutie daags daaraan sijnde den 20 dito door de Heeren Commissarissen aan de voorn jesuiten aangesegt met last en ordre haar daarna te regelen.

Dat zedert wel eenige devoiren, eerst bij den Heer Boemer resident van den Heer Churfurst van den Palts, aan de regeering tot Cleve waaren aangewent omme, nopende de aanstellinge van een Vicaris over den Staat der Vereenigde Nederlanden en bij gevolg ook over dese Provincie, Haar Ed. Gr. Mog. satisfactie en genoegen te doen hebben; daarna selfs bij den Heere Bussy Internuntius van Brussel, dewelke ten dien eynde alhier in persoon in den Hage was gekomen, en soo voorgaf, bij 't Hoff van Rome tot aan-

stellinge van een Vicaris geauthoriseert, doch hadden die devoiren, soo van eenen als van den anderen geen ingressie connen vinden en deze gerequireerde satisfactie soolang werden getraineert en uytgestelt, hebben de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. den 12 Septenber het volgende gerosolveerd.

12 Sept. 1705 Tot verdere executie van Haar Ed. Gr. Mog. resolutie van den 27 Maart lestleden is na voorafgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan, dat voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. sullen werden ontboden de personen van Norbertus Mol wonende tot Delft, Adrianus de Bont tot Gouda, Lodewijk van der Beeck in den Hage, Roeland Daniels tot Oudewater, Franciscus Ooms tot Naarden, Petrus Ignatius Ydiers aan de Oude Tonge; mitsgaders Hendricus Gijs tot Schagen ende dat uyt name ende van wegen Haar Ed. Gr. Mog. haar sal werden aangesegt, dat aan 't Hoff tot Rome ten spoedigste sullen mosten bevorderen 't effect van voorgen Haar Ed. Gr. Mog. resolutie van den 27 Maart lestleden; en [?] ten dien eynde binnen 14 dagen haar sullen hebben te begeven buyten de landen van Holland ende West-Vriesland op poene dat, die na den voorz tijd daarin sal ofte sullen werden bevonden, als perturbateurs van de gemeene rust sullen werden gestraft en dat bij ontstentenisse van bekominge van 't effect van de voorz resolutie van den 27 Maart bij de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. geprocedeert sal werden tot uytzettinge van alle de jesuiten dewelke haar binnen de provincie v. Holland en West-Vriesland waren onthoudende.

15 Sept. 1705 Den 15 dito is door de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. de voorz resolutie van den 12 dezer aan voorz personen aangesegt met last en orde haar daarna

te gedragen, uytgenomen aan de voorn Petrus Ignatius Ydiers die om zijne indispositie niet konde compareeren en derhalve goedgevonden hem door een bode bij billet aan te seggen, sig binnen 14 dagen uyt de provincie v. Holland en West-Vriesland te begeven; ook was niet gecompareerd de voorn Lodewyck v. der Beeck, ter zaake de Heer extra ordinaris Envoyé Pacheco pretendeerde, dat sijn domestique was en door hem werd betaalt, weshalven de uytsettinghe ten opzigte van den voorn v. d. Beeck goetgevonden wierd nog in deliberatie te houden.

Dat na 't nemen van de voorz resolutie de Heer Pensionaris Akersloot op den 8 oct. dezes jaars 1705 de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. hadde gecommuniceert, dat de Heer Keyzervelt resident van den Heer Churfurst van Trier daags te voren aan desself logement was geweest en hem kennisse had gegeven, dat door intercessie van gemeld Heer Keyzervelt de zake omtrent het aanstellen van een Vicaris over dese Landen soo verre was gebragt, dat de persoon Gerardus Potcamp geboren uyt het Twent en aartspriester tot Lingen door de Clergie sijnde voorgeslagen, bij den Heer Bussi Internuntius van Brussel reeds was verclaart voor aangenaam en dat de gem. Potcamp nog deze week hier wert verwacht, om sig te transporteeren na de plaats, waar de gemelde Internuntius soude vinden, om van hem de nodige acte te bekomen; versoekende hij Heer Keyzervelt, dat hier van communicatie mogt werden gegeven aan den Heeren Commissarissen, ten eynde mogte weeten, off de voorn Gerardus Potkamp Haar Ed. Gr. Mog. welgevalligg soude mogen wezen. 8 Octob. 1705

Waarop gedelibereert en in agtinge genomen weesende dat de gemelte Gerardus Potcamp door die

8 Oct. 1705. van de Clergie was voorgeslagen en vervolgens die persoon haar ook aangenaam was, is goedgevonden en verstaan, de gemelde Heer Pensionaris Akersloot bij dese te verzoeken en te committeren dat de gem. Heer Keyzervelt voor antwoord sal toevoegen, dat de Heeren Commissarissen den persoon van de voorn Gerardus Potcamp haar welgevallen, dog dat, hij Potcamp sig niet meerder ofte verder soude hebben te engageeren, als de voorgaande vicarissen in der tijd en wel specialijk als de aartsbisschop v Sebaste hadde gedaan.

Dat de voorn Gerardus Potcamp in den Haag sijnde gekomen en Haar Ed. Gr. Mog. als doen nog niet vergadert sijnde, heeft de Heer Raadpensionaris in cas van absentie der leden verzogt weezende, de gemelte Potcamp aangezegt, terwijl sig na Brussel soude transporteeren om uyt handen van den gem. Internuntius Bussi de acte van qualificatie tot vicaris te ontvangen, dat hij sig niet meerder ofte verder soude hebben te engageren, als de voorgaande vicarissen in haar tijd en wel specialyk als de aartsbisschop van Sebaste hadde gedaan.

Dat de gemelde Gerardus Potcamp, ten eynde voorz na Brussel vertrocken en van daar geretourneerd wesende, heeft hij Potcamp aan de Heer Raad Pensionaris ter handen gesteld copia van zijne acte van aanstelling als vicaris, hierna geinsereert.

Joannes Baptista Bussius abbas S^{ti} Salvatoris speciali SS^{mi} D^{i} Nostri Clementis XI mandato et auctoritate ad deligendum constituendum in missionibus Hollandicis vicarium apostolicum, omnibus et singulis praesentes visuris salutem in Domino.

Quandoquidem placuerit SS^{mo} D^{o} N^{ro} Clementi divina providentia Papae XI, nos specialiter deputari et facultate opportune munire, qua novum missionibus Hollandicis vicarium

apostolicum constituamus, nos post maturam discussionem et debitas diligentias pro inveniendo viro qui Ecclesiae Dei in tali ministerio utilis esse posset, Te Rev^{m} Dom^{m} Gerardum Potcamp in districtu Lingensi sub eadem Missione Hollandiae archipresbyterum quem prudentia, integritate, doctrina, moribus aliisque dotibus, ad tantum ministerium necessariis abunde ornatum comperuimus, apostolicum in foederato Belgio vicarium nominamus, declaramus, constituimus, ad arbitrium tamen et beneplacitum ejus SS^{mi} D^{ni} N^{ri} ac Sedis apostolicae; conferentes Tibi, nomine et auctoritate quibus supra, omnem jurisdictionem quam apostolici in foederato Belgio vicarii praedecessores tui exercuerunt, cum omnibus praerogativis, juribus et praeeminentiis auctoritateque, eidem vicariatus muneri annexis vel quomodolibet spectantibus et spectaturis, injugentes omnibus et singulis Catolicis tam ecclesiasticis saecularibus vel regularibus, quam laïcis, ut Te tamquam verum et legitimum auctoritate apostolica constitutum ipsorum vicarium venerentur, Tibique in tali qualitate debitum respectum et obedientiam deferant ac praestent. Eadem insuper auctoritate declaramus, quod á die, quá hoc apostolicum Tibi per praesentes, collatum munus excercere incipies, cessent quaecumque aliae facultates, quomodolibet ab Ipsomet SS^{mo} D^{no} N^{o} vel a S^{a} Sede cuicumque alteri concessae pro directione vel regimine missionum Hollandiae; quas supra dictas facultates et qualitatem vicarii vel provicarii de mandato et auctoritate Ejusdem SS^{mi} D^{i} N^{ri} per praesentes illico in aliis cessare, Tibique soli ut praefertur jurisdictionem et vicarialem auctoritatem exercendi jus exclusive et unico manere declaramus. Actum Bruxellis 14 November 1705.

Subsignatum erat: Jo. Bapt. Bussius abbas Salvatoris.

De mandato Ill^{mi} et R^{mi} Dom^{i} mei

JULIUS N.... Secretarius.

Waarvan door gemelde Heer Raadpensionaris op den 26 (dito) Nov. dezes jaars 1705 aan Haar Ed. Gr. Mog. communicatie gegeven wesende, was na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan, dat door de meergemelte Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecom. de voorm acte van qualificatie soude werde

26 Nov. 1705. geexamineert en dat sij Heeren Commissarissen omtrent de admissie van de voorn Potcamp tot vicaris, sodanigh soude disponeren als na exigentie van saaken soude oordeelen te behoren, sonder dat van dese gedane communicatie en verleende authorisatie eenige notulen souden werden gehouden.

Potcamp door de Staten bij provisie geadmt. Mondelings slechts wordt Hem zijne toelating aangesegd. Nov. 1705

Dat ingevolge en tot voldoeninghe van de gemelte Haar Ed. Gr. Mog. resolutie de meergemelde Haar Ed Gr. Mog. Gec. op den 27 dito de voorz acte van qualificatie, waardoor den voorn Gerard Potcamp tot Vicaris is verklaard, hadden gelezen ende geexamineerd, en in agtinge genomen weesende, dat de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. eenpariglijck hadde verclaart omtrent de voorn acte van qualificatie geen remarques off consideratien, waarom de zaake soude mogen werden opgehouden, te hebben, is goedgevonden ende verstaan de voorn Gerardus Potcamp tot Vicaris bij provisie te admitteeren en dat dese commissie hem mondeling werde aangesegt; alsmede dat sorg sal hebben te dragen dat geen nieuwe onrusten onder de Roomsgezinden weder komen te ontstaan ende belangende de reeds geresene differenten, dat deselve met d' uyterste vlijt en applicatie sal tragten weg te nemen; oock dat geen nieuwigheden tegen het oud gebruyk en speciaal niet tegen de placaten, orders en resolutien van den Staat in 't generaal ende van dese Provincie in 't particulier sal gedoogen; maar 't selve tegen te gaan en na sijn vermogen te redresseeren en soo hem, dese contrarie, iet soude mogen werden gevergt en hij 't selve door sijn directie en authoriteyt niet conde voorcomen en beletten, hij Vicaris alsdan sal gehouden wesen daarvan aan de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. Raden in 't suyder ofte noorder quartier, alwaar

disorders souden mogen wesen voorgevallen, advertentie te geven, ten einde daarin de vereyschte orders mogen werden gestelt; verders dat geen geordende priesters in dese Provincie sal hebben te admitteeren als die geboren zijn in een van de seeven Provinciën off het ressort van de Generaliteyt, gelijck mede ten opsigte van de wereltlijke priesters, den inboorlingen altijd voor vreemde sal moeten prefereren.

Mitsgaders dat sig na den placate van Haar Ed. Gr. Mog. van den 17 aug. 1702 preciselijk sal hebben te gedragen; en is tot deze aansegginge versogt en gecommitteert den Heer Pensionaris Akersloot, die 't zelve nog dien avond aan den voorgemeden Gerardus Potcamp die sijn Edelheit aan sijn logement had bescheyden, heeft gedaen; en heeft de voorn Potcamp aangenomen en belooft 't voorgemelde (gementioneerde) aangeseijde te sullen nakomen en agtervolgen en doen nacomen en agtervolgen.

Den 30 Dec. 1705. [1])

Present alle de Heeren Commissarissen. 30 Dec. 1705

De Heer Pensionaris Akersloot heeft de Heeren Commissarissen gecommuniceert, dat van wege eenige wereltlijke priesters was gesproken nopende de exercitie van de functie van diegenen dewelke door den overleden Vicaris Potcamp tot provicarissen waren aangestelt en conform 't oud gebruyk na desselfs overlijden ook geconfirmeerd; dat in conformiteyt van voorgaande tijden van vacature van 't vicariaat

1) Uit dit stuk halen de Jansenisten de admissie voor hunne Provicarissen en Vicarissen generaal en later voor hunne Aartsbisschoppen en Bisschoppen, die echter nooit verleend is geworden op officiele wijze van wege de staten. Hun is telkens slechts langs een derden of mondelings, gelijk ook op de vorige bladzijde gezegd is, te weten gebragt, dat in de oefening hunner regtsmagt geconniveert zou worden.

'tzelve door de provicarissen was waargenomen, maar dat altans de gemelde provicarissen, omtrent de exercitie van de functie eenige swarigheyt maakten, geconsidereert Haar Ed. Gr. Mog. bij derselver placaat van den 17 aug. 1702 hadden gestatueerd, dat niemant voor vicaris sal mogen worden erkent als degenen die na ordre in deze landen gebruyklijck, behoorlijker wijse geeligeert en bij de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. Raden geadmitteerd sal wezen, en die sig daarvooren, ter contrarie, souden mogen uytgeven of die qualiteyt aanmatigen, ofte deselve daarvoor erkennen off respecteeren mede arbitairlijk sullen werden gecorrigeert; en alzoo gaarn van Haar Ed. Gr. Mog. intentie waren geinformeert, dat derhalve Heer Pensionaris hadde gevraagt off de provicarissen ook admissie van de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. Raden van noden hadden, is na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan dat wanneer iemand nader eclaircissement omtrent het voorn subject sal komen te versoeken, dat hem door de Heeren Commissarissen waarvan dese elucidatie sal werden gerequireerd, sal werden te gemoet gevoerd, dat de voorn exercitie niet gehouden sal werden voor een infractie van 't voorn placaat.

Den 17 Maart 1706.

17 Mrt 1706 Is na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan dat den Heer van Duyvenvoirde als balliuw van Rhijnlandt sal werden versogt, sig te informeeren, of Silvester Boudewijn Trimault, die sig tot Voorburg metter woon onthout en, soo gesegt wort, na 't eynde van de laatste vreede uyt Brabant aldaar gekomen te sijn, op zijn aankomst van een behoorlijk pasport van den Staat is voorsien; soo

neen, dat welgemelte Heer balliuw alsdan sodanigh tegen de voorn Trimault sal hebben te procedeeren als na de placaten en ordre van den Lande sal bevinden te behooren; maar wanneer de gemelte Trimault binnen dese Provincie met een behoorlijk pasport sal wezen gekomen, werd in die gevalle de Pensionaris Akersloot versogt en committeert, de voorn Trimault bij hem te ontbieden en hem Trimault in ernstige en cragtige termen aan te seggen, dat hij met den priester nog met de kerk tot Voorburgh sig sal hebben te bemoeijen off iets ondernemen of doen, 't welk eenigsints de rust onder catholycken ingezetene aldaar soude connen troubleren, maar hem stil en gerust houden; want dat anders en bij de minste informatie van desselfs ongerust gedrag, hem Trimault sal werden geordonneerd de Provincie van Hollandt en Westvrieslandt te ontruymen. 17 Mrt. 1706.

Dat ten opsigte van de oproerige conduiten van Willem Bos en Augiers capellanen en priesters van den Heer extraordinaris Envoyé Pacheco de gemelte pensionaris Akersloot bij dezen mede wert versogt en de gecommitteerd hiervan de gem. Heer Pacheco kennisse te geven en voor te houden, dat men de oproerige conduiten van de twee priesters niet sal gedogen, maar tegen haar procedeeren, conform de placaten en ordre van de landen. Dat men Hem Heere extraordinaris Envoyé niet kan verbergen, dat het groot getal capellanen en priesters in desselfs logement aangesien werd als een misbruyk, gelijk ook tegen de resolutiën van den Staat aanloopt, dat de dienst in een andere als portugaise taal werd gedaan en verders, dat de voorn priesters buyten het logement van hem Heer Pacheco niet meer voor sijn domesticquen sullen werden geconsidereerd, maar

bevonden werdende its onbehoorlijks te attenteren, dat gelijck anderen sullen werden gesaiseert.

Den 21 April 1706.

21 Apr. 1706 De Pensionaris Akersloot verzogt den Heer Keyzerveld te spreken, sijn Edelht. de ernst van Haar Ed. Gr. Mog. voor te houden als nu weder [gebleken was?] met de uitsetting van Brouwer tot Nieucoop en de Priester Budemans tot Laar in 't Goij en soo geen vicaris na genoegen van Haar Ed. Gr. Mog. int kort werd aangestelt, dat de zaaken weer verder zullen gaan en verder, soo als sijn Edelheit na occurrentie van saken sal oordeelen te behooren, om daardoor aanleydinge te geven dat gemelte Heer Keyzervelt van de persoon van der Voort die reets was gedespicieert en ook aan Haar Ed. Gr. Mog. na alle apparentie aangenaam soude wesen, mogen worden gesproken, om alsoo te sien of dese van der Voort die alomme welgevallig scheen, bij 't Hoff van Rome, voor Vicaris niet soude connen werden aangestelt en in alle gevalle of hij Heer Keyzersvelt daar over niet soude connen schrijven aan den Internuntius tot Brussel.

De Pensionaris Akersloot werd mede verzogt den advocaat fiscaal te gelasten de priester Brouwer tot Nieucoop aan te seggen, niet alleen sig af te houden van aldaar geen dienst te doen, maar dat selfs het dorp Nieucoop sal hebben te ontruymen; alsmede de drost van Muyden bij missive te recommanderen en lasten de priester Budemans tot Laar in 't Goij, insgelijks aan te seggen, hem van 't doen van eenigerhanden dienst aldaar af te houden en ook dat district te ontruymen.

Ten selven dage heeft de gemelte Akersloot de

Heer Keyzersvelt gesproken, dewelke uyt eygen beweging goedvond over de voorn persoon van der Voort aan den Internuntius van Brussel te schrijven, alsmede heeft sijn Edelheit den advocaat fiscaal Nobeling mondeling ende den drost van Muyden bij missive gerecommandeert en gelast, de voorn twee priesters uyt haar respective districten te doen retireren.

Den 20 Mei 1706.

De Pensionaris Akersloot heeft gerapporteerd, dat agtervolgens en tot voldoeninge van Haar Ed. Gr Mog. goedvinden van den 21 April voorleden, met den Heer Keyzersvelt had gesproken wegens de persoon van van der Voort tot vicaris, alsmede dat aan de Priester Budemans tot Laar in 't Goij en Brouwer tot Nieucoop was geordonneert, niet alleen haar af te houden en abstineeren, van in die respective distrikten geen dienst te doen, maar dat selfs die twee voorn districten soude hebben te ontruymen, en dat hem Pensionaris ook was gerapporteert dat aan die bevelen was geobtempereert; en geconsidereert de gemelte Heer Keyzervelt aan den Internuntius tot Brussel over de voorn persoon van van der Voort, gelijk had aangenomen, ook had geschreven en dat uyt de rescriptie van den Internuntius was gebleken, vermits de voorn van der Voort sig hadde geexcuseert en soo veel reedenen, argumenten en motiven ten dien eynde hadde bij gebragt dat geen de minste apparentie of hoop was, dat de gemelte van der Voort tot Vicaris soude werden aangestelt, en gereflecteerd wezende op de inconvenienten, die uyt deze vacature stonden te resulteeren, is na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan de gemelte Pen-

20 Mei 1706 Rapport.

sionaris Akersloot bij dezen te verzoeken ende committeeren voor hem te ontbieden Pater Soijet wonende tot Haarlem, de overste de Bruyn tot Amsterdam, de Pater v der Beke in den Haag en uyt zijn particulier haar aan te zeggen en recommenderen, dat sorg sal moeten werden gedragen, dat ten spoedigste een vicaris na genoegen van Haar Ed. Gr. Mog. werd aangestelt, met bijvoeging, dat bij ontstentenisse van dien, haar wel conden verbeelden de mesures en middelen, dewelke tot bereyking van Haar Ed. Gr. Mog. oogmerk soude werden bij de hand genomen.

De Jesuyten de Bruyn, Soyette en v. d. Beke aan te seggen sorg te dragen, dat ten spoedigste een Vicaris naar Haar Ed. Gr. Mog. genoegen werden aangesteld.

Den 1 Sept. 1706.

Present alle de Heeren Commissarissen.

1 Sept. 1706

Door de Heeren v Alkmaar overgeleverd wezende een memorie van informatie ten reguarde van Martinus v Susteren Jesuiten-priester, dewelke voor eenige weeken binnen de gemelte stad Alkmaar was gekomen en bevonden wezende, dat Hij wel geboren was van Amsterdam, maar dat van Antwerpen int Convict laatst gewoont hadde, ende van daar in de maant Julij ll. in deze Provincie eerst was gecomen; oock dat een zending hadde van Johan Bapt Bussi Nuntius v. Keulen, ende geconsidereert, dat alle hetselve direct was aanloopende tegen 't placaat van Haar Ed. Gr. Mog. van den 17 Aug. 1702, zijn de Heeren van Alkmaar. verzogt de voorn Martinus v. Susteren te removeren, waarvan zij Heeren Gedeputeerde hebben aangenomen, aan Haar Heeren Principalen rapport te sullen doen met betuyging, dat Haar Heeren Principale van intentie waren, te blijven bij de respective placaten ende resolutien, op 't subject van 't geestelijk werk van tijd tot tijd genomen.

De Jesuit Martinus van Susteren tot Alkmaar, te removeeren. 1 Sept. 1706

Den 28 Oct. 1706.

Present alle de Heeren Commissarissen. 28 Oct. 1706

Tot kennisse van de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. gecommitteerde gekomen wezende, dat de priester welke tot Gisp dienst quam te doen, aldaar was gezonden door de Nuntius van Keulen, is na voorgaande deliberatie goedgevonden ende verstaan, den Heer Pensionaris Akersloot bij dezen te versoeken en te committeren, omme tot Haarlem wezende, de gemelte priester voor hem te ontbieden met authorisatie, wanneer bevonden wierd, dat hij ter voorn plaatse uyt cragte van een sending van den Nuntius van Keulen het priesterschap kwam te bedienen, om hem aan te seggen, dat hij niet alleen te Gisp (Jisp) voorn geen dienst sal hebben te doen, maar dat selfs het voorn dorp van Gisp sal hebben te ontruymen.

Den 10 Junij 1707,

Present alle de Heere Commissarissen. 10 Jun 1707

Alzoo Adam Damen domheer tot Keulen en geboren binnen de stad Amsterdam, komt voor te geven en ook vertoond seekere commissie van aanstelling tot vicaris over de Nederlanden, door den Paus op hem verleent, en in agtinghe genomen weesende, dat gemelte domheer Damen de leden van 't Besogne dagelyx was aansprekende, omme te hebben de gerequireerde admissie, is goet gevonden ende verstaan, dat de gemelte domheer Damen, wanneer sig aan iemand van de leden van dit Besogne sal comen te vervoegen, sal werden te gemoet gevoert, dat men voor als nog, sig niet bevint in staat, van op desselfs verzoek eenige resolutie te neemen met recommandatie en waarschuwinge, om sig te gedragen na

De domheer Damen sig naar de Placaten te gedragen anders de penaliteit subject.

de ordres en placaten van Haar Ed. Gr. Mog., ten eynde bij contraventie van dien, de penaliteyt bij deselve gestatueert, niet komen te incurreeren, gelijk ook bij dezes is geresolveert, dat in cas van contraventie tegen den gemelten domheer Damen sonder eenige conniventie, in conformiteyt van de voorz placaten en orders sal worden geprocedeert.

Den 18 Aug, 1707.

18 Aug. 1707

Present alle de Heeren Commissarissen.

De Heer Pensionaris Akersloot heeft de Heeren Commissarissen gecommuniceert dese onder gemelte Memorie.

MEMORIE van eenige geordende priesters, die binnen deze Provincie tegen 't placaat van den 17 Aug. 1702 sijn gecomen, mitsgaders van eenige wereltlijke priesters, die van geen behoorlijke missiën oft sendingen waren voorsien:

N. van Susteren Jesuyt tot Alkmaar in de achterstraet en Scapesteegje.

N. Uyterwijck Franciscaner monnik 't Alkmaar in de Schoutestraat in de vergulde kroon.

N. de Roij preekheer oft Dominikaaner monnik aan de Bane over de Luytersekerk.

N. Houtman Jesuyt te Naarden.

Pieter Poel tweede augustijner monnik in de Spinhuissteeg in de stad van Amsterdam.

Andries Jansz te Aarlanderveen.

Gerard van Vliet te Oostdorp.

Guilielmus Cavalier te Castricum.

Philips Cavelier te Berkenrode.

Eenige goordende en wereltlijke priesters voor de

Waarop wezende gedelibereert is goet gevonden ende verstaen, alle de voorn personen tegen de aan-

staande vergaderinge van Haar Ed. Gr. Mog. alhier in den Haag voor de Heeren Commissarissen te bescheyden, omme deselve gehoord; en gesien sijnde derselver missien oft sendige, soodanig te werden gedisponeert als men na exigentie van saken bevinden sal te behoren.

Heeren Commissarissen te bescheiden.

Den 15 Sept. 1707.

Ingevolge het goetvinden van de Heeren Commissarissen van dato 18 aug. voorleden sijn voor Haar Ed. Mog. verschenen.

15 Sept. 1707.

Hendrik Schepers Franciscaner monnik geb. in de Meyerije van den Bosch, alhier in de Provincie gecomen den 19 oct 1703, hebbende eene sending van de Nuntius van Keulen en sedert die tijd sig opgehouden binnen de stad Haarlem.

Deze Schepers vermits na 't placaat van den 17 Augt. 1702 in deze provincie was gekomen, ook dat een ongequalificeerde zending had is aangesegt binnen 14 dagen de provincie Holland en W.-Vriesland te ruijmen.

Nicolaas van der Poel tweede augustijner monnik geboren van Brugge, alhier in de Provincie gecomen den 26 Dec. 1706, had alleen een acte van Bernardus Mathaei provincialis ac Missionum Hollandiae praefectus; assisteert pater Thomas d' Ebbout tot Amsterdam.

ook deze aanseginge gedaan aan Nicolaus van der Poel.

Martinus v Susteren Jesuyt geboortig van Amsterdam, van Antwerpen in deze provincie gecomen in de maand van Julius van 't voorleden jaar 1706 met eene sending van den Nuntius Bussi, van dato 14 Julij 1706, in plaats van Florentius v. Montfort; onthout sigh tot Alkmaar.

Item aan Martinus v Susteren dezelve aanzeginge.

Petrus Le Roij Dominicaner monnik geb. van Amsterdam, in de Provincie gecomen A° 1704, en tot Alkmaar Februarij ll., alwaar sig althans onthield met eene sendinge van den Nuntius Piazza gedateert 1704.

Petrus Le Roij als voren te vertrekken.

Adrianus Houtman ut supra.

Adrianus Houtman Jesuyt geb. van Rotterdam, voor drie jaren uit Brabandt tot Maastrigt gecomen, alwaar twee jaar had gewoont en nu omtrent een jaar tot Naarden met een zending van den Nuntius van Keulen van den 18 Dec. 1706, in plaats van pater Ooms die geordineert was te vertrekken.

"Nadien Hendrik "van Uiterwijck "voor 't voorgemelte Placsat "van 17 Aug 1702 "in deze Provincie is geweest, is "goed gevonden "dat Hij bij provincie zal blijven."

Hendrik van Uyterwijck Franciscaner monnik geboren van Vollenhoven, in de provincie gecomen A° 1701 met een sending van den Nuntius Bussi van den 25 Jan. 1701, onthout sig tot Alkmaar.

De Heeren gedeputeerden van de stad Gouda versogt, haar op 't gedrag van dezen Willibrandt Hugo te informeeren.

Wilbrandus Hugo geboren van Dokkum in Vriesland lekenbroeder, wonende tot Haastrecht, bekende dat wel catechiseerde aldaar in de ordinaris kerkplaats, dog dat hetselve wel 21 jaar aldaar gedaan had.

De Heer van Noordwijck als Dijkgraaf v. Rijnland te versoeken op de conduiten en sendinge van dezen And. Jansz te informeeren.

Andreas Jansz wereltpriester geb. van Aarnhem, heeft tot Aarlanderveen dienst gedaan omtrent den tijd van drie jaren; had te voren gestaan tot Werckhoven sedert den jare 1694, en noijt een andere acte gehad als van den Aartsbisschop van Sebaste A° 1693.

Alzoo G. v. Vliet een ongequalificeerde sending heeft, is hem aangesegt, binnen den tijd van 14 dagen de pastorie en 't district van Osdorp te ruimen.

Gerardus van Vliet wereltpriester gebor. van Aarlanderveen, tot Osdorp gecomen omtrent een jaar geleeden, heeft eerst geassisteert Adriaan v. Kuyl, die siek was en doet na sijn dood dienst uyt hoofde van de sending van den Nuncius van den 18 Dec. 1706, waarbij aangestelt in plaats van den voorn Adriaan v. Kuijl.

Den 25 Januarij 1708.

25 Jan. 1708

Is om redenen goetgevonden dat de voorn Gerardus van Vliet weder tot Osdorp sal werden geadmitteerd, mits renuncieerende van sijne ongequalificeerde sendinge.

Wilhelmus Cavalier wereltpriester geb. van Amsterdam, hebbende een sending van den Nuncius van Keulen van dato 2 Maart 1705, doe ook tot Castricum gecomen, segt, dat de sending maar een jaar heeft gehad en hem sonder sijn toedoen gesuppediteerd, dat bij den overleden Vicaris Potcamp om een sending was geweest, maar vermits sijn schielijk overlijden geen sending had bekomen, gong op die voet voort, en was te vreeden een sending te halen van den Heer Swaan of van die het de Heeren Commissarissen goet vonden.

Wilh. Cavelier aangezegt sijn ongequalificeerde sending over te geven en sig daarmede niet te behelpen, maar daar van te renunciee-ren, gelijk de priester Loenius in de Beverwijk hadgedaan.

Philips Cavelier wereldpriester geb. van Amsterdam heeft over de twee jaren sijn statie gehad te Berkenrode; had wel een zending van den Nuntius van Keulen van dato 29 Julij 1706; maar had deselve noijt verzogt direct nog indirect; dat oock sijn dienst daar hadde gedaan en nog deed met kennisse eerst van den Vicaris Potcamp en daarna met kennisse den Provicaris Swaan.

De voorn aanzegging aan Wilh Cavelier, ook gedaan aan Philips Cavelier.

Den 6 Januarij 1708.

Present alle de Heeren Commissarissen.

6 Jan. 1708

Is na voorgaande deliberatie tot herstelling van de rust onder de Roomsgezinde ingezetenen binnen deze Provincie goetgevonden ende verstaan, dat alle de jesuitische priesters, die haar binnen dese provincie waren onthoudende, uyt naam ende van wegen Haar Ed. Gr. Mog. sal werden aangesegt, dat binnen den tijd van drie agtereen volgende maanden, ingang nemende met den dag van deze aanzegginge, haar sullen hebben te begeven, buyten de Landen van Holland ende West-Vrieslandt op poene, dat die na de voorschreven tijt daarin sal of sullen werden be-

De Jesuitische priesters resideerende binnen deze provincie aan te seggen, haar binnen den tijt van 3 maanden, uyt deze Provincie te begeven.

vonden als perturbateurs van de gemeene rust sullen werden gestraft; maar in gevalle binnen de voorn tijd van drie maanden de voorn rust onder de Roomsgesinden en dat met genoegen van Haar Ed. Gr. Mog. sal wezen geeffectueert, dat alsdan de gemelte jesuitische priesters verzoek sullen connen doen, omme binnen dese provincie te mogen blijven; als wanneer daarop sodanigh reguard sal werden genomen, als men na bevindinge van saken en derzelver gedrag sal oordeelen te behoren; wijders dat de kerken der jesuiten na derzelver vertrek sullen werden en blijven gesloten.

Den 25 Jan. 1708.

25 Jan. 1708 Present alle de Heeren Commissarissen.

Op de schriftelijke clagten van eenige Roomsgezinde ingezetenen binnen den dorpe van Alsmeer, als dat de Heer Hoog Bailliuw van Kennemerland Mr. Willem Fabritius hadde connen goetvinden, den priester aldaar te interdiceeren geen kerkendienst te doen, alleen omdat, vermits derselver onvermogen, in gebreken quame te blijven de jaarlijksche recognitie van fl. 400 te betalen met verzoek, dat bij maniere van provisie tot finaale disposite van Haar Ed. Gr. Mog. de priester weder tot den kerkdienst sou mogen werden geadmitteert, en na dien Haar Ed. Gr. Mog. uyt gemelte Heer Hoog bailliuw niet anders hadden connen hooren, of dese interdictie quam alleen te proflueeren uyt de wanbetalinge van de voorn recognitie of dat de supplianten in plaats van 400 gl. maar presenteerden te betalen 100 guldens, is de voorn Heer Fabritius gerecommandeert de voorn interdictie te ligten en vervolgens de priester aldaar gelijk op andere plaatsen de kerkendienst te laten

De Hoog Bailliuw van kennermerland gerecommandeert de gesloten kerk te Alsmeer te openen.

doen, sullen anders en bij ontstentenisse van dien hier rapport aan Haar Ed. Gr. Mog. werden gedaan.

Is goetgevonden dat tot executie van 't geresolveerde van den 6 dezer maant Jan. alle de jesuitische priesters binnen dese provincie residerende voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec., tegen de eerste Donderdag van de aanstaande vergaderinge sullen werden ontboden.

Al de Jesuitische priesters voor de Heeren Commissarissen te ontbieden.

Den 16 Febr. 1708.

Present alle de Heeren Commissarissen.

16 Febr. 1708.

De aansegging in de gemelte resolutie van den 6 Jan. voorleden vervat, is gedaan aan de hier na genoemde jesuitische priesters:

De Jesuitische priesters 't geresolveerde om te vertrekken, aangezegt.

Laurens de Brier	tot Delft
Petrus van Herft	te Schiplui
Simon Riquart	te 's Hage
Johannes Soijette . . . . . . ,	tot Haarlem
Jacobus Claesman	tot Leyden
Cornelius Cromstreijen. .	aan den Leydschendam
N. Gillis wonende in de Crijtberg	tot Amsterdam
Philippus Happert . . .	mede tot Amsterdam
De Bruyn overste der Jesuiten ook	tot Amsterdam
Johannes Lambrecht . , . .	tot Gouda
Henricus de Vadder	tot Rotterdam
Aegidius Corluij.	tot Gorcum
Joachim Borsaeus	tot Hoorn
Philippus Janssens	tot Enkhuyzen

aan deze 14 Jesuijten in Holland en W. Vriesl. wonende, is op 16 Febr. 1708 volgens Resolutie van 6 Jan. 9 ure 's morgens 1708, te 's Hage vergaderd aangezegd, dat zij binnen 3 maanden enz.

En is verders goetgevonden ende verstaan dat het voorn gepasseerde aan Haar Ed. Gr. Mog. communicatie sal werden gegeven.

Den 18 Febr. 1708.

Is gedaan het volgende rapport

18 Febr 1708.

De Heer Pensionaris Akersloot heeft ter Verga-

deringhe gerapporteert, dat de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecom. ingevolge van derselver voorgaande authorisatie, tot herstellinge van de rust onder de Roomsgezinde ingesetenen binnen dese provincie, alle de jesuitische priesters, die haar binnen deze provincie zijn onthoudende uyt namen en van wege Haar Ed. Gr. Mog. hadden aangeseijt, dat binnen den tijt van drie agter een volgende maanden, ingang nemende met met dese aansegging, haar souden hebben te begeven buyten den landen van Holland en Westvriesland, op poene dat, die na den voorn. tijd daar inne souden werden bevonden, als perturbateurs van de gemeene rust souden werden gestraft; maar ingevalle binnen de voorn tijd van drie maanden de voorz rust onder de Roomsgezinden en dat met genoegen van Haar Ed. Gr. Mog. sal werden geeffectueert, dat alsdan de gemelte jesuitische priesters verzoek sullen connen doen, omme binnen deze provincie te mogen blijven; als wanneer daarop soodanig reguard sal werden genomen, als men na bevinden van saeken en derselver gedrag sal oordeelen te behoren. Wijders dat de kerken der jesuiten na derselver vertrek sullen werden en blijven gesloten.

Waarop gedelibereert zijnde hebben Haar Ed. Gr. Mog. alle 't gene voorz is, haar wel laten gevallen ende de gemelte Heeren Gecommitteerde voor haar moeyte en ijver in de voorn saken geadhibeert bedankt soo als deselve daarvoor bedankt werden mits dezen.

Den 4 Mey 1708.

Present alle de Heeren Commissarissen.

4 Mei 1708 In deliberatie wesende gelegt drie requesten aan Haar Ed. Gr. Mog. gepresenteert, als twee op den naam van de roomsche catholyke burgers en ingezetenen der Steden Amsterdam en Hoorn en een op

den naam van Johan de Bruyn soo voor sijn selven als in den naam van dertien (13) Jesuiten aan wie den 16 Febr. de aanzegginge, om te vertrekken was gedaan, tenderende alle, tot uytstel en prolongatie van de termijn, die met den 16 dezes souden comen te expireren; is goet gevonden ende verstaan, de voorn termijn te prolongeeren en uyt te stellen tot den 16 Julij aanstaanden, en dat voor een ultimatum, sonder dat op een verdere prolongatie sal worden gedelibereerd; ja dat selfs geen requesten of verzoeken, die ten dien einde weder gedaan soude mogen werden, sullen werden aangenomen; en werd de Heer Akersloot Pensionaris der stad Haarlem versogt en gecommitteert, de gemelte Roomsche ingezetenen (Roomsgezinden) van Amsterdam of wel de voornaamste van dien, alsmede de voorn Johannes de Bruyn, het voorn geresolveerde bekent te maken; gelijk mede bij dezen versogt en gecommitterd wert de Hr van Zuchtelen oud-burgemeester der stad Hoorn, om gelijke bekentmakinge aan de Roomsgesinde van Hoorn of wel de voornaamste van dien te doen. [1])

De termijn van 't vertrek der Jesuiten die tegen den 16 dezes was vastgestelt nog tot een ultimatum, voor 2 maanden geprolongeert.

Den 28 Nov. 1708.

28 Nov. 1708.

Present de Heeren van Starrenberg, die van Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar en Hoorn.

Tot kennisse van de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. gecomen wesende dat alhier in den Hage in de kerke der jesuiten dienst werd gedaan contrarie en tegen Haar Ed. Gr. Mog. resolutie van dato 19 Julij [?] laatstleden is goetgevonden ende verstaan dat de advocaat fiscaal en procureur generaal Nobeling sal

Den advocaat Fiscaal Nobeling te gelasten de sluitinge van de Jesuitische (kerk) in 's Hage.

1) Hierop behoorde te volgen de vermelding van de resolutie op 19 Julij genomen, waarbij uitvoering is bevolen van de resolutie van den voorgaanden 18 Febr.

werden gerecommandeert op deze zaak sig te inforformeeren en bezorgen dat met het dienst doen, in in de voorz jesuitische kerk wierd gesupersedeert, en dat dien aangaande sig sal hebben te gedragen na de aanschrijving van Haar Ed. Gr. Mog. op dat subject aan alle officieren deser landen gedaan, en is de Heer van Starrenburgh versogt, 't voorn resolveerde aan gemelte advocaat fiscaal te seggen.

Te informeeren omtrent de infractiën tegen 't placaat van 't jaar 1702 nopende het incomen van de geordende Priesters binnen deze Provincie.

Ten opzigte van de klagten die Haar Ed. Gr. Mog. waren voorgekomen, als dat tegens Haar Ed. Gr. Mog. placate van den 17 Aug. 1702 verscheide geordende priesters, haar binnen dese provincie waren ophoudende, en selfs in eenige steden en plaatsen dienst quamen te doen, hebben de Heeren Gedeputeerde van de steden alwaar deselve infractien souden mogen werden gepleegd, aangenomen, haar daarop te sullen informeeren, niet twijffelende of soude in de hare die ordre werden gestelt, dat gemelte Haar Ed. Gr. Mog. placaat wierd geobserveert en nagekomen.

Te projecteeren een placaat tot weringe van alle geschriften strekkende tot ontrustinge v. de rooms gesinden ingezetenen.

Nog is bij de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerde in deliberatie gelegt, of niet tot prevenieren en voorcominge van 't spargeeren van bullen, brieven, billetten, waaronder ook verscheiden waren behelzende dagvaardingen buyten 's lands, strekkende alle tot ontrustinge van de Roomsgezinde ingezetenen binnen deze provincie, bij waarschouwinge of placate behoorden te werden verboden, is goet gevonden ende verstaan, dat dien aangaande een waarschouwing oft placaat sal werden geconcipieert en is daartoe versogt de Heer Pensionaris Akersloot.

Den 14 Dec. 1708.

14 Dec. 1708

Present alle de Heeren Commissarissen.

De Heere van Starrenberg heeft de Heeren Com-

missarissen gecommuniceert, dat het geresolveerde nopende het sluyten van de jesuitische kerk alhier in den Haag, den advocaat fiscaal en procureur generaal deser Landen hadde bekent gemaakt, die niet alleen hadde aangenomen, deselve te zullen executeeren, maar dat reeds deselve in 't werk hadde gesteld en dat althans daarinne ook geen dienst meer wierde gedaan; waarop wesende gedelibereert is wel gemelte Heer van Starrenberg voor de genome moeite bedankt. Rapport, van de sluiting der jesuitische kerk in 's Hage'

De Heer Pensionaris Akersloot heeft de Heeren Commissarissen gegeven de lecture van de geconcipieerde waarschouwinge oft placaat, rakende het verbod van 't spargeeren van brieven, bullen etc. tot ontrustinge van de Roomsgezinde ingezetenen binnen dese provincie, soodanigh en in dien voege als hierna geinsereerd. Communieatie v. 't geprojeteerde placaat tot weeringe van bullen etc.

Nog is op Vrijdag den 14 Dec. 1708 na voorgaande deliberatie goedtgevonden en verstaen dat een placaet, rakende het obedieeren van eenige bullen, brieven ofte billetten dienende tot onruste van de R. C. ingesetenen deser landen ofte het evoceren van deselve buyten 's lands, sal werden gearresteert, soo als hetselve gearresteert wordt mits desen, en dat het alomme, daer het behoort sal worden gepubliceert. [1]).

PLACAET.

De Staten van Holl. ende W. Vr. allen den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen salut. Doen te weten alsoo tot onse kennisse gekomen is, dat verscheijde brieven, bullen, billetten ofte andere geschriften, streckende tot ontrustinge van de Roomsgesinde ingesetenen binnen dese Provincie wierden bestelt, gedrukt, verkocht, gedivulgeert ofte andersints bekent gemaeckt; soo ist dat wij daertegens willende

1) Zie Bat. S. II. p. 531 lin 7. 2ae col. over dit placaat en de gedr. Resol op bl. 512.

voorsien, goetgevonden hebben, alle de Roomsgesinde ingesetenen dezer landen van wat staet, conditie ofte qualiteijt deselve souden mogen wesen, te verbieden, soo als wij hare wel expresselyck verbieden bij desen, eenighande brieven, bullen, billetten ofte andere geschriften, streckende tot ontrustinge van de Roomsgesinde ingesetenen deser landen en bijsonderlijck ook, behelsende evocatien en dagvaerdingen buyten s lands te obedieeren, respecteren ofte achtervolgen, of doen obedieeren, respecteren of achtervolgen, noch eenige hulpe ofte assistentie tot executie van dien te verleenen; alles op poene van daer over arbitralyk te sullen werden gestraft; wyders werd ijeder bij desen oock verboden en geinterdiceert het bestellen, drucken, aenplacken, verkoopen divulgeren of andersints bekent te maken, mitsgaders het doen bestellen, drucken, aenplacken, verkoopen, divulgeren of andersints bekend te maken, van eenigerhande brieven bullen, billetten ofte andere geschriften tenderende tot storinge van de rust onder de Roomsgesinde ingesetenen, nochte oock niet soodanige dewelcke quamen te behelsen evocatiën en dagvaerdingen buiten s lands, in wat tale of sprake deselve souden mogen wesen op de boete van 100 gl[s] voor de eerste reyse en de tweede op de dubbele boete en daer en boven arbitrale correctie, te bekeren en appliceren de voorsehreven poenen, een derde part voor den officier, die de calange doen sal, een derde part voor den armen ende het resterende derde part voor den aenbrenger. Ende opdat niemandt hier van ignorantie sal konnen pretenderen, soo begeeren wij, dat dese alomme gepubliceert ende geaffigeert sal werden daer het behoort en te geschieden gebruykelijk is. Gedaen in den Hage onder het kleyne zegel van den voorsch. lande den 14 Dec. 1708. Onder stondt ter ordonnantie van de Staten etc.

Saturdagh den 15 Dec. 1708.

De resolutie op gisteren genomen is geresumeert ende na voorgaande deliberatie gehouden voor gearresteert.

Waarop wezende gedelibereert hebben Haar Ed. Gr. Mog. het voorn geprojeteerde placaat haar wel laten gevallen en gemelte Heer Pensionaris Akersloot voor de genomen moeyten bedankt, sullende van 't voorn

project placaat aan Haar Ed. Gr. Mog. rapport werden gedaan.

Den 21 Dec. 1708.

Present alle de Heeren Commissarissen.

In deliberatie wezende geleyt, dat de Heer Adam Damen domheer tot Keulen sig althans tot Amsterdam ten huize van sijne moeder was onthoudende, en in agtinge genomen sijnde, dat sijn verblijf alhier niet als tot ontrustinge van de Roomsgezinde ingezetenen binnen deze provincie conde dienen; en wel voornamentlijk dien aangaande, reflectie gemaakt zijnde op de commissie van 't Vicariat, dat de Paus op zijn persoon voor eenige tijd hadde geconfereerd, sonder dat alhier de behoorlijke admissie daarop was verleend; maar in tegendeel dat deze verleende commissie van den Paus, de Hooge regeeringe van deze provincie seer onaangenaam was voorgecomen, jae sodanig, dat de voorn Heer Damen in qualiteijt van Vicaris noijt stonde geadmitteert te werden, en geconsidereert, dat tot herstellinge van de rust onder de Roomsgezinde ingezetenen binnen deze provincie wel nodig en dienstig is, dat een bequaam perzoon tot vicaris wierd aangestelt, en men aan 't Hof van Rome nog hoop op de admissie van de voorn Heer Damen quam te scheppen; is goetgevonden ende verstaan dat de voorn Heer Damen tegen de eerste Donderdag van de aanstaande vergadering voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. sal werden gedagvaard en hem aangezegt, dat van desselfs aanstelling als Vicaris over de Nederlanden sal hebben te renuncieeren off anders dat hij deze provincie soude hebben te ruimen.

De domheer Damen voor de Commissarissen gedaagt.

De voorn canonnik Adam Damen van Amsterdam naar Keulen al wezende vertrokken, hebben de Heeren

Haar Ed. Gr. Mog. Gec. in agting nemende, dat veel Roomsgezinde ingezetenen binnen deze provincie haar nog flatteeren, als of de voorn canonnik Damen nog tot Vicaris soude werden geadmitteerd, 't welk veel onlust (onrust?) onder de Roomsgezinde quam te causeeren, verscheyden maal gebesogneerd en overwogen hebbende, hoe en op wat wijze men op de eclatanste en kragtigste wijze publicquelijck souden connen temoigneren en declareeren, dat de voorn canonnik Adam Damen, noijt tot Vicaris soude worden geadmitteerd, is goedgevonden ende verstaan het volgend placaat te projecteeren en daarvan Haar Ed. Gr. Mog. rapport te doen, gelijk hetzelve gedaan wezende ook in een placaat hierna geinsereerd, was geconverteerd.

Hoe publicq te declareeren dat de canonik Damen noijt voor Vicaris sal worden geadmitteerd

De staten van Holland ende Westvriesland allen dengenen die dese sullen sien ofte hooren leezen salûijt. Doen te weten dat wij op den 17 Aug. 1702, ter occasie dat Theodorus Cock door den Paus, over de Roomsche kerken in de Vereenigde Nederlanden met den titul van Vicaris apostolijck was gesteld, hadden goetgevonden te doen emaneeren een placaat, onder anderen ook statuerende, dat niemant voor Vicaris soude mogen werden erkent, als diegene, die na de ordre van deze landen gebruikelijk, behoorlijkerwijze geeligeerd en bij de Heeren onze Gecommitteerde Raden geadmitteerd soude wezen, en dat die geene die sig daarvoor ter contrarie soude mogen uitgeven ofte die qualiteyt aanmatigen ofte dezelve daar voor erkennen oft respecteeren, arbitralijk soude werden gecorrigeerd; dat, t sedert was voorgecommen, dat Adam Damen canonnik tot Keulen in plaats van Gerardus Potcamp, door den Paus tot Vicaris was aangesteld, die ook getragt hadde de gerequireerde admissie te bekomen; maar dat hij dezelve niet hadde connen obtineeren; dat ofte wel vermits onze voorschrevene dispositie, nog de voorn Adam Damen, nog iemand anders sonder de vereischte admissie sig voor Vicaris mogte uytgeven ofte die qualiteyt aanmatigen ofte daarvoor soude mogen werden

erkent en gerespecteert, soo sijn wij nu al eenigen tijd gewaar geworden, dat de voorn Adam Damen sig voor Vicaris tragt uyt te geven; ook dat den Nuncius van den Paus tot Keulen alomme binnen deze provincie, soo met het verleenen van Missien, het senden van bullen, het schrijven van brieven als andere actens te plegen, de functie van het vicarisschap effectivelijk quam waar te nemen, niet tegenstaande wij tegen soodanige infractie van onzen voorn placate soo menigmaal hadde voorsien, met het removeeren van soodanige afgezonden priesters; alsmede dat wij bij onze respective placaten al hetzelve soo ernstig verboden en geinterdiceerd hadden, ende geconsidereert, dat daerdoor de ruste onder de Roomsgezinden ingezetenen binnen deze landen nog meerder werd getroubleerd; Soo is 't dat wij tegen alle hetselve op nieûws willende voorsien ende byzonderlijk inhererende onze voorn placate van den voorn 17 Aug. 1702 gedeclareerd en goetgevonden hebben, gelijk wij als nog en op nieûws declareeren en goetvinden bij dezen, dat niemant voor Vicaris sal mogen werden erkent als diegeene die behoorlijker wijze geeligeerd en bij de Heeren onze Gecommitteerde Raden geadmitteert sal werden; en die sig daarvoor en ter contrarie soude mogen uytgeven ofte die qualiteyt aan matigen of dezelve persoon daarvoor erkennen en respecteeren, mede arbitralijk sullen werden gecorrigeert.

Dat vervolgens de voorn Damen, wiens versoek tot de gerequireerde admissie is afgeslagen, sal werden geinterdiceerd, soo als dezelve geinterdiceert wert mits dezen, het voorn vicarisschap in eenige maniere te exerceeren, ende dat niemant deselve in die qualiteyt sal hebben te erkennen ofte obedieeren, op poene als voren ende dat alle hetgeen hij op dien naam soude mogen verrigten ofte geordonneert hebben, voor nul en van geender waarde sal werden gehouden, gelijk ook voor nul en van geender waarde sal werden gehouden al hetgeen de Nuntius tot Keulen als voorzeijt is ende contrarie onze voor gemelte intentie, binnen deze landen heeft verrigt ende geordonneert, ofte nog soude mogen comen verrigten en ordonneeren, gelijk als hetselve voor nul en van geender waarde gehouden wordt bij deze, met last ende ordre, dat niemant wie het ook soude mogen sijn of wezen, eenige sendinge, bevelen, orders of diergelijke van den gemelten Nuntius of den voorn Adam Damen ofte van

iemandt, wie het ook soude mogen wezen ende die alvorens bij de Heeren onze Gecommitteerde Raden niet geadmitteerd mogte wezen, hetsij directelijk oft indirectelijk, sal hebben te erkennen, respecteeren ofte obedieeren, ofte in eeniger hande manieren, haar daarna te gedragen op poene van 1000 Caroli guldens tot laste en tegen diegene, die contrarie komt te doen; te appliceeren de eene helfte ten behoeve van den officier, die de calange soude komen te doen ende de andere helfte ten profyte van den aanbrenger, alles boven de poene van arbitrale correctie hierboven gestatueert.

Wijders werd de voorn Adam Damen bij dezen verboden, soolange hij van de voorn. pretense aanstellinge als Vicaris niet schriftelijk sal hebben afgestaan, binnen deze landen te comen, op poene van onze hoogste indignatie.

Dat eyndelijk sal werden geinterdiceert, soo als bij renovatie geinterdiceert wert mits dezen, dat geene geordende priesters ofte munniken binnen deze landen sullen vermogen te comen, op poene van daarover arbitralijk te sullen werden gestraft.

Ende opdat niemant hier van eenige ignorantie soude comen te pretendeeren, begeeren wij dat deze alomme gepubliceert en geaffigeert sal werden, daar het behoort ende te geschieden gebruikelijk is.

Gedaan in den Hage onder het cleyn segel van den Lande dezen 26 April 1709.

onder stondt: Ter ordinatie van de Staten. en was Getekend:

Simon van Beaumont.

Donderdag 19 Julij 1709.

Is na voorgaende deliberatie goedgevonden en verstaen, dat de resolutie van H. Ed. Gr. Mog. van den 18 Febr. ll. nopende het vertrek van de jesuitische priesteren aen de hoofd-officieren van de steden ende baljuwen van het platte landt, alsmede den advocaat fiscaal en procureur generael van dese landen sal werden toegesonden met ordre ende last om de voorschreve resolutie naar sijn forme en inhoude te executeren.

Den 24 Oct. 1709.

Op de communicatie van den Heer Pensionaris Akersloot, als dat eenige capitulairen van voornemen geweest waren, op haar laatst gehoudenen vergaderinge tot Haarlem, den canonik Damen voor Vicaris te erkennen en bijsonder, dat de priester Groenhout tot Noordwijk dien aangaande in die vergaderinge een brief hadde vertoont, en daar nevens in agtinge genomen wezende, dat tot erkenning van de voorn Damen verscheydene beweegingen wierden gemaakt, is goet gevonden ende verstaan twee capitulairen met den voorn priester Groenhout uyt het capittel van Haarlem en twee capitulairen uyt het capittel van Uytregt voor Haar Ed. Gr. Mog. tegen de aanstaande vergaderinge te bescheiden, om te vernemen, wat van deze saak soude mogen wesen, en haar ernstig te recommandeeren, den voorn Damen niet alleen voor Vicaris niet te erkennen, gelijk hetselve op soo sware straffe volgens Haar Ed. Gr. Mog. placate van den 26 April ll. was verboden, maar selfs met hem geen de minste correspondentie te houden; dat ook soude bezorgen dat haar onderhoorige priesters mede quamen te beloven met den voorn Damen niet te sullen corresponderen; verders dat sij capitulairen haar souden hebben te informeeren op die priesters, soo wereltlijke als geestelijke die t' sedert het overlijden van den vicaris Potcamp haar in eenige statien binnen deze Provincie hadden ter neer geset, te examineeren haar sendinghe, en van haar bevindinge, verbaal te houden, om aan de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden te werden vertoond. 24 Oct. 1709

Den 15 Nov. 1709.

Ingevolge van het geresolveerde den 24 Oct. voor- 15 Nov. 1709

Eenige priesters uyt de capittels van Haarlem en Uytregt aangesegt met den canonik Damen niet te correspondeeren en d' onderhoorige priesters hetzelve te ordonneren; alsmede verbaal te maken van de priesters sedert het overlijden van Ger. Potcamp in de statien gezonden.

leden sijn voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gec. gecompareerd de priesters: De Swaan, Visscher en Groenhout wegens het capittel van Haarlem; Van Heussen en van Kuijc wegens het capittel van Uytregt en is haar voorgedragen, met wat bevreemdinge en verwonderinge Haar Edel. Gr. Mog. hadden gehoord, dat men in het capittel van Haarlem d' erkenninge van de canonik Adam Damen hadde gebragt in deliberatie te leggen, tonende Haar Ed, Gr. Mog. haar misnoegen voornamelijk tegen de voorn Groenhout, dewelke met den voorn Damen nog correspondeerde; waarop wesende gedelibereerd is de voorn priesters wel scherpelijk aangesegt, niet alleen de voorn canonnik Adam Damen voor Vicaris niet te erkennen, maar selfs en hij Groenhout voornamelijk, met den canonik Damen geen correspondentie te houden; ook haar gerecommandeert, dat sij souden hebben te bezorgen dat haar onderhorige priesters hetselve mede quamen te beloven; verders haar belast, dat sij capitulaire haar soude informeeren en doen informeeren op de priesters, soo wereltlijke als geestelijke, dewelke sedert het overlijden van den vicaris Potcamp haar in eenige statien, binnen deze provincie, hadden ter neer geset; te examineeren haar sendingen, en op wat tijd speciaal, ten opzigte van de geestelijken, dese binnen deze provincie waren gecomen; en van haar bevindinge verbaal te houden, omme 't selve gesien, dien aangaande sodanig te werden geresolveerd, als men ten meeste dienste ende rust onder de Roomsgezinde ingezetenen souden oordeelen te behooren.

Den voorn priesters is mede belast, dat met de anderen souden overleggen, door wat middel, en speciaal, of door intercessie van seker Heer genaamt Passioneï althans in den Hage wesende, tot wedersijts

genoegen, geen Vicaris souden connen becomen worden, om daardoor de rust onder de Roomsgesinde ingezetenen te crijgen hersteld; en dat sij daar nevens aan den voorn Passioneï soude te kennen geven, dat de voorn canonik Damen noyt tot Vicaris soude werden aangenomen en erkend.

Te overleggen of door intercessie van den Heer Passioneï geen bequaam Vicaris soude te crijgen zijn.

Vrijdag 15 Nov. 1709.

De Heeren Gedeputeerden der stadt Enkhuisen hebben ter vergadering geproponeert, uyt den naem en wegens de Heeren hare principalen, dat of wel H. Ed. Gr. Mog. tot conservatie van de ruste onder de Roomsgesinde ingesetenen binnen dese landen, hadden gelieven alle jesuiten uyt dese Provincie te doen vertrecken en oock daarenboven bij placcaten in dato den 17 Aug. 1702 en den 26 Apr. 1709 te interdiceeren en te verbieden, dat gene geordende priesters ofte monnicken binnen dese landen souden mogen komen op poene van daer over arbitralijc te worden gestraft: dat niet tegenstaande de voors placcaten, de Heeren hare principalen bewust waren, dat bij eenige steden en dorpen weder eenige geordende priesters en monniken werden geadmitteert, of wel bij conniventie getolereert, waerdoor de ruste onder de Roomsgezinde ingesetenen meer en meer wierde getroubleert; dat de Heeren hare principialen, door de voors admissie van geordende priesters en monniken in andere steden en dorpen, van hare jesuitische ingesetenen dagelijks wierden aangesproken, ten eynde na het exempel van deselve, aan haer ook een geordent priester ofte monnick moch werden geaccordeert, om alsoo hare godsdienst te connen exerceren, hetwelck echter bij de Heeren hare principalen tot noch toe was geweijgert, genegen zijnde H Ed. Gr. Mog. placcaten stiptelijk te

doen executeren; evenwel niet hadden konnen afzijn H. Ed. Gr. Mog. het voorschrevene, met alle respect te demonstreren en te verzoeken, dat niet alleen de voors placcaten in soo verre mochten worden gerenoveert en stippelijk geexecuteert; maar dat oock alle de geordende priesters en monniken tegen de voors placcaten in dese landen ingekomen en ook wel in het generael, alle geordende priesters en monniken sich binnen dese landen onthoudende, uyt dese Provintie mochten werden geremoveert, komende hare Heeren principalen voor, dit het eenige middel te wesen waerdoor het oogwit van H. Ed. Gr. Mog., namentlijk de herstellinge der ruste onder de Roomsgesinde ingesetenen binnen dese landen, soude konnen werden bereijckt; soudende anders de Heeren hare principalen genecessiteert werden, in gevalle bij continuatie de steden en dorpen van de voors placcaten quamen te laxeren, en daer in niet wierde voorsien, sodanige mesures te nemen, als sij tot bekominge van de ruste onder de Roomsgesinde ingesetenen binnen hare stadt souden meenen te behooren. Waerop gedelibereert sijnde is goedgevonden en verstaen, dat het voorschrevene door de Heer v Starrenbergh ende andere Haar Ed. Gr. Mog. Gec. op het voors subject meermalen voor desen gebesoineerd hebbende, nader sal werden geexamineert en de vergadering op alles van advise gedient. [1]).

Den 21 Nov. 1709.

21 Nov. 1709. Rapport van de priesters; haar wedervaren bij den Heer Passioneï.

Eenige van de Priesters in de voorenstaande notulen van den 15 dezes vermeld, bij de gemelte Heer Passioneï geweest sijnde en gesprooken hebbende nopens 't bekomen van een Vicaris en alvorens aan gemelte

1) Zie de Resol. van Holl. 1709 bl. 536—37.

Passioneï betuigd hebbende, dat geen de minste apparentie was dat de canonik Damen oijt oft oijt voor Vicaris sou werden aangenomen en erkent, is haar van dezen voorn. Passioneï te gemoet gevoerd, of sij priesters quamen uijt ordre van de Heeren H. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerde; dat sij haar daarop niet hebbende geuit, de voorn Passioneï genoegzaam hadde verklaard, sijn persoon daartoe geen oft weinig dienst te connen doen; zijnde de voorn priesters alsoo overrichten zake van hem, Passioneï vertrokken, waarop geen verdere deliberatie is gevallen.

Den 19 Febr. 1710.

19 Febr. 1710.

Het verbaal van de priesters door gesubdelegeerde Heeren te examineeren en sorteeren.

Het verbaal ingecomen wesende van de priesters soo wereltlijke als geestelijke, die sedert het overlijden van den Vicaris Potcamp haar in eenige statien binnen deze Provincien quamen te bevinden is goetgevonden, dat het voorn verbaal door de Heeren van van Haarlem, Leyden, Amsterdam en Alckmaar sal werden geexamineerd, en daaruyt geformeerd een lijst, waarbij de priesters, dewelke in deze poincten en saken gecontraveneert ende gepecceert hadden, bij den anderen sullen werden gestelt, omme deselve gesien nader daarover te werden gedisponeerd.

Den 21 Febr. 1710.

21 Febr. 1710.

Rapport van 't examineeren van 't verbaal van de priesters met een corte Memorie waaromtrent sij hadden gecontravenieert.

De Heer Pensionaris Akersloot heeft uyt name van de Heeren Gesubdelegeerden gerapporteerd, dat ingevolge van 't geresolveerde van eergisteren hadden geexamineerd en overwogen het verbaal van de priesters, dewelke sedert het overlijden van den Vicaris Potcamp haar in eenige statien binnen deze Provincie quamen te bevinden ende daaruyt geformeert de volgende lijst ofte memorie.

Cort extract uyt de overgegeve Memorie van de priesters en waar defect en manquerende zijn:

Priesters die niet of niet behoorlijk geantwoord hebben of haar geabsenteerd hebben.

Geordende oft geestelijke die in de steden en elders tegen de placcaten in gecomen zijn.

Wereltlijke priesters die geen of geen behoorlijke sending hebben.

Vijf priesters in het Spaansche Capel.

Terwijl de Swaan de aanzegging en last niet heeft geobtempereerd, wat te doen?

De defectueuse in 't antwoorden sijn de volgende;

Vier [priesters] Paters tot Leyden . . . . . . R
J. Wenkom tot Sevenhove . . . . R
W. v der Meulen tot Nieuwcoop . . . . . R
W. de Rotte [ook onder Rijnland] . . . . . R
Ferdinand de Quavré tot Gorcum . . . . . S
Gijsbert van Spithoven te Cabauw onder . . . S

De geordende tegen de Placcaten.

Drie tot Delft en Schiplui, ... D
Twee tot Rotterdam. . . . . S
Een te Schiedam . . . . S
Een te Gouda. . . . .
Een te Oudewater . . . . S
Een te Haastregt. . . . . S
Drie te Amsterdam . . . . H

Wereltlijke sonder sending.

Theodorus v. den Broek tot Pijnakker [Kethel] D
Fredericq van Winden noodhulp van Nic. Cost te Noorden mede onder . . . . R

J. P. v. de Velde aan de Goud-kade . . . . S
W. de Jong te Monnikendam. . . . . H
Knippenburg te Nubixwoude . . . . H
Zuurhuijs te Alkmaar . . . . H

Nog verscheiden priesters, die op den lijst van de infractien onder het distrikt van Haarlem zijn gementioneerd en aangehaald.

Hasselenburg te Muyden . . . . . , ... H

Priesters die ontboden behoorden te wezen.

N. Del Borgo onderpastor bij Alardus Titsing in 's Hage, omdat segt, dat bemagtigd is door den voorn Alard Titsing. . . . . D
N. Cromstreijen aan den Leydschendam omdat Hij van den Keulschen Nuntius was gezonden . R
N. Wijnants te Hilversum alwaar reeds een pastoor is en zegt gezonden van den Paus. . . . U
N. Morslandt te Laren, om de sending van den Nuntius. . . . . U
Van der Haage tot Blaricom, had van niemand sending, maar quam van sijn selven . . . . U
W. Fok te Sloterdijck sonder behoorlijke sending; maar deze en de drie andere van Hilversum, Laren en Blaricom sijn ook schuldig aan de feytelijkheid Ignatius Modé aangedaan . . . . U
N. Cramer tot Werfershoeve zijnde een cruysbroeder monnik, van buyten de Provincie sonder behoorlijke sendinge, en in eene pastorie behoorende aan de cleregie onder Haarlem.

Is goetgevonden ende verstaan dat de voorn seven priesters als Delborgo, Comstreijen, Wijnands, Morslandt, v der Hage, Fox en Cramer voor de Heeren Commissarissen tegen d' aanstaande vergaderinge zullen werden gedagvaard omme haar poincten, tot

Seven priesters voor de Heeren Commissarissen te dagvaarden.

De Heer pensionaris De la Bassecour, om sig te informeeren op het sluyten van de kerken te Hilversum, te Naarden en te Muyden

haar lasten zijnde te werden gehoord; werde wijders de Heer Pensionaris de La Bassecour versogt tot Amsterdam commende, den Heer Hooft drossaert van Muyden te spreeken, en van hem te vernemen, om wat redenen de kerken tot Hilversom, te Naarden en te Muyden waren gesloten, en dien aangaande geen importante en suffisante redenen vindende, de gemelte drossaart te recommandeeren het weder openen van de voorn drie kerken.

Daarna in deliberatie wezende gelegd oft vermits het overlijden van den Heer extraordinaris Envoijé Pacheco en het vertrek van de vrouwe douariere, de heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerde Raden niet behoorde te werden versogt, die ordre te stellen, en die voorsieninge te doen, dat de kerk in de Spaansche Capel waarover van tijd tot tijd door de groote frequentie van de ingesetenen en onderdanen van dezen Staat seer was geclaaagt, mogte werden gesloten; is goetgevonden ende verstaan, de Heer van Starrenburgh te verzoeken, de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitt Raden in bedenken te geven, of bij deze occasie van 't leegstaan van 't Logement van Spangne niet soude connen goetvinden, de voorn kerk te doen sluyten, alsmede de priesters die in de voorn spaansche Capel mede dienst deden, als van der Beek, die een jesuit was en Augiers, de welke rontomme den Haag en bijzonder in de heerlijkheid Wassenaar veel opschuddinge causerden, den Haag en de provincie v. Holland te doen ruymen.

De spaansche Capel te sluyten en de priesters v d Beke en Augiers deze provincie te doen ruimen.

Den 20 Maart 1710.

Communicatie van 't sluyten van de spaansche Capel en de uytzettinge van de priesters v. d. Beke en Augiers.

De Heer v. Starrenburgh heeft de Heeren Commissarissen gecommuniceerd, dat de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerde Raden de spaansche Capel

hadden doen sluyten, ook de priesters v. d. Beek ende Augiers geordonneerd deze Provincie te ruimen.

Daaraan sijn gehoord de priesters dewelke ingevolge van het geresolveerde van den 21 Febr. voorleden waren gedagvaard: als N. Del Borgo, N. Cromstreijen, N. Morsland, v der Haage, W. Fok, N. Cramer; N. Wijnants was absent.

Gehoord de geciteerde priesters.

De voorn Del Borgo, Cromstreijen en Cramer sijn geadmitteerd en aangesegt dat men over haar sijn gedagten nader souden laten gaan.

Del Borgo, van Cromstreijen en Cramer gedimitteert.

De voorn Morsland, van der Haage en Fok, in consideratie sij handdadigh waren aan de feytelijkheyd gepleegd Ignatio Modé te Sloterdijck, dewelke daar op ordre en met kennisse van de Heeren Commissarissen was gezonden, aangesegt ende geordonneert, nevens de voorn Wijnants, die vermits sijn voorgewende siekte absent was, haar binnen den tijd van 8 dagen uyt deze Provincie te begeven, sonder daar weder binnen te comen als met voorgaande vercregene permissie.

Vier priesters geordonneert haar binnen den tijt van agt dagen uyt de provincie te begeven.

Sullende door den Pensionaris Akersloot hiervan bij missive kennisse werden gegeven aan den drossaart v. 't Gooij en balliuw van Cronenburg waaronder Sloodijck sorteert, om te letten off de voorn. 4 priesters binnen de voorn tijd de beveelen van Haar Ed. Gr. Mog. met de ontruyminge hebben geobtempereerd en daarvan bij rescriptie advertentie geven; ook sal den advocaat fiscaal Nobeling werden gerecommandeert ende gelast, sig exactelijk te informeeren op andere personen, die mede in 't doen van de voorn feytelijkheyt hebben getrempeert en van sijne bevinding rapport te doen.

Te letten dat de voorn vier priesters komen te vertrekken.

De advocaat fiscaal sig te informeeren op d'andere personen die mede in de feytelijkheyt te Sloodijk hebben getrempeert

Daaraan hebben de Heeren Gedeputeerden der stad Leijden de Heeren Commissarissen gecommuniceert

Communicatie door de Heeren gedeputeerde der stad Leyden van de groote inobedientie van 4 priesters binnen hare stad.

en voorgedragen dat vier geestelijke priesters binnen hare stad met name Joh. Baptista Perdou [Pardou?] Cornelius Balthasar, Cornelius v Boxtel en Aloysius Overbeeck voor de Heeren Burgemeesters bescheyden wesende om te onderzoeken, off met den canonik Damen eenige correspondentie quamen te houden; dat sij daarover onderhouden werdende, alle vier positivelijk hadden verclaart, dat wanneer de Paus van Rome haar quam te ordonneeren de voorn canonik Damen te erkennen, dat niet tegenstaande d' ordres, placaten en verboden van Haar Ed. Gr. Mog. sij eventwel de bevelen van den Paus souden obedieeren en agtervolgen; dat gemelte Heeren Burgemeesters het voorn declaratoor soo extravagant en van sooveel consequentie hadden geoordeelt te wesen, dat sij Heeren Gedeputeerden waren gelast, hetselve aan de tafel en tot kennisse van de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden te moeten brengen; waarop geen deliberatie is gevallen.

Den 26 Maart 1710.

26 Mrt 1710

De vier inobediente priesters tot Leyden uyt deze Provincie te doen vertrekken.

De Heeren Gedeputeerden der stad Leyden den 20 dezes aan de Heeren Commissarissen voorgedragen hebbende de groote inobedientie van vier geestelijke priesters binnen haar stad, en alzoo derzelver Heeren principalen wel gaarne sagen, dat gelijk in andere gevallen de Heeren Haar Edel Gr. Mog. Gecommitteerden tegen inobediente en ondienstige priesters hadden gedisponeerd, dat Haar Ed. Gr. Mog. omtrent de voorn vier priesters ook soodanig geliefden te disponeeren, als Haar Ed. Gr. Mog. souden oordeelen te behooren, waarop wesende gedelibereert is goet gevonden ende verstaan, dat de voorn priesters Joh. Bapt. Perdou, Cornelius Balthasar, Corn. van Boxtelen

en Aloysius Overbeek tegen overmorgen voor de Heeren Commissarissen sullen werden gedagvaart en aangesegt, dat sij binnen de tijd van acht dagen de Provincie van Holland en West-Vrieslandt sullen hebben te ruymen, sonder weder binnen te comen.

Den 28 Maart 1710.

Ingevolge van het geresolveerde van eergisteren zijn de voorn vier priesters Joh. Bapt. Perdou, Cornel. Balthasar, Corn. v Boxtel en Aloysius Overbeek voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecom. verschenen en is haar uyt name van Haar Ed. Gr. Mog. aangesegt en geordonneert, omme binnen den tijd van agt dagen haar buyten de Provincie van Holland en West-Vriesland te begeven, sonder daar weder binnen te comen.

28 Mrt 1710. Vier priesters geordonneert deze provincie te ruymen.

Den 15 Januarii 1711.

Present alle de Heeren Commissarissen

15 Jan. 1711

Tot kennisse van de Heeren H. Ed. Gr. Mog. Gec. gecomen wesende, dat de pauselijke Nuntius tot Keulen hadden geciteerd Joh. Christ. van Erckel wereltspriester binnen de stad Delft, bij een missive en monotorium van dato den 26 en 27 Dec. voorleden hierna geinsereerd.

De Brief van den Pauselijken Nuntius tot Keulen aan J. C. van Erckel gedagteekend den 26 Dec. 1710 uyt het latijn vertaald, luidt:

Zeer Eerw. Heer,

Wie sal mijn hoofd water geven en aan mijne oogen een tranenvloed, om uyt te drukken de smerten van mijn gemoed, dewijl ik sie dat U Eerwaarde, die is een geleert man, een priester, die ook vele jaren een ampt van zielzorg bekleedt,

sig dus verre door de listen der godloozen heeft laten verleijden, dat hij alle de godlooze verwijtingen en heiligschendige leugens door de verkeertheyt der ketters tegen de Roomse Kerk, die onze Moeder en meesteresse is, tot dezen tijt toe verzonnen, gaat aannemen, en op het geclater van menschelijke wijsheyt steunende, hem niet heeft geschaamd, die door den druk onder sijn eygen naam, alomme te verspreyden. Ziedaar de diepte in dewelce ze nederstorten, die op haare waanwijsheijt betrouwen, en liever willen dollen en rasen als geneesen worden; dog gemerkt alle de wegen des Heeren barhartigheyt en waarheyt zijn, zoek ik ook niemanden naar den eysch der regtvaardigheyt te straffen, en sou liever ieder een barhartigheyt willen vrijlaten, en begeeren dat U Eerw. verbetert werde, dan dat hij sou verloren gaan. Derhalve terwijl den alderhoogsten blijff bidden, dat Hij door zijn helder ligt de duysternisse van U E. verstand wil wegnemen, kan ik U E. met eenen, den weg tot verbeteringe aanwijzen door den nevenstaande daagbrief en door de ingewanden der barhartigheyt onzes Gods, door den welken Hij van boven verschijnende, ons is komen bezoeken, bid ik U E. met alle liefde, en volgens den pligt van mijn ampt, vermaan ik U E. vaderlijk, dat gij door een spoedige boetvaardigheyt binnen den voorschreven tijd de gegevene verergernis wilde soeken te verbeteren, om vergiffenis te vererijgen; ondertusschen wel rijpelijk bemerkende dat bij aldien U E. den boven gemelden voorschrevenen tijd in onboetvaardigheyt laat verloopen, hem de verdiende straf van sijne hardnekkigheyt sal volgen. Ondertusschen onderteeken ik dezen tot Keulen den 26 Dec. 1710.

U Eerws. tot alles dienstwillige

J. B. Aartsbisschop, bisschop van Ancona.

Daagbrief bij welken de Heere Nuntius J. Chr. van Erckel naar Keulen daagt (uyt het Latijn vertaald).

Johannes Baptista bij de genade Gods en van den pauselijken Stoel aartsbisschop van Tarsen Bisschop van Ancone, huysprelaat van onzen alderheiligsten Vader, bij Gods genade Clemens XI ende desselfs, als mede van de gemelten H. Stoel aan den Rijn en verdere streek van Nederduitschland

Nuntius, met magt van een Legaat a latere, aan alle en aan ieder priester, klerken, notarissen en openbare boden, dewelke tot uytvoeringe van dezen brief sullen verzogt worden, zaligheyt in den Heeren en eene bestendige gehoorzaamheyt van deze onze, ofte eerder pauselijke beveelen. Dewijl ik naauwkeurig bevind, dat seker Joh. Chr. van Erckel, een godloos en ergelijk boek, dat na openbare kerkscheuring riekt, eerst in het duitsch en naderhand in 't latijn met twee valsche lasteringe en onbesuysde bijvoegsels, heeft uytgegeven en door den druk verbreyd, ten onregte het opschrift dragende: „Protest vande Roomsche Catholyke Clergie der voornaamste steden van Zuid-Hollandt en van hunne medestanders, tegen de uytgevers en verbreyders van sekere brieven, den naam voerende van den Heere Joh. Baptista de Bussy pausselijken Nuntius, beweerd tegen het vuijl en ondeugend Boek, bedriegelijk genaamd: Troostschrift voor de Rooms-Catholyken door de Vereenigde Nederlanden verspreit, door Johan Christiaan van Erckel J. U. L. capitulayr van de Rooms-Catholyke Utrechtsche kerk", en de dat deselve van het geseyde goddeloos boek de schrijver en maker ende verspreyder is, en voor sodanig van iedereen gehouden wordt; dierhalve aangesien alle voorregten, van niet naar buiten lands gedaagt te mogen worden, die voorheen aan het Vereenigd Nederlandt, misschien door sommige Paussen en namentlijk door Leo X loffelijker gedachtenisse mogen gegeven wesen, bij onzen allerheyligsten vader den Paus Clemens den XI volgens de allerbreedste vormen der regten ingetrokken zijn, soo kom ik aan U lieden bovengemelte alle, en een ieder, op de heilige gehoorzaanheyt te gebieden ende te gelasten ende te bevelen, dat gij den boven gemelten Johan Christiaan van Erckel, wien ik ook op hooge banstraffe en op schorsing van de goddelijke saken en verdere sware kerkelijk strafvonnissen ende straffen bij dezen vermaan ende daag, sult vermanen en roepen om binnen 24 dagen van er, 8 voor den eersten, 8 voor den tweeden ende de verdere 8 voor den laatsten en eyndelijken termijn aan hem gesteld en toegepast worden om voor een regtmatige daginge te verstrekken, dat hij voor mij sal hebben te verschijnen ten eynde reden geve, waaromme hij om het boven gesegde niet moet verclaard worden vervallen te zijn in de groote ban en in de verdere kerkelijke sententien, straf-

vonnissen en straf bij de heilige kerkregelen en pausselijke constitutien, voornamentlijk bij de constitutie van onzen allerheyligsten Heer Paus Clemens XI, welke begint met deze woorden: „Cum sicut nobis innotuit etc." gedagteekend binnen Rome den 4 Octob. 1707. tegen bedrijvers van soodanige dingen beraamd, tegen welke constitutie ook geen wederspraak is ingebragt. Wij dagen dan den meermaals genoemden Johan Christiaan van Erckel tegen den 24 dag, die de uytvoeringe dezes brief onmiddelijk sal volgen, indien die een regtsdag sal werden, ofte anders tegen den naastvolgenden regtsdag, tegen tien uren voormiddag, om voor ons te verschijnen in de saal van het heylige pausselijke gezantschap in de Dronkenmanstraat gelegen, om hem te sien verclaren in de boven bedreygde strafvonnissen verdoemelijk vervallen, en brieven hiervan te sien beramen en uytleveren. Verder begeeren wij, dat deze daging aan de deuren der Hoofdkerke en aan die van ons Hoff aangeslagen, om redenen ons bewegenden als boven, den vermaanden en gedaagden even eens sullen verbinden, als of ze aan hem perzoonelijk waren bekent gemaakt. Met de behoorlijke en gewoonlijke verseekering brengt dezen brief na behooren geteekend en uytgevoerd terug. Gedaan in 't jaar onzes Heeren 1710 den 27 Dec. in 't elfde jaar des pausdoms onzes allerheyligsten Heer.

J. Bapt. Aartsbisschop,
Bisschop van Anconen en pausselijke Nuncius.

Lager stondt:

Uyt bevel van mijnen doorluchtigsten ende hoogwaardigsten Heer Aartsbisschop, Bisschop en pausselijken Nuntius bovengemeld, Govert Lechenich, Notaris tot de zaken van het heilig gezantschap.

Waarop wezende gedelibereert, is goetgevonden ende verstaan den voorn priester van Erckel aan te zeggen, dat hij de voorn aanschrijvinge en monitorium niet soude hebben te obtempereeren, maar sig gedragen naar de wetten ende placaten van den lande, die aan allen en een ieder ingezetenen op

sware straffen verbieden, haar op sodanige aanschrijvingen ende bevelen uyt dese landen te vertrekken; en is deze aanseggingе aanstonts na 't nemen van de voorn. resolutie door Haar Ed. Gr. Mog. aan den voorn priester van Erckel gedaan; en ten einde de gemelte Nuntius mag werden gestuijt en tegen gehouden in 't verder vervolgen van den voorn. priester van Erckel, is goetgevonden ende verstaan, dat tegen overmorgen de klok negen uyren, voor de Heeren Haar Ed. Gr. Mog. Gecom. sullen werden bescheyden ende geciteerd de volgende priesters als, Vroom en Luykx wonende binnen de stad Delft, Wels tot Rotterdam, Ploegh tot Voorschoten en Bijleveld aan den Poeldijk, en dat aan deselve sal werden aangezegt en gelast, dat sij aan den gemelten Nuntius tot Keulen hebben te schrijven en bij hem bezorgen, dat de voorn. priester van Erckel niet verder werde vervolgd; want dat in cas van vervolg men 't eerst op haar en daarna op andere priesters soude verhalen, en dat men soodanige middelen van nadruk, tegen haar ende andere in 't werk soude stellen, als men tot maintien van Haar Ed. Gr. Mog. placaten ende orders soude oordeelen te behooren, met bijvoeginge dat de voorn priesters den brief, over 't voorn subject aan de voorn Nuntius te schrijven, aan de Heeren Commissarissen soude hebben te vertoonen.

Den 17 Januari 1711.

Present alle de Heeren Commissarissen. 17 Jan. 1711

Ingevolge van het geresolveerde van eergisteren sijn voor Haar Ed. Gr. Mog. verschenen de priesters: Luykx, Wels, Ploegh en Bijleveld (Vroom absent) ende is haar de resolutie op eergisteren ten haren reguarde genomen, bekent gemaakt met recomman-

datie en ordre haar daarna preciselijk en exactelijk te gedragen; konnende verzekerd weezen, dat bij verder vervolg van den voorn. priester van Erckel, men het eerst op haar soude verhalen.

De voorn priesters hebben allen aangenomen de voorn. resolutie te sullen obedieeren en nakomen.

Gelijk sij dan eenige dagen daarna aan de Heeren Commissarissen den brief, die aan den voorn Nuntius over het voorn subject hadden geschreven, hebben gecommuniceerd, luydende als volgt:

Illustrissime ac Rev^{me} Domine!

A praenobilibus et praepotentibus Dominis nostris Hagam-Comitum evocati, die Sabbathi adfuimus infrascripti, qui significarunt nobis audivisse Ill^{mam} Gratiam Vestram monitoriales dedisse litteras ad Dom. J. C. van Erckel, ut se vobis Coloniae sistat, causam suam dicturus; quod cum et patriae libertati contrarium et a praefatorum praenobilium et praepotentium Dominorum edicto dissonum videtur, quodque ne catholicus quidem Princeps sua in ditione perferret, huic dicto prohibuisse Erckelio, ad vos excurrere, nosque evocasse ut firmum hoc eorum mandatum vobis communicaremus, cui si contrarium quid accidat animadversuros primo in nos, deinde in alios hujus Missionis praesbyteros. Videat jam Illma Gratia vestra, quomodo paterne justoque consulat pro sapientia vestra toti rei Catholicae, in deterius certo prolapsurae, siquid forte contra Superiorum Dominorum nostrorum mentem statuatur. Nostra hisce vota pro vestra incolumitate jungimus, responsorias praestolántes, quas ut et has, Dominis nostris praenobilibus ac praepotentibus exhibere possumus.

Ill^{me} ac R^{me} Dom^{e}

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae humillimi famuli Hagae-Comitis 20 Jan. 1711.

JACOBUS PLOECH past. in Voorschoten.
JOAN VAN BIJLEVELT.
JOHAN PETRUS WELLENS.
STEPHANUS LUYKX.

Den 20 Feb. 1711.

Present alle de Heeren Commissarissen. 20 Febr. 1711

Alsoo de Nuncius tot Keulen niet tegenstaande het schrijven van de vier priesters onder de Notulen van den 15 Januarii voorleden, breder gementioneerd, hadde comen goetvinden, van Christiaan van Erckel, wereltlijk priester binnen de stad Delft, te excommuniceeren, en in agtinge genomen wesende, dat op den 15 Jan. voorn. was geresolveert en vastgesteld, dat in cas van verder vervolg van de voorn. priester van Erckel, men het eerst op de vier geciteerde priesters soude verhalen, is na voorgaande deliberatie, met pluraliteyt goet gevonden ende verstaan, het voorn geresolveerde ter executie te stellen, en vervolgens de voorn vier priesters bij provisie uyt de provincie van Holland en West-Vrieslandt te doen vertrekken.

Copie van M.S. 6024 der Bruss. Rijksbibl. met aanvullingen, elders verkregen, door:

A. V. L. *S. J.*

OVER ZIJDEWIND
(Meijerij van den Bosch, Zevenhoven).

Ter aanvulling van het hierboven blz. 161 en 239 medegedeelde.

Nadat de voorgaande opstellen over hetgeen te Zijdewind op 23 Augustus 1649 heeft plaats gehad, waren afgedrukt, is ons eene copie in handen gekomen van de Resolutiën, welke naar aanleiding van die zaak door de Staten van Holland destijds genomen zijn. Wij danken die copie aan den arbeid van wijlen den verdienstelijken pastoor van Warmond, den WelEerw. Heer J. J. Burgmeyer, wiens historische handschriften thans aan de Bibliotheek van het Seminarie te Warmond behooren, en met de grootste bereidwilligheid ter beschikking van de Redactie zijn gesteld.

J. J. G.

Resol. Staten van Holland. 22 September 1649.

Zijn in de Vergaderinge verscheenen de Heeren Crommon en Francquen, Raadsheeren van den Hove Provinciaal, en hebben omstandelijk verhaal gedaan van het geene dat er den 23 Augustij was gepasseert op de Zijtwindt, in den Banne van Nierop, door een seer groote t' saamenrottinge van Pausgesinden, begroot tot het getal van drie duisend of meer, op occasie van een Bisschop aldaar aangekoomen, tot den welken sig hadde gevoegt een groot aantal Paapen of Priesters, tot twaalf of meer aldaar versamelt, uit de omleggende Quartieren; Item, met wat dreigementen, scheldwoorden en violentien, de Magistraat van de voorsz Plaatse, in het doen van haar Officie van deselve was bejeegent; exhibeerende welgemelde Heeren een Verbaal op het voorsz subject omstandelijk gehouden, en besluitende nademaal het voorsz werk is gantsch exorbitant, en verre gaande booven de gevallen

daar van de voorige Placaaten van haar Edele Groot. Mog. (tegen de Pausgesinden geemaneert) zijn spreekende, ook considereert dat de remedien teegen het gunt voorsz is te gebruiken, zijn excedeerende *Vires ordinariae jurisdictionis;* Dat de Heeren van den Hove Provinciaal hadden goedgevonden, de kennisse van het voorsz werk te defereeren aan haar Edele Groot Mog., om daarin gedaan te werden, als dezelve tot ruste van den Staat, en ten meesten dienste van den Lande, ook tot voorkoominge van gelijke of meerder inconvenienten sullen bevinden te behooren.

Is wijders bij den Heere Francquen rapport gedaan van het bedrijf van de Pausgesinden, bij hem als commissaris van den voorsz Hove, voor deese aldaar en ook in het zuider quartier bevonden; Item, van de Plaatsen der superstitieusen Godsdienst in de voorsz Gewesten en elders geaccommodeert van meenigte der Kloppen, en andere sig tot cathechiseeren in de voorsz Gewesten laatende gebruiken.

Eindelijk is meede bij den Heere Francquen gerefereert, wat bij Dirk Verdoes, Bailluw van Texel was te weeg gebragt, in het ondervinden en ontdekken van eenige Fundatiën en andere Goederen, gedisteneert tot Pausselijke superstitien; En dat aan den selven bij meergemelden Hove was toegestaan, de eene helft van de ontdekte parthyen, en de wederhelft aan den Aanbrenger: Dog dat den Hoogen Raad bij sententie hadde verklaard, een goed deel van de voorsz Goederen vervallen te zijn aan het gemeene Land van Holland en Westvriesland, om hij haar Edele Groot Mog. geappliceert te werden daar en alsoo deselve souden bevinden te behooren; Dat niet te min de Heeren van den Hove Provinciaal van advise waren, dat aan meergemelden Officier voor sijn kosten en moeiten de eene helft van het geene dat ontdekt was en de wederhelft aan den Aanbrenger behoord

te werden toegestaan. Waar na geleesen zijnde het opgemelde Verbaal, en de Heeren van het Noorder quartier hebbende verklaard, dat de Gecommitteerde Raaden aldaar, alreede in het voorsz. werk van Nierop waren getreeden volgens der selver Instructie, om dienthalven soodanigen ordre te stellen, als na exigentie van saaken soude bevonden worden te behooren; Hebben de Leeden na deliberatie en verscheide discourssen verstaan, het voorsz werk te weesen gantsch exorbitant, en daar in spoedelijk om meerder inconvenienten te schuwen, te moeten werden voorsien, sonderlinge gelet op de acclamatien bij den voorschreeven Verbaale gementioneert, tot disrespect van de Regeeringe van deesen Staat, en relatie gemaakt op den Koning van Spagnen, in allen schijn of bij den selven de opgemelde superstitien souden werden gehandhaaft.

Is eindelijk gerefereert, dat door Brieven nog deesen avond af te gaan, aan de Heeren Gecommitteerden Raaden van den Noorder Quartiere sal werden geschreeven, aansiens Briefs eenige uit den haaren herwaarts aan te willen laaten komen, met hem brengende de informatien op het gepasseerde tot Nierop den 23 Augustij voorleeden; En wijders om aan haar Edele Groot Mog. omstandig rapport te doen, wat proceduuren bij meergemelde Gecommitteerde Raaden in het voorsz werk tot nog toe zijn gehouden, met bijvoeginge, dat haar Edele Groot Mog. eerstdaags staan te scheiden, en vermits de importantie van het voorsz werk niet en zijn gemeent van den anderen te gaan, voor en aleer op de ordre daar teegen te stellen, formeelijk sal weesen geresolveert.

Is wijders goedgevonden, dat de Gecommitteerden van het opgemelde Noorder Quartier hier gekoomen, en derselver rapport gehoort zijnde, naader op de ordre in deesen te stellen, sal werden geresolveert.

En wat aangaat de saake, roerende Dirck van der Does, Bailluw van Texel, Is goedgevonden, dat daar op sullen werden verstaan de consideratien van de Heeren van den Hoogen Raade, om het selve gedaan, etc.

27 September 1649.

Is bij de Heeren van Alkmaar ter Vergaderinge kennelijk gemaakt, dat'er Heeren uit de Gecommitteerde Raaden van den Noorder Quartiere, op het schrijvens van haar Edele Groot Mog. zijn aangekomen, om de Vergaderinge te berigten van het geene den 23 Augustij voorleeden binnen Nierop is gepasseert, en is het geene voorsz is aangenoomen voor notificatie, en goedgevonden, dat het voorsz. werk op morgen ter hand sal worden genoomen.

29 September 1649.

Is geleesen een ontwerp van Resolutie bij den Raadpensionaris ingesteld, roerende het geene dat op den 23 Augustij laatstleden op de Zijdtwind tot Nieudorp is gepasseert, roerende het bedrijf van de Pausgesinden aldaar, mitsgaders meede tot Sevenhoven en andere Quartieren van Zuidholland.

Waar op zijnde gedelibereert, en verscheide discourssen gevallen, is goedgevonden, dat de Heeren van het Noorder Quartier (uitgesondert de Heeren van Medemblik) die in haar advies sig met de Leeden van het Zuider Quartier hadden geconformeert, sullen werden versogt, en werden versogt bij deesen, het voorsz werk niet te beveelen aan de Gecommitteerde Raaden van de respectieve Quartieren, maar wel aan den Hove Provinciaal weesende de gemeene Regters van beide de Quartieren; En dat op soodanigen voet, als nader bij Resolutie van haar Edele Groot Mog. sal werden uitgedrukt om op morgen sig nader dienthalven te moogen verklaren.

30 September 1649.

Zijn de Heeren van het Noorder Quartier versogt te willen verklaaren op de judicatuure met de gevolgen van dien, roerende het geene dat op den 23 Augustij op de Zijtwind was gepasseert. Waar op bij meergemelde Heeren van het Noorder Quartier haare reedenen en motiven hebbende gededuceert; Is na gedaane resumtie de Resolutie, roerende het voorschreeve subject, goedgevonden, in voegen hier na volgende.

Zijn in de vergaderinge gekoomen Jr. Thomas van Egmont van der Nieuwburg, en den Secretaris Mr. Dirk Foreest, en na exhibitie van der selver Credentiaalen van de Heeren Gecommitteerde Raaden van den Noorder quartiere, gedateert in Hoorn den 24 deeser Maand, hebben aan haar Edele Groot Mog. overgeleevert de Verbaalen en Informatien, gehouden en genoomen over het geene den 23 Augustij laatstleeden op den Zijdwint in den banne van de oude Nierop en daar omtrent was voorgevallen, aangaande de t'saamenrottinge van een groot aantal Pausgesinden, het bedrijf van een pretensen Bisschop, soo geseid word daar gekoomen, bij den selven sijnde gevoegt een groot getal Paapen uit de omliggende quartieren, resistentie aldaar gedaan hebbende aan de Magistraat, in cas van haar Officie, violentie gepleegt aan den Officier met de sijne, seditieuse acclamatien toegeroepen, tot disrespect en quetsinge van de Justitie en Regeeringe deeser Landen, in stijvinge van de pretense Geestelijke Hierarchie en temporeele magt daar sulks niet en behoord; insgelijks reguard genoomen hebbende op het geene bij de Heeren Crommon en Francquen, Raadsheeren in den Hove Provinciaal, op Woensdag den 22 deeser, soo mondelinge als schriftelijk is gerepresenteert ge-

weest, aangaande de exorbitante stoutheid van de Pausgezinden nu onlangs, en voor deesen soo in het Zuider- als Noorder Quartier gepleegt.

Meede gelet op hetgeene de vijf Gedeputeerden van de Zuid- en Noordhollandsche Synoden, op Donderdag den 23 deeser aan haar Edele Groot Mogende, aangaande de stoutheid van de Pausgesinden in beide de voorsz. Quartieren omstandelijk hadden vertoont; Is na rijpe deliberatie en verscheide discourssen op het voorsz. subject gevallen, goedgevonden en geresolveert, dat de respective Gecommitteerde Raaden in beide de quartieren van weegen haar Edele Groot Mog. sullen werden gelast en geauthoriseert, werden gelast en geauthoriseert bij deesen, de exorbitante stoutheid van de Pausgezinden in beide de voorsz. quartieren, soo noopende de pretense Geestelijke Hierarchie met den gevolge van dien, als het geene tot disrespect van de hoogheid van deesen staat werd ondernoomen, rigoureuselijk teegen te gaan en te reprimeeren, ook met de sterke hand des nood zijnde; des werd sijne Hoogheid den Heere Prince van Orangen, als stadhouder van de Provincie versogt, des gerequireert weesende daar toe soodanigen ordre te geeven, als de geleegentheid van saaken sal koomen te vereisschen; en wat in specie aangaat het gepasseerde den 23 Augustij laatstleeden, op den Zijdwind en daar omtrent, zijn de Heeren Gecommitteerde Raaden van den Noorder Quartiere gelast en geauthoriseert, werden gelast en geauthoriseert bij deesen, sonder verdrag of conniventie te procedeeren tegen opgemelden pretensen Bisschop, teegen de Papen en Priesters, die in de voorschreeve actie omtrent hem zijn geweest, tegen alle de geene die de voorschreeve resistentie of violentie en disrespect aan den Staat hebben gepleegt, en deselve hebben ge-

assisteert, sulks als na de exorbitantie van het opgemelde bedrijf in regten, en na de Placaaten van den Lande sal bevonden worden te behooren: gelijk meede goed is gevonden, dat tot bequamer uitvoeringe van het geene voorschreeve is, den Fiscaal van de Graaffelijkheid sig zal hebben te voegen met den Officier van het voorsz. Quartier, omme alle gelijk deselve na ordre en stijl, in gelijke saaken geuseert, sal bevinden te behooren.

Zijn wijders opgemelde Heeren Gecommitteerde Raaden gelast en geauthoriseert, werden gelast en geauthoriseert bij deesen, tot den gronde toe aanstonds te doen raseeren de Capelle of Conventiculhuis, daar de voorsz. violentie en resistentie is geschied, met wegneeminge van soodanige Ornamenten. Kleedinge en Gewaad, als tot de Pausselijke superstitie gewoon zijn gebruikt te worden, en aldaar souden moogen werden bevonden.

Dat van gelijken meergemelde Heeren Gecommitteerde Raaden sullen doen separeeren en vertrekken de Kloppen, die in de voorsz plaatsen tegen de ordre en Placaaten van den Lande sullen bevonden werden sig te saamen hebben begeeven.

Eindelijk werden meergemelde Heeren Gecommitteerde Raaden gelast en geauthoriseert, uit de Collegien van de Regeeringe van oude en nieuwe Nierop, datelijk te removeeren alle de Pausgesinden, die jegenwoordelijk in deselve souden moogen werden bevonden, en der selver plaatsen te suppleeren met Persoonen, professie doende van de waare Gereformeerde Religie, immers deselve toegedaan; en werden meergemelde Heeren Gecommitteerde Raaden versogt met den aldereersten omstandig rapport te doen, of schriftelijk over te senden, wat bij henluiden in kragte van de jegen-

woordige Resolutie sal weesen gedaan, en hoe sig de saaken daar omtrent sullen hebben toegedraagen; en wat aangaat het geene te Seevenhoven in andere Gewesten van het Zuyder Quartier deeser Provincie werd geseid gepasseert te zijn; zijn de Heeren van den Hove Provinciaal gelast en geauthoriseert, werden gelast en geauthoriseert bij deesen, het geene aldaar of elders in het voorsz. Quartier is voorgevallen, sig door den Fiscaal te doen informeeren, en voorts door den Fiscaal daar in te procedeeren na exigentie en geleegentheid van saaken, in voegen en manieren, gelijk hier vooren is geseid.

Is bij de voorgeroerde occasie in propositie gebragt, of niet ook in andere Quartieren van Zuyd- en Noordholland de Kapellen en Conventicul-Huisen van de Pausgesinden sullen werden geraseert; en van gelijken of niet alle Pausgezinden in Collegien van de Regeering zijnde, in beide de quartieren dienen te werden geremoveert, en andere van de waare Gereformeerde Religie, of immers deselve toegedaan, in der selver plaatse gesurrogeert.

Waar op zijnde gedelibereert, is goedgevonden, dat het gunt voorsz. is, nader sal werden geexamineert, door de Leeden gecommitteert tot de resumtie van de Placaaten teegen de Pausgesinden, met bijvoeginge van de Heeren uit den Hove Provinciaal, die voor deesen van weegen den selven Hove op de informatie over het bedrijf van de Pausgezinde zijn gecommitteert geweest, en sullen dezelve Heeren van gelijken hebben te letten op de Requeste van den Schout van Aalsmeer op huiden ter Vergaderinge gepresenteert en geleesen, de voorsz materie raakende, om haar Edele Groot Mog. op het gunt voorsz is te dienen van advis.

8 October 1649.

Op het verzoek van den Hove Provinciaal, is na deliberatie goedgevonden, dat de Resolutie van den laatsten September voorleeden, roerende het bedrijf van de Pausgesinden op de Zijdwind, den 23 Augustij laatstleeden voorgevallen, aan meergemelden Hove van weegen haar Edele Groot Mog. sal worden toegesonden, ten einde het voorsz Hof kennisse mag hebben, wat hier ter Vergaderinge op het voorschreeve subject is geresolveert, gelijk meede is verstaan, dat van gelijken aan de respective Heeren Gecommitteerde Raaden, soo sulks voor deesen niet en is geschied, de voorsz Resolutie van weegen haar Edele Gr. Mog. sal worden toegeschikt, met serieuse recommandatie, sig na den inhoud van dien te willen reguleeren, en de executie van deselve sonder langer uitstel te vorderen, en aan haar Edele Groot Mog. advertentie te geeven, wat bij henluiden respectivelijk over het voorsz. werk sal weesen gedaan.

3 December 1649.

Zijn in de Vergaderinge gekoomen vijf gedeputeerden van de Zuid- en Noordhollandsche Synode, en hebben aan haar Edele Groot Mog. soo mondeling als schriftelijk omstandelijken gerepresenteert de vermeetele stoutheid en exorbitant bedrijf van de Pausgesinden in de Meijerije van den Bosch, om te beletten de loop des Evangeliums, en de Reformatie aldaar voorslaande, tot remedie van dien sonderlinge twee poincten, te weeten het weeren van de Paapen, mitsgaders de Papiste Officieren enz.

Waar op zijnde gedelibereert, is goedgevonden dat de schriftelijke Remonstrantie..... sal werden gestelt in handen van de Leeden gecommitteert tot visitatie van het Concept-Placaat teegen de stoutheid van de Pausgesinden... met versoek om gesaamenlijk booven het voorgeroerde

Placaat te letten op den inhouden van de opgemelde Remonstrantie, en booven dien of niet dienstig en sal weesen in de Provincie van H. Ed. Gr. Mog. te removeeren de Papistische Magistraaten......; en van gelijken, of niet alle Conventiculhuisen en Oratoria van de Pausgesinden dienen te werden geraseert en weggenoomen; Is meede goedgevonden, dat den Fiscaal Moons sal werden versogt aan haar Ed. Gr. Mog. rapport te doen wat seedert de jongste Vergaderinge is gedaan, ten aansien van het voorgevallen op den Zijdwind in het Noorder Quartier, als meede in den Dorpe van Seevenhoven in het Zuider Quartier enz.

7 December 1649.

Op het rapport van den Fiscaal Moons gedaan, van het geene teegen de Pausgesinden op het Zijtwind bij de Heeren Gecommitteerde Raaden van den Noorder quartieren was gedaan, item hoe het staat met de geene bij de Pausgesinden tot Seevenhoven is ondernoomen te doen, en bij eenige Leeden gemoveert zijnde, of niet soo het werk op de Zijtwind als tot Seevenhoven gepasseert, behoord te werden gerefereert aan den Hove Provinciaal, om de ongelijkheid van Sententie en andere inconvenienten te moogen ontgaan, en dat daar op de Leeden in dispariteit van advisen waaren vallende; Is goedgevonden dat nagesien en hier geleesen sal werden de eerste en origineele Resolutie, op het voorschreeve subject genoomen, om het selve gedaan, alsdan nader.

11 December 1649.

Is geleesen een Brief van de Heeren Gecommitteerde Raaden van den Noorder Quartiere gedateert in Hoorn den 8 deeser maand December, hebbende tot Bijlaage het Verbaal van den 29 September laatstleeden, inhou-

dende hetgeene bij meergemelde Heeren Gecommitteerde Raaden, uit kragte van de Resolutie van haar Edele Groot Mog. van den 25 September laatstleeden is gedaan op den Zijtwind en daar omtrent, soo aangaande het raseeren van het Oratorium of Conventiculhuis van de Pausgesinden, het separeeren en doen vertrekken van de Kloppen; als meede aangaande het removeeren van de Paapsche Magistraaten, en surrogeeren van Persoonen van de waare Gereformeerde Religie, of deselve toegedaan, over nieuwe Nierop en Winckel; en is na lecture van het voorsz. Verbaal, en de deliberatien daar op gevallen, het gunt voorschreeve is gehouden voor notificatie; en wijders goedgevonden, dat het Rapport van den Fiscaal van den Raade van Braband, roerende de insolentie van de Pausgesinden in de Meijereije van den Bosch; meede hier ter Vergaderinge sal worden gehoord het Rapport van den Heere Paets, Commissaris van Hoog Mog. over de saaken van de Meijerije, om het selve gehoord, alsdan etc.

14 December 1649.

Is geleesen de resolutie van den laatsten September laatstleden, roerende het gepasseerde, soo op de Zijdwint en Sevenhoven, over de stoutheid van de Pausgesinden, en is daar bij in deliberatie geleid, aan wien de vorderinge van het voorsz. werk sal werden aanbevoolen.

Waar op verscheide discourssen en debatten gevallen sijn, is opgehouden.

15 December 1649.

Bij resumtie zijnde gedelibereert, wat vorder sal dienstig weesen te doen op de saaken op de Zijtwindt, en ook in den dorpe van Sevenbergen [hoven?] en daar omtrent onlangs voorgevallen, en wat Collegie het selve werk sal worden aanbevoolen.

Waar op zijnde gedelibereert, is goedgevonden, tot explicatie en nader verstand van de Resolutie op den laatsten September voorleeden, bij haar Edele Groot Mog. genoomen, dat de saaken op de Zijtwindt en daar omtrent, sullen blijven ter directie van de Heeren Gecommitteerde Raaden van den Noorder Quartiere; En worden deselve dienvolgende versogt te procedeeren tot voltrekkinge van het overige van de Resolutie van den laatsten September voorsz. aan deselve gedefereert.

17 Januarij 1650.

Alsoo de Heeren van het Noorder Quartier eenige consideratien waaren hebbende op de extensie van de Resolutie genoomen den 15 van de voorleede maand, roerende het gepasseerde op de Zijdwind, en andere saaken die materie raakende, is lectuure gedaan van deselve Resolutie.

Waar op zijnde gedelibereert, is goedgevonden, dat bij resumtie in deliberatie sal werden gebragt, of de voorsz. Resolutie niet en sal dienen te werden beslooten met de clausule, alles onvermindert de Instructie van de respective Gecommitteerde Raaden, midtsgaders de practijcque van deselve, en van de respective Steeden.

18 Januarij 1650.

Bij resumtie zijnde gedelibereert, of de Resolutie van haar Edele Groot Mog. van den 15 December laatstleeden, roerende het gepasseerde op de Zijdwind, sal werden beslooten met de clausule, onvermindert de Instructie en practijcque van de respective Gecommitteerde Raaden en Steeden, etc.

Waar op verscheide discourssen en debatten gevallen zijnde, is opgehouden in resumtie.

19 Januarij 1650.

Bij resumtie zijnde gedelibereert op de executie van de Resolutie van haar Edele Groot Mog. van den 15 December laatstleeden, roerende de stoutigheid van de Pausgesinden, en het gepasseerde op den Zijdwind; Is na verscheide discourssen daar op gevallen, dat het voorsz. werk van den Zijdwind sal werden gelaaten aan de Heeren Gecommitteerde Raaden van den Noorder Quartiere, en dat de kennisse van het gepasseerde tot Sevenhoven, roerende de opgemelde stoutigheid van de Pausgesinden aldaar, sal werden gelaaten aan den Hove Provinciaal, en dat de Resolutien voor deesen op het voorsz. subject genoomen, daar na sullen werden gedresseert, of in het geheel uit de Notulen geligt.

GODSDIENSTZIN TE AKERSLOOT

IN HET LAATST DER 16e EEUW.

„Trijn Ariaensdochter is van geboorten wt een dorp ghenaemt Ackersloot [geb. 1568 † 1626]... Ende sy woonden in een woeste ketterse plaets, alwaer vandaen gecoomen is Sytge Dingmans, Lysbet Jacobs, ende dese Tryn Areians voornoemt, dese syn in dit dorp gheweest de eerste fondamenten ofte exemplaren, daer achternae veel treffelicke geestelicke maechden ende goede catholycken gevolcht syn, soo datter weynich dorpen soo verciert syn met geestelicke waerdige persoonen, ende de Priesters Gods sulcken inganck hebben: den tempel des Heeren soo heerlicke verciert is als in deese plaets te Ackersloot."

Uit de aanteekeningen van klopje Catharina Jans.

J. J. G.

R. K. PASTOORS EN ANDERE PAROCHIEPRIESTERS, OP BIJGEVOEGD TIJDSTIP AANWEZIG IN HET TEGENWOORDIG BISDOM VAN HAARLEM.

(Vervolg van blz. 136, Deel III.)

Medenblik.

A° 1494. Hr Jacob van Edam, pastoer, oudt 36 j. Inf. A.
〃 1514. Hr Wisse Jacobsz personaet, oudt 36 j. Hij is 9 à 10 j. alhier, en telt omtrent 522 com. Inf. B. —

Monster.

A° 1268. Hendrik Alardszoon. Er is nog spraak van hem tusschen 1269—89. Regr. van Oork. bl. 67.
〃 1362. Jan van Dordrecht prochiepape. Orig. van Loosduinen.
〃 1494. Allart. Aernst. past. oudt 40 j. Inf. A.
〃 1522. [op St. Appolonia]. Pieter Pietersen Deijm priester. Cart. van 's Gravenzande.

Moordrecht (Moort).

A° 1494. Hr Cornelis Taerdt vice-cureijt, oudt 50 j. Inf. A.

Muiden.

A° 1280. Nicolaus, sacerdos de Muyden vroeger de Ede. Reg. E. L. 34. f, 24—26.
〃 1398. Gerrit de Condige, cureit. Mem. B. H. fol. 41. v°.
〃 1421. Gerrit Nicolaesz benoemd in plaats van wijlen Albert Pijl. Mem. A. D. 21. fol. 17 v°.

Muiderberg.

A° 1494. Hr Meijnert Ghijsbrechtsz, vice-cureijt, oudt 36 j. Inf. A.

Mijzen (West).

A° 1323. Arnoldus dictus Moribus rector resignavit; waarop Arnoldus dictus pauper door den abt van Egmond als collator, werd voorgedragen. Orig. van Egmond.
〃 1347. Arend pape. Deze gemeente is allengs te niet gegaan. [Reg^r Voorn. A. B. 1284. fol. 97.]

Naaldwijk.

A° 1296. (op Maria Magdalena) Gherardus van Raephorst plebanus; ook als persona.
〃 1299–1300. Thijdeman persoon van Naeltwijck.
〃 1299. nog 1312. Gerrijt Boschaert prochijpape.
〃 1317. Gerrit van Overwael presbyter canonicus prochijpape.
〃 1361. nog in 1369. Sijmon de Delf curatus of prochijpape.
〃 1372. nog 1374. Jan Hughenzoon. Hij ruilde de cure van Naeltwijck met D° Philippo Hughenzoon tegen de cure van Aarleveen, alwaar hij stierf.
〃 1374. Jan van Bossche prochijpape. Hij was getuige dat Katlijck Heindrica 40 Sc. ter paepelicher provenda op Hontselaersdijck gaf.
〃 1376–79. Hr Wouter canonicus en prochijpape.
〃 1381–84. Hr Jan Aertszoon onzen prochijpape.
〃 1385–86. Nicolaus dictus Coddeman curatus et canonicus.
〃 1396–1409. Nicolaes de Poel canonicus et curatus. Hij † 15 Mart 1409.
〃 1409. Hr Matthaeus canonicus ende cureijt ofte prochijpape.
〃 1421. [vóór] Engelbertus Symonsz cureijt ende canonicus in der Kercke van Sinte Adriaen tot Naeltwijck.
〃 1448. Johannes Bartholomaei can. et curatus. Hij sterft in gen. jaar.
〃 1474. Mr Jacobus Gillis Storm curatus Naeltvicensis; hij sterft 1474 op St. Gallendach.
〃 1523. Nicolaus de Harlem canonicus et curatus moritur.
Desumpta sunt praecedentia ex M.S.[to] Reg° Cap[i] Naaltvic.
〃 1562. (Aoûst) Martinus Gerardi chanoine et curé de Naeltwijck, recommandé comme idoigne pour le doyenné de Ziriczée. Bruss. Arch., Audience.

Naarden.

A° 1280. Arnoldus presbyter de Narde. E.L. 34 fol. 24.
〃 1299. Lambertus Codde. E. L. 6. fol. 1.

Niebixwoude.

A° 1350. Laurens van Scauris benoemd in plaats van Nicolaus Vladerman die vrijwillig afstant deed. E. L. 22 fol. 1.
〃 1351. Collatie op Willem Pietersz. Gronen. E. L. 22 fol. 2.

A° 1351. Collatie op Ludolf van der Loo. Ibid. fol. 2.
〃 1457. Johannes filius Petri ben. tot pastoer bij afstand van Nicolaes filius Petri.
Privilegien en Handv. 1433. fol. 139.
〃 1494. Hr Lambrecht Claesz pastoir, oudt 43 j. Inf. A.
〃 1514. Hr Jan van Schagen pastoer oudt 36 j. Hij heeft 120 com. Inf. B.

NIEDORP (NIEUWE).

A° 1350. Claes Vlaanderman ben. in plaats van Laurens Scauris die afstand doet. E. L. 22 fol. 1. v°.
〃 1353. Jan Volpertzoon ben. in plaats van Nic. Vlaanderman. E. L. 22 fol. 62.
〃 1494. Hr. Bernout Dircxsz pastoir. Inf. A.
〃 1514. Simon Willemszoon pastoer, oudt 62 j., reeds 20 j. alhier. Inf. B.

NIEDORP (OUDE).

A° 1350. Nicolaus Hubertsz ben. in plaats van wijlen Wouter van Oude Niedorp. E. L. 22 fol. 1 v°.
〃 1494. Hr. Claes Claesz past. oudt 54 j. Inf. A.
〃 1514. Hr Cornelis Allaertsz vice-cureijt van Oude Niedorp of Nijendorpercogge, oudt 26 j. Hij heeft 300 com. Inf. B.

NIEUWENHOORN.

A° 1463. Wilhelmus Ostonis ben. bij afstand van Mr Johannes de Erpe, alias Ostonis praepositus ecclesiae St. Gertrudis Nivellensis. Reg^r van Allerley fol. 165 v°.

NIEUWERKERK (IN KENNEMERLAND).

A° 1494. Hr Claes Dircx van der Houff pastoir, oudt 30 j. Inf. A.
〃 1514. Hr Pieter van Medemblik vice-cureijt van Nieuwerkerk en Rietwijck oudt 41 j. Hij heeft 145 com. te weten binnen Nieuwekerck 75 ende binnen Rietwijck 70. Inf. B.

NIEUWERKERK (OP DEN IJSSEL).

A° 1494. Elbont Dircxsz pastoir oudt 58 j. Inf. A.

NIEUWVEEN.

A° 1357. Willem van Schade verwisselt de parochie met Hr Servaes pastoer te Bunschoten. E. L. 29 fol. 21.

(*Wordt vervolgd.*) A. V. L. *S. J.*

MEDEDEELINGEN

ONTLEEND AAN EENE REKENING VAN GETIJDE-MEESTERS TE OUDEWATER.

—

Anno XV^c XLIIJ.

„Dits Rekening Jacob Jacobse Moen, Cornelis Janss. Pijn, en Willem Pauwelss. van Ameroijen, van dat sij te samen een jaer lanck getijde mrs̄ geweest hebbe, beginnende Lichtmisse anno xliij tot Lichtmisse toe anno xliiij, bij Rijnse guldens van xl groote vlaams 't stuck.

Ontfange van Rente binnen der Stede regt."

Wij geven hier slechts het gezamenlijk bedrag der 4 buurten of vierendeelen der stad.

„Van het Weijtstrater vierendeel beloopt

		den ontvangst.	xvij R.G.	xix St.	
„	„ Gominger	„ „	xxv —	xix –	
„	„ Leeuwringer	„ „	v —	v –	
„	„ Cappelle	„ „	xliiij —	xix –"	

dan volgt

„Andere ontfanck van Rente buijten der Stede.

Eerst op 't Veer (IJsselveere), Haastrecht & Roozendaell, Hoencoop, Hekendorp, Ruijchweije, te Weerder, Diemerbrouck & Papecoop, aan de Linscoote, aan de lange Borchwalle, in Polsbrouck, in Benscoop."

Uit de „Andere ontfanck van alrehande saecke" kiezen wij het meest belangrijke.

„Somarium van de heele ontf: vier hondert xxx R.G. xix St. vij Deniers.

Utgave van getijde meesters voors. eerst van de kerkedienst luijden nopens van de getijde, en Fabricator [1]) en Cruijsloff te singe, van het heele jaer.

Heer Jacob Jacobss. onser vetus Pastoor

1) Hier is, gelijk in den volgenden post, de antiphoon „*Dum fabricator mundi*" bedoeld, die ook nog in onze gradualen voorkomt „*pro feria sexta.*"

van die getijde te singe als vorder xvj R. G. noch van de twee collecte als van dum Fabricator, en Cruijsloff van het heele jaer xxix St. sammen . . . . xvij R.G. ix St.

Heer Cornelis Gerritss. cappellaan van een wijltijts te singe gegeven . . . . i ^{h}R.G.

Heer Jacob Jacobss. van dat hij overgesongen heeft gegeven . . . . . . x St.

I^{tm} die twee vreemde bassen gegeven van een wijltijts te singe . . . . . . ij R.G. xviij St.

Willem Jacobss. van de x mis te dienen gegeven . . . . xij St.

Die corale [2]) van de Hooghmisse te cleppen, en van 't waaijen onder die Hooghmisse . . . . , , xij St.

Mr Melchior orgelist van zeekere dage als de kerck vesperen hout en met cedulle gescreeven staen, elcx twee vespere met magnificat en die Octaef van dat Heijlich Sacrament, en Heijlich Cruijsloff te samen hiervoor bet. die getijde, sijn huijshuijer, en noch . . . . , . . i ^{h}R.G.

Aert dirckss. lieu van 't blase [5]) op te voors. tijt. . . . . xxj St.

Floor Huijgess. coster van sommige dage met die clocke te vesper te luije en dat Heerlick. xij St. noch van 't Heijlich Cruijsloff te luije en te singe xv St., nog vier St. van ave maria op gezwore Manedachs te luije . . . . ij R.G. iiij St.

Heer Bartelmeeus van de lessen te singe een jaer lanck des wercke daechs viij St. noch van xviij Reijse mette cappe te dienen te vesper xix St. . . . . . . xxvij St.

Mr Daniel Schoolmeester gegeven drie

---

1) *Coraal* is in het oude Hollandsch niet = Gregoriaansche zang, maar = koorzanger of koorknaap.

2) *Blase* waarschijnlijk = orgeltrappen, wijl orgelblaser het woord was voor ons orgeltrapper.

Rijnsgulde dat hij met die schoolkijnderen op Heijlige Amandus en des Heijlige daechs helpe singe, noch een Rijnsgulden dat hij met die kijnderen in 't Cruijsloff compt, en van xxxviij dage mette cappe te diene ij Rijngulden omdat hij die kijnderen leert singe datter gheen confuijs gesciet, en noch van xviij dage met die cappe die vesper te diene ix . , vj R.G. ix St.

Die Corale van de elevatie een jaer lanck te cleppe verschijnend omme St. Cornelis . . . , ... x St.

Die Corale gegeven voor haer Hoochtijt elcx drie stuijvers . . . . xij St.

p⁰ Soma van de dienders in de kercke.

Hondert lxxiij R.G. xʰ St.

Heer Jacob Jacobss. Priester gegeven acht Rijns gulden van twee misse ter weecke, die gecomen sijn van de manslach van Jacob Ghijsbertss. van Foreest, die eene des manedaechs onder die Hoochmisse naet Offertorium, en die andere des vrijdaechs na heijlich Cruismisse, en in de Vaste naet Sermoen, en verschijnt te Meije. viij R.G.

ij⁰ Soma van de Missen xxiij R.G. x St.

Andere Uuijtgave van alrehande Saecke.

Van de Passie op te palmsonnedaech onnere die hoochmisse, en naet loff in musijck te singe gegeven . . . . x St.

Van de verrijsenisse op ten Paeschdaech te singe, twee priesters elcx twee Stuijvers en die schoolm̄ ij St. . . . . vj St.

Die schoolkijnderen die ons een brieff brochte nae ouder heercomen gegeven. . . . ij St.

Heer Govert Gerritss. gegeven een Stuijver van rente die op 't vrouwe altaer staen . . . . i St.

Mʳ Adriaen Korstess. gegeven van een Vicarie staende op 't Heijlich Sacramentsaltaer en verschijnende te Meije . . . ij R.G. ij St.

Diegheene die de priesters die loon uuijtreijcken en daer scerper toesicht toehebbe voor haer moeijte en vaceeren gegeven.	v St.
Een bouck gecoft daer die schoolkijnderen die lessen uuijt singe coste.	xxviij St.
Van Cornelis Janss. Pijn gehadt lxiiij pont keerssen daer men die getijen mede gesonge heeft ofte verbrand uit cieringe elcke pont een braspenninck	iiij R.G.
Henrick Jacobss. schijff van dat bort in het school daer die kijnderen leeren singe zwart te verwen gegeven	vj St.
Cornelis Janss. Pijn en Jacob Jacobss. Moen, tot twee reijse toe in Benskoop ghetoge, omme vranck vranckerss. te mane, en verteert te samen	viij St.

iij Soma van alrehande Saecke.
ij^c^xxxvij Rijnsg. xviij St. vij^h^ D^s^.

Sommarum van de heele Uuijtgave deses Reekeninck beloopt vier hondert xxxiiij Rijnsg. xix St. vij P^n^ dus meer ontfange dan uuijtgegeve vij Penninckge.

Deze Reekeninck is ghedaen in praesentie van Adriaen Louwerss., Willem dircks. Bonzer, Jacob Jacobss. Moen, en Jan Vosch Jacobss , en is ghelooft ghepasseert en ghesloote op te leste dach van Meije a° xv^c^xlv en hebbe 't selfde onderteijckent.

(Get.) bij mij Ariaen Louwerss,
bij mij Willem dirckss. Bonzer,
bij mij Jacob Moen Jacobss.
Jan Voschs."

Oudewater. J. Putman.

UIT DE AKTEN
VAN HET HAARLEMSCHE KAPITTEL.

(Vervolg van blz. 159, Deel III.)

1632, Art. 1. 29 Julij. Amp D. Decanus convocavit capitulares Harlemi residentes cum Ampl. D. Praeposito, adfueruntque RR. DD. Buggaeus, Blommertius et Bannius, in causa vacantis curae et Archipresbyteratus *Alcmariani* per obitum adm. R. D. M^ri^ QUIRINI COSTERI, 25 hujus defuncti. 1° Exposuit Amp. D. Praepositus acta a se cum collega D. Buggaeo in exequiis R.D. defuncti supradicti Alcmariae, die 28, quod videlicet convenerit primarios Parochiae supradictae, lugentis propter amissionem Pastoris sui, post exequias ibidem solemniter celebratas; et intellexerunt unanimem eorumdem consensum et concordiam ad petendum a Capitulo nostro condignum pastorem; ex quibus et colligere licebat fidelem curam et administrationem quam ipsis magno animarum fructu per 18 annos exhibuerat defunctus, habens 70 circiter Virgines recte Deo servientes et ordinatissimum canentium chorum [1]) Çonstituerat ibidem, ut per modum provisionis. donec de alio pastore provisi essent, ipsis adesset R. D. Mr NICOLAUS, pastor *Assendelfensis*, qui necessaria saluti animarum curaret; de quo gratias egerunt; et negotium etiam suscepit Mr Nicolaus.

Addixit idem Amp. D. Praepositus, se post paucos dies rediturum et cum ipsis acturum de successore, petens ut iidem interim deliberarent, et proponerent personam quam

1) Terzijde is nog bijgeschreven: Testamentum ad pias causas seminarii et pauperum et successoris.

pro pastore futuro sibi expeterent [1]). Ad quod responderunt: ecclesiasticos ad hoc idoneos, eum supplentes, se non nosse, sed sollicitudini Amp. D. Praepositi et Capituli sese committere, confidentes quod ipse cum confratrum capitularium consilio aptum pastorem melius posset perquirere, quem ipsi tunc etiam libenter sperarent assumere.

Interea egit Amp. D. cum D. HENRICO, *Alcmariano* quondam pastore, ex quo intellexit, M[rum] Quirinum saepius sibi commendasse personam R. D. M[ri] JOANNIS CATERI quem optaverat sibi esse successorem.

2° Itaque Domini confratres super haec interrogati unanimiter responderunt, gratum ipsis fore, si D. CATERUS in curam istam assumeretur propter qualitates insignes et dona, quae ipsi a Deo collata sunt, non solum ad pastoratum istum administrandum, sed etiam optare se, ut in confratrem capitularem Ecclesiae nostrae loco Costeri posset eligi et Archipresbyterum districtus Alcmariani, et ut in eum finem intra annum deberet gradum Licentiae in universitate Catholica suscipere, petentes ut super his consulatur etiam Illmus Vicarius Apostolicus; quod facere suscepit Amp. D. Decanus [2]).

3° Evocatus ad Capitulum RD. CATERUS et de supradicto pastoratu interrogatus, breviter respondit, se non percelli in loci et residentiae mutatione, sed valde in gravitate oneris quod ipsi a Capitulo offertur, et resignare se statum vocationis in judicium et voluntatem Superiorum, et officia ad quae ab ipsis destinatur cum Divino auxilio ita assumere quod speraret sibi adfuturum, cum ipsi de sese ita statuerent, et judicarent quod ad illa

---

1) Terzijde nog bijgeschreven: Quod desiderium jam primariis Alcmarianis insinuatum fuerat; et in hoc ipsum propendere videbantur animi omnium.

2) Naderhand ter zijde geschreven: consensit [Illmus v. A.] per litteras.

foret idoneus: petere etiam ut sibi adjutores esse velint Decanus et Capitulum in executione eorum quae ad curam istam necessaria futura essent. Quod addixerunt Domini confratres.

4° Lectae sunt litterae D[ni] PAUWII, adjutoris D. Costeri p. m. in parochia Alcmariana, qui sese offerebat ad praedictum pastoratum vel curam saltem sine titulo, et scribebat, sibi illum ab Amp. D. Praeposito addictam esse. Quod pernegabat Amp. D.; et confratres similiter indicabant ipsum ad hoc inidoneum esse ob insufficientiam doctrinae Theologicae et quod mores saeculares necdum exuisset, suique mortificationem et animi resignationem non esset assecutus, insuper aere alieno gravatus existeret. Itaque privatim ipsi D. Decanus ex petitione confratrum locutus, petitionem suam ipsi negavit. Ad quam responsionem ipse siluit et contentus esse visus fuit.

6° Petivit Amp. D. Decanus, ut Domini sacellani *Harlemenses* fidelibus suae parochiae significarent, quatenus Dominus CATERUS ob necessitatem ecclesiae *Alcmarianae* hinc avocaretur, quem ipse cum iisdem optasset ut in hac parochia pro tempore collaborare potuisset, sicuti jam aliquamdiu fecerat in absentia Sacellanorum et civibus valde gratus in hoc fuerat. Domini Sacellani hoc praestare susceperunt.

7° Propositum fuit, ut Amp. Domini Praepositus et Decanus 2 Augusti, post celebratas hic Harlemi exequias solemnes pro anima D. COSTERI, Alcmariam excurrant, assumpto secum D. CATERO, et personam ipsius civibus offerrent et commendarent, et in curam istam et Archipresbyteratus statum inducerent, ne locus diutius vacaret, et tam resignata fidelium voluntas in assumptione pastoris ad exemplum aliorum locorum statui posset, Capitulique Harlemensis authoritas per hoc multum promoveri videretur. Insuper particulariter agerent cum P. HENRICO

Ord. Min. Alcmariae residente, qui putatur D. PAUWIUM ad sollicitationem supradictam incitasse, ex eoque intelligerent, num ipse tantopere commendandum censeret D. Pauwium, quem constat ipsum alias graviter denigrasse usque ad infamiam et delicta multa quae de ipso sparserat. In quo si persistat, desineret incitare D. Pauwium, et eum compesceret; si vero deneget male dicta de ipso, famam ipsius tueatur ubi violata fuisse putatur [1]).

1632, 23 Aug. Excurrente Harlemum Ampl. D. Praeposito Mario, convocavit residentes confratres Amp. D. Decanus actaque sequentia :

Art. 1. Statutum ut *Alcmariam* hodie excurrerent Amp. D. Decanus et Buggaeus, ad perficiendam executionem testamenti Adm. R.D. QUIRINI COSTERI, confratris nostri, qui die 25 Julij hujus anni obierat; in quo iidem constituti erant executores cum spectabilibus viris Clarissimo D. M[ro] Clemente Boonio Advocato et Joanne Coppier; cujus copiam et catalogos legatorum ecclesiae et ad pios usus videre est in archivo.

Art. 2. Lectae sunt litterae supradicti D. Boonii, datae ad Amp. D. Decanum, super condemnatione Catholicorum in *pagis circa Alcmariam sitis* propter congregationes habitas et turbatas a Drossardo; novo agendi modo tribunali constituto non apud Baljivium sed deputatos magistratus Alcmariani. Consulit idem Bonius appellandum a sententia tanquam a judicibus incompetentibus pronuntiata. Caeterum de hoc transigendo commissio data Amp. D. Decano, ut cum iis et per eos agat, quibus opus erit et visum ipsi fuerit.

Art. 5. Denique *Alcmariae* M[r] Clemens et Coppier

---

1) Later is ter zijde bijgeschreven: Respondit: Pauwium idoneum non esse ad curam, nec se incitasse; calumniatum negat, licet D. Henricus audierit; ad evitandum inquisitionem..... [?] finxit et abiit extra oppidum.

rogati a Decano, judicarunt expedire, si P. Theod. HYACINTHI Ord. Praedic. Alcmariae admittatur, litteris conceptis (quas concepturus erat D. Boonius) quasi ex consilio D. Costeri p. m. [1]), et cavendo ne Dominicis et festis conciones habeat in oppido, pastoralia ne administret, exteros ad conciones ne admittat et pro persona sua tantum facultate ista gaudeat; Superior missionis cum ipso et aliquot adhaerentibus ei fidelibus litteris subscribant. Corripiendus insuper de inordinatis actis in admissione sua et querelis apud Illustr. Nuncium et quod litteras facultatum suarum in linguam vulgarem translatas vulgo communicaverit, et importune tempore institutionis D. Cateri Alcmariae etiam ipse cum addictis sibi civibus admissionem apud Dnos Praepositum et Decanum sollicitaverit.

1632, 12 Octob. Art. 10. De PRAEDICATORE Alcmariano constat, ipsum scripsisse ad Illum D. Vic. Ap; uti et Amp. D. Decanus, secundum notata v. supra p. 42 n° 5 [Capit. 23 Aug. Art. 5] et responsum ipsius expectatur; sollicitaverat quoque idem P^r pridie hujus apud A. D. Decanum, ut negotium suum promoveretur.

Art. 13. In causa Drossardi turbantis Catholicorum congregationes impetratum est mandatum poenale a Curia Hagaecomitana, quo suspenditur sententia lata contra Catholicos et executio impeditur.

Art. 23. Intellecto consensu Illustr. Domini de assumtione M^{ri} Joannis CATERI ad numerum confratrum Capituli nostri graduatorum per Amp. D. Decanum, processum fuit ad electionem ejus; et omnes pariter elegerunt eum in locum M^{ri} Quirini Costeri p. m., petentes ut intra annum promoveatur ad gradum Licentiae in S. Theologia.

Introductionem vero ipsius distulerunt in aliud tempus,

---

1) Later is bijgeschreven: (pro honore defuncti apud plebem).

quando plenior consensus Illmi Vic. Ap. intellectus fuerit, ad quem denuo de his scripserat Amp. D. Decanus.

Art. 25. Venerunt quoque ad manus nostras hac congregatione copiae legatorum et inventariorum adm. R.D. COSTERI confratris nostri, factorum pro ecclesia *Alcmariana* et successore suo in cura. Quibus petitum, ut executores consultissimi D[ni] Clemens Boonen et Joannes Coppier addant copiam testamenti ab eo facti et reponantur simul in Archivo nostro. [Later bijgeschreven] Factum anno 33, 7 Januar.

1632, 26 Oct. Praesentibus Harlemi Illmo D. ROVENIO Vic. Ap. et Amp. D. Praeposito Mario, convocavit Amp. D. Decanus confratres Harlemi residentes, et R.D. M[rum] J. CATERUM, pastorem Alcmarianum ad instituendum eundem in Canonicatum graduatum ecclesiae nostrae.

Art. 1. Itaque Illustriss. Dominus hora circiter decima ante meridiem in Sacello Amp. D. Decani, accepta fidei et fidelitatis professione a D. Catero, assistente Amp. D. Decano itidemque librum ex quo legebatur tenente, investivit eundem per impositionem byrreti traditionemque almutii, praesentibus confratribus supradictis et testibus ad hunc actum specialiter vocatis spectabilibus viris Florentio van Dijck et Gisberto Nicolai van Kampen, civibus Harlemensibus.

Art. 2. In loco Capituli ordinario, ad petitionem Amp. D. Praepositi, Illustr. Dominus constituit D. CATERUM *Archipresbyterum districtus Alcmariani*, loco D. Costeri defuncti et praedecessoris ejus in pastoratu, et addixit desuper eidem tradere litteras manus suae.

1633, 26 Jan. Art. 8. In 10, qui est de P. PRAEDICATORE, conclusum est, ut ab Amp. D. Vicario expediantur litterae secundum quas P. Praedicator se diriget, ad normam conceptam cum curatoribus ecclesiae *Alcmariae*, in quam consensit Illustr. Vic. Ap. in responsione ad litteras ab Amp. D. Decano ad eum datas.

Art. 11. In 13, qui est de Drossardis placuit D^{m} de Bredenrode informari de causa per advocatum Viaenen; idem fiet in assumptione novi Baljivi van Broec hoc tempore facta loco Baueri; quae praestare assumpsit Amp. D. Decanus.

Art. 36. Proposita est causa *Bergensis;* nam nuper Dominica 2 Adventus turbati Catholici a Drossardo, convenerunt de lytro 600 fl., ducentis jam persolutis: cum tamen potuissent manere indemnes ob pendentem litem. Causa damni est Nicolaus Bomman, homo incorrigibilis; de quo in visitatione Alcmariana. Monendus erit P. THEODORUS PRAEDICATOR eorum ordinarius.

1633, 5 Aprilis. Art. 4. In articulo 11 provisum est, obtentumque mandatum poenale nomine Principis Auraici adversus Drossardos, datum 21 Martii 1633; ac per apparitorem Curiae Hagiensis insinuatum est Drossardo Alcmariano, Aquilonaris Hollandiae, Adamo Theodori Hinderduyn, cum citatione ad Curiam Hagiensem, seu Concilium Provinciale. Advocatus noster est Mr Theodorus de Jonghe. Ad advocatum Viaenen emissus erat hoc tempore Mr PETRUS DIRXHORNIUS.

27 Julii. Art. 4. Ad 4^{m} dictum, quod Drossardus Alcmarianus ad extremas angustias redactus sit, ut periculum officii sui apud Status pateretur tamquam reus usurpatae summae authoritatis; et conclusum, ut nostri silentio negotium prosequantur. Supersedebimus ergo ab actione, invidiae declinandae causa, quam apud ordines et concionatores incurreremus; qui provocati forte procurarent constitutionem visitatoris extraordinarii contra Catholicos in pagis. Interim lis pendens manebit, et causa quae antea erat particularis Guiljelmi Nicolai rustici *Limmensis*, nunc suscepta est a Baljivo Kennemariae et locum-tenente. Advocatus de Jonghe negotio invigilat, ut lis continuari et quovis tempore opportuno resumi possit.

Art. 13. Exhibuit D. Blommartius scripto historiam *Akerslootani* aedificii quoad habitationem pastoralem. Petitum est ut similis descriptio fiat de aedificio *Aelsmeriano;* et rogat D. Nesseus [1]), vicino sibi D. Heesio [1]) obicem poni, ne in loco sua excurrat, et contra.

1633, 11 Octob. Art. 5. In 4 articulo, causa Drossardi commissa est D° Decano, ut rem totam dirigat. Petit Drossardus aliquod honorarium.

Art. 11. Circa 13m statutum est, quod cum continget deinceps in pagis erigi novas ecclesias, ut sacerdotes locorum non prius inchoent opus aut materiae coëmptionem, quam ideam ecclesiae Decano et Vicario aut Capitulo Harlemensi obtulerint.

Art. 20. Postremo relatum est, quod Illmus D. Vic. Ap. dispensaverit cum D. Catero super dilatione promotionis intra annum propter legitima impedimenta, quam anno sequenti Deo dante suscipiet.

1642, 10 Oct. Art. 5. Labor in *Hugonis-werta* permittitur Dominis Grotecrucio et Voorenbekio.

1643, 5 Febr. Art. 7. Dignabuntur Domini confratres in conventum proximum despicere, quid potissimum sit in negotiis Velseno, Purmerendano, *Alkmariano* et Huijsdunensi consultum.

— 10 Martii. Art. 8. Ad septimum et octavum: factum est quod faciendum proponebatur. Quoad negotia autem Velsenum, Purmerendanum et *Alkmarianum* hactenus nihil ibi videtur agi posse. De reliquis infra.

1645, 3 Oct. Art. 2. *Alcmariae* etiamnum detinetur V. Sacramentum in Curia: cui duplicem occasionem dedit Pr Theodorus Hyacinthus Dominicanus et quidam ex civibus eidem adhaerentibus. Quum nempe dicto Patri jus tantummodo liberae concessum foret habitationis, non

---

1) Nesseus en Heesius waren pastoors onder Amstelveen.

autem congregationum, et quodam tamen eas coepisset habere loco: prohibitus est a magistratu. Deinde id iterum altero et post ejus interdictionem tertio tentans loco, a Praetore amica specie convenitur, horae fere spatio inter colloquendum lapso, ut plenissima V. Sacramentum aliaque Sacra efferendi minime defuerit occasio. Advenerunt deinde e Scabinis deputati, cum lictoribus omnemque omnino ecclesiasticam cum Sacramento Venerabili abstulere suppellectilem. Cum autem S. solius Eucharistiae facile a Senatu impetrari posse restitutionem cuidam denuntiatum sibi foret: respondit illud sibi, ni reddantur et caetera, non placere.

Art. 3. P. Dompselaar Dominicanus, ex Ultrajectina se dioecesi in *Heyloanam* et *Bergensem* administrationem ex commissione Theodori praedicatoris Alcmariani et in *Schorelensem,* contra voluntatem D. Enigenburgii pastoris ingessit; quod ne permittatur D^m^ Praepositum rogarunt *Schorelani.*

Quoad secundum: monendus D. Catterus, ut omni modo ad V. Sacramenti allaboret restitutionem.

Quoad tertium: nihil ibi vel permittit vel permisit Dominicano Praepositus. Quumque negotium Archipresbyteratus sit Alcmariani: monendus D. Catterus, ut totius rei statum ad D^m^ Decanum vel Praepositum quantocyus transcribat.

1646, 16 Januarij. Deprehendimus quasdam tunc [in praecedenti Congregatione] ventilatas difficultates denuo discutiendas. Videndum enim:

9 Quid praestitum a D. Cattero in promovenda Sacramenti Ven. recuperatione.

10 Quid in *Schorel* et *Bergen.*

Quoad 9: Venerabile Sacramentum sollicita D. Catteri liberalitate recuperatum est.

Quoad 10: nihil ultra videtur agi posse.

1646, 4 Maji. Amplissimi D. Praepositi etiam absentis sollicitudo *Heyloae* petierat haberi curam; quae Patre

Theodoro Alcmariae nunc admisso, pastore caret; negotiique illius promotionem Catterus et Decanus in se receperunt.

1647, 29 Aprilis. Art. 11. Pastoratus *Bergensis* videtur per D^num^ Verweiden administrandus, qui, sollicitante id clariss. D. Bloemartio, facile ab illius loci videtur Domino admittendus.

— 23 Octob. Art. 11. [Ad N. 11 Congr. 29 Aprilis]: factum est.

— — A prandio. Art. 3. Actum de novo pastoratu in loco dicto *de Weerdt*, extra Alcmariam, erigendo; quo in negotio Ampliss. D. Vicarius delegatam potestatem fecit Eruditiss. D^no^ Cattero agendi quod res feret.

1648, 14 Januar. Art. 11. In loco *de Weerdt* extra Alcmariam continuatur Eruditis. D. Catterus, uti agat quod expediet; cui in negotio *Opdamensi* adjunctus D. Copallius.

— 21 April. Ad 11 de loco *de Weerdt*, refert D. Catterus, incolas indicare, quod illic expediret unam tantum jurisdictionem stabiliri.

— 7 Julii Undecimus articulus est *de Waerdt*, de quo refert Decanus, rem bene se habere.

Proposuit D. Catterus querelam pastoris in *Berghen* et Copall querelam pastoris in *Berckhout*, quae erat quod religiosi matrimonio jungant subditos earum parochiarum quibus ipsi ordinarii non sunt. Susceperunt DD. Catterus et Copallius in se, petere a pastoribus conquerentibus querelas in scripto.

1649, 13 April. Art. 1 Lectae sunt litterae Eruditiss. D. Catteri, decretumque ad deprecatorias ejus litteras respondere vel scripto vel viva voce per deputatos, qui primum hac de re cum Illmo Vicario agent.

— — Art. 10. Actum de difficultate quae occurrit D° Boonen *Alcmariano* in causa cujusdam beneficii, cujus

praesentationem pater ejus [habuit?], et nunc periculum est, jus illud deventurum in manus acatholicorum. Resolutum, causam differendam et deferendam ad Illmum Dnum; deputati autem sunt ut coram Illmo agant DD. Decanus, Praepositus, Copallius, van der Cruyce.

— 7 Julij. I^mus^ Articulus erat de D. CATERO. Locutus est ei nomine Capituli Decanus, sed frustra; locutus est Isbrandus frustra. Itaque resolutum est, ut adhuc habeatur pro canonico, eique offeratur quod Gerardus prima opportunitate promovebitur eique subserviet. Fiet id per Praepositum, Copallium, Isbrandium.

10^mus^ Articulus tractabitur *Alcmariae.*

— 12 Oct. Art. 1. CATTERUM convenere DD. Praepositus, Copallius, Isbrandus; sed nihil effectum.

De novo. Actum de *Schorelanis* petentibus pastorem. Agetur res illa Alcmariae per delegatos Amp. D. Decanum et Isbrandium cum Cattero.

1650, 8 Febr. Art. 1. De CATERO. [verder niets].

De novo Art. 5. *Bergen* administrabitur per D. BRABERUM ex petitione Cateri et rusticorum. *Schorel* manet sub M^ro^ JACOBO; interim videbitur, num expediat Schorelanos cum Bergensibus conjungi. Communicabit hoc cum D. Catero Isbrandi.

— 27 Aprilis. Art. 1. De CATERO: quum se pro non canonico gerat et eum Illmus absolverit a Capitulo, cujus absolutionis vi deinceps non comparet: placuit confratribus agi de alio in ipsius locum substituendo; et electus Mr Gerardus BRAESSEMIUS.

Art. 5. De *Berghen* bene est.

— 6 Julij. Art. 1. CATERUS manet absolutus. Braessemio scribet Decanus pro habenda ejus resolutione.

1651, 18 Aprilis. De novo. Art. 2. *Egmondanis* [juvabitur] per Copierium; estque pax.

— 10 Octob. De novo. Art. 5. *Heiloenses* submiserunt

se Capitulo. Joannes Alardi et molitor agent cum caeteris, quatenus se accommodent. Scribet D. Praepositus rusticis.

1652, Octob. Hoc funesto tempore duo luminaria magna nobis exciderunt, et occiderunt; et quidem D. Gerardus BRAESSEMIUS die 17 Octobris *Alcmariae* ac postridie (eheu) *Amstelodami* Ampliss. D. Praepositus Leonardus MARIUS.

— 28 Nov. Art. 5. De *Alcmaria* expectatur D[ni] Cateri informatio.

1653, 16 Jan. Art. 1. Statutum ut Ampliss. D. Decanus, Stenius et Copallius cum CATERO agant et in loco videant, quid facto opus; et conclusum quod Caterus, si velit esse archipresbiter, debeat agere quae sunt archipresbiteri et conformare se Capitulo.

— 14 Oct. Art. 6. Causa D. CATERI agetur per Amplissimum Alcmariae, et res *Bergensis* ibidem examinabitur.

1654, 27 Jan. Art. 6. Balivus Bergensis turbavit congregationem D. BRABER in *Bergen.* Resolutum, quod D. Braber ipse audietur. Item ROSENDALIUS intendit discedere *Alcmaria.* Rogatus est ut maneat, donec possit loco per alium provideri.

1654, 17 Sept. Art. 8. Instant *Heiloenses* pro Dominicano; non conceditur.

— 20 Oct. Art. 6. Lectae litterae Illustrissimi manu subscriptae pro Dominicano [in *Heilo*?], ab eo Ampl. Decano oblatae.

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF.

VRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

De Maagd Brigida. Omstreeks 1390 leefde er volgens Pater Hyacinthus Choquetius [1]), naar een kronyk van Antonius Senensis, in Holland eene maagd Brigida, van een bijzonder heiligen levenwandel. Volgens mededeeling van Michaël Pius, naar eene oude Dominicaner kronyk, behoorde zij tot den derden regel van den H. Dominicus.

Aan de hoovaardij des levens en de begeerlijkheden van het vleesch gestorven, leefde Brigida alleen voor God, wien zij zich door de beoefening aller deugden had toegewijd. Door een gedurig vasten en eene strenge boetvaardigheid, bracht zij haar lichaam geheel onder bedwang. Zoozeer had de liefde tot den lijdenden Zaligmaker haar hart getroffen, dat dit beeld altijd voor hare oogen stond, en haar de stof voor eene aanhoudende overweging leverde. Voor die blakende liefde jegens haren hemelschen Bruidegom, werd zij reeds ruimschoots op aarde beloond. Op zekeren dag verscheen de gekruiste Zaligmaker aan zijne dienares Brigida en drukte haar zijne heilige wonden in handen, voeten en zijde.

Dit is het eenige, wat ik vind opgeteekend omtrent eene maagd van zulk een heiligen levenswandel en door God met zoo buitengewone hemelsche gunst bedeeld, eene gunst, die zij misschien, in ons vaderland, alleen met de eerbiedwaardige Ludwina [2]) van Schiedam heeft genoten. Om die reden geloof ik dan ook, de aandacht der beoefenaars onzer kerkelijke historie, op den naam van Brigida te mogen vestigen. Noch de plaats harer geboorte of inwoning, noch het jaartal van haren dood, vind ik bij eenigen schrijver aangeteekend; ook niet of zij als lid der derde orde van den H. Dominicus in de wereld leefde, of haar voorbeeldig leven in een klooster dier orde doorbracht.

Fr. A. J. J. HOOGLAND.
Ord. Praed.

1) Sancti Belgii Ord. Frat. Praed. pag. 248.
2) J. Brugman Lib. III Cap. 3.

KORTE NALEZING

OP

Dr FRENAY'S AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE LEYDSCHE PASTOORS SEDERT DE „HERVORMING" TOT AAN DE „HERSTELLING", VAN 1557–1857.

PATERS DOMINICANEN.

IIIe deel, pag. 63.

Op verzoek van Dr. Frenay deel ik eerst de volgende verbeterde opvolging van paters mede.

Pater Joannes Baptista Bardou, alhier gezonden in 1684, (Archief voor de Geschied. v. h. aartsb. v. Utrecht. I deel, pag. 99), volgde pater Petrus Callebout als primarius op. Socius van Bardou was Joannes Balthazar Cornelissens, die dus niet vóór maar achter Bardou moet geplaatst worden. (Vergelijk Bijdragen 3e deel pag. 71). In het Archief der provincie berusten nog de Theologische Theses door pater Cornelissens publiek verdedigd, in het klooster te Antwerpen, den 14 Maart 1689.

Volgens eene kronijk der St. Dominicus-statie te Amsterdam vertrok pater Albertus Boone uit Leiden naar evengenoemde statie in het begin van 1698, die derhalve waarschijnlijk de eerste socius was van Bardou en in die hoedanigheid door Cornelissens werd opgevolgd.

Op pag. 75 geeft Dr. Frenay als bron aan eene Nota, hem uit het klooster van Huissen gezonden. Daar deze, buiten schuld, enkele onnauwkeurigheden bevat, deel ik hier een ander overzicht der laatste 60 jaren van de statie mede, zooals ik dit in het Archief der provincie in authentieke aanstellingen en brieven van verschillende personen heb gevonden.

GISBERTUS GRAM.

In 1798 benoemde hem de provinciaal Wilhelmus Coppers, S. Th. D. tot zijn vicarius en prefect der Missie. Deze laatste waardigheid bekleedde hij genoegzaam zeker tot Juli 1808, daar wij hem als dusdanig nog in Augustus 1806 in het rekeningen-boek der provincie ontmoeten, totdat in Juli 1808 pater Nicolaus Smits tot de dubbele waardigheid van provinciaal en prefect der Missie werd verheven.

MARCOLINUS PRUYMBOOM.

Zijn doopnaam was Goswinus Michaël. Hij werd den 18 September 1796 door den provinciaal Wilh. Coppers naar Leiden gezonden en ontving bij den dood van pater Gram den 16 April 1816 zijne benoeming als primarius der Statie. Dit ambt bekleedde hij tot de eerste helft van 1817, daar wij hem in Juni reeds als pastoor der St. Thomas-kerk te Amsterdam ontmoeten.

JACOBUS PIUS SWAANENBURG.

Den 12 September 1793 trad hij in het klooster te Antwerpen. Om de ongelukkige tijden der Fransche omwenteling zond men hem in Januarij 1794 naar Brussel, daarna weder naar Antwerpen terug, totdat hij eindelijk naar Leiden toog en aldaar den 27 Augustus 1795 zijne plechtige beloften uitsprak. In 1796 vertrok hij naar Keulen om zijne studiën te beginnen, doch werd aldaar door de Franschen verbannen en kwam, na alvorens eenigen tijd in België vertoefd te hebben, in Leiden terug. In een brief, van den 25 November 1845, verhaalt pater Swaanenburg aan den provinciaal J. D. Raken, dat hij in 1798 naar het klooster van Sittard reisde, om zich aldaar te vestigen; doch hierin vergist hij zich eenige maanden, daar volgens Jos. Russel [1]), de kloosterlingen,

1) Kronijk van Sittard pag. 80.

den 28 November 1797, door den Franschen generaal Charpentier werden verjaagd en wij ook zijn naam, doch verkeerd geschreven, onder de bannelingen vinden aangeteekend. Niet alleen werden de paters uit hun klooster verjaagd, maar daarenboven na eene vermoeiende reis van 16 dagen naar Keizerstadt boven Mainz vervoerd. Na veel kommer en gebrek te hebben geleden, vertrok pater Swaanenburg naar Leiden en heeft aldaar tot zijn dood gewoond. Hij was de oom van den pastoor dezer statie pater Th. L. J. P. Swaanenburg.

JOANNES VAN KERPEN.

Den 2 October 1809 werd hij tot de religieuse professie toegelaten en was alhier tot Augustus 1811, als wanneer wij zijne hand in de doopboeken der St Dominicuskerk te Utrecht ontmoeten.

MARINUS ANTONIUS VERWAIJEN.

Was alhier secundarius van 6 April 1816 — November 1818, toen hij weer naar Schiedam werd gezonden.

JOANNES VELTMANS.

In Mook geboren den 6 October 1762, trad hij in de orde te Antwerpen, alwaar hij den 2 Juni 1792 de H. priesterwijding ontving. Den 12 September 1796 naar Rotterdam als secundarius gezonden vertrok hij naar Groningen, zooals blijkt uit de doopregisters, omstreeks September 1807, totdat hij in Augustus 1808 door den provinciaal Nicolaus Smits als primarius der Alkmaarsche statie zijne benoeming verkreeg. In het begin van 1817 ontmoeten wij hem als pastoor te Leiden tot October 1819. Niettegenstaande pater Veltmans van 1 October 1820 af, gelijk wij lezen in het authentieke stuk, tot zijn dood een pensioen van *f* 240 ontving: werd hij toch tot pastoor te Warmenhuizen aangesteld, alwaar hij, den 24 October 1826 stierf en in de protestantsche kerk werd begraven.

RAYMUNDUS ANDRIESSEN.

Hij was uit het klooster van Calcar en vertrok den 18 September 1818 als secundarius naar de St. Dominicus-kerk te Amsterdam. Den 27 October 1819 ontving hij zijne benoeming tot primarius der Leidsche statie en was aldaar werkzaam tot 13 April 1826. Pater Andriessen had geen secundarii bij zich. Zijn opvolger was

RAYMUNDUS JANSEN.

In 1820 trad hij in de orde en deed zijne religieuse professie den 21 November 1821. Nadat hij in Mei 1822 de H. Priesterwijding had ontvangen ontmoeten wij hem vóór Paschen van 1823 als secundarius te Utrecht. Van daar werd hij den 1 Mei 1826 als pastoor naar Leiden verplaatst; toen hij den 12 October 1827 werd vervangen door

PIUS SWAANENBURG.

Te Leiden geboren den 7 Meij 1804 [1]), ontving hij bij den doop de namen van Theodorus Leonardus Jacobus. In de orde getreden in 1825, sprak hij zijne plechtige beloften uit op den 3 September 1826. Den 21 Juni 1827 ontving hij zijne benoeming als secundarius te Leiden en den 12 October van hetzelfde jaar belastte hem de provinciaal Marc. Pruijmboom met de pastoreele bediening der statie. In het jaar 1832 bracht hij eene groote verandering in kerk en pastorij, welke de som van *f* 6000 bedroeg.

Pater Swaanenburg wordt bijzonder geprezen om het groot redenaarstalent, dat in hem uitblonk.

Als secundarii vinden we aangeteekend:

Joannes Dominicus van der Hoeft.

Vincentius Schuwirth van 18 September 1829 — 30 Augustus 1830.

Raymundus Stoek van 1829 — 1837.

---

1) Ik meld met erkentelijkheid, dat ik deze opgaaf dank aan een vernieuwd onderzoek, door Dr Frenay ingesteld.

ALBERTUS THOMAS GOOSSENS.

Te Amsterdam geboren, begaf hij zich op het einde van 1825 naar Rome, alwaar hij na het aannemen van het ordenskleed in November 1826 zijne religieuse professie deed. Vervolgens naar Pesaro gezonden, werd hij in September 1828 priester gewijd. Nadat hij eenigen tijd te Amsterdam assistent was geweest, werd hij naar Utrecht gezonden in Maart 1831, totdat hij in Mei 1840 zijne benoeming als pastoor ontving. De pastoreele bediening nam hij waar tot het einde van October 1843.

Als socii had pater Goossens bij zich:

Constantius Lomans, assistent van Mei 1840 — 1 Aug. 1842. Petrus Hermans, secundarius van Augustus 1842 — October 1843.

LUDOVICUS ROBART.

Zijn doopnaam was Theodorus; hij zag te Delft het eerste levenslicht den 24 Mei 1801. Den 9 November 1843 werd hij deservitor in de Bakkersteeg benoemd en drie jaren later op denzelfden datum tot pastoor.

Socii waren:

Ambrosius van den Ham, assistent van November 1843 — Juli 1845.

Joannes van Kraaij, secundarius van Julij 1845 — 2 Januari 1846.

Constantius Lomans, assistent van 27 Januari 1846 — 24 November 1847.

Albertus van den Burg, secundarius van 2 Maart 1850 — 16 Augustus 1851.

Dominicus de Groot, assistent 6 September 1851 — Februari 1857.

F^r. A. J. J. HOOGLAND,
Ord. Praed.

PREDIKANTENKLACHT

OVER DEN VOORTGANG VAN DEN KATH. GODSDIENST

TE 'S HERTOGENBOSCH, MIDDELBURG EN IN DE OMSTREKEN VAN LIEFKENSHOEK, [1]) IN 1681.

EDELE MOGENDE HEEREN DE HEEREN STATEN DES LANTS EN GRAEFFELIJKHEID VAN ZEELAND.

Vertoonen met behoorlijke Eerbiedigheid Uwe Edel-Mog[e] Dienaren die van de vier Classen van Zeeland, hoe dat in hare Vergaderingen geleezen zijnde zekere missive, geschreeven uit naam van het laatst gehouden Synodus van Gelderland, geassisteert met het hiernevensgaande Extract van den 54 articul des gemelten Synodi: behelsende een Vertoog van de exorbitante en obsteijgerende stoutigheden en insolentiën van 't Afgodisch Pausdom in de stad en Meijerie van 's Hertogenbosch tot een Lamentable oppressie van de Ware christelijke Gereformeerde Religie aldaar, zijnde dezelfde daardoor reeds gebragt tot zodanigen extremiteit, dat se genoegzaam word gedreygd, (sonder een spoedig redres) met haren totalen ondergank; verzoekende dierhalven de assistentie gelijk van alle synoden des Vaderlands alsoo ook van de classen deser Provintie welke dan met innerlijke barmhertigheid ontsteeken, geen beter expedient hebben kunnen uitvinden als om dese arbarmelijke saken in den schoot van Uwe Edele Mog: neder te leggen, met ootmoedig versoek dat Uwe Edel. Mog: wijsheid en Mogentheid, hierin de behulpsame hand gelieve te verleenen, tot kragtige intoominge van de

1) Destijds eene schans aan gene zijde der Schelde tegenover Lillo, drie mijlen beneden Antwerpen en sinds 1585 in de macht der Staten. S

hooggaande, ja bijna ongehoorde stoutigheden des Pausdoms, t' zij dan door brieven van voorschrijvinge van Uwe Edele Mog: aan haar Hoog Mog: de Heeren Staten Generaal ofte door andere middelen, die voor Uwe Ed. Mog: de allervigoreuste en kragtigste zullen geoordeelt worden, te meer also niet alleen in de voorgem. plaatzen, maar ook in verscheiden andere onder Uwe Ed: Mog: Regeringe behorende de stoutigheid der Papisten dagelijks meer en meer accresseeren, zijnde daarvan een blijkbaar en niettemin seer droevig exempel dese uwe principale loflijke stad, Middelburg, alwaar desen afgodischen dienst so verre is doorgedrongen, dat men ter zijden stellende het schuldige respect en gehoorsaemheid van soo menigvuldige geëmaneerde placaten, niet slegts, gelijk voorhenen in 't heijmelijk ende verborgen desen Godsdienst geexerceert, daar men zelfs ook, tot geen kleine ergenisse van alle goede ingezetenen, in zeker bekent huijs bij de Kalkstraate met groote confluentie van volk, bestaat openbaarlijk in 't werk te stellen, t' welk dan alsoo gelijk als in t' gesigte van Uwe Ed: Mog: wordende gepleegt, niet anders strekken kan, als tot werkelijke vilipendie en nederwerpinge van Uwe Ed. Mog. authoriteit, en tot een bijzonder quaat exempel voor alle andere steden en plaatzen dezer provincie.

Gelijk dan deze exorbitantiën mede zo hoog zijn gesteijgert in de contreijë van Liefkenshoek dat men aldaar verscheiden Ledematen onder dezelve Kerke behorende, heeft derven citeeren en provoceeren voor het Geestelijke Hof binnen Gent, ja ook condemneren over het niet onderhouden der Roomsche Feestdagen, dat men daarbenevens zekere weduwe aldaar onlangs heeft derven bedreijgen, dat zoo zij binnen den tijd van 14 dagen de Roomsche Religie niet wilde aannemen, of immers haar kinderen om daarin opgevoed te worden, dat dan het

Geestelijke Hof, het haar alles tot een lepelsteel soude komen afhalen, hoedanige enorme handelingen immers in Uwe Ed. Mog: soo loflijke en welgestelde Regeeringe niet geconniveert nog geduld konnen worden.

Versoekende derhalven de voorgem. Classen gansch onderdanig, dat Uwe Ed. Mog: deze insolentiën en stoutigheden des Pausdoms soo in de stad van Middelborg als in de gewesten van Liefkenshoek kragtelijk gelieven te stuijten, en tegens te gaan, doende daartegens strictelijk executeeren Uwe Ed. Mog: loflijke placaten daartegen zoo menigwerven geëmaneert, gelijk onder anderen mede in de ampliatie van Uwe Ed. Mog: placaat van Policiën in den jare 1673, en dat in conformite van den inhoud van zekere Missive van Uwe Ed. Mog: van den 29 Junij 1672 geschreven aan haar Ed: Gr: Mog: de Staten van Holland, bij welke Uwe Edele Mog: waarlijk aanmerkten, dat den Paapschen Godsdienst nevens de Gereformeerde niet geduldet konde werden.

Op dit vertoog werd door de Staten van Zeeland den 13den Sept. 1681 het volgende geantwoord:

De Staten van Zeland gesien en rijpelijk overwogen hebbende het nevensgaande vertoog als van ijder Classis in t' bijsonder en niet als van alle vier de classen gesamentlijk overgegeven: verklaren zeer bewogen en bedroeft te zijn, over de periculeuse en bekommerlijke constitutie van grooten getal Religionsverwanten, in verscheiden quartieren van de Wereld, en daarom ook genegen te zijn, om bij alle goede occasie met de andere provintiën van den Staat te spreken en overleggen hoe en op wat maniere de Voorn. Religionsverwanten, door middelen van recommandatie en intercessie zouden konnen worden gesoulageert, dog *zoo oordeelen en verstaan haar Edele Mog.*

dat men met alle Voorsigtigheid en Moderatie in de zaken van de papisten binnen dese Provintie moet handelen en tragten haar eerder door goede exempelen, vriendelijke conversatie en zagtmoedige orderrigtinge te winnen, als door scherpe redenen en actiën te verbitteren en also uit dese Provintie naar veel meerder vrijheid voor haren Godsdienst te doen verhuijsen, als wel hier geconniveert word; hetwelk insonderheid op de predikstoelen moet worden vermijt, en de gemeijnte en ingezetenen door aenhitsingen tegens de voornoemde papisten niet gaande gemaakt, opdat daardoor geen occasie mag worden gegeven, dat handen aan huijsen of menschen zouden geslagen, en zodanige extremiteiten begaan worden, die de goede Religionsverwanten elders bitterlijk zoude mogen vergolden worden en also in plaats van eenig soulaas en verligtinge, meerder quaad van hier komen te ontfangen, daartoe haar Ed. Mog: niet souden konnen aensien, veel min toelaten, dat in haar gebied, eenige oorzaake zoude gegeven werden, zijnde echter haar Ed. Mog: Godvrugtige intentie tot voorplantinge van de Ware Christelijke Gereformeerde Religie, niet minder als oijt in vorige tijden is geweest, die ook niet en sullen toelaten dat de papisten binnen dese Provincie eenige publicque schandalen komen te geven, soo als voorgegeven word, dat met het planten van cruijssen op de graven en doen van processiën in den eilande van Zuijd Beveland zoude geschied wesen, daar op hun Ed. Mog: nader reflexie zullen nemen en daartegens de noodige ordre stellen, als daar van de bewijsen zullen worden overgebragt, vindende haar Ed. Mog: onderwijlen goet, dat voortaan geen andere ontfangers ende Administrateurs van Armen en Kerken-Goederen zullen worden aangestelt en gebruikt, als die van de Religie zijn, ten minste dezelve toegedaan, immers die geen professie van de paepsche Religie en doen, hetwelk door de Respective Ambagt-Heren tusschen huijden

en een jaar alsoo sal moeten werden bestelt, en voorts gecontinueerd, ofdat bij gebreke van dien de Heeren Gecommitt. Raden, daar in zelfs zullen voorzien, wordende de Officieren, Magistraten en Overheden van de Respective Steden en Dorpen, bij dezen aanbevolen haar Ed. Mog: goede intentie in de zake van de papisten wel te willen opvolgen, en *alle predicanten gelast de voors. Officieren, Magistraten en Overheden over en ter zaake van dien, niet meer publickelijk ofte anderzints te berispen, en aan de ingezetenen, door odieuse expressiën verdagt te maken, maar zo egter iets tegen de goede intentiën vande Regeringe op nieuws mogte voorvallen het selve aan haar Ed. Mog: bekent te maken en alsoo de klagten wettelijk te brengen, daar dezelve gehooren.*

Aldus gedaan 13 7ber 1681.

Dit antwoord der Staten van Zeeland was scherp, maar ontnam daarom den predikanten den lust niet eene nog krachtiger poging aan te wenden, ten einde de openbare godsdienstoefeningen der katholieken te Middelburg te doen beletten. Een maand later begaf zich eene deputatie van de Classis van Walcheren ter Statenvergadering heen, om thans in persoon een vertoog in te dienen. Hoedanig onthaal aan die deputatie te beurt viel, geeft ons het volgende extract te verstaan.

Extract uit de Notulen vande Edel Mog.
Heeren Staten van Zeeland.

Den 6 December 1681.

Naer het gedaen gebed en Resumptie, zijn naer voorgaende exhibitie van een Credentiael, in de Vergaederinge toegelaten de Predicanten Ossewaarde, de Moor,

Duijvelaar, den Predikant Verstegen daar niet bij zijnde, staande binnen Middelburg, Vlissingen, Veere en Sint Laurens, als Gedeputeerden van de classis van Walcheren, en hebben na een mondeling vertoog een schriftelijke Remonstrantie overgegeven rakende de vrijheid der papisten binnen de Stad Middelburg. Waarop wezende gedelibereerd, is goedgevonden en verstaan, de voornoemde Predicanten aan te zeggen, dat zij aan de classis van Walcheren zullen rapporteeren, het misnoegen dat de Heeren Staten van Zeland moeten nemen, dat eenige Predicanten binnen de Stad Middelburg, tegens en in vilipendie van het uijtdrukkelijk bevel, vervat in haar Ed. Mog: Resolutie van den 13 September laastleden, en contrarie haren schuldigen pligt, bestaan hebben in haare predicatiën, en gebeden, de Regeeringe hooglijk te beledigen, en van dezelve en hare resolutiën alle quade impressiën te geven, dat niet anders dienen en kan als tot ontrustinge en beroeringe van de goede Ingezetenen, in de Oeffeninge van haren Godsdienst, die haar in zulker voegen niet moet werden toegediend, dat haar Ed. Mog: derhalven verwagten, en niet te min die van de Classis van Walcheren bij Dezen ordonneren, daartegens naar behooren te voorzien en ook te bezorgen, dat zulks of diergelijke in het toekomende niet meer door eenig Predicant en werde gedaan. En voor zoo veel het gepresenteerde verzoek van de voorn. Predicanten was betreffende, dat haar Edel Mog: daarop zodanig zouden reflecteeren, als dezelve ten meesten dienste van de Provintie, en gemelte Stad en Godskerke in deselve, naar gelegentheid van zaaken zullen bevinden te behooren.

Afschriften dezer stukken bevinden zich in eene verzameling van handschriften, nagelaten door den Leidschen

Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, J. W. te Water, vroeger predikant te Vlissingen.

Deze handschriften, thans in mijn bezit, hebben meerendeels betrekking op het bouwen eener R. K. kerk te Vlissingen en het deswegens aldaar ontstane oproer.

H. L. SPOORMAN.

DE BEKER VAN Mr. GERARD VAN LOON.

Onder de katholieke leeken, waar het Haarlemsche bisdom met recht trotsch op mag gaan, neemt de historie- en penningkundige Mr. Gerard van Loon eene eereplaats in. Dr. C. R. Hermans leverde in den *Volks-Alm. voor Ned. Katholieken* (1852 blz. 162) eenige lezenswaardige bladzijden over zijn veelvuldige geschriften, en de Heer J. A. Alberdingk Thijm „kan met de stukken bewijzen — dat Neêrlands beroemde penningkundige niet slechts, zoo als door Dr. Hermans is aangetoond, katholiek is geweest — maar dat hij in 't laatste tijdperk van zijn leven, tot de onverbeterlijkste ultramontanen behoord heeft, die in deze of de voorgaande eeuw de gramschap der toenmalige en hedendaagsche liberalisten en schismatieken hebben mogen opwekken" [1]). Des te meer, neen juist daarom verdient zijne nagedachtenis in eere gehouden te worden.

Ook dus, nàdat of liever òmdat de Leuvensche archivaris Edward van Even „met even veel oordeel als liefde"

---

1) Zie dat bewijs, geleverd in den *Volks-Alm.* 1858 blz. 274. Van Loon's vriendschap met den edelen Joän Nanning zou daartoe reeds volstaan.

een monografietje heeft bewerkt van Mr. Gerard [1]), zullen andere kleinigheden, hem betreffende, welkom zijn aan de lezers der „Bijdragen", vooral wanneer die kleinigheden betrekking hebben op het kerk-historisch gebied.

In 't 9de deel der *Dietsche* (blz. 199) gewaagt Ed. van Even van een dubbel geschenk, den 30[sten] November 1752 door Gerard van Loon, uit Leiden aan den Leuvenschen Rector magnificus, Arnold Joseph van Buggenhout, gezonden, bij gelegenheid dat onze ultramontaansche penningkundige, het 50[ste] verjaren zijner bevordering tot meester in de wijsbegeerte vierend, zich met dankbaarheid de Leuvensche *Alma Mater* herinnerde, die hem met de melk der wetenschappen had gevoesterd.

„Dit geschenk bestond — zegt Van Even t. a. p. — uit een zilver vergulden drinkschaal, met deksel, en uit zijne groote uitgegevene werken." Over de lotgevallen van dien beker of drinkschaal weet ik iets naders mede te deelen.

Uit de levenschets van den Tilburger Antonius van Gils, door den Belgischen biograaf M. F. V. Goethals in zijne *Lectures* [2]) medegedeeld, schijnt te blijken dat die beker door de academieburgers sinds gebruikt werd bij plechtige gelegenheden. Althans toen voornoemde Antonius van Gils, later de stichter en eerste president van 't seminarie te 's Hertogenbosch, den 20[sten] Augustus 1779 als *primus* van Leuven het voorwerp was van een algemeen huldebetoon, werd hem aan 't feestbanket door den toenmaligen Rector magnificus een heildronk toegebracht uit den zilver-vergulden beker, door zijn landgenoot Gerard van Loon aan de Universiteit vereerd. Het toeval wilde dat beide Noordnederlanders hunne philosophische studiën

1) Uitgegeven in de *Dietsche Warande* IX, blz. 197.

2) *Lectures relatives à l'histoire des sciences des arts... en Belgique et dans les pays limitrophes* II, pag. 295.

hadden voltrokken aan de pedagogie van het *Varken*, een der vier scholen van de faculteit der wijsbegeerte en wetenschappen [1]).

Toen den 25sten October 1797 het doodvonnis der aloude Universiteit van Leuven door de Fransche republikeinen werd uitgesproken, wist men eenige kostbaarheden te ontrukken aan de roofzucht der Fransche Wandalen. Van Loon's drinkbeker werd destijds door Curatoren geschonken aan Dr. J. F. van de Velde, een sieraad der bezweken *Alma Mater* en schrijver der *Synopsis monumentorum.... archiepiscopatus Mechliniensis.* Dat geschiedde ter vergoeding van de door hem gedane uitgaven voor de Hoogeschool tijdens den opstand tegen Keizer Jozef II, in 1789 (*Warande* t. a. p. blz. 220). De zuster van Dr. van de Velde, die sinds veelal in 't Oost-Vlaamsche Beveren zijne geboorteplaats woonde, vereerde het kunststuk, wel waarschijnlijk op 't uitgedrukt verlangen van den stervenden „eximius", aan zijn oud-leerling, boezemvriend en geestverwant A. van Gils, die het voor hem gedenkwaardig geschenk, bij zijn overlijden in 1834, vermaakte aan 't seminarie van Haaren of liever aan den erflater daarvan, 't seminarie te Herlaar gevestigd. Te Haaren is thans de drinkbeker van G. van Loon nog berustend; daar hebben de wakkere en waakzame zonen Israëls reeds menige — gelukkig vruchtelooze — poging aangewend, om hem, niet louter uit liefde voor de kunst, meester te worden.

De hoogeerw. heer president van 't seminarie te Haaren, Mgr. J. Cuyten, aan wien ik de laatst vermelde bijzonderheden te danken heb, heeft mij de kostbare relikwie getoond. Het deksel der sierlijk bewerkte, 33 ned. duim

---

1) Zie de nadere bijzonderheden over dit alles in mijn, juist ter perse liggend: *Antonius van Gils en de Kerkelijke gebeurtenissen van zijn tijd.* blz. 8 en 14—16.

hooge, drinkschaal prijkt met het portret der Keizerin Maria Theresia; met een zandlooper, zinnebeeld des tijds; met de voor- en keerzijde van den gedenkpenning op Leiden's ontzet, gelijk die afgebeeld staat op blz. 194 en 195 in 't eerste deel der *Nederlandsche historiepenningen*. De kelk zelf voert het wapen der stad Delft en dat van Van Loon, gelijk het voorkomt boven zijn portret in 't penningwerk [1]), te weten: een zilveren veld, waarin 5 ruiten van keel, elkander en de schildranden rakende; in den rechter hoek een vrij quartier met drie rozen van keel in een gouden veld. De voet des bekers is met drie omgekeerde overvloedshoornen versierd. Het geheel is den dankbaren schenker overwaardig.

De bekerversiering geeft dus in heraldiesch teekenschrift te lezen: „onder de regeering van *Maria Theresia* heeft, op zijn 50-*jarig jubileum*, een te *Leiden* gepromoveerd *Delvenaar*, de *oud-adellijke G. van Loon*, deze drinkschaal ten geschenke gegeven. Mogen zijne pennevruchten tot *hoornen des overvloeds gedijen!*"

'k Zou wel denken dat de minder gunstig befaamde Rotterdammer, Willem Balderik van Leempoel, de laatste president van 't Hollandsch of Pulcheria-college te Leuven, die, bij de opheffing der Hoogeschool, tot lid werd benoemd van 't comité der vijf, met het bestuur der academiegoederen belast [2]) — het zijne heeft willen bijdragen om het kunststuk in goede handen te brengen.

H. J. ALLARD, *S. J.*
Seminarie Kuilenburg, 6 Nov. 1874.

---

1) Verg. *De Dietsche Warande* t. a. p. tegenover blz. 242.

2) Zie daarover Prof. E. Reusens in de *Annuaire de l'université catholique* 1875. pag. 399.

DE PAROCHIE OVERVEEN.

(Vervolg van D. II. blz. 376).

GRENZEN.

Vooraf hebbe hier eene plaats de volgende Resolutie der Ed. Gr. Mog. Heeren, den 5 Maart 1732 door den Bailjuw van Brederode ter kennis gebragt van de R. C. Priesters te Overveen.

„Agtervolgens haar Ed: Gr: Mog: Missive van dato 28 feb. 1732 werd UL. bij dezen geinformeert dat haar Ed: Gr: Mog: alsnog blijven inhereren haare Resolutie van 10 Meij 1704, waarbij werd geordonneert dat geen rooms priester soude mogen prediken oft enige dienst doen, van wat nature die soude mogen wezen, buijten haar district oft parochie in het district oft parochie van een ander priester tenzij bij siektes oft nodige absenties van denzelven oft dat de plaatse mogte vaciren en dan nog niet als met kennisse van Burgemeesteren en Regeerders in de steeden en van de Bailjuwen ten platten lande, en begeren dat dezelve als nog in haren vollen kragt sal blijven, ten opsighten van de Kerckdiensten: doch dat haer Ed: Gr: Mog: op dato 28 feb: voornt:, hebben goedgevonden bij conniventie toe te laten (soo als Haer Ed: Gr: Mog: doen bij deselve haer resolutie) aan de geadmitteerde priesters, de Sacramenten van de Roomse Kerk in het stille te mogen administreren buijten haer district oft parochie, aan Bedlegerige kranken, en andere van haar gesinte, welke sulcx van haer sullen versoeken, en dat UL: daervan kennisse sal werden gegeven, wes-

halven dese diend tot UL: naerrigtinge. Actum Haerlem den 15 maert 1732.

Ter ord[ie] van den Wel Ed: Hr: Bailjuw van Brederode.

E G V Benckendorff."

Vele jaren bleven de grenzen dezer statie, bij derzelver oprigting aangewezen [1]), onveranderd, behoudens eene nadere aanwijzing der scheiding van de Vogelenzang; waaromtrent de twee pastoors eene minnelijke overeenkomst troffen, welke pastoor Christiaans aldus heeft aangeteekend:

„Anno 1729 den 29 Maert is de Eerw. Hr Wilhelmus Weytmans met mij overeengekomen dat in het toekomende de rijwegh na Santvoort in den aardenhout de schijdinge maken sal van de Vogelesang en Overveen en dat het huis aan dees sij de weg bewoont van Jacob Duinmaijer sal bedient worden van de pastoor van Overveen."

In het jaar 1844 onderging Overveens statie een aanzienlijk verlies. Om in de geestelijke behoeften van Schootens katholieken te voorzien, werd door de toenmalige kerkelijke overheid besloten om de hulpkerk van Velsen te Schooten tot eene zelfstandige statie te verheffen; ten gevolge waarvan aan de bewoners van de Jangijzenvaart de vrije keuze om of te Driehuizen of te Overveen te parochiëeren niet langer kon gelaten worden. Vele bedenkingen daartegen werden door pastoor Gerstenscheidt schriftelijk ingediend, en door de kerkmeesters, bij monde van den Heer A. H. Prinsen, nader toegelicht en krachtig uiteengezet bij den Aartspriester Kervel te Leiden. De kerkelijke overheid evenwel kon en mogt op haar genomen besluit niet terug komen, zoodat bij

1) Zie II[e] Deel, 3[de] Aflev. bl. 373.

besluit van den 26 Junij 1844, door den Vice-Superior Innocentius Ferrieri uitgevaardigd, de hulpkerk van Velsen te Schooten tot eene zelfstandige statie werd verklaard en de geheele Jangijzenvaart daarbij werd ingedeeld.

Overveen verloor daarbij zeker meer dan honderd communicanten, wier bijdragen voor kerk en armen door de beide besturen op waren prijs werden gesteld Echter veroorzaakte de afneming van de Jangijzenvaart geene moeijelijkheid van administratieven aard, even zoo min als de oprigting der zelfstandige statie van St. Agatha te Zandvoort in het jaar 1851 heeft te weeg gebragt.

Bij de oprigting van Overveens statie, werd Zandvoort daaronder gebragt; in dier voege, dat het St. Agathakerkje, hetwelk bleef bestaan, nu niet meer door geestelijken uit Haarlem, noch door den pastoor van Driehuizen, maar door den pastoor van Overveen bediend werd. Om den derden Zondag begaf zich de pastoor of kapellaan derwaarts om er de H. Dienst te verrigten; op de andere Zon- en feestdagen kwamen de Zandvoorters geregeld te Overveen en ook wel te Berkenrode ter kerk.

De goederen en gelden der kerk van Zandvoort zoowel als die van Overveen werden door den pastoor van Overveen *alleen* beheerd, tot aan de komst van pastoor C. Bakker, 2 December 1801.

Toen deze wakkere herder de statie aanvaardde, werd ingevolge verzoek van eenige voorname parochianen, waarin hij zelf ook bewilligde, door den Aartspriester een kerkbestuur ingesteld met een reglement door de kerkelijke overheid goedgekeurd. Onder zijne voorgangers hadden slechts eenige voornamen uit de gemeente den pastoor ter zijde gestaan, onder den naam van „*kerkmannen.*"

Bij de invoering van gezegd reglement werden Joost Hulsenbos, Pieter van Geenen, Herm^s Eldering, Willem Becker, Albert Jeroensz. van der Veld en Sijmen van

Schooten, die blijkens Art. I van genoemd reglement, als kerkmannen „niets anders deede dan voor de Ew. Hr. „Pr, aan wie alle de voordeele van de pastorij etc. toe„quam dewijl ZijnEw. alles onderhouden moest, en „waarnam, de liefdegifte der gemeente op te halen, en „aan ZijnEw. over te handigen", — benoemd voor de betrekking van kerkmeester, *om met den pastoor de bestiering van de pastorie en kerk te aanvaarden*: doch alleen voor Overveen en Bloemendaal. Het beheer der eigendommen en gelden van kerk en armen te Zandvoort bleef den pastoor van Overveen en Bloemendaal *alleen* toevertrouwd, onder gehoudenheid echter om daarvan jaarlijks rekening en verantwoording te doen aan de kerkelijke overheid.

De eerste verantwoording en rekening, waarin al de eigendommen van Zandvoorts gemeente specifiek vermeld staan, werd 12 Nov. 1803 overgelegd aan den Aartspriester, die dezelve goedkeurde met bijvoeging van eene belangrijke aanwijzing voor het toekomstig beheer, welke Zijn HoogEw. eigenhandig schreef in het Memorieboek van Overveen, op pag. 14 en 15 met het volgend slot:

„Ter oirkonde van dit bovenstaande heb ik ondergetekende dit met mijn eigen handschrift bekragtigd en „onderteekend.

Actum Amsterdam den 16 November 1803.

HERM[s] FRANC[s] TEN HULSCHER,
Aartspr. in Holland en Zeeland."

De weg door bovengemeld voorschrift der kerkelijke overheid aangewezen, werd steeds bewandeld door pastoor Bakker en drie opvolgende pastoors, tot dat Zandvoort bij besluit van den Vice-Superior Carolus Belgrado dd. 18 Maart 1851 als zelfstandige statie werd opgerigt.

Toen de Hollandsche vertaling van dat besluit, door

den Aartspriester E. S. van der Haagen den 3 September deszelfden jaars aan de betrokkene pastoors toegezonden, in de kerken van Overveen, Zandvoort en Vogelenzang was voorgelezen, ten einde een ieder in kennis te stellen van de grenzen bij genoemd besluit aangewezen: deed pastoor Keil, na gehoudene rekening, overdragt aan den nieuw benoemden pastoor van Zandvoort en gaf daarvan bij schrijven van den 9 October 1851, officiële kennis aan de kerkelijke overheid; terwijl die stukken waarvan de Aartspriester de administratie behield, op Zaturdag den 18 October daaraanvolgende, in de pastorie van St. Joseph of St. Dominicus [1]) te Haarlem, door den pastoor van Overveen werden overhandigd aan den Aartspriester van der Haagen en den Deken van Kennemerland J. C. F. de Mol, welke laatstgenoemde daarvoor een behoorlijk gewaarmerkt bewijs van ontvangst uitreikte voor Overveens Pastoraal Archief, waarin het thans nog wordt bewaard.

Bij de oprigting van Zandvoort tot zelfstandige statie, leed de statie Overveen, volgens opgaaf van kerkelijk Nederland, een verlies van 152 communicanten.

Eindelijk brak het gelukkige jaar 1853 aan, waarin Z. H. Paus Pius IX op den 4 Maart de kerkelijke Hiërarchie in Nederland herstelde en Z.D.Hw. Monseigneur Franciscus Jacobus van Vree tot Bisschop van Haarlem benoemde, die bij besluit van den 30 October 1854 de statie van Overveen als zoodanig ophief en het grondgebied, gelegen in de daarbij aangeduide grenzen, maakte tot eene parochie in den kerkregtelijken zin des woords, aan welke Z.D. Hw. als parochiekerk toewees de kerk van den H. Bavo te Overveen.

---

1) Pastoor Keil was in eene van beide de pastorien ontboden; doch uit zijne aanteekeningen blijkt niet, in welke de uitgeschrevene vergadering is gehouden.

PASTOORS EN KAPELLAANS.

Arnoldus Hodenpijl was de eerste inwonende pastoor van Overveen en schreef in zijn aangelegd doopboek, dat hij den 20 Februarij 1697 deze pastorie aanvaardde. De Provicaris de Cock noemt hem Oldenpijl en Oestgeestanus: maar zoowel uit Batavia Sacra als uit zijne eigene handteekening blijkt dat de eerste lezing juist is. Hij werd ook niet te Oegstgeest maar te Rijswijk geboren. Met lof volbragt hij zijne studiën te Keulen, en wij zagen hem reeds als kapellaan bij den ZeerEerw. Heer Cornelius van der Cooghen te Haarlem, zijne eerste priesterjaren wijden aan de geestelijke verzorging van Overveens katholieken, die hunne eerste kerk aan zijnen heiligen ijver dankten.

Met eerbied beschouwen wij nog het portret van den eersten pastoor, en daarachter lezend „Ad^{m} R^{dus} Arnoldus Hodenpijl, primus pastor in Overveen obiit 9na Augusti 1710", bidden wij uit gevoel van dankbaarheid: Requiescat in pace!

Met welk regt de WelEerw. Heer Trippelvoet omstreeks 1699 van Hodenpijl heeft mogen schrijven „D^{nus} Hodenpijl studuit Coloniae, sed statim ostendit se addictum Jansenistis", is mij nog uit niets gebleken. Dat hij in 1701 de verdedigingslijst ter zake van Petrus Codde onderteekende, bewijst mijns inziens nog geenszins, dat hij zich bij de Jansenisten aangesloten had, maar alleen, dat hij zich schaarde aan de zijde van de bijna driehonderd geestelijken die onderteekenaars werden en verklaarden niet alle beschuldigingen tegen den Apostolischen Vicaris ingebragt, voor waar te houden, en getuigenis kwamen afleggen voor 's mans leven, leer en beheer, voor zoover het hun bekend was. Hodenpijls naam staat op die lijst onder de namen van eenigen die daarna, helaas! verklaarde Jansenisten werden; maar ook onder de namen

van de anderen, veel meer in getal, die trouw zijn gebleven te midden der hardste vervolgingen, zooals een Joannes van Bijlevelt, vice-pastor te Arnhem, wiens hooge verdiensten voor de Katholieke Kerk hier te lande, op zoo voortreffelijke wijze in het helderst daglicht zijn geplaatst in deze Bijdragen.

Dat onder Hodenpijls pastorele bediening het Jansenismus in deze statie geenszins bevorderd doch integendeel krachtig tegengewerkt is, meen ik hieruit te mogen opmaken: dat zijne gemeentenaren zoo een afschrik van het Jansenismus gevoelden, dat men bij het aanbieden van geschenken voor de kerk, voor zich en de regtverkrijgende familieleden, het eigendomsregt op die voorwerpen bleef behouden voor het geval dat de statie onverhoopt door eenen Jansenist zou bezet worden.

Reeds in het eerste jaar na het overlijden van pastoor Hodenpijl schreef zijn opvolger in het meergemeld M. S.

„A° 1711 hebbe de familie van de H^r^ Surmont, Luney „en van Susteren aan dese kerck gegeve de silvere re„monstransij met dat bedinge dat sy deselve mogen we„derom eijschen als het haer sal believe daer ick een „handschrift van gegeve hebbe.

„N B. Dit siet op een Jansenist die mij of een van „mijn nasaate mogte opvolge". — en daarna

„A° 1712 heeft de H^r^ Claude Loijs de Surmont op „deselfde voet als boven gegeve een schilderij der kruijs„slepende Jesus in den autaer". — en

„A° 1726 heeft de H^r^ Hendrick Seehout notaris ge„geve op bovengemelde conditje een kelck met pateen." [1])

---

1) In betrekking tot de twee eerste dezer kostbare stukken berust de volgende acte in ons parochiaal archief:

„Ick ondergeschreeven doen affstant & cedeeren bij deesen aan de Roomsch-catholycke kerck te Overveen de silvere remonstrausse, alsmede een schilderij in den autaar, verbeeldende een kruysdragende Jesus, verclaerende

De monstrans is in Renaissance stijl van goeden vorm, munt uit door drijfwerk en wordt thans nog gebruikt.

De genoemde schilderij met het eikenhouten altaar is door het Parochiaal Kerkbestuur met goedkeuring van den Bisschop van Haarlem aan de parochie-kerk te Ooltgensplaat geschonken: even als het hierna te melden orgel aan de parochie-kerk te Wieringen.

De kelk wordt door deskundigen verdienstelijk genoemd en is, op nieuw verguld, het sieraad van Overveens heilige Vaten.

Eindelijk blijkt uit de

„Missio Foederati Belgii sub Aplico Provicario Theodoro de Cock descripta ab eodem et tradita S.S. D. N. Clementi XI die 15 Julii 1706 Romae"

dat Hodenpijl noch anno 1702 onder de „obedientes" noch anno 1703 onder de „ex refractariis conversi" genoemd wordt, — maar anno 1704 eene eervolle plaats inneemt onder hen waarvan het verslag te lezen geeft:

„Praeter supra nominatos sacerdotes, qui nomen suum scripsere sub formulario obedientiae, et hanc opere praestiterunt, sunt etiamnum alii, qui licet formulario non subscripserunt, tamen qui exercitium [sic] operis sese sive clam sive palam castris subduxerunt refractariorum, adscriptique sunt catalogo obedientum sacerdotum, nam circa Pascha ut ab obedientibus fieri consuevit, olea sacra postularunt a Provicario et ab eodem dispensationes va-

---

geen regt, actie nog eigendom op 't selve te hebbe, nog te reserveeren, vermits gemelde remonstransse als het schilderij, door mijn voorzaeten aan de bovengemelde kerck present is gedaan. Actum in Amsterdam desen 15 Junij 1753.

(get.) M. J. DE SURMONT VLOOSWIJK.

JONCVR. MARGARETA ISABELLA DE SURMONT VLOOSWIJK heeft dit geteeckent in presentie van mij.

(get.) WILHEM HUIJSVOORN."

riasque facultates constanter in diversis occasionibus petiverunt. Sunt autem sequentes:

.... in Hollandia.

.... Arnoldus Oldenpijl
Pastor in Bloemendael."

Wilhelmus Christiaans was zijn opvolger en de tweede pastoor te Overveen. Hij werd volgens opgave van A. v. L. S.J. (zie Bijdr. D. II. blz. 364) in het jaar 1683 te Etten in Gelderland geboren; Sonjee echter noemt hem Zutphaniensis, wat overeenkomt met het achterschrift van het portret.

De Nuntius te Keulen zond hem bij brieven van 19 Augustus 1710 als pastoor naar deze statie, waarvan hij den 26 Augustus daaraanvolgende bezit nam en waarin hij 41 jaren met veel vrucht werkzaam bleef. In 1751 ontving hij op zijn verzoek eervol ontslag en vestigde zich met der woon te Etten, alwaar hij in 1776 in den gezegenden ouderdom van 93 jaren overleed.

Zijn niet kwaad geschilderd portret geeft hem te zien: het hoofd beladen met een kadonderpruik, voorzien van zeven batterijen. Maar ondanks dit vreesselijk gevaarte, zeggen ons toch zijn lang en breed gewelfd voorhoofd, zijn heldere blik en fijnbesneden mond: dat moet een pastoor geweest zijn, wien de parochianen liefde, hoogachting en eerbied hebben toegedragen!

Dat zij inderdaad zóó jegens hun pastoor gezind waren, getuigt hunne deelneming bij zijn zilveren priesterfeest, tot welks waardige viering men in 1725 reeds de toebereidselen aanving. In dat jaar namelijk bragten zij met hun pastoor 1312 gulden en 12 stuivers bijeen: eene som destijds van zooveel waarde dat men daarvoor een geheel nieuw altaar en orgel kon aanschaffen; waarover ik vind aangeteekend:

„A° 1725 in December hebbe de kerckmanne van Over-

veen en Bloemendael tot 't maaken van den autaar en voor den orgel omgegaen, de gemeente heeft beloofd te sulle geven gelijk sij ook heeft opgebragt als volgt:

	Gl.	St.
Tieleman van Opmeer	60	
Pieter janse Kops	25	
Grietje in de Nijptangh	1	5
Jan Oosterhout	16	
Pieter Bijvoet	40	
Lambertus Bijvoet	40	
Nicolaas Bijvoet	70	
Jan Hendrixe	20	
Jan Hijman	7	
Jan Everse	3	
Jan Willemse Bon	10	
Jan Sierphout	1	10
Jan Gerritse	2	
Maritje Maartens	2	
Hendrick Rijnierse	19	10
Mathijs Kops	25	
Pieter Nijse	3	
Faas Nijse	12	
Frans op de hofstede te Bloemendael	1	
Kors Janse	20	
Cornelis Vreburgh	6	
Hijltje van Daalen	4	
Tuinman van Gravia	4	
Maritje de backerin te Bl.	10	
De weduwe Hendrick Jacobs	4	
Neeltje de Wagemaker	4	
Jacob Janse	4	
Den bloemendaelsche hemel	6	
Ouwe Hendrick op Jangijzev.	1	10
Hendrick aen de Knip	4	
Jan Hendrix in de Wijman	4	
Pieter Grave	6	
Lammert in de Veene	16	
Louwijs Janse	25	
Jan Hendrixe Horse	26	
Hendrick de Graaf	3	
Symon Vermeule	12	
Jan Nijse	25	
Jan Kluijskens	20	
Symon Kluijskens	40	
Jan van Velden	1	10
Dirck Duin	5	5
Simon Corneliss	1	
Juriaan Hol	10	
M[r] Willem de Kleermaker	3	
Willem van der Kloes	10	
Jan Schar	15	
Anna van Greven	10	
Klaes Janse	5	
Barent Janse	2	10
Kasper Harmsen	3	
Daniel van der Laen	1	
De wagenknecht van Pieter van Eeke	1	
Floor achter 't Kinderhuijs	10	
Jacob Bruijn	20	
Jan Bruijn	10	
Jacob Valburg	10	
Ott van de Vlinck	5	
Dirckje Dirx	3	
Kasper van Huijsse	10	
Thijs Janse	10	
Aart Verkuijl	15	
Govert Jacobse	10	
Met zijn knecht	3	
Pieter Roose	8	
Jannetje Temonde	4	
Rijnier Pieters	6	6
Rijnier in 't laag	2	
Juriaen in 't laag	3	
Pieter Pieterse	15	

	Gl.	St.
Jan de Boer	3	
Jan Claase	5	
Kors Thiele.	3	
Thijsje Augustinus	3	
Albert in de laen	3	
Anthonij Hendrix	10	
Jan Trip	20	
Cobus de Nijs	15	
Cornelis Jacobs.	5	
Aelbert Jeroense	6	19
Waaruit blijkt dat de gemeentenaren bijeengebragt hebben.	889	05
Die met de bijdrage van Pastoor Christiaans . . ad	423	07
Uitmaken de som van	1312	12"

Onder de lijst dezer bijdragen schreef de pastoor:

„Den autaar en orgel hebbe in 't geheel gecost 1312 Gl. 12 St."; hetgene hij doet blijken uit de daaropvolgende lijst van „uijtgave betaald volgens quijtansij":

	Gl.	St.
voor den orgel.	225	
aen 't snijwerk voor den d'orgel aen Sonneveld. .	3	3
aen Pieter van der Hulft voor 't gronde en verve.	3	07
nog aen Jan de Boer voor 't orgel te probeere . . ,	3	
Dirck van Meurs voor 't maeke van den autaer.	214	15
aen den beelthouwer Schoenmaker. . , ...	375	
aen zijn knecht.	3	
nog aen dirck van Meurs . .	43	
voor gout.	42	
aen de haegse schipper vracht	13	
nog aen de beelthouwer. .	125	
aen haemblock voor 't glas bove den autaer	24	
aen de smit voor ijser. . .	10	
aen de metselaer voor de voet van den autaer	10	
aen den steenkoper.	8	
aen Hendrick Weuts de schilder	153	
nog aen de haegse schipper	2	7
nog aen de beelthouwer Schoenmaker.	55	
te saeme 1312 gl. 12 st.		

Niet altoos mogt de Jubilaris het geluk smaken om den ijver, door de gemeentenaren voor den luister van Gods huis aan den dag gelegd, met zoo ruime bijdragen te kunnen aanmoedigen en steunen. Want op den 10 April van het jaar 1738 bragten Schout en Schepenen ambtshalve een bezoek aan de kerk, waarvan het gevolg aldus is aangeteekend:

„Door Schout en Scepene van Overveen is dese kerck

getaxeerd op achttien hondert en vijftigh guldens om 't collateraal daervan te betalen volgens placcaat van haer Ed. Ho. M[s] van den 14 Augusti en 21 December 1737. Ick heb volgens gemelde placaat aen de ontfanger van 't collateraal de Heer van Nes betaalt 101—15 St. A° 1738 den 3 Julij." [1])

Met dit collateraalgeld wordt de lijst geopend van recognitie-gelden, admissie-gelden, bienvenu-gelden, intree-gelden, en nog meer andere gelden, die den pastoor de gelegenheid wel benamen om aanzienlijke sommen voor de kerk te kunnen besteden. Pastoor Christiaans heeft daarvan naauwkeurige aanteekening gehouden en schreef:

„A° 1738 den 11 Sept. heb ick aen de Heer Baljuw Sijpestijn gegeven 30 guldens het vierdepart van de jaarlijxe recognitie, zijn Ed. heeft versogt alle vierendeeljaars 't vierdepart op te brenge."

Van af 1739 tot en met 1744 gaf of zond [2]) ZijnEerw. aan den Baljuw Sijpestijn *f* 680 plus *f* 30 voor den intree van genoemden Baljuw: alsmede van 1745 tot en met 1748 aan den Baljuw van Strijen *f* 300 plus *f* 30 voor zijne aanneming van de Baljuwaadje en *f* 5 voor admissie van den Heer Swenneke.

„A° 1750 (zoo geeft het M.S. te lezen) den 18 Maert

---

1) De copie van de bovenaangehaalde stukken van Aug. en Dec. 1737, welke hierachter als Bijlage volgt, zijn we verschuldigd aan de hooge verpligtende mededeeling van den ZeerE. Hooggeleerden Heer J. W. L. Smit Professor te Warmond, die daarbij opmerkt:

„Hoewel in het Plakkaatboek opgenomen, zijn het eigenlijk geen Plakkaten, maar Resolutien der Edel Groot Mogende Staten van Holland en West-Vriesland en zooals men zien zal, zijn er in dato 21 Dec. 1737 twee Resolutien over hetzelfde onderwerp, maar onder gewijzigde omstandigheden"

2) Onder het afschrijven viel er mijn aandacht op, dat maar éénmaal het woord betalen voorkomt: namelijk bij het collateraal; terwijl dat woord overal elders ontbreekt en daarna is vervangen door: geven, zenden, brengen. Zou dit geene beteekenis hebben?

met de Heer Guldewaagen Balju van brederoo voor de jaarlijxse recognitie geaccordeert 's jaars voor 100 gl."

Welke ZijnE. gaf voor 1749, 1750 en 1751.

Tegen overmaking van vijftig gulden intree-geld mogt de opvolger van pastoor Christiaans deze Inventaris aanvaarden; en dat het geen beneficie was, bewijst de zeer naauwkeurig bijgehouden lijst waaruit blijkt dat de reeds genoemde Baljuw Guldewaagen tot en met 1760 ontving: negenhonderd gulden plus de in 1755 voor de admissie van den kapellaan aan den Baljuw gegevene vijf ducaten en veertig gulden om de kosten in den Haag goed te maken.

„A° 1761 aen de Hr Francois Bejemin Fagel Borgem. te Haerlem als nieuwe Bailjuw voor zijn intréé gegeven 6 ducaten, hetwelk te veel was, hij moest maar 25 guld. gehad hebben. Dog het is om zekere reden geschied. Hij heeft als Bailjuw in den Haeg zijnen eed gedaan den 21 Maert 1761."

Aan genoemden nieuwen Baljuw werd door den pastoor gegeven van 1762 af tot en met 1778 jaarlijks *f* 100; dus te zamen zeventienhonderd gulden recognitie-geld plus

in 1762 voor admissie van kapellaan Memering vijf ducaten.
in 1762 „ „ „ den Heer Schellings kap. ad interim *f* 26.
in 1763 „ „ „ kapellaan Schellens 5 gl. 5 st.
in 1767 „ „ „ „ J. C. Maas vijf ducaten.
in 1771 „ „ „ den Eerw. Hr Pouwels vijf „
in 1777 „ „ „ „ „ „ Mens 31 gl. 10 st.

nadat reeds voor de aanneming in den Haag was geofferd

Voor kapellaan Schellens *f* 76.
„ „ Maas „ 76.
„ „ Pouwels „ 68.
„ „ Mens „ 66.

Van Antonius Wilhelmus Romers, Rotterdammer van geboorte, die hier in 1784 kapellaan was, vind ik niet vermeld dat voor hem recognitie-geld is betaald. Hij is de eerste pastoor geweest in de Houttuin-statie van den H. Laurentius, destijds opgerigt in zijns vaders huis te Rotterdam. Van de opvolgende kapellaans zijn alleen genoemd Franciscus Puts en Wilhelmus Terhorst.

Toen de ZeerEerw. Heer Joannes Baptista Wijnouts, die te Weesp was geboren en zijne studien te Leuven had volbragt, alhier onder dien geldelijken last vijf-en-twintig jaren pastoor geweest was, werden hem door gemeentenaren verscheidene voorwerpen (de meeste van zilver) ten dienste van de kerk aangeboden; terwijl hij zelf daarbij een stel misgewaden voegde, waarover hij aanteekende: „de witte coorkap is van mij, insgelijks voor de eerste maal op mijn 25 jaar gebruikt."

Bij die gelegenheid werd zijn portret geschilderd, waarachter te lezen staat:

„Ad^{m} R^{dus} D^{nus} Joannes Baptista Wijnouts, Wesopiensis 3^{tius} Pastor in Overveen ac Archipresbijter Kennemariae. aetatis suae 66 et 25 qua Pastor in Overveen."

Niet alleen voor Overveens katholieken was hij de pastor bonus, maar ook als Aartspriester van Kennemerland vinden wij hem loffelijk vermeld in de jaarboeken van „Pro Nobis et Posteris". Daarin wordt op dato 30 Augusti 1773 van hem getuigd, dat hij was „zelosus hujus societatis auctor."

Wij mogen met gerustheid van hem getuigen: 31 jaren heeft hij hier den goeden strijd gestreden en het geloof BEHOUDEN.

De kleine steen op het algemeene kerkhof geplaatst met het grafschrift „Ob: in Overveen 18va Maji A^{o} 1781 Ad^{m} R. et A^{s} D^{s} J. B. Wijnouts Pr. ib. et Archip^{ter} Kennemariae", is zeer eenvoudig, maar de kroon der geregtig-

heid, die hem als Godminnend priester in den hemel siert, dunkt mij moet schitterend wezen.

Zijn opvolger Henricus Schellings, vroeger ook Schellens genoemd, was Hagenaar van geboorte en werd in Junij 1781 tot pastoor geadmitteerd. Wij hebben hem reeds als kapellaan ontmoet van 1763—1767. Laatstelijk was hij als pastoor te Hoorn werkzaam geweest. Hij overleed alhier als vierde pastoor van Overveen en als Aartspriester van Kennemerland.

Het grafschrift op den steen, gelijk aan dien van zijnen voorganger, luidt:

„Ob: in Overveen 23 Oct^{bris} A. D^{ni} 1801 Adm. R. A^{s} D^{s} $Henric^{s}$ Schellings Pr. ib: et $Archip^{ter}$ Kennemariae."

Deze achtenswaardige man moet de herderlijke bediening gedurende twintig jaren met veel zorg en kommer hebben uitgeoefend. Van jaar tot jaar zag hij den tijdelijken voorspoed zijner gemeente, welke A^{0} 1782 achthonderd negen en veertig communicanten telde, verminderen, en den invloed der alom verspreide beginselen van vrijheid, gelijkheid en broederschap vermeerderen. Hij heeft het moeten beleven dat men de vrijheid nam om de pastoors, zonder acht te slaan op hunne priesterlijke waardigheid, gelijk te stellen met den minste der broeders en ze toesprak met het *Borger* N.N. en hun brieven toezond met het adres aen den Borger N.N.

De bijdragen voor de kerk werden zoo gering dat pastoor C. Bakker, die hem den 2 December 1801 opvolgde, de memorie van ontvangst en uitgave voor de R. C. Kerk van Overveen en Bloemendaal sedert 1 December 1801 aanvangt met het veel beteekenend „*Niets in Kas.*"

Reeds den 15 November 1801 ontving Schellings' opvolger, die toen pastoor te Soeterwoude was, van den Aartspriester Ten Hulscher zijne benoeming als pastoor voor Overveen; maar eerst na een lang onderhoud met

den Aartspriester, en nadat hij van eenige voorname parochianen de verzekering had ontvangen dat de geheele gemeente overeenkomstig het verlangen en de beslissingen van den Aartspriester, volgens een vast te stellen kerk-reglement, bereid was te zullen handelen, nam hij den 2 December bezit van deze statie.

Met den grootsten ijver werkte hij aan de verbetering van den geldelijken toestand der kerk. Het mogt hem echter niet gelukken de uitgaven door de gewone inkomsten te dekken. Na rijp beraad besloten pastoor en kerkmeesters tot buitengewone kollekten over te gaan; en in Junij en October van. het jaar 1803 zag men den pastoor en de kerkmeesters zich bij de gemeentenaren aanmelden om de sommen te lijsten, welke ieder gezin jaarlijks zou bijdragen èn als vrijwillige gift èn als plaatsengeld.

Van de 113 huisgezinnen gaven er 94 toezegging om jaarlijks met elkander 306 gl. en 9 stuivers bijeen te brengen: eene som, welke luide sprak voor den goeden wil der parochianen, maar bij het opmaken der rekening in Januarij 1804 bleek toch nog ontoereikend te wezen om al de uitgaven te kunnen bestrijken; zoodat de pastoor een voorschot moest doen van 230 gl. 10 st. 4 p.

Daarbij drukte hem de ongunstige geldelijke toestand, waarin het R. C. Armbestuur reeds sedert de laatste jaren van pastoor Schellings z.g. verkeerde: en zulks te meer omdat de Armmeesters met pastoor Schellings eene overeenkomst hadden getroffen aangaande kollekten en zitplaatsen in de kerk, zonder de goedkeuring der kerkelijke overheid te hebben verkregen; ja zelfs aan de eischen van genoemd contract meenden niet te moeten voldoen: met dit gevolg dat op raad van den Aartspriester eenige der voornaamste gemeentenaren werden uitgenoodigd om eene buitengewone vergadering van het Kerkbestuur bij te wonen.

Acht daarvan voldeden aan die uitnoodiging, en onderteekenden eene acte, waarin alles staat vermeld wat betrekking heeft op het verschil destijds ontstaan tusschen het Kerk- en Armbestuur.

Het was er zoo ver van af, hierdoor overeenstemming te verkrijgen, dat de klove hoe langer zoo breeder werd en pastoor Bakker besloot krachtige pogingen in het werk te stellen, om de statie van Overveen te kunnen verlaten.

Spoedig volgde zijne benoeming tot pastoor van Purmerend, en op den 13 December 1805 hield hij met de kerkmeesters rekening, welke sloot met een batig saldo van *f* 2—15—10.

Daarna werd de pastorie waargenomen door kapellaan H. J. Gerstenscheidt, tot den 15 Januarij 1806, toen pastoor Ludovicus Victorius Gregorius Quesnel, den 10 Januarij 1806 tot pastoor benoemd, bezit nam van deze statie.

Zoowel zijne geboorteplaats als zijn ouderdom zijn mij onbekend gebleven. Het eenige wat ik heb kunnen achterhalen, is eene mededeeling van eenige ouden van dagen, die van hunne ouders meermalen hadden gehoord dat hij een uitgeweken priester was, die eens gevankelijk was weggevoerd door twee gendarmen, welke hem, op de toen gebruikelijke fransche manier, stevig geboeid aan den staart van een paard hadden gebonden; ten gevolge waarvan hij zooveel moet hebben doorgestaan dat zijne gezondheid er altoos onder bleef lijden; terwijl het doopboek in het Gemeente-Archief bewaard, de getuigenis aflegt, dat het schrijven hem hoogst moeijelijk, bijna ondoenlijk was geworden.

Hij werd in de H. bediening met toewijding bijgestaan door kapellaan Cornelius Franciscus Wolters, die op het einde van 1808 van hier vertrok als pastoor van Hem en Venhuizen.

Vergissen we ons niet, dan is de Eerw. Heer Wolters later verplaatst naar 't Kalf bij Zaandam, en aldaar overleden. Er bestaat van hem een verdienstelijk portret, geschilderd, toen hij zoo ongeveer 28 jaren zal zijn geweest, door den bekenden Amsterdamschen schilder A. de Lelie, en thans het eigendom van een zijner overgeblevene familiebetrekkingen, den WelEdelen Heer C. Hoelen te Haarlem. Met genoegen kunnen we hier mededeelen, dat gemeld stuk dezer dagen aan het Bisschoppelijk Museum is afgestaan, waar dan ook zeker de naam van den edelen kunstlievenden gever met erkentelijkheid zal vermeld blijven.

De geldelijke toestand der gemeente, dien zijn voorganger in 1805 aldus beschreef: „dat bij de bedroefde „tijden, en verval van alles, ja bijzonder van onze „fabrieken (garenbleekerijen) de gewone liefdegiften „onzer goede gemeente niet toereikend waren, om de „nodige reparatien en verbeteringen van een vervallen „kerk en huijse met de verdere benoodigdens ter onzer „H. Godsdienstoefeningen in 't werk te stellen en te „volbrengen", werd gedurende de ruim zeven jaren, welke hij hier in de pastorele bediening doorbragt, geenszins verbeterd. Bij het doen van de laatste rekening verklaarden kerkmeesters, dat hun pastoor ruim zeshonderd gulden aan de kerke-kas had voorgeschoten, waarvoor zij dezelfde kas debiteerden.

De gansche gemeente achtte hem hoog, maar niet zonder timor reverentialis.

Hij was lid van het toenmalig kapittel van Haarlem, overleed alhier den 25 Junij 1813 en werd begraven op het algemeen kerkhof. Zijn grafschrift luidt: „Ob. in Overveen 25 Junii AD. 1813 A. M. R. D. L. V. G. Quesnel pastor ibidem Can. Cap. Harl. R. I. P."

Hugo Joannes Gerstenscheidt, die, deservitor zijnde,

pastoor Quesnel alhier had ontvangen, werd benoemd tot pastoor te Helder, bleef daar slechts twee of drie jaren en werd verplaatst naar Lutjebroek, waar hij de herderlijke bediening uitoefende tot den 10 Julij 1813, toen hij als zevende pastoor deze statie aanvaardde. Hij werd volgens opgaaf van pastoor Burgmeijer te Schinkel geboren, en bleef gedurende 35 jaren de gevierde pastoor van zijn hooggewaardeerd Overveen.

Zijne gedachtenis is in zegening en gaarne roemt men nog zijn onvergelijkelijk talent van mediteren in den H. Vastentijd; nog bewondert men zijne zilveren stem, waarmede hij de liturgische gezangen onder de H. Mis liet hooren. Hij deed het met een gevoel dat allen aangreep en allen opvoerde tot voor den troon van Gods majesteit om met hem te bidden „Pater noster, qui es in coelis".

In hooggevorderden leeftijd moest hij aan zijn kaakbeen eene kunstbewerking ondergaan. Deze viel zeer ongelukkig uit en belemmerde zijn spraakvermogen, wat evenwel de wederzijdsche toewijding van pastoor en gemeentenaren geenszins verminderde. Waar pastoor Gerstenscheidt zich in gezelschap bevond, daar heerschte altijd gepaste opgeruimdheid, welke hij in zijne tegenwoordigheid nooit liet storen, veel minder nog ontsieren.

De tijdelijke welvaart zijner statie mogt hij met voldoening zien toenemen; echter niet in die mate, dat geregeld in de jaarlijksche uitgaven, voor kerk en pastorie kon worden voorzien. Uit de gehoudene rekeningen blijkt, dat de hem trouw ter zijde staande kerkmeesters herhaalde malen de voorschotten deden welke door vroegere pastoors waren gedaan. Omstandigheden, geheel en al onafhankelijk van pastoor Gerstenscheidt en zijne gemeente, verhinderden hem op zich te nemen, wat zijne voorgangers zoo onbaatzuchtig gedaan hadden.

Hij overleed plotseling aan eene zenuwberoerte, den

30 Julij 1848, in den ouderdom van ruim 72 jaren. Aan het uitdrukkelijk verlangen van den deservitor en de kerkmeesters, om hem eene kerkelijke begrafenis op het R. K. kerkhof te Vogelenzang te mogen bezorgen, werd niet voldaan. Men heeft goedgevonden hem ter aarde te bestellen op het algemeen kerkhof alhier, op den 4 Augustus daaraanvolgende.

Tijdens zijne veeljarige herderlijke bediening alhier werd hij bijgestaan door de volgende kapellaans:

Theodorus Stoek, die in 1822 pastoor werd te Helder, en in 1870 den 10 April te Stompwijk als pastoor overleed.

Theodorus Wagenaar, die als missionaris naar de Kaap de Goede Hoop vertrok, aldaar zeven jaren in de heilige bediening bleef, en toen, om ziekte in het vaderland teruggekeerd, A° 1834 pastoor werd te Kortenhoef, A° 1835 te Bussum en in November 1836 te Naarden, alwaar hij den 9 Julij 1841 overleed.

Henricus Hoek van 1825 tot 1828, toen hij werd verplaatst naar „de Posthoorn" te Amsterdam, van waar hij in 1833 als pastoor vertrok naar Zuiddorpe. In 1838 kwam hij als pastoor in „de Posthoorn" te Amsterdam terug, alwaar hij als pastoor en Kanunnik van het Kapittel van Haarlem overleed den 31 Mei 1859.

Petrus van Honschooten, te Buitenveldert geboren, die in 1831 werd verplaatst naar Kralingen.

Jacobus Henricus de Waaijer, die in 1866 te Zaandam als pastoor overleed.

Fredericus Franciscus Meijer, thans pastoor te Noordwijk.

Andreas Bernardus Naaijers in het jaar 1834. Hij overleed in 1872 als pastoor te Kwakel.

Theodorus Henricus van Deijl in 1837. Hij werd in 1840 verplaatst naar Noordwijk en overleed in 1863 te Vlaardingen als pastoor.

Joannes Theodorus Hermanus Schrijvers in 1840. Hij werd in 1845 verplaatst naar Ouderkerk en overleed in 1870 te Kudelstaart als pastoor.

Jacobus Petrus Nicolaus Sanders in 1845, die reeds het volgend jaar vertrok als missionaris naar onze overzeesche bezittingen.

Petrus Matthias Snickers in 1846, thans president van het Bisschoppelijk Seminarie te Warmond, Kanunnik Theologaal van Haarlems Kapittel en Vicaris Generaal van Z.D.H. den Bisschop. Toen hij na het overlijden van pastoor Gerstenscheidt alhier deservitor was, ontving hij den achtsten pastoor: Antonius Jacobus Josephus Keil, van wien we in staat zijn eenige levensbijzonderheden aan te teekenen.

Pastoor Keil werd den 16 October 1798 te Harlingen geboren uit protestantsche ouders, die als brave burgers bekend stonden. Hij ontving eene opleiding tot schoolmeester, werd spoedig hulponderwijzer in zijne geboortestad en bekleedde de betrekking van organist in de kerk, die bediend werd door den predikant Utberg, wel bekend door zijnen lateren overgang tot de Katholieke Kerk. Deze achtte den bekwamen jongeling hoog en gaf hem van tijd tot tijd werken ter lezing die zijne eigene geliefkoosde lectuur uitmaakten, zoo als: de geschriften van Le Sage ten Broek, „De Voortreffelijkheid van de Katholieke Godsdienst" en „De Godsdienstvriend". De jeugdige ondermeester, met goeden aanleg begaafd, en heilbegeerig, maakte daarvan een vlijtig gebruik, leefde onschuldig, bad veel en sprak dikwijls met dominé Utberg.

Bij het luidruchtig feestvieren van Luthers eeuwgetij in 1817 trok Utberg reeds tegen de Hervorming te velde; en ook Keil kon zich op een groot feestmaal niet bedwingen na een pompeuze toast van een geëxalteerd protestant, om op te staan en te verklaren dat de Hervorming eene jammerlijke gebeurtenis geweest was, die eene scheuring

veroorzaakte in den boezem van het Christendom, waardoor vele bedrogene christenen waren losgemaakt van de oude Moederkerk, welke echter als de stamboom bleef bestaan, terwijl de losgescheurde takken meer en meer verdorren en wegsterven. Van toen af had hij ook uitwendig den goeden strijd te strijden. Van wege zijne protestantsche familie en stadgenooten werd hem de vrije toegang tot den pastoor afgesloten. Hij vertrok naar Amsterdam, waar hij eenigen tijd gevestigd, zich begaf naar den geleerden Aartspriester Cramer, die hem versterkte, onderrigtte, beproefde en eindelijk naar Mechelen zond. Aldaar werd hij aangenomen en gevormd: de Prins Aartsbisschop wilde zelf zijn *patrinus* wezen. De bekeerling legde zijn frieschen voornaam af en ontving daarvoor bovengenoemde in de plaats.

Binnen drie jaren kon hij zijne humaniora afdoen, aangezien hij reeds vóór zijne bekeering zich op de nieuwe talen had toegelegd, kwam toen in het seminarie te Warmond voor de Theologie en was er zeer gezien. Van daar moest hij met zijne tijdgenooten naar Mechelen reizen en werd er den 23 December 1824 priester gewijd.

Reeds den 26 daaraanvolgende was hij kapellaan benoemd te Berkel. Den 24 Januarij 1825 werd hij deservitor te Bergschenhoek, den 15 October 1827 kapellaan te Oude Tonge, den 9 Februarij 1832 pastoor te Obdam, den 25 April 1838 pastoor te Zevenhoven, en den 15 Augustus 1848 alhier.

Als priester was hij nog altoos de steun zijner oude moeder en bleef met de goedgezinde protestantsche familie hartelijke betrekking houden.

Het is niet onopgemerkt gebleven, dat hij juist ijverde voor die devoties, welke door de protestanten het hevigst bestreden worden. Daaraan hebben wij zijne uitmuntende vertaling van het Officium defunctorum te danken, dat in druk is uitgegeven; daarvoor streed hij met veel godge-

leerde kennis, zoowel als voor de Kerk en haar zigtbaar Opperhoofd, (anoniem) in „Godsdienstvriend” en „Stemmen”.

Jammer, dat de zoo ruim begaafde priester het talent niet bezat om in zijne bediening dien invloed uit te oefenen waaraan eene gemeente behoefte heeft. Hij bleef altoos een gesloten huis, waarin men slechts als bij toeval iets te zien kreeg. Zijne gaven werden niet gekend, en daarom ook niet gewaardeerd. Verbeeld u daarbij: een man in een ouden burgerjas, met moffen aan de handen, een paar halve bakkebaarden beschermd door twee, geen maat houdende antirhumatische watten en een leelijken bril, en het wordt begrijpelijk dat hij slechts weinigen aantrok.

Wie hem echter van meer nabij mogt leeren kennen, vooral in zijn studeervertrek, zal hem zeker zijne achting niet hebben onthouden. Keurig zijn de brieven, welke van zijn hand in het archief berusten, en onberispelijk net al de administratieboeken van zijn tijd. Met genoegen zien we daar de veelvuldige bemoeijingen van pastoor Keil, ook door de kerkmeesters gedeeld, om te Overveen een R. K. kerkhof aan te leggen.

De tijdelijke voorspoed der gemeente was in de laatste tijden, bijzonder door de bloembollenteelt en handel, buitengewoon toegenomen, maar ook tegelijkertijd zou de offerwilligheid der katholieken van Overveen een hooger vlugt gaan nemen. Den 10 Februarij 1849 kon pastoor Keil aan den Aartspriester namens het kerkbestuur berigten, dat een terrein, naast de kerk gelegen, groot twee honderd Rijnlandsche roeden, was aangekocht tegen de som van twee duizend gulden, — voor drie vierde gedeelten bijeengebragt uit liefdegiften en voor een vierde uit de kerkekas; — alsmede dat in de gemeente het denkbeeld levendig werd om de bestaande kerk te vergrooten of liever eene geheel nieuwe te bouwen.

Zoodra de kerkelijke overheid dien koop met hare goedkeuring bekrachtigd had, ging men over tot den aanleg van de R. K. begraafplaats, met naauwkeurige inachtneming eener gewenschte plaatsruimte voor den bouw eener toekomstige nieuwe kerk. De hand- en spandiensten werden grootendeels door de gemeentenaren gratis verstrekt; en op den 27 Maart 1851 werd het even doelmatig als prachtig aangelegd kerkhof ingewijd door den HoogEerw. Heer E. S. van der Haagen, Aartspriester.

Met den bouw echter eener nieuwe kerk ging het niet zoo vlot. Eenigen zagen op tegen de hooge uitgaven en wilden liever eene vergrooting der bestaande. Anderen, met de kerkmeesters [1]) aan het hoofd, hadden de finantiëele krachten der gemeente genoegzaam gemeten en oordeelden op vaste gronden, dat eene nieuwe kerk niet boven hun bereik lag. Bij gelegenheid dat den 11 October 1853 het H. Vormsel aan 67 jongelingen en 86 meisjes van deze parochie was toegediend, werd een en ander met Z.D.H. den Bisschop besproken, zonder evenwel tot een besluit te komen. In het daaropvolgend jaar werd pastoor Keil benoemd tot pastoor van Naaldwijk, waarheen hij den 1en September vertrok. Den 30 September 1862 ontving hij aldaar zijn emeritaat, en begaf zich met der woon naar Loosduinen, alwaar hij zich in heilige stilte, allergodvruchtigst voorbereidde tot eenen zaligen dood. Hij overleed op 19 April 1866.

Toen kapellaan Snickers den 30 October 1848 tot pastoor te Lutjebroek was benoemd, werd hij hier opgevolgd als kapellaan door

Petrus Joannes Zegers, die procurator benoemd zijnde van het groot Seminarie der Hollandsche Missie te Warmond, den 19 Aug. 1851 werd opgevolgd door

---

1) Antonius Neelissen, Arnoldus Henricus Prinsen, Franciscus van Velsen Jr. en Antonius Roozen.

Joes van Luytelaar, die als missionaris vertrok naar Noord-America, waar hij thans nog in de heilige bediening is. In zijne plaats werd hier kapellaan benoemd

Joannes Hermanus Bekker, die na het vertrek van pastoor Keil deservitor benoemd zijnde, aan het hoofd van het Kerkbestuur, op den 2 September 1854, den ondergeteekenden negenden pastoor alhier ontving.

G. Schoonderbeek. *Pr.*

BIJLAGE.

Resolutie van de Vergaderplaatsen of Kerken-huisen der Roomschgesinden in deese Provincie te vorderen het Collateraal driemaal in honderd jaar, in te gaan met den dag van heeden, den 14 *Augusty* 1737.

By resumtie gedelibereert zynde op het rapport ter Vergadering uitgebragt den 14 Augusty 1734 op de Requeste van de Erfgenaamen van Philip Cavellier, in sijn leeven Roomsch Priester te Amsterdam, raakende de betaaling van het Collateraal van seeker Huis en Erve, staande en geleegen te Amsterdam op de Tye-graft, genaamd de Pool, het welk gebruikt wordt tot een Vergaderhuis van de Gemeinte der Roomschgesinden:

Is goedgevonden en verstaan, dat niet alleen met betrekking tot het voorschreeve Huis de Pool, maar in het generaal sal worden gestatueert, soo als gestatueert word by deese, dat van alle de Huisen, welke dienen tot Vergaderplaatsen of Kerkenhuisen van de Roomschgesinden in deese Provincie, soo in de Steeden als ten platten Lande, het Collateraal sal moeten werden betaald driemaal in honderd jaaren: Dat deselve belasting sal ingaan met den dag van heeden, en mitsdien jegenwoordig het selve Collateraal moeten betaald worden; dog dat, om aan de Roomsgesinden tyd te geeven om daar toe de noodige ordres te stellen, voor deese reise aan haar gegeeven sal worden uitstel van betaaling tot het einde van dit jaar, mits door haar sorg gedraagen wordende, dat het selve Collateraal betaald zy voor het expireeren

van het jegenwoordig jaar: En dat voorts aangeschreeven sal worden aan de Magistraaten van de respective Steeden en aan de Bailliuwen ten platten Lande, dat sy van deese haar Edele Groot Mog. Resolutie ten eersten behoorlyke kennis geeven aan de respective Roomsche Priesters, als meede aan die geenen, die tot den ontfang van het selve Middel geauthoriseert zyn, en daar het verder behoord, en dat sy meede sonder uitstel formeeren en aan de Heeren Gecommitteerde Raaden in de respective Quartieren oversenden pertinente Lysten van de voorschreeve Vergaderplaatsen ofte Kerkenhuisen der Roomschgesinden, in ieder Stad of Plaats gevonden wordende, ten einde om des te exacter te konnen vigileeren op de invordering en verantwoording van hetselve Middel.

[Aldus in het *Groot Placaet-Boek*, enz. Dl. VI, bl. 1039.]

Resolutie, elucidatie van haar Edele Groot Mog. Resolutie van den 14 *Augusty laastleeden, raakende de betaaling van het Collateraal van de Roomsche Kerkenhuisen, etc. den* 21 *December* 1737.

By resumptie gedelibereert zynde op het Rapport ter Vergadering uitgebragt den 13 deeser door de Heeren haar Edele Groot Mog. Gecommitteerden, welke, in gevolge en ter voldoening van der selver Resolutie commissoriaal van den 16 der voorleede maand, met en neevens eenige Heeren Gecommitteerde Raaden, hebben geëxamineert het geen ten selven daage door de Heeren Gedeputeerden der Stad Dordregt ter Vergadering was voorgedraagen, namentlijk, dat haar Edele Groot Mog. by Resolutie van den 14 Augusty laatstleeden hebbende gestatueert, dat van alle de Huisen, welke dienen tot Vergaderplaatsen of Kerkenhuisen van de Roomschgesinden in deese Provincie, soo in de Steeden als ten platten Lande, het Collateraal sal moeten worden betaalt drie maal in honderd jaaren, aan haar is voorgekomen dat deselve Periode verscheidentlijk word opgevat, en getwyfelt of onder de benaaming van *Huisen welke dienen tot Vergaderplaatsen of Kerkenhuisen van Roomschgesinden*, ook begreepen zyn Huisjes by of ontrent deselve Vergaderplaatsen staande, welke bewoont worden door de Pastoors of Kosters, of verhuurt worden ten profyte van deselve, als meede de Boomgaarden by deselve Kerkenhuisen ten platten Lande geleegen en daar aan gehoorende, en wat des meer is, en waar op sy vervolgens aan haar Edele Groot Mog. in be-

denken geeven, of niet deselve Periode behoord te worden geëlucideert, ten einde in het invorderen van de voorschreeve belasting alomme een eenpaarige voet gehouden werde:

Is goedgevonden en verstaan, dat het Collateraal driemaal in honderd jaaren betaalt sal moeten worden niet alleen van de Huisen, welke dienen tot Vergaderplaatsen van de Roomschgesinden in deese Provincie, soo in de Steeden als ten platten Lande, het zy den dienst actueelijk daar in worde gedaan, hetzy die eenigen tyd zy opgeschort, wanneer deselve egter tot dat gebruik geaffecteert blijven, maar ook van de Woonhuisen der Pastooren of Kosters, het zy die by de Kerkhuisen staan of daar van geëloigneert zyn, en van de Huisen of Wooningen, die ten profyte van de Kerkhuisen of Statien worden verhuurt, ook van de Boomgaarden, Erven en Tuinen tot de Kerkhuisen of Wooningen der Pastoors behoorende, en generaalijk van alle aan het Collateraal Subjecte Effecten en Goederen aan de Kerkenhuisen of soogenaamde Statien in eigendom toebehoorende, of tot onderhoud der selve geschikt of dienende.

En dat om seeker te weeten dat alles behoorlijk word betaalt, eene specifique aangeeving van de Goederen en Effecten aan ieder Kerkhuis of Statie behoorende, of tot onderhoud der selve dienende, sal moeten worden gedaan door den geenen, of de geene, die daar van de administratie hebben, en daar op den eed afgelegt, gelijk volgens de Ordonnantie op het middel van de Collaterale Successie behoord, sullende de geene, welke by die aangeeving iets mogten achterhouden of verswygen, subject zyn aan de straffen en poenaliteiten by de voorschreeve Ordonnantie en de Placaaten van den Lande tegen de Fraudateurs gestatueert.

Dat den eersten termyn tot betaaling van dit Collateraal, by Resolutie van den 14 Augusty laastleden gefixeert op den dag van het neemen der selve Resolutie, sal worden genoomen en gesteld op den eersten January van het aanstaande jaar 1738, en dat binnen drie maanden daar na en sulks voor den eersten April gedaan sal moeten worden de aangeeving der Goederen, en binnen drie volgende maanden, en sulks voor den eersten July, de betaaling van het verschuldigde Collateraal.

Dat de sommatiën tot het doen der aangeeving gedaan, en den eed op de overgeleeverde Lysten afgelegt sullen moeten worden, volgens de Formulieren geïnsereert aan het einde deeses:

En dat voorts aangeschreeven sal worden aan de Magistraaten van de respective Steeden en aan de Bailliuwen ten platten Lande, dat sy van deese haar Edele Groot Mog. Resolutie ten eerste

behoorlijke kennis geeven aan de geene, die tot den ontfang van het Middel van het Collateraal geauthoriseert zyn, en ondersoeken wat Kerkhuisen of Statien, in haar Stad, Plaats en District gevonden worden, en wie daar van de Administrateurs en Directeurs zyn, en het een en ander opgeeven aan de voornoemde Geauthoriseerden tot den ontfang van dat Middel, ten einde door deselve de sommatiën tot de aangeeving der Goederen en Effecten ten spoedigsten worden gedaan en besorgt, vervolgens de taxatien bevordert en de betaaling geinnet, en dat sy meede ten spoedigsten formeeren en aan de Heeren Gecommitteerde Raaden in de respective Quartieren oversenden pertinente Lysten van de Kerkhuisen of Statiën der Roomschgesinden in ieder Stad of Plaats en District gevonden wordende, ten einde om des te exacter te kunnen vigileeren op de invordering en verantwoording van het selve Middel.

Formulier van de Sommatie-cedullen.

De Priesters, Kerkmeesters, Administrateurs of Bewindhebbende van het Kerkhuis of Statie genaamt . . . . . of geleegen . . . . worden by deesen gesommeert voor den eersten April aanstaande volgens haar Edele Groot Mog. Resolutie van den 21 December 1737 ter Secretarye alhier over te brengen een nette Specificatie van alle de Goederen en Effecten tot het voorschreeve Kerkhuis of Statie behoorende, of tot desselfs onderhoud dienende, het middel van het Collateraal subject, volgens de tweede en neegende Articulen van de Ordonnantie daarop gemaakt.

Hier agter by te voegen de vorenstaande haar Edele Groot Mog. Resolutie en de tweede en neegende Articulen der Ordonnantie.

Formulier van eed op de Lysten der aangeeving af te leggen door ieder der Priesters, Kerkmeesters, Administrateurs of Bewindhebbende.

Ik Priester, Kerkmeester, Administrateur of Bewindhebbende van het Kerkhuis of Statie genaamt . . . . . geleege . . . . . verklaare en sweere dat op deese Lyst gebragt zyn alle de Goederen en Effecten, het Collateraal subject, aan het voorschreeve Kerkenhuis of Statie toebehoorende of tot desselfs onderhoud dienende, en dat geene der selve, soo verre aan my, na dat ik exactelijk en soo veel in myne vermoogen is geweest, naauwkeurig ondersoek daar na hebbe gedaan, eenigsints bekent is, daar van zyn afgelaaten. Soo waarlijk helpe my God almagtig.

[Aldus in het *Groot Placaet-Boeck*, Deel VI, blzz. 1041—1043.]

Resolutie, Kerkenhuisen en Woonhuisen van Pastoors en Kosters der Roomschgesinden, wanneer deselve in eigendom toekoomen aan Persoonen van de waare Gereformeerde Religie, alleen het Collateraal Subject gelijk alle andere Goederen van Gereformeerde Eigenaars, mits, etc. den 21 *December* 1737.

By geleegentheid der deliberatiën over de betaaling van het Collateraal der Kerkenhuisen, etc. der Roomschgesinden, aan haar Edele Groot Mog. voorgekoomen zynde een geval dat een Kerkhuis der Roomschgesinden in eigendom toebehoord aan een Eigenaar van de waare Gereformeerde Religie, en door de Roomsgesinden gehuurd word:

Is na deliberatie goedgevonden en verstaan, dat de Kerkenhuisen en de Woonhuisen van Pastoors en Kosters der Roomsgesinden, in eigendom toebehoorende aan Eigenaars van de waare Gereformeerde Religie, niet onderheevig sullen zyn aan het Collateraal, by haar Edele Groot Mog. Resolutiën van den 14 Augusty laastleeden en van huiden ten laste van de Kerkenhuisen etc. etc. der Roomsgesinden geïntroduceert, maar alleenlijk subject blyven aan het geval van Collateraal, gelijk alle andere Goederen van een Gereformeerden Eigenaar, des dat deselve sig by Requeste sal moeten addresseeren aan haar Edele Groot Mog. en het geval waar in hy sig bevind te kennen geeven, en versoeken haar Edele Groot Mog. declaratoir, om het Kerkhuis of Woonhuis van Pastoor of Koster der Roomsgesinden, van welke hem den eigendom competeert, vry te verklaaren van het Collateraal, op de Kerkhuisen en Goederen der Roomsgesinden gesteld, ten einde dat voorgekoomen worden alle frauduleuse handelingen, welke onder soodanige pretexten gepleegt souden konnen worden.

[Aldus in het *Groot Placaet-Boeck*, Deel VI, blz. 1043.]

R. K. PASTOORS EN ANDERE PAROCHIEPRIESTERS, OP BIJGEVOEGD TIJDSTIP AANWEZIG IN HET TEGENWOORDIG BISDOM VAN HAARLEM.

(Vervolg van blz. 303, Deel III.)

Noorden.

A° 1410. Hendrick Hamelborch. Mem. D. A. fol. 31.

Noordwijk.

A° 1213-1222. Henricus. Oork.b. bl. 234, 247, 276.

〃 1304. Hugo de Leijden canonicus ecclesiae S^{ti} Joannis Trajectensis et persona in Noordwijck. Orig. van Rijnsb.

〃 1316. Sijmon van der Zee prochiepape. Hij sterft in 1340 en legateert aan Egmond. Orig. van Leeuwenh. en Necrol. Egmond. Febr. bij van Wijn, Huisz. leven. bl. 96.

〃 1339. Otto prochiepape. Orig. van Leeuwenh.

〃 1340. Joannes rector. Cart. van Leeuwenh. fol. 133.

〃 1353. Jacob persoon. Ibid. fol. 127.

〃 1354. Henricus vice-curatus. Orig. van Leeuwenh.

〃 1354. Sijmon Sijmonis clericus ad capellaniam et ecclesiam parochialem de Nortich, ad praesens vacantem per mortem D^{i} Gerardi, dicti Hollander, presbyteri, ultimi rectoris, praesentatus. Orig. van Egmond.

〃 1358. Willem Naghel prochiepape. Cart. van Leeuwenh. fol 131.

〃 1369-1377. Sijmon Pinghe cureijt. Ibid. fol. 13 v°.

〃 1391. Daniel Boon vice-cureijt. Ibid. fol. 11.

〃 1427. Jan Dircksz vice-cureijt Orig. van Leeuwenh.

〃 1471. Mr Willem Jacobsz, pastoor. Rek. Leeuwenh.

〃 1514. Cornelis van Haerlem vice-cureijt oudt 60 j.; hij is omtrent 20 j. vice-cureijt en heeft ruim 900 comm. Inf. B. bl. 316.

〃 1559. 3 Aug. Jacob Starck Benedicktijner-monnick van Egmond oudt 48 j., thans den tijdt van 18 j. pastoer alhier. Hij werd voorgedragen tot coadjutor van den abt van Egmond Willem van der Goes „oudt 73 j. ende gedurende 33 j. prelaet, om redenen van ouderdom een' medehelper versoekende."
Bruss. Rijks-Arch., zie ook Bat. Sacr. II. 364.

NOORDWIJKERHOUT.

A° 1300. Johannes curatus. Necrol. Egm.
〃 1374. Jacob Petri, ter presentatie van den abt van Egmond tot pastoor benoemd door den officiaal van Utrecht bij doode van Arnold Coninc. Orig. van Egm.
〃 1378. Johannes Coppardi curatus. Cart. van Leeuwenh. fol. 32.
〃 1402. Ghijsbrecht Willemsz. cureijt. Ibid. fol. 8.
〃 1435. Jan Dircxsz cureijt. Fragment Cart. Leeuwh. fol. 7.
〃 1467. Arnt Danielsz. priester en pastoor. Ibid fol. 9.
〃 1494 Frans Bartholomeusz. pastoer oudt 32 j. Inf. A.
〃 1514. Garbrant Heindrixz. vice-cureijt oudt 40 j.; hij is 4 j. alhier en heeft 170 comm. Inf. B. bl. 283.

NOOTDORP.

A° 1321–1337. Johannes curatus. M. S. van Coninxvelt.
〃 1390. Berthout prochiepaep. Mem. B. D. fol. 13.

OESTGEEST.

A° 1450. Sijmon Nicolaij pastoer; hij was er reeds in 1428. Inv. Leid. I. 236.
〃 1494. Mr Henric. Paedje pastoer oudt 50 j. Inf. A.

OOLTJENSPLAAT (ADOLPHUS-PLAAT).

A° 1568. 22 Sept. Dirck Cornelisz van der Weede priester ende vice-pastoer van Adolphslandt. Bruss. Rijks-Arch.

OOSTERBLOKKER.

A° 1353. Willem Pieter Gronen resigneert, en Pieter Voppensz. wordt benoemd. Reg^r^ E. L. 21. fol. 63.

OOSTHUIZEN.

A° 1494. Claes Jacobs pastor oudt 41 j. Inf. A.
〃 1514. Jac. Gael van Hoorn pastoer oudt 33 j. omtrent 1 j. alhier als pastoer ende als vice-pastoer 2½ j. Inf. B. bl. 214.

OOSTVOORN.

A° 1457. Philippus Capoen ben. bij afstand van Mr Johannes de Grande. Reg^r^ van Allerleije vonn. fol. 103.
〃 1470. Mr Nicolaus filius Cornelii ben. bij afstand van Philips Capoen. Ibid. fol. 183.

OOSTERWOUD.

A° 1357. Florens Meijer ruilt de kerk met Jan Andreasz pastoer van Tuijtinghorn. Regr. E. L. fol. 16.
〃 1514. Thomas Sael oudt 65 j. pastoer; er zijn 180 comm. Inf. B. bl. 105.

Oostzanen.

A⁰ 1483. Wouter Claes tot pastoer ingestelt.
〃 1494. Roeloff Willemsz. vice-cureijt oudt 40. j. Inf. A.
〃 1514. 27 Sept. Dirrick Gerritsz. oudt 35 j., vice-cureijt; hij bestuurt 1100 comm. Inf. B. bladz. 61.

Obdam, [Hensbroeck up den dam].

A⁰ 1494. Claes Dirricxz. pastoer oudt 40 j. Inf. A.
〃 1514. Ludolphus Claesz. oudt omtrent 26 j., sedert 1 j. pastoer alhier; hij heeft 300 comm. Inf. B. bl. 117.

Opmeer

A⁰ 1494. Claes Dircxsz. pastoer oudt 40 j. Inf. A.
〃 1513. Garbrant Jacobsz. oudt 35 j. die daer pastoer es geweest 5 j.; hij heeft 140 comm. Inf. B. bl. 116.

Opperdoes.

A⁰ 1514. Reijner Reijnesse pastoer, hij heeft 78 comm. Inf. B. bl. 104.

Otterleek.

A⁰ 1514. Jacob Claesz. pastoer oudt 65 j.; hij heeft 40 à 50 comm. Inf. B. bl. 136.

Ouddorp.

A⁰ 1323. Theodericus presbyter. Necr. Egm. in Augusto.
〃 1338. Wilhelmus presbyter; hij is overleden A⁰ 1340. Ibid. in Maijo.
〃 1514. Vincent vice-cureijt, oudt 31 j.; hij heeft 120 comm. Inf. B. bl. 134.

Oude-bokswoude.

A⁰ 1350. Ludolph Sijmonsz. ben. in plaats van Heer Willem. E. L. 22. fol. 2.

Ouden-dijk. [bij Hoorn].

A^is 1494-1514. Jan Florisz. oudt 28 j. in 't eerstgesteld j.; hij heeft circa 200 comm. Inf. A., en B. bl. 86.

Oudenhoorn. [op Voorn].

A⁰ 1456. Petrus filius Matthaei, ben. bij doode van Johannes filius Nicolaij. Regr. van allerl. vonn. fol. 92.
〃 1469. Mr Jacobus Petri ben. bij afstand van Philippus de Beca. Ibid. fol. 166.

Ouderkerk.

A° 1263. Henricus dictus de Mersen had afstand gedaan, Hermanus Albus kanonnik ten Dom van Utrecht wordt gepresenteerd. Oorkb.

〃 1494. Mr Martijn Robbrechtsz. pastoer oudt 31 j. Inf. A.

Oudewater.

A^is 1280–1282. Theodericus sacerdos de Oudewater. Oorkb.

A° 1514. Loffridus de Haer pastoer, alhier 17 j.; hij heeft tusschen 1700 en 1800 comm. Inf. B. bl. 262.

〃 1561. 19 Febr. Jacob Wijnen van de orde van St. Jan te Utrecht, oudt 30 j. priester, sedert 9 j. professus ende sedert 2 j. geleden commandeur van Oudewater, bedienende nyettemin het priorscap van den convente van Sinte Catthelijne te Utrecht; in 1589 schijnt hij nog alhier zich op te houden.
Bruss. Rijks-Arch. en Römer I. bl. 479.

Oude-karspel.

A° 1321. Florentius. v. Mieris II. 260.

Overschie.

A° 1162. Hugo. Oorkb. n. 143.

〃 1264. 28 Apr. Philippus plebaan van Oud-Schiedam. Hij maakt een verdrag met Betto capellaan van Vrouwe Aleid over de scheiding der kerkelijke rechten van Nieuw-Schiedam. Jaarb. van Schiedam. 1856 bl. 7.

〃 1264. Philippus plebanus de Veteri Sciedamme. v. Mier. I, 338.

〃 1331. Aloudus investitus van Schie, sticht een hospitaal te Alkmaar. Orig. v. Egm. en Cart. Egm. bl. 62.

〃 1392. Lambertus Bont clericus, benoemd in plaats van wijlen Ghijsbrecht van Utfaes. Lib. v. Albr. fol. 73.

〃 1438. De capellanie aldaar gesticht door Dirck Bokel Wternesse, door den abt van Egmond ter collatie gegeven aan Wouter van Matenesse. Orig. v. Egm.

〃 1506. Mr. Jan van Noertich pastoer. Orig. v. Schiel.

Papendrecht.

A° 1105. Hugo, presbyter parochianus. Oorkb. n° 95.

Petten.

A° 1303. Sijmon filius Machteldis persona in Petten. Judex ad universitatem causarum Decanatus Kennemariae.

" 1393. Gerrit Splinter van Heemskerk ben. bij doode van Jan Andriesz. In datzelfde jaar deed Jan Speijaert vroeger ben. afstand.

Lib. Duc. Alb. fol. 101. Mem. B.D. fol. 88. v°. Uit het Memorialboek van 1422, fol. 20. blijkt, dat de kerk van Petten omtrent zoo even vermeld jaar was weggespoeld.

Poeldijk.

A° 1358. Jacob van Cruinendam priester en capellaen alhier.

Purmer.

A° 1395. Jacob Maes, cureijt. Lib. V. fol. 173.

Pijnakker.

A^{is} 1258–1264. Wilhelmus, rector. De vergeving der parochiekerk door Floris den voogd in 1257 geschonken aan de proostdij van Koningsveld bij Delft had ten gevolge, dat genoemd Norbertinessen-stift doorgaans Witheeren of Praemonstratenser kanunniken tot pastoor voordroeg.
Oorkb. 11. N° 39. Römer 1. p. 156 Notit. Ep. Ultraj. p. 416.

A° 1321. Albaldus, dictus de Doesburgh, canonicus de insula Beatae Mariae, [Marienweert bij Kuilenburg] in plaats van Remboldus, voorgedragen tot pastoer, door den proost van Koningsveld. M.S. van Coninexv. Römer 1 p. 161.

" 1326. Arnoldus de Herenthals, ben. tot pastoor bij afstand van Johannes de Beke.
M.S. van Coninexv. Zie Not. Ep. Ultr. p. 417.

" 1330–1337. Gerardus canonicus Insularis, pastoor.
Römer p. 161 Not. Ep. Ultr. p. 417.

" 1337. Gosuinus dictus de Loede ben. tot past. bij afstand van Gerardus van Delft. M.S. van Coninexv.

" 1351. Aelwinus Vrijman bij doode van Gosuinus .... rector der kerk van Pijnakker door den officiaal gepresenteerd.
Ibidem.

" 1351. Godfridus de Poel presbyter, officians ecclesiam de Pijnakker. Ibidem.

" 1353. Johannes de Tongerlo, canonicus Bernensis, deed in dit jaar afstand der pastorij van Pijnakker. Römer 1. p. 154.

A° 1453.(?) Joannes Reineri can. Insul. B.M.V. pastoor.
Papieren van Marienweert.
〃 1454.(?) Henricus de Lienden can. Insul. B.M.V. pastor. Ibidem.
〃 1494–1514. Reijmer de Nijekerck pastoer oudt 40 j.; in 1514 waarschijnlijk nog aanwezig onder den naam van Reijneris de Nova-ecclesia ord. Praem. in Marienwaerde.
Inf. A, et B. bl. 358.
〃 15...? Alardus Liemen (Lijnen?) pastoor. Hij werd in 1560 of kort te voren witheer te Marienweert.
Pap. van Marienw.

REEWIJK.

A° 1494. Claes Jansz. pastoer oudt 25 j. Een gelijknamig past. komt in 1514 voor doch als 57 j. oud.
Inf. A., et B. bl. 313.

RIDDERKERK.

A° 1357. Tielman dictus Hont verwisselt de cure van Ridderkerk met die van St. Pieter te Middelburg tegen Pieter dicto Vinne, Canonic. Middelburgensi. E. L. 29. fol. 14.

RIETWIJK.

A° 1353. Jan van Assouwen doet afstand en in zijn plaats is ben. Pieter Niclaesz. E. L. 22. fol. 63.
〃 1494. Jan Pietersz. pastoer oudt 59 j. Inf. A.
〃 1514. Pieter van Medenblick vice-cureijt van Nieuwerck ende Rietwijck oudt 41 j.; hij heeft 140 comm. Inf. B. bl. 56.

ROKANJE.

〃 1440. Hendrik Smeetsz. doet afstand en in zijn plaats komt Mr. Jan van Craken.
Reg^r van allerl. vonn. 1432–70.

(*Wordt vervolgd.*) A. V. L. *S. J.*

GESCHIEDENIS DER PAROCHIE
VAN
DE HEILIGE APOSTELEN PETRUS EN PAULUS
TE LEIDSCHENDAM.

Als gij langs den straatweg van Leiden naar 's Gravenhage gaat en ongeveer een half uur aan dezen kant van Voorburg een zijweg inslaat, dan zijt gij binnen vijf minuten aan den Leidschendam. Dit dorp, de scheiding tusschen Rijn- en Delfland, wordt door eene vaart of vliet in twee halften verdeeld, die door twee overbrugde sluizen met elkander verbonden zijn: eene groote waterkom, in het midden gelegen, geeft aan het dorp een schoon en vriendelijk aanzien. Op burgerlijk regtsgebied zult gij den naam van Leidschendam niet ontmoeten. Het kleinste deel behoort tot Veurs-, het grootste tot Stompwijks burgerlijk gebied. Dit ligt aan de zuidzijde, dat van Veur aan de noordzijde der vaart. De deftige huizen aan genen kant getuigen nog van de aanzienlijkheid der plaats in vroegere dagen; de neringdoenden aan Veurszijde melden u, dat ook na den aanleg der spoorwegen, het vertier door scheep- en schuitvaart tusschen de voornaamste steden van Zuid-Holland nog altijd levendig is. Gewoonlijk wordt het zuidelijk gedeelte Leidschendam, het noordelijk (een gedeelte van Veur) Veur genoemd. Zelfs, hoewel zuid- en noordzijde en het meer landelijke gedeelte van Veur (bijna 3/4 uur gaans) één parochie vormt, wordt deze benaming ook wel kerkelijk gevolgd, daar in deze parochie twee parochiale armbesturen, het een als van Veur, het ander als van den Leidschendam geheel onafhankelijk van elkander bestaan en werken. Zoo ook hebben

in den regel twee kerkmeesters van Veur, twee van den Leidschendam zitting in het kerkbestuur. Het zal derhalve ook geene bevreemding baren, dat, als er in de volgende beschrijving van den Leidschendam wordt gesproken, alleen de zuidzijde en als er sprake is van Veur alleen de noordzijde wel eens wordt bedoeld.

Onze hoogvereerde voorganger, pastoor C. Stolk, z. g., heeft in zijne laatste levensdagen de bouwstoffen voor deze volgende schets nog bijeenverzameld, en spaarde zelfs zijne reeds verzwakte krachten niet, om ze voor de uitgave in de „*Bijdragen*" gereed te maken. De dood heeft zijn arbeid onderbroken. Dankbaar hebben wij van het verzamelde gebruik gemaakt, en geven dit opstel dan ook als eene hulde aan den onvermoeiden en nooit onderbroken werklust en ijver van den verdienstelijken en waardigen priester, wiens gedachtenis te Leidschendam in zegening zal blijven leven.

Vóór de tijden der zoogenaamde Hervorming bestond te dezer plaatse geene parochie. De geloovigen gingen waarschijnlijk deels te Voorschoten, deels te Voorburg ter kerke.

In de Oudheden van Delfsland bl. 481 staat: „onder „de parochie van Voorburg plagt eene kapel te staan, „de Veurkapel genaamd; deze kapel strekte tot aan Scha„kenbosch". Die kapel kan geen' ander geweest zijn dan de Sint Agatha-kapel (Bijdragen I afl. deel II bl. 66).

Daarentegen in de Oudheden van Rijnland bl. 381 wordt gezegd, dat die kapel tot de parochie van Voorschoten behoorde. Zou men die tegenspraak niet kunnen oplossen door aan te nemen, dat die kapel in vroegeren tijd eene soort van grensscheiding tusschen beide parochiën is geweest, met dien verstande: dat het westelijk deel van Veur tot de parochie van Voorburg, het oostelijk tot die van Voorschoten behoorde? De lezing der Oudheden van

Delfsland, bl. 483, geeft hiervoor grond: „de Jesuiten „hebben den Leidschendam en de buurt 't Veur van de „omliggende *pastorijën* afgescheurd".

De stichting en het begin der statie Leidschendam dagteekent van het jaar 1644 of het begin des jaars 1645. Reeds sedert vele jaren kwamen om de veertien dagen de paters Jesuiten in de omstreken van Leidschendam en Veur, om de getrouwe katholieken in het geloof te versterken en hun de genademiddelen der Kerk toe te dienen. Voorzeker met goed gevolg, daar het bekend is, dat de in Veur wonende familiën schier allen aan de Kerk getrouw zijn gebleven. Het schijnt, dat de paters zelfs eene buitengewone vrucht van hun arbeid mogten inoogsten, zooals blijkt uit het feit, dat Joannes van Couvenhoven, geboren te Leidschendam uit Jacob Janse Couvenhoven en Maria Garardin, te Mechelen den 8sten April 1621 in de Societeit trad, haar in hetzelfde jaar verliet, doch den 16 Augustus 1624 tot haar terugkeerde. Hij stierf reeds den 23 Mei 1627 te Antwerpen.

Niet altijd echter mogt het den ijverigen paters gelukken, op hunne Missiereizen, in Veurs omstreken hun geestelijken arbeid, geschiede die ook ter sluiks en in het geheim, ongestoord te volbrengen. Immers eene „informatie op de stoute en exorbitanten actiën van de Papisten" ten jare 1643 opgesteld, luidt: Sebastiaan Franken reist Rijnland af en rapporteert: „eerstelijk ten zelfden jare „4 Augustus 1643 gekomen zijnde aan den Leidschendam „heb ik commissaris aldaar gehoord en geëxamineerd Ger„rit Jacobs Laekencooper, den welke verklaarde, dat eene „Heer Boudewijn, oud naar zijne gissingen 40 jaren, woon„achtig in den Haag omtrent de Groenmarck, eens ende „somtijds tweemaal ter weecke op den dam compt om „dienst off Misse te doen". Wie was nu die Heer Boudewijn, die stoute papist, die zulke exorbitanten actiën

verrigtte? Niemand anders dan pater Balduinus Rommeling. In 1588 te Brugge geboren, in 1608 te Doornik lid der Societeit geworden, werd hij als missionaris in 1623 naar den Haag gezonden, waar hij, na veel voor het heil der zielen gearbeid te hebben, den 21 Julij 1649 overleed.

In het jaar 1644 of 1645 is te Leidschendam een of ander gebouw tot kerk ingerigt, en heeft een priester voor de dienst der katholieken zich aldaar gevestigd. De kerk en pastorie stonden te Leidschendam aan de noordzijde onder de heerlijkheid Veur; waarschijnlijk op dezelfde plaats, waar de tegenwoordige katholieke kerk zich bevindt. Aldus ten minste is het overgeleverd verhaal van iemand, die in 1745 geboren was, en dat bedehuis werd toen de Bovenkerk genoemd. Uit dat woord „bovenkerk" mogen wij afleiden, dat eene of andere zolder tot kerk was ingerigt; men vermoedt zelfs, dat zij boven een' stal is geweest; wat, die dagen en deze plaats in aanmerking genomen, zeer waarschijnlijk voorkomt. Ook eene overeenkomst tusschen het R. K. kerkbestuur en zekeren Hendrik Druiff, van den 18 November 1752, spreekt van „de Catholique nieuw getimmerte kerk": zou dit *nieuw* niet mogen genomen worden als de plaats vervangende der oude (zolder) kerk?

Spoedig werd die eerste kerk te klein, daar de katholieken van het landelijk gedeelte van Veur meer en meer in de statie Leidschendam hun godsdienstige verpligtingen kwamen vervullen; en toen werd eene Bijkerk te Veur gesticht. Het jaar dier stichting is evenmin als de naam der stichters met zekerheid te bepalen. Wel staat in een verzoekschrift van eenige geloovigen van Veur (waarover later) het jaar 1664 aangegeven als het jaar, waarin de kerk te Veur reeds bestond, maar verder vindt men niets, wat den juisten tijd der stichting kan bepalen.

Waarschijnlijk zullen al spoedig velen, vooral de bewoners van het landelijk gedeelte Veur, aan die bijkerk boven de moederkerk te Leidschendam ter vervulling van hun godsdienst-pligten de voorkeur hebben gegeven. Immers, het is zeer natuurlijk, dat zij liever naar eene goede kapel heentogen, waar de godsdienst-plegtigheden met meer waardigheid konden verrigt worden, dan naar een ellendigen zolder boven een stal. Daarenboven op een' afstand van twintig minuten gaans van Leidschendam, eenige minuten van den straatweg, tusschen geboomten verscholen, omgeven door tuinderijën, was het geschikter om de heilige geheimen met meer luister en toch ongestoord te vieren: terwijl in de moederkerk de openbare godsdienst-oefeningen soms geheel of gedeeltelijk belemmerd werden door de voorschriften van den baljuw of door de klagten en plagerijën van omwonende andersgezinden. Zoo kwam men er toe, in de Bijkerk te Veur op Zon- en feestdagen de Hoogmis en de Vespers te doen, zoo werd de Bijkerk de plaats, waar de geloovigen van den Leidschendam en Veur zich bij voorkeur in het gebed vereenigden, doch juist dit gaf in latere dagen aanleiding, dat de katholieken van Leidschendam en Veur door twist en tweespalt werden verdeeld.

Weldra braken de dagen aan, dat noch de moederkerk noch de bijkerk voor het toenemende getal der geloovigen voldoende ruimte gaven. Bovendien de eerste bleef altijd maar eene ellendige bovenkerk, de bijkerk slechts een klein kerkje: geen wonder dat de ijverige herders der geloovigen naar eene grootere en aanzienlijker kerk verlangden. In het jaar 1749, toen Joannes Uytenhoven pastoor te Leidschendam was, werd door de Hoogmogende Heeren Staten concessie verleend tot het bouwen eener nieuwe kerk. Waarschijnlijk was reeds door zijn voorganger, pastoor Hendricus Wesseling, het plan daartoe be-

raamd en zelfs de aanvrage tot vergunning bij de Staten gedaan. Intusschen was hij in 1748 naar elders vertrokken.

De kerk, die toen gebouwd werd, was voor die dagen sierlijk en schoon. Het gewelfd plafon werd gedragen door beelden van nog al aanmerkelijke grootte, gelijk het nog, ofschoon in groot verval, door pastoor Stolk in 1824 werd gezien. Ook zal dezelfde pastoor Uytenhoven eene nieuwe, namelijk de nog bestaande pastorie gebouwd hebben. [1]) Dit is af te leiden uit eene afscheidsrede, die aan hem wordt toegeschreven, waarin hij zegt: „ik heb het hier „opgeridderd en vernieuwd, ja een geheel nieuw gebouw „gezet, UEd. hulp, die ik daartoe gehad heb, was luttel, „ja dezelve was kwalijk noemenswaardig". Dit kan niet anders dan van de pastorie bedoeld zijn: immers voor den bouw der kerk heeft de pastoor hulp gehad, daar uit oude bescheiden blijkt, dat het niet ontbroken heeft aan geldschieters en borgen. Dan zal genoemde pastoor uit eigen middelen veel voor den bouw der pastorie hebben moeten bijdragen; waartoe men besluiten mag, daar hij nu nog bekend staat als zeer rijk en weldadig te zijn geweest.

In dezelfde afscheidsrede komt ook voor, dat „hij niet „uit haat vertrok, doch daar eenige gewigtige reden voor „bestond". Het zou niet te verwonderen zijn, dat die „ge„wichtige reden" gelegen was in de toen reeds bestaande spanning tusschen de geloovigen van Leidschendam en Veur. De laatsten toch meenden regt te hebben, dat op Zon- en feestdagen de Hoogmis in de Bijkerk werd opgedragen, ook nadat te Leidschendam voor alle geloovigen, zoowel van Leidschendam als van Veur, eene nieuwe kerk was gebouwd. Wat vroeger uit nood of uit vrije verkiezing geschiedde, werd nu als regt beschouwd en doorgedreven.

---

1) De plaats, waar vroeger de pastoors gewoond hebben, is met geen zekerheid te bepalen; waarschijnlijk een der kleine huizen bij de kerk.

Die spanning brak onder pastoor Egbertus Nitert in de jaren 1796 en 1797 tot volslagen tweespalt uit. De kerkmeesters waren er de leiders en grootendeels de bewerkers van. In oude bescheiden ziet men daarvan de duidelijkste sporen; hun beweringen en handelingen zouden in zekeren zin belagchelijk zijn te noemen, ware het niet, dat zij zooveel ergelijke gevolgen hadden gehad: de ijver en waardigheid des pastoors werden uit het oog verloren, zijne goede bedoelingen gedwarsboomd en aanklagten bij de kerkelijke overheid tegen hem ingediend, als krenking van hun regt, verwaarloozing der kerk van Veur, enz. De kerkmeesters tituleerden elkander bij die gelegenheid als „burger" (citoyen), en zoo goed scheen de vrijheid der Bataafsche Republiek door hen te worden begrepen dat de pastoor op dezelfde wijze door hen werd begroet.

De kerkmeesters van den Leidschendam schijnen eene volkomen afscheiding van Veur verlangd te hebben, waarschijnlijk om verder van alle moeijelijkheden af te wezen.

Wat die van Veur verlangden vernemen wij uit een geschreven stukje van pastoor Nitert: „de kermeesters van „Veur zouden gaarne zien, dat de gemeente bleef ver„eenigd, zoo zij geweest is voor 160 [1]) jaren. Zij zeggen, „dat in die jaren alles wel goed gegaan is, en dat die

1) Pastoor Stolk oordeelt, dat die 160 jaren bij vergrooting moeten genomen worden, want anders zoude die vereeniging in 1636 of 1637 dus 8 jaren vóór de stichting der statie hebben plaats gehad. Of men zou een schrijffout moeten aannemen en dat er staan moest vóór 60 jaren. Het geschriftje is klein en schijnt met haast geschreven te zijn. Dit getal zou goed te rijmen zijn met de omstandigheden, daar de oneenigheden eerst uitbraken na den bouw der nieuwe kerk, 1749 of 1750. Mijns inziens echter behoeft die vereeniging niet te zien op de stichting der statie Veur en Leidschendam. Kan men het niet reeds eene vereeniging der geloovigen van beide plaatsen noemen, zoo dikwijls als zij gebruik maakten van de gelegenheid, die hun tot het vieren der geheimen door de paters Jesuiten op hunne missie-reizen werd aangeboden in het huis van een of ander geloovige: beaamt men deze meening dan kan het schrift geheel behouden blijven.

„van den Dam hun met die van Veur gewillig vereenigd „hebben zonder dat er ooit verschil is geweest als na het „bouwen van deze kerk".

Hoewel de geestelijke overheid sedert langen tijd besloten had de kerk van Veur te sluiten, ten einde de eenheid zoo mogelijk te herstellen, bragt zij haar plan nog niet ten uitvoer, waarschijnlijk om den hoogbejaarden pastoor in geene nieuwe moeijelijkheden te wikkelen. Het werd uitgesteld tot na diens overlijden, wanneer de toenmalige kapellaan als deservitor werd aangesteld en tevens gelast de Bijkerk van Veur te sluiten. Doch de deservitor, welligt bevreesd voor verdere onaangenaamheden, schoof het op de lange baan, zoodat de Eerw. Heer Ruel, toen hij als pastoor te Leidschendam kwam, niet beter wetende of de zaak was afgeloopen, zijn dienstwerk moest beginnen met in de eerste plaats de Bijkerk van Veur te sluiten. Dit verwekte bij sommigen van Veur zoo groote ontevredenheid, dat zij den nieuwen pastoor, als oorzaak en bewerker der sluiting met bitterheid bejegenden Weldra stelden zij alle pogingen in het werk, om hun kerkje weder te openen, zonden een rekwest aan den Aartspriester van Holland, Zeeland en Westvriesland, waarin zij klaagden, dat hun door die suppressie het grootste onregt was aangedaan, en beriepen zich onder anderen op het langdurig bestaan dier kerk. De toenmalige pastoor heeft tegen dat schrijven een verweerschrift ingediend om het valsche en vermetele dier stellingen aan te toonen.

„Het request begint met eene notoire onwaarheid: de „supplianten noemen zich praeposes van de oude parochie„kerk in de gemeente van Veur. — Primo zijn zij dit „niet: vóór jaren kunnen zij kerkmeesters geweest zijn, „thans is zulks *geen* der vertoonders. 2° Heeft de kerk „van Veur nimmer alleen kerkmeesteren gehad. 3° Bestaat „er geen gemeente van Veur meer; het is thans Leidsen-

„dam, waaronder Veur als eene bijzondere afdeeling be-„hoort. En dus is het onrechtzinnig de Prins op die manier „met hunne quasi qualiteit te misleiden. — Dat de kerk „in 1664 bestond kan waar zijn; maar dat sedert de Re-„formatie altoos een kerk aan den Leidsendam bestaan „heeft is niet minder waar: [1]) deze laatste is de oudste, „en dus hunne gevolgtrekking, dat sedert de oprichting „van de kerk aan den Leidsendam de Veursche is beschouwd „als gesupprimeerd, geheel verkeerd. Verstandige lieden „der gemeente hebben sedert onheuchelijke jaren opentlijk „gewenscht de Veursche kerk als onnoodig, kostbaar en „hinderlijk voor den godsdienst vernietigd te zien enz.

. . . .

„Andere argumenten buyten de reeds aangevoerde, welke „ik geloof overgenoeg zijn, zou men nog kunnen bijbren-„gen; ten eerste dat de kerk aan den Dam veel grooter „is als te Veur; ten tweede dat de godsdienst met meer „luyster en stichting kan geschieden; ten derde dat de „ligging van de kerk aan den Leidsendam voor alle men-„schen en bezonders, voor vreemden, arbyders en reijzigers „gemakkelijk is; ten 4de dat hierdoor een ménagement van „kosten kan plaats hebben, hetwelk men vrij op 150 gul-„dens kan stellen en waarmede men de kerk aan den Dam „van het noodige, wegens sieraden als andersints, buyten „bezwaar van de gemeente kan onderhouden; ten 5de dat „de possessie van de Veursche kerk in dwang gebruikt „is geweest, en nimmer van de geestelijke overheid dadelijk „gewettigt, maar wel als een gevolg van de bestaan heb-

1) Wij maken hier de opmerking, dat „sedert de Reformatie" niet te letterlijk moet genomen worden, daar Leidschendam, door Zendelingen van de Societeit van tijd tot bezocht, niet zoo spoedig in het bezit van eene kerk zal zijn gekomen; immers gelijk pater Bongaerts in zijn werkje: „De Theresia-kerk" blz. 3 zegt: „in de eerste jaren van de zeventiende eeuw viel er aan geen huis- of schuurkerk te denken.

„bende ordens van zaaken, betrekkelijk de ambachtsheeren „of het recht van heerschappij; ten 6de en ten laatsten, „dat, wanneer de Veurenaars moeten gehoord worden om „een tweede kerk te hebben, hetzelve recht dan toekomt „aan de Roomsch Catholyke ingesetenen, die meer dan „een quartier uurs van een kerk afwonen, waardoor het „getal kerken nog al aanmerkelijk zou worden.

„Hare Ampl. ziet hier hetgeene ik vermeende te kun„nen en moeten antwoorden; en ik voeg er bij, dat wan„neer van wegens het gouvernement eene opneming der „localiteit gedaan wierd, men van zelve op het gezicht „der distantie, dadelijk zou zeggen: er is te Veur geen „kerk noodig." enz.

De overheid deed haar bevel gestand, en liet de Bijkerk gesloten; doch om aan de verbittering geen nieuw voedsel te geven, gebood zij haar niet af te breken, zoodat zij van 1812 tot 1829 ledig is blijven staan. Het zilverwerk, de misgewaden, enz. werden naar de kerk van Leidschendam overgebragt. Als overblijfsel der gewoonte, die tot omstreeks 1812 stand hield, om de hoogmis in de Bijkerk te Veur te zingen, is het tot heden nog gebruikelijk ook onder de vroegmis op zon- en feestdagen in de parochiekerk te zingen, met dien verstande, dat het zangkoor de gezangen der H. Mis achtereenvolgend zingt, terwijl de priester stil de H. Mis leest. [1])

Eerst in het jaar 1829, toen pastoor Willibrordus van Heyningen de herderlijke bediening uitoefende, werd, na bekomen magtiging van het gouvernement, den 5 Mei de Bijkerk met een daarbij staand huisje afgebroken, en het terrein daarvan met omliggend erf in tuingrond herschapen; wat zonder tegenspraak en verzet geschiedde. In den nazomer van het zelfde jaar werd een begin

---

1) Onder het afdrukken van dit opstel is aan dit gebruik een einde gekomen.

gemaakt met de geheele verbouwing en vergrooting der bestaande kerk; de fundamenten van het te verlengen gedeelte en van den toren werden gelegd, en nog vóór den winter gelijkgronds gebragt. Die vergrooting of verlenging bedroeg met inbegrip van den toren zes en twintig Rijnlandsche voeten, en de verhooging der muren drie Rijnlandsche voeten. Dien ten gevolge moest het geheele dak van de kerk worden afgenomen; de zijmuren bleven bestaan, doch de oude onaanzienlijke kerkramen werden door nieuwe vervangen. In het inwendige der kerk zag men eene geheele omkeering; waar vroeger het altaar en de sacristij stonden, werd nu de toren gebouwd, en op de plaats van den vroegeren ingang werd nu het altaar opgerigt. Lag de kerk vroeger aan de west- en achterzijde geheel achter kleine huizen verborgen, thans verkreeg zij een vrij uitzigt langs den openbaren weg. Tot vreugde der gemeentenaren, die tijdens de verbouwing te Voorburg moesten ter kerke gaan, was de bouw in 1830 zoover gevorderd, dat de kerk vóór den winter onder dak kwam en, hoewel er nog veel aan ontbrak, toch voor de godsdienst-oefeningen kon gebruikt worden. Den 18 December 1831 werd de kerk door den Hoog Eerwaarden Heer J. van Banning, Aartspriester van Holland, Zeeland en Westvriesland, vergezeld van den Z. Eerw. Heer P. A. Kervel, deken van Rijnland, bijgestaan door den pastoor en den W.Eerw. Heer J. E. A. Geurs, kapellaan dezer gemeente, in alle stilte, zonder dat van buiten de gebruikelijke zegening plaats had, ingewijd. Den volgenden dag echter, 19 December, werd de groote klok in tegenwoordigheid van een aantal priesters door den HoogEerw. Aartspriester, ter eere van de heilige Apostelen Petrus en Paulus plegtig gewijd. Deze verbouwing heeft, met inbegrip van de groote klok, die voor duizend gulden was aangekocht, en een verloren proces

over die klok, dat ƒ 540 kostte, de som van ƒ 26078.75 gevorderd.

Deze onkosten werden bestreden uit ƒ 6000 als bijdrage van den Staat, ƒ 2000 van de Provinciale Staten, en eene leening van ƒ 12000. Het overige werd door de gemeentenaren geschonken. Deze verbouwde kerk, met leijen dak en toren, voorzien van een uitmuntende klok, was in die dagen de schoonste en doelmatigste van alle kerken in den omtrek.

Nadat op den 23 Februarij 1855 door Monseigneur F. J. van Vree de bestaande kerkelijke Armbesturen te Leidschendam opgeheven en nieuwe Parochiale waren ingesteld, werd op 10 Maart 1858 de statie van Leidschendam en Veur opgeheven, tot parochie van den H. Petrus en Paulus verklaard, en de toenmalige pastoor C. Stolk tot parochie-pastoor aangesteld.

Nog eenige nadere bijzonderheden, betreffende de statie en de parochiekerk van Leidschendam voegen wij in de hierna volgende lijst van pastoors, die daar gearbeid hebben.

1. Adrianus van Nierop S. J. was de eerste Missionaris-pastoor van Leidschendam en Veur. Ofschoon hij zich Delphensis noemt, meent men dat hij te Leidschendam of, zooals de Oudheden van Delfsland verhalen, in dezelfde streek geboren werd. Hij heeft deze statie bediend van 1645 tot 17 October 1680, in welk jaar hij overleed. Na zijn dood bleef de statie eenige maanden onbezet door tegenkanting van den Baljuw, die geen Jesuit wilde toelaten. Gedurende dien tijd werden de katholieken bijgestaan door de Jesuiten uit den Haag, bijzonder door de paters Ludovicus van de Beek en Franciscus de Hutter. De Baljuw had aan pater Paulus van Oosterwijk hoop gegeven van te zullen accorderen, doch hiervan kwam later niets.

2. Eindelijk werd in het voorjaar van 1681 toegelaten pater Joannes van Ravensteyn, te Leeuwarden in 1634

geboren. Niet lang echter mogten de geloovigen zich in zijnen priesterlijken arbeid verheugen, daar hij reeds den 29 Junij 1683 stierf en opgevolgd werd door

3. Pater CORNELIUS CROMSTREIJEN S. J., te 's Hage in 1639 geboren Den 14 Augustus 1683 kwam hij te Leidschendam en nam de herderlijke bediening waar tot het jaar 1708, toen hij ten gevolge van jansenistische woelingen werd verbannen. Hij vertrok naar Antwerpen, waar hij den 20 November 1713 de eeuwige rust is ingegaan. Onmiddelijk na zijne verbanning, betrok

4. Zijn neef MARTINUS CROMSTREIJEN, een wereldlijk priester, den open gevallen post. Deze was geboortig van Rijswijk en missionaris geweest op het eiland Wieringen. Aan zijne optreding te Leidschendam was echter de voorwaarde verbonden: dat hij de statie zou ruimen, zoodra de jesuiten mogten terugkeeren, dewijl de Apostolische Vicaris de la Torre den 3 Januarij 1652 het volle bezit der statie van Leidschendam en Veur aan de Societeit had toegestaan. Martinus heeft tot aan zijn dood, die in het begin van 1720 voorviel, den wijngaard des Heeren hier mogen bewerken. Na zijn overlijden wendden de paters jesuiten wel pogingen aan om de statie weder te vervullen, doch zonder gevolg, en

5. HENDRICUS WESSELING, een wereldlijk geestelijke, Amsterdammer van geboorte, werd in het begin van April 1720 zijn opvolger. Later bleef, gelijk wij zien zullen, deze statie altijd toevertrouwd aan de zorgen der wereldlijke geestelijkheid, aan wie het met Gods hulp gelukt is, alle jansenistische dwalingen te keeren. Deze pastoor was de eerste, die een nieuw en geregeld doopboek heeft aangelegd; 't welk zich thans bevindt ter secretarie der burgerlijke gemeente van Veur. Men vindt wel oude doopboeken in de Archieven der kerk, waarin de namen der gedoopten zijn opgeteekend, maar niet die der doopers

of pastoors; zóó van 1673 tot 1715. Niet het minste doopbewijs vindt men vóór 1673; evenmin van 1715 tot 1720 noch van 1812 tot 1817 (wat om de groote naauwkeurigheid van den toenmaligen pastoor zeer te verwonderen is). Pastoor Wesseling heeft hier van 1720 tot 1748, dus gedurende acht en twintig jaren als pastoor gearbeid en is toen naar elders vertrokken; waarheen hij zich begeven heeft, is niet bekend. Hij heeft niet alleen het plan voor den bouw eener nieuwe kerk gekoesterd, maar waarschijnlijk zelfs aanvrage om concessie bij de Staten gedaan. Zij werd verleend

6. aan zijn' opvolger Joannes Uitenhooven, die hier eene nieuwe kerk en pastorie heeft gebouwd. Na hier negen en twintig jaren vol zorgen en niet vrij van onaangenaamheden te hebben doorgebragt is hij, in Mei 1777 emeritus geworden, naar Roermond vertrokken.

7. Zijn onmiddelijke opvolger was Egbertus Nitert, geboren te Oldenzaal, vroeger pastoor te Hem en Venhuizen. Bij zijne intrede als pastoor dezer gemeente moest hij den Baljuw 225 gulden betalen en in hetzelfde jaar voor admissie van den kapellaan 125 gulden. Blijkens een oud rekeningenboek moest hij bij den baljuw als jaarlijksche recognitie 125 gulden storten. Die recoguitiegelden werden in 1787 voor het laatst betaald, maar ook in datzelfde jaar werd waarschijnlijk tot afkoop eene bovenmatige som den pastoor afgeperst. De pastoor had van 1782 af de hatelijke recognitie weten te ontduiken, zoodat in dit jaar tot 1787 deze post niet op het rekeningenboek staat uitgetrokken, doch op de rekening van 1787 vindt men van zijne hand aangeteekend: „dit jaar „is geweest voor de gemeente een schrikkelijk jaar wegens den baljuw, die al hetgeen ik hem had afgekort, „terug geëischt heeft en mij nog doen vlugten eenige „weken". Wel een verschrikkelijk jaar voor de gemeente,

die alleen aan recognitie gelden 750 gulden te betalen had! Waarom hij moest vlugten, waarheen hij zich heeft begeven, staat niet vermeld. Zou de pastoor de benoodigde gelden niet spoedig genoeg bijeen hebben kunnen verzamelen? 't Is niet te denken, daar de som, hoe groot ook, de krachten van Leidschendams geloovigen niet te de boven zal zijn gegaan; doch sommigen beweerden, dat reden van zijn vlugten een' politieke is geweest, namelijk: dat de pastoor als te patriottisch gezind beschouwd werd. Terug gekomen heeft hij langen tijd, vooral in de jaren 1796 en 1797, met tweespalt in de gemeente, met miskenning van zijn gezag en zijne goede bedoelingen te kampen gehad. In hoogen ouderdom is hij ten jare 1812 overleden.

8. Zijn vroegere kapellaan Renirus Ruel werd tot opvolger aangesteld. Deze heeft, gelijk wij vroeger zagen, veel moeite en onaangenaamheden, veroorzaakt door de sluiting der Veursche bijkerk, uitgestaan. Ten einde de eenheid en liefde onder zijne schapen te herstellen, heeft op zijn verzoek de Aartspriester van Holland, Zeeland en Westvriesland J. Cramer het broederschap der Eeuwigdurende Aanbidding den 14 Augustus van het jaar 1814 opgerigt. Reeds in 1817 mogt hij een beter leven ingaan.

9. Nicolaas de Jong, geboortig van Maassluis, verwisselde zijne herderlijke bediening van Voorburg met die van Leidschendam. Van deze wordt berigt, dat hij door zijn wijs en bedaard beleid zeer veel ter bekoeling van de bestaande gisting heeft bijgedragen, en rust en vrede wist te herstellen. Helaas, reeds den 27 Junij 1821 werd hij uit zijn' nuttigen werkkring door den dood weggerukt.

10. Willibrordus Nicolaas van Heijningen kwam zijne plaats innemen. Hij was te Rotterdam geboren, werd pastoor van Overschie en in 1821 pastoor van Leidschendam. Den steen des aanstoots, de bijkerk van Veur, heeft hij mogen wegnemen en de bestaande moederkerk aan-

merkelijk vergroot en verlengd. Onder zijne herderlijke bediening is voor het eerst na de Hervorming, op den 25 October 1833, in deze kerk aan 279 katholieken het H. Vormsel toegediend door den Hoogwaardigen Bisschop Cornelius Ludovicus Baron van Wijckersloot. Drie jaren later in December 1836 is pastoor van Heijningen overleden.

11. In dezelfde maand aanvaardde JOANNES RUSMAN, een Amsterdammer, de herderlijke bediening. Vóór zijne komst was hij pastoor te Monnikendam. Deze heeft veel geijverd voor de inwendige versiering der nieuw gebouwde kerk. De beelden der H Maagd, van den H. Joseph, der heilige Apostelen Petrus en Paulus, patronen der kerk, werden door hem in de nis bij het altaar geplaatst, en hij maakte groote kosten om het bestaande orgel te herstellen en verbeteren. De toren werd met een solied uurwerk, en de kerk aan de open zijde met een stevig ijzeren hek voorzien; vooral echter heeft hij aanspraak op de dankbare herinnering der geloovigen te Leidschendam en Veur voor zijne bemoeijingen om de katholieke gemeente in het volle bezit te stellen van de katholieke begraafplaats, het Sint Agatha's-Bergje. (Zie Bijdr. I afl. II Deel bl. 66).

12. Pastoor Joannes Rusman werd opgevolgd door den Ew. Heer CORNELIUS STOLK, den 29 Januarij 1799 te Kethel geboren. In April 1831 te Middelharnis en Sommelsdijk, den 21 September 1836 te Zierikzee als pastoor benoemd, werd hij 13 December 1848 door den Aartspriester van Holland, Zeeland en Westvriesland, E. S. van der Haagen, overgeplaatst naar de statie Leidschendam, welke overplaatsing door den Vice-Superior der Hollandsche Zending, A. Antonucci, op denzelfden dag werd bekrachtigd. [1]) De ijverige priester kon echter niet vóór den

1) Aldus volgens de aanteekening van pastoor Stolk z. g.

23 Januarij 1849 hier aankomen, daar een zware ijsgang zijn vertrek uit Zierikzee tegenhield. Den 2 Februarij werd hij als pastoor te Leidschendam geinstalleerd door den Z. Ew. Heer A. C. Quant, toenmaals Landdeken van Rijnland. In 1858 werd Leidschendam tot parochie verheven. Onder zijne herderlijke bediening werd de kerk met kostbare versierselen verrijkt; eene marmeren doopvont, een schoon altaarstuk, voorstellende den aan 't kruis gestorven Verlosser, door den kunstschilder Joannes Voorhout [1]) in het midden der 17 eeuw vervaardigd, enz. Met rusteloozen ijver heeft hij gearbeid voor het heil der parochianen en de godsvrucht der zijnen, vooral ook door het oprigten van den kruisweg en de instelling van het veertiguurs-gebed. Daarmede niet te vreden, trachtte hij ook buiten zijne parochie aan andere geloovigen nuttig te zijn, door het vervaardigen en vertalen van zedekundige en godsdienstige werkjes. Hij genoot dan ook eene groote achting en een kinderlijk vertrouwen van zijne parochianen, waarvan ter gelegenheid van zijn zilveren jubelfeest als herder van Leidschendam, op den 23 Januarij 1874, de ondubbelzinnigste blijken werden gegeven. Onder de schoone geschenken, welke de gelukkige Herder van hen ontving, munt boven alles uit een schoon beeld van de H. Agatha, tot wie de pastoor eene bijzondere devotie koesterde. Als bewijs daarvan diene, dat, toen den 27 Mei 1870 een hevige brand uitbrak in eene aan de pastorij belendende uitspanning en herberg, het zoogenaamde „Eiland," en kerk en pastorie tegen alle verwachting ongedeerd bleven, pas-

1) Joës Voorhout werd aan den Uithoorn nabij Amsterdam geboren. In 1672 vertrok hij met zijn gezin naar Frederikstad, kort daarna begaf hij zich naar Hamburg doch op aandrag zijner vrienden keerde hij terug naar Amsterdam, waar hij vele schilderijen vervaardigde, waarvan de onderwerpen aan gewijde geschiedenis en fabelleer ontleend waren. Zie Immerzeel III[e] Deel bl. 205.

toor Stolk niet aarzelde aan te teekenen, dat hij met grond meende te mogen veronderstellen, dat die bijzondere bescherming aan de voorbede der H. Agatha te danken was, wier voorspraak de waardige man had ingeroepen. Ook had die brand het gunstig gevolg, dat het gedeeltelijk verbrande huis en het omliggend bosch voor een billijken prijs door het kerkbestuur konden worden aangekocht met de hoop, dat het eenmaal, in verband met de aangrenzende pastorie en tuin, een heerlijk terrein zou opleveren voor eene nieuw te bouwen kerk en pastorij. Nog moeten wij melding maken van een brutale diefstal van miskelken, ampullen en andere zilveren voorwerpen, tijdens pastoor Stolk gepleegd. De daders bleven verborgen, maar de geledene schade werd door de milde liefde der geloovigen ruimschoots vergoed. Op het laatst zijns levens werd hij door aanhoudende ziekelijkheid gekweld, tot dat hij den 16 Mei 1874 in den Heer is ontslapen, diep betreurd door zijne parochianen. Zijn stoffelijk overschot is in den grafkelder bijgezet van het hem zoo dierbaar Sint Agathabergje. Zijn opvolger is Antonius Henricus Joannes Vos, geboren te Haarlem 18 Maart 1830, vroeger pastoor te Oude Tonge op het eiland Flakkee.

Ten slotte volgen hier de namen der kapellaans, die te Leidschendam geweest zijn.

J. B. Lazaar, geboren te Leiden .	van	5 Nov. 1730	tot	1738.
Petrus Beekhof, geboren te 's Hage	〃	17 Jan. 1738	〃	1742.
Henricus Nicolaas van Rosse . .	〃	19 Febr. 1742	〃	
Joannes Driesman, geb. te Rotterdam	〃	29 Dec. 1758	〃	1760.
Vincentius Neericx	〃	22 Oct. 1760	〃	1768.
Cornelius van Veen, geb. te Veur	〃	1768	〃	
Joannes Henricus Mens	〃	7 Julij 1778	〃	1784.
Renirus Ruël				

. . . .

Jacobus Josephus ter Smette . .	van	1809 tot 1817.
Willem van Egmond	〃	1817 overl. 14 Jan. 1819.
Gerardus Georgius Bongaerts . .	〃	Aug. 1822 tot Mei 1823.
Joannes Egbertus Antonius Geurs.	〃	1827 tot 1836.
Joannes Kalkhoveu.	〃	1836 〃
J. van Rest	〃	1837 〃
Joannes Wiegman	〃	1837 〃 1845.
Joannes Antonius Lazaar. . . .	〃	1845 〃 October 1846.
Wilhelmus Smit.	〃	Oct. 1846 tot Jan. 1849.
Joannes Mattheus Tiebes. . . .		gedurende geringen tijd.
Franciscus Siefkens.	〃	1854 tot 29 Jan. 1855, overl.
Joannes Franciscus Willenborg . .	〃	28 Aug. 1855 tot Julij 1860.
Paulus Bernardus Vismans . . .	〃	Aug. 1860 tot 26 Nov. 1866.
Ludovicus Alphonsus Josephus Schudelaro . . , ...	〃	Dec. 1866 tot 30 Sept. 1870.
Wilhelmus Josephus Aloysius Bots	〃	30 Sept. 1870.

A. H. J. VOS.

ACTEN BEROERENDE DE GHEESTELIJCKHEIJT, OMME TE VERVALLEN D'ONCOSTEN VAN DEN GEDEPUTEERDEN, DIE GESCHICKT ZOU WORDEN TOT HET HEIJLIGE CONCILIUM TE TRENTEN METTET CONSENT VAN DIEN.

De hiervolgende bescheiden, waaruit de reis- en verblijfkosten der te zenden afgevaardigden, namens de Hollandsche en Zeeuwsche Geestelijkheid en Keizer Karel den vijfde en Koning Philips den tweede, als graven van Holland en Zeeland, voor 't eerst worden bekend gemaakt, zijn tevens als hulpmiddelen aangeboden, waardoor allengs, onze voormalige, kapittels en een goed getal onzer kloosters, wat hun hoofdpersonen en bezittingen betreft, naar waarheid moeten beoordeeld worden, Die geschiedkundige stukken zijn aangetroffen te 's Hage in het Rijksarchief en met aanvulling van vele woordverkortingen gecopiëerd uit het derde Memoriael van den griffier van 't Hof van Holland, Jan van Dam, en uit het tweede Memoriael van den griffier Bartholdus Ernst, door: A. V. L. *S. J.*

Op ten dach van huyden zoe zijn opte pleydtcamer van den hove van Hollant uuyt voergaende beschrijvinge van de Majesteyt van de Coninginne ende van den zelfden Hove gecompareert personelick die Eerwaerdige Vaderen in Gode, die abdten van Egmont ende van Baernhe, broeder Huybrecht Janszoon Bijl, pastoer van den Hage ende Meester Gielis Burchman secretaris als gedeputeerden des abdts van Middelburch, Heer Joost Kegel deecken van Ste Maerten tot Middelburch uuijten namen van zijn Capittel ende als gedeputeerde van de deeckenen ende

capittularen van Ste Pieters tot Middelburch, van der Veere, van Zandenburch ende van Souwburch, Heer Pieter Jacobszoon als gedeputeerde van den deken ende capittularen van der Capelle in Zuyt-bevelant, Heer Jan Heynricxszoon Wil als gedeputeerde van den deken ende capittularen van St^{e} Maertensdijck, Heer Laurens Lievenszoon canonick, uuyten name van den deken ende capittularen van der Tholen, Heer Jan Houck ende Jacob Abeele capittularen van Ziericzee, Heer Cornelis Heynricxszoon deken van Nyeuwerkercken in Duvelant, Meester Pieter Zegers deken van den Briele, Heer Willem van Bronckorst deken van Oostvoorn, Heer Adriaen Claeszoon canonick, gedeputeerde van den deken ende capittularen van Geervliet, Heer Jan Heynricxzoon canonick, gemachticht van den deken ende capittularen van Abbenbrouck, Mr Rutgaert Boschaert deken ende Heer Dirck van Poelgeest canonick tot Naeltwyck, Mr Heynrick Van der Nadt deken ende Heer Pieter Janszoon canonick opt Hoff alhier in den Hage, Heer Cornelis Willemszoon canonick, gedeputeerden van den vice-deken ende capittularen van Ste Pancras tot Leyden, Mr Elant Janszoon deken ende Heer Goodscalck van Wyngaerden canonick tot Dordrecht, Heer Anthonis v Dielbeecke canonick ende gemachticht van den deken en capittularen van Gornichem, die procurator van den Donck, als gemachticht van den deken ende capittularen van Heusden, Heer Jacob van Oorschot, canonick, gemachticht van den deken ende capittularen van Sinte Geertruydenberge, Broeder Pieter van Loosdrecht, gemachticht van den prior en conventualen van Warmont ende IJselsteijn, Broeder Eraert Koorn als gemachticht van den convente van Wateringen. De voirschreven Heer Huybrecht Byl uuyten name van den proost van Zoetendael, Heer Abraham van Sonevelt, proost van Conincxvelt, Broeder Vincentius Hugonis proest van

Bethleem in den Hage, Broeders Adriaen Lenaertszoon, Louis Joosteszoon, Aert Pietersz, Anthonis Dircxszoon, Lenert Lenertszoon, Niclaes Jansz, Jan Boeijen, Jan van Eyndoven, Arnoult Pieterszoon, Egbert Claeszoon ende Claes Gerritsz, respectivelick prioers ofte procuratoers van den conventen van Rugge, 's Gravesande, van Syon buyten Delft, van Leyerdorp, van t lant van Steijn, van den Hem, van den Donck, van Eemsteyn, van Haerlem, van Beverwyck, van Heyloo ende van Oosterblocker, al Regulares van der Oerde van Sinte Augustyn, Broeder Cornelis van den Kerckhove, procurator van den Carthuysers buyten Delft ende Heer Joost Houck uuyten name van den prior ende Carthuysers in Noortgoûde. Ende nadat die Heere van Assendelft int bywesen ende presentie van die van den Raide in Hollandt hemluyden gelevert hadde besloten brieven van credentie ende die geopent ende gelesen zynde, heeft de zelfde Heere v. Assendelft hemluyden in t lange geexponeert den inhoud van de instructie, die hy van de Majesteyt van de Coninginne hadde ende heeft eyntelycken daer toe gecontendeert, dat de voorschreven abdten, proosten, dekenen, capitulen, prioers en alle geestelicke persoenen in Hollant ende Zeelant geseten, zoo wel mannen als vrouwen immediate subject de stoel van Roomen zouden willen consenteren, omme te vervallen de costen van den gedeputeerden, die uuyten name van de geestelicheyt, geseten in alle 's Keysers Nederlanden geschickt zouden werden totten heyligen Concilium te Trenten, by raminge ende estimatie belopende over alle s Keysers Nederlanden twee duysent twee hondert vyftich Karolus guldens ende voer heurluyden portie, quote ende contingent, zoe lange de voerschreven gedeputeerden sullen wesen ghaende, blyvende ende comende, hondert Karolus guldens ter maent, die zij onderlinge ten bywesen van den gecommitteerde van den Keyser souden

mogen setten eenen yegelycken na zyne ryckdommen ende faculteijt, welcke propositie gedaen zynde, waren de voorschreven Heeren van Assendelft ende dien van den Raide in Holland vertreckende, ten eijnde de voorschreven abdten, proosten, dekenen ende prioren, zulcx als zij vergadert waren te samen zouden mogen communiceren ende geven een vruchtbare antwoorde. Ende weder comende heeft de voorschreve abt van Egmondt verclaert, dat hij uuijt saecke van zyne digniteijt, op pene van excommunicatie gehouden was, personelicken int voirs Concilium te compareren, vragende oft hij contribuerende navolgende t versouck, daeroff bij den Keyzer gevrijt zoude werden. Daerop de voorschr Heere van Assendelft geantwoort heeft dat consenterende ende contribuerende achtervolgende de peticie, de K. Majesteyt hem excuseren zoude jegens onsen alderheyligsten Vader den Paeus ende andere daer 't van noode wesen zoude. Ende de gedeputeerden van den capittulen van Tholen en van Sinte Geertruydenberge, mitsgaders de gedeputeerden van de Barnaditen buyten Heusden seyden, dat zy geseten waren onder den bisdom van Ludick ende dat zij beducht waren aldaer, om dezelfde saicke gemolesteert te werden; daar de voorschreven Heere v Assendelft op antwoorde dat hier geen questie en was in wat bisdom dat zy gezeten waren, mer was genouch, dat zij geseten waren onder Hollandt ende Zeelant ende dat hem wel redelick dochte, dat van t gundt zy hieraff contribueren mosten, elders gevrijt zouden blijven. Daeraff zij versochten acte van dė Majesteyt van de Coninggbinne. Ende de voorschreven abdten, prelaten proosten ende prioren versochten gelyckelicken, dat zy int contribueren te hulp zouden mogen hebben alle die cloesteren, pastorijen ende andere beneficianten in Hollant ende Zeelant gelegen. Daerop de voors. Heere van Assendelft hemluyden geantwoert heeft, dat 't verstant van de

Majesteyt van de Coninginne was, dat zij in t contribueren van desen geen hulp en zouden hebben, dan alleen van cloosteren, mannen vrouwen ende capittulen immediate subject de heylige Stoel van Roomen, ende die subyect waren den Bisschoppen van Ludick ofte Uuijtrecht als heuren Ordinaris, zouden gehouden wesen den selfden charitative te subvenieren, als zy in t heylige Concilium zouden gaen, zulcx als dat behoerde na rechten. Ende na desen hebben de voorss dekenen ende capittularen begeert ende versocht (consenterende in desen) vry te wesen van nijet te contribueren van heuren curen pastorael ende andere benefitien. Daer de voirs Heer van Assendelft op geantwoordt heeft, dat in dese contributie begrepen zoude wesen alsulcken curen ende beneficien, als de capittulen van oudts, uuyt auctoriteyt van onsen heyligen Vaderen de Paeusen geincorporeert waren, maer van kercken ofte benefitien die zy particulierlicken besaten en werdt alsnu nijet geyscht. Ende na desen hebben eendrachtelicken, nyemandt contradicerende, liberalicken geconsenteert in de contributie van 100 Karolus gulden van XL grooten vlaems 't stuck ter maent, geduyrende soo lange als de gedeputeerden die tot 't Concilium ghaen sullen int 't uuyt reysen, blyven ende wederkeeren, vaceren sullen, mits dat daer inne zullen contribueren allen dengeenen die immediate subyect zyn den Stoel van Roomen ende geen anderen. Ende nopende den taux ofte quotatie verclaerden oock eendrachtelicken, dat zij niet lichtelicken onder malcanderen daer inne en zouden komen accorderen; mer waren te vreden, dat den taux ende quotatie gemaect zoude worden op ter camer van de Rekeninge alhier, naar advenant, dat elcxs van hemluyden gecontribueert hadde in de halve vruchten by hen luyden de Keyserlycke Majesteyt, deur concessie van onsen Heyligen Vader den Paeus onlancxs gegeven. Ende angaende van een

ontfanger particulier, eenige van hemluyden in 't scheiden van malcanderen hebben daertoe genommeert Engbrecht Joriszoon, rentmeester van 't capittel in den Hage. Van welck consent de voorschreven Heere van Assendelft versocht heeft te hebben acte van den Hove die hem by denselfden hove geconsenteert is geweest. — Actum in den Hage opten eersten dach Junii a° XV^{c} ende een en vyftich. By Mr Arnoult Sasbout, Heer Guillaume Snouckaert Ridder, Meesters Cornelis van Weldam, Christiaen de Waerdt ende Dominicus Boot Raidsluyden van Hollant in kennisse van mij.

Alzoo omme te helpen vervallen de costen van den commissarissen uuyte Nederlanden s Keijzers ons Heeren, gedeputeerd tot het Concilium generael van Trente, de geestelicheyt in Hollandt ende Zeelandt staende immediate onder onsen Heyligen Vader den Paeus den eersten Juny a° XV^{c} een en vijftich geconsenteert hebben hondert Karolus gulden tot XX stuyvers 't stuck, alle maents geduerende t selve Concilium ende de taxatie van dien genomen te werden naer advenant, dat elcx gecontribueert heeft van een half jaer vruchten in de leste subsidie. Ende dat men de masse ende hooftsomme in de voorss subsidie over deselve geestelicheyt bevindt te belopen die somme van 33 duysent 730 ponden 6 st. 2 deniers vleemsch van 40 grooten 't pond. 'T welck omme te vinden de voorschreven hondert Karolus guldens belopen zoude opte gulden omtrent een penninck hollandts off vlaems 10 oirthen Soe is volgende dien de tauxatie gemaect ende heeft elcx daerinne te ghelden ter maendt als hier naer volcht, ghedaen in ponden scellinghen ende penninghen van 40 grooten t pondt.

EERST DE GEESTELICHEYT IN HOLLANT.

D'abdye van Egmondt van 4085 p. gecontribueert in der subsidije beloopt	12 p. 15 s. 3 d.	vl.
D'abdye van Baern van 385 p. 10 s. . .	24 s.	〃
T capittel van den Hage van 1329 p. . .	4 p. 3 s.	〃
T capittel van den Briele van 428 pond .	26 s. 9 d.	〃
T capittel van Oostvorne van 270 p. 16 s.	16 s. 10 d.	〃
T capittel van Gheervliet van 623 p. 15 s.	38 s. 11 d.	〃
T capittel van Abbebrouck van 257 p. 3 s.	16 s.	〃
T capittel van Naeltwyck van 472 p. 19 s.	29 s. 1 d.	〃
T capittel van Sante Pancras van 830 p. 12 s.	2 p. 11 s. 10 d.	〃
T capittel van IJsselsteyn by estimatie van 257 p. 3 s.	16 s.	〃
T capittel van Dordrecht van 244 p. 18 s.	15 s. 3 d.	
T capittel van Gorchem van 431 p. 18 s.	26 s. 11 d.	
T capittel van Heusden van 60 p. 19 s. 6 den.	3 s. 9 d.	
T capittel van Sinte Geertruydenberghe 415 p. 12 s.	26 s.	
T capittel van Egmont van 333 p. 13 s .	20 s. 9 d.	〃
De Barnabiten buijten Monnikendam 295 p. 7 s. 1 d.	18 s. 5 d.	
De Barnabiten van Heemstede van 145 p. 15 s.	9 s.	〃
De Barnabiten tot Warmond van 213 p. 9 s.	13 s. 3 d.	〃
De Barnabiten tot Wateringhe van 148 p. 16 s. 1 vl. . . . . , ...	9 s. 3 d.	
De Barnabiten van IJsselsteijn van 97 p. 16 s. 1 d.	6 s.	〃
T convent van Conincxvelt van 111 p. 10 s.	3 p. 9 s. 6 d.	〃
Dat Zusterhuys van de Proostije genaempt Bethleem off t arme Zusterhuys in den Hage van 104 p. 10 s.	6 s. 6 d.	
T convent van Rugge buyten den Briele van 1025 p.	3 p. 4 s.	〃
De Regulieren T Sgravenzand van 226 p. 16 s.	14 s. 1 d.	〃
De Regulieren van Sion buyten Delft van 409 p. 4 s.	25 s. 6 d.	〃
De Regulieren van Leijerdorp van 262 p. 6 s.	16 s. 5 d.	
De Regulieren tot Steijn buyten der Goude van 388 p. 1 s.	24 s. 3 d.	

De Regulieren in den Hem buyten Schoonhoven van 506 p. 5 s.	31 s. 7 d.	vl.
De Regulieren ten Donck van 89 p. 6 s. .	5 s. 6 d.	〃
De Regulieren van Eemsteyn buyten Dordrecht van 361 p. 3 s.	22 s. 6 [of 1 d.]	〃
De Regulieren buijten Haerlem van 343 p. 3 s.	26 s. 5 d.	
De Regulieren in de Beverwijck van 253 p. 10 s.	15 s. 9 d.	〃
De Regulieren van Heyloe mitten Regulieren van Amsterdam nu een convent, van 951 p. 1 s.	2 p. 19 s. 5 d.	
De Regulieren van Westerblocker buijten Hoern van 649 p	2 p. 6 d.	〃
De Regulieren van Ouwenaerde van 280 p.	17 s. 6 d.	
De Carthuysers buyten Sinte Geertruydenberghe van 856 p. 5 s.	2 p. 13 s. 6 d. [of 1]	
Die Carthuysers buyten Delft van 290 p. 17 s.	18 s. 1 d.	vl.
Die Carthuysers buijten Amsterdam van 912 p. 16 s.	2 p. 7 s.	
D'abdisse van Reijnsburch van 340 p. 5 s.	10 p. 12 s. 11 d.	
D'abdye van der Lee van 1809 p. 7 s. .	5 p. 13 s.	〃
D'abdye van Loosduynen van 686 p. 11 s.	2 p. 2 s. 10 d.	〃
D'oude Nonnen t Amsterdam van 322 p. 17 s.	20 s. 1 d.	〃
S. Agnieten Susterhuys 't Amsterdam van 121 p. 6 s.	7 s. 6 d.	〃
Sint Geertruijden Zusterhuijs t Amsterdam van 54 p. 9 s.	3 s. 4 d.	〃
De Nonnen van Sinte Agnieten t Dordt van 201 p. 5 s.	12 s. 6 d.	〃
Sinte Agnieten Susterhuys in den Hage van 83 p. 10 s.	5 s. 2 d.	
De nyeuwe Nonnen binnen Amsterdam genoempt de witte Nonnen van 103 p. 19 s.	6 s. 5 d.	
Sinte Marie Magdalena Susterhuys binnen Amsterdam van 58 p. 4 s.	5 s. 6 d.	
Dat Zusterhuys van Zijl binnen Haerlem van 185 p. 12 s.	11 s. 6 d.	〃
De Nonnen te Poel buyten Leijden van 329 p. 17 s.	20 s. 6 d.	〃
Onze Lieve Vrouwen Susterhuys van de Nonnen op te Goude van 309 p. 6 s. . . .	19 s. 11 d.	

prima summa 87 p. 12 s. 8 d

GEESTELICHEYT IN ZEELANT.

D'abdyee van Middelburch in Zeelant van 3071 p. ghecontribueert in de subsidien bel (beloopt)	9 p. 11 s. 11 d.	
T capitle van Sinte Pieters tot Middelburch van 133 p. 13 s.	8 s. 3 d.	vl.
T capitle van Sinte Maerten te Middelburch van 250 p.	15 s. 5 d.	〃
T capitle van de Veere van 52 p.	3 s. 3 d.	〃
T capitle van Zandenburch in Walcheren van 69 p. 16 s.	4 s. 3 d.	〃
T capitle van Wester Zouburch van 327 p. .	20 s. 5 d.	
T capitle van Capelle bij der Goes van 6 p. 16 s.	4 d.	〃
T capitle van Sinten Martensdyck van 400 p.	28 s. 1 d.	〃
T capitle van der Tholen by estimatie van 472 p. 19 s.	29 s. 6 d.	
T capitle van St. Liewenmunster t Ziericzee van 360 p. 18 s.	22 s. 6 d.	
T goidtshuys van Zoetendaele der Ordenen van den Premonstreyten in Walcheren van 282 p.	17 s. 7 d.	〃
T clooster van onse Vrouwenpolre in Walcheren van 39 p. . . . . : . . .	2 s. 5 d.	
De Carthuysers van Syon in Noortgouwe buyten Ziericzee van 150 p.	9 s. 4 d.	〃
T capitle van Nyeuwerkerck in Duvelant en heeft in der subsidie nyet gecontribueert dus hier	nyet.	
De Barnadyten t Zierycxzee	Deze hebben heele gratie in de subsidye; dus hier nyet.	
T godshuys van de drie Coningen aldaer . .		

2e somma 17 p. 13 s. 9 d. vl.

Totale somme van dese taxatien voor eene maent :
105 p. 6 s. 6 d. van 40 gr.

Ende was onderschreven aldus, Uuyt crachte van zekere acte van desen Hove in date iersten Junij lestleden ende deur ordonnantie ende bevelen van mynen Heeren van Assendelft ende Luyden van der Rekeninge in den Hage soe heb ic Adriaen Numan auditeur dit onderteeckendt ende geteyckent

NUMAN.

Alsoe seedert bevonden is by der Rekenm[r] van Hove dat dit convent van sinte Agniete t Amsterdam in de subsidie a° XV^{c}XLVi ende XLVij over de gheestelicken geheven, gratie ende quijtscheldinge genoeten heeft van 72 p. 1 s. genomen nair advenant, bevonden is heur goeden gemindert te wesen ende sulcx ald: (dan of daer of aldus?) nyet meer betaelt en hebben dan 49 p. 5 s. van XL grooten. Soe is gesijt dat t selve convent voertaen volstaen sal, mits betalende in dese taxatie nae advenant van voorschreven 49 p. 5 s. 't welcke hier compt ten maent 3 s. vl. Ende t gundt zij in den omslach van de eerste zes maenden meer betaelt hebben dat sal betaelt blijven. Actum bij mijnen Heer van Assendelft eerste Raedt etc. den xiiij feb. XV^{c}LI stijlo curiae Holl.

Ondert. R. Does.

Op ten 27 apr. 1563 soe zijn op te pleijtcamere van den Hove van Hollandt, uijte voorgaende bescrivinge, deur bevel van de Hoocheijt van de Hertoginne van Parma, by den Heere van Ryswyck, president van Hollant gedaen, gecompareert Heer Jacob Starck pastoor van Noortwyck, uijten naem van den bisschop van Haerlem; M[r] Pieter Wollebrantsz ende Heer Pieter van Diepenhorst uijten naeme van den deken ende capittel van den Hage; Heer Pieter Pietersz uijten naem van den deken ende capittel van den Brille; Heer Zeger, uijten naem van den deeken ende 't capittel van Oostvoirne; Heer Lodewijck de la Bije, uijten naem van den deken ende 't capittel van Geervliet, ende uijten naem van den deken ende 't capittel van Abbenbroeck; Heer Dierick van Poelgeest, uijten naeme van den deken ende 't capittel van Naeltwyck; Heer Gerijt Janssoen uijten naem van den deken ende capittele van Sint Pancras, tot Leyden;

Heer Gerrijt de Graeff uijten naeme van den deken ende capittel van Dordrecht; Heer Jan Cuijl uijten naem van den deken ende capittel van Gorinckem; Heer Matthijs de Breugel, uijten naem van den deken ende t capittel van sinte Geertruijdenberghe; Heer Philips Ancelinus, uijten naem van den deken ende 't capittel van Egmont; Heer Arent Frans, pryor ofte procurator van den conventualen van den Bernabyten, buijten Monnickdam. Voort Heer Willem Arentsz pryor van de gemeen-conventualen van den Bernabyten tot Heemstede; Heer Anthonys Hermanssen pryor van de gemeen-conventuaelen van de Bernabyten tot Waermondt; Heer Adriaen de Molenaer pryor van de gemeen-conventuaelen van de Bernabyten tot Wateringhen; Heer Willem Jacobsz pryor van den gemeen-conventualen van den Bernabyten tot Ysselsteijn, Heer Abraham van Vanevelt proost van Conincxvelt; Heer Claes Sanguijn proost van Bethleëm in den Hage; Heer Jan van Tongerlo pryor van de Regulieren van Rugge, buijten den Briele; Broeder Anthonis van Auwenhoven pryor van de gemeen-conventualen van de Regulieren te s' Gravensande; Heer Gerrit Jaspiss pryor van de gemeene-conventualen van de Regulieren van Syon buyten Delft, ende uijten naem van den pryor, procurator ende gemeen-conventualen van den Regulieren in der Hem buijten Schoonhoven; Cornelis Janssoen, pryor van de gemeen-conventualen, van den Regulieren tot Leyderdorp; Herman Jacobsz pryor van de gemeen-conventualen van den Regulieren van Steijn, binnen der Goude; Henricus Donck pryor oft procurator van de gemeen-conventualen van de Regulieren van Eemsteijn, buijten Dordrecht; Niclaes Pietersz pryor van de gemeen-conventualen van de Regulieren, buijten Haerlem, ende uijt die naem van de Regulieren van Westerblocker, buijten Hoorn, ende van de Regulieren van Oudenaerde; Theodorus Petri pryor

van de gemeen-conventualen van de Regulieren in de Beverwyck; Cornelis Jansz pryor van de gemeen-conventualen van de Regulieren tot Heijloo; Theodorus Mongean pryor van de gemeen-conventualen van de Carthuijsers Sinte Geertruydenberch; Lambrecht van den Berch pryor van de gemeen-conventualen van de Carthuijsers buijten Delft; Heer Splinther van Argem, Heere van Oisterwijck uijten naem van d'abdisse ende vrouwe van Rijnsburch; Niclaes van Mathenes uijten naem van d'abdisse van Leeuwenhorst; Meester Volckert Blauschuyt uijten naem van d'abdisse van Loosduijnen; Heer Marten van Montfoort uijten naem van den eerwaerdighen vader in Gode den bisschop ende prelaet van Middelborch; Reymarius uijten naem van den deken ende capittel van Sinte Pieters tot Middelborch, ende uijten naem van den deken ende capittel van Wester-Zouburch mitsgaders uyten naem van den deken ende 't capittel van Zandenburch, in Walcheren; Hubertus Bartholomaeusz, uijten naem van den deken eude 't capittel van Sinte Marten tot Middelburch; Egidius van Meragen uijten naem van den deken en 't capittel van der Veere; Joachimus Noorthoff, uijten naem van den deken ende 't capittel van Capelle in Zuijt-Bevelandt; Heer Jacobus Vocxel uijten naem van den deken ende 't capittel van Sint Martensdijck; Heer Jan Paschasius uijten naem van den deken ende 't capittel van der Thoelen; Heer Jan Steven Jacobssen, uijten naem van den deken ende 't capittel van St. Lievens-monster t Ziericzee, ende uijten naem van den deken ende capittel van Nyeuwerkercke in Duvelandt; Christianus Wouterssen pryor van de gemeen-conventualen van de Carthuijsers van Syon in Noortgouwe, buyten Ziericzee. Ende naerdat die voorsch. Heere van Ryswyck, president van de voors. Hove in 't bijwesen ende presentie van die van den Raede van denzelven Hove, henluijden gelevert

hadde besloeten brieven van credentie ende die bij hemlieden geopent ende henluijden, by den greffier van denzelve Hove voorgelesen zynde, heeft diezelfde H^{r} van Ryswyck henluijden in 't lange geexponeert den inhouden van de instructie, die hij van de Con. Mat. hadde, ende heeft eijntelick daertoe gecontendeert, dat die voors. abten, proosten, dekenen, capitulen, pryors ende alle geestelicke persoonen, in Hollandt ende Zeelandt geseten, zoe wel mannen als vrouwen, immediate subject die Stoel van Romen, zouden willen consenteeren, omme te vervallen die costen van de gedeputeerden, die uijten naeme van de Geestelicheydt, geseten in alle Con. Mat^{s} Nederlanden, geschikt zouden worden tottet heylige Concilium te Trenten, belopende over die van de provintien van Hollandt en Zeelandt, hondert ponden van 40 grooten ter maendt, ende dat zoelange die voors. gedeputeerden zullen wesen, gaende, blijvende ende comende tottet voorschreven Concilium. Welcke propositie gedaen zijnde, waeren de voors. president ende die van den Raide voors. vertrocken, ten eijnde die voors. proosten, dekenen ende pryoren, zulcx als zy vergaedert waeren t' samen zouden mogen communiceeren ende geven een vruchtbare antwoirde. Waernaer zoe waeren in den Raedt gecompareert geweest die voors. Mr Rumoldus Reijmarius, als gedeputeerde over die capittelen van Zeelandt, Mr Pieter van Diepenhorst, als gedeputeerde, over de capittelen van Hollandt, ende B^{r} Anthonis Pieterss van Auwenhoven als gedeputeerde over alle den conventen ende religieusen, van Hollandt ende Zeelandt.

Ende versochten dat zy huer antwoordt, nopende de propositie hemluyden, bij den voirscreven president gedaen, zouden mogen innebrengen des anderen daechs daernaer volgende, 't welck hemluijden zulcx geaccordeert es geweest. Ende waeren die voorschr. gedeputeerden ten voorscreven

geprefigeerden dage ten huijse van den voors. president gecompareert geweest, alwaer zij huer antwoirdt, denzelven, bij geschriften gelevert hebben gehadt, zulcx als hier naer volcht: Eerst zoe consenteeren die voorscrevene gedeputeerden in de petitie ende contributie up huijden gedaen ende geproponeert by mynen edelen Heeren president totter somme van 100 Caroli guldens ter maendt, tot behouff van drie bisschoppen ende drie doctoren in der godtheydt, diewelcke by de Con. Mat. daertoe geëligeert zyn, mit nochtans expresse conditie, dat totte voorschreven 100 guldens, ter maendt insgelycx zullen contribueren alle cloosteren van mannen ende vrouwen, gelegen binnen Hollandt ende Zeelandt, hetzij van wat ordre die zouden mogen wesen, niemande gheeximeert, dan alleeneliek, de vier mendicanten. Ende dat ooc insgelijcx hier zullen contribueren alle pastoiren, die in de letste petitie, de mediis fructibus, gecontribueert hebben, een yegelyck naer zyn goedt ende qualiteijt. Hebben voorts de voornoemde gedeputeerde gecommitteert tot collecteur omme de voors penningen te furneeren: Willem Moons rentmeester, omme de voors. penningen up te brengen, alle maenden. Ende omme die voors penningen, alle maenden te furneren over Zeelandt, es tot dien eijnde ghecommitteert de voorn Mr Rumoldus, Licentiaet in der Godtheijdt, dewelcke gehouden zal zijn alle maenden zyn rekeninghe over te zeijnden, in handen van den voorn. Willem Moons; wel verstaende, dat de voorn. gedeputeerden rentmeesters hen zullen contenteeren van huerluyden salaris ende vacatiën, met de taxatie van u mijnen Heere edele Heer president; versouckende die voors gedeputeerde an den voors. Heere van Ryswyck, up huerlieder scriftelicke andwoirde, te hebben afscheijt. Waerop die voorschreve Heere hen voor antwoirde gegeven heeft, dat zij in t scheijden van den Raedt, t' zynen huise weder

zouden compareren, ende zoude henluijden alsdan finale affscheijt geven. Achtervolgende welck, waeren die voors. gecommitteerden, weder ten huijse van den voorschr. president gecompareert, alwaer die voorscr. Heer van Ryswijck, uijt die naem van de voors. Mat. 't voorschreven heurlieder consent geaccepteert heeft. Maer aengaende dat zy in de voorscreve huer antwoirde zeggen, dat alhier mede zouden contribueren, alle cloosters, ende pastooren, die inde leste petitie van de helft van huerlieden incommen gecontribueert hadden, gaff die voorschreve Heere van Ryswyck, hen voor antwoirde, dat hij daervan geen last en hadde; maer dat hij daeraff de voorschreve Mat. zoude adverteren, omme deshalven te weten de goede geliefte van dezelfde Mat. Van alle 't welcke die voorschr. president versocht heeft, te hebben acte van den Hove, die hem by denzelven Hove geconsenteert es geweest. Actum ten dage, jaere ende plaetse als boven bij Meesters Maerten van Naerden, Dominicus Boodt, Quintijn Weytsen, Arnoult Nicolay, Nicolaes van der Laen, Adriaen van der Houff, Jan Engelsz Lesaen, Jacob van der Mersche, ende Charles de Suytere, raedsluijden van Hollandt. In kennisse van my.

Onderteijkent: B. Ernst.

ACTE *van commissie op Willem Moons Pietersse tot ten particulieren ontfanck van de portie ende andeel van die van der Geestelyckheyt in Hollandt in consent by hem gedaen.*

Alsoe die van der Geestelickheydt van Hollandt ende Zeelandt achtervolgende 't gene wes hen ter ordonnantie van de Hertoghinne van Parma, Plaisance etc. Regente, duer bevel van de Con. Majesteijt onsen aldergenadichsten

Heeren, deur den Heeren van Ryswijck, president van Hollandt verthoont is geweest, willichlichen ende eendrachtelichen geconsenteert hebben de somme van 100 Caroli gls van 20 stuijvers 't stuck, ter maendt, om te helpen vervallen de nootlicke costen van den genen, die in den name van der Gheestelicheyt van zijnder Con. Mat[s] erff-Nederlanden tot ten Concilium generael van Trente gesonden, zullen worden. Ende dat de tauxatie daervan, bij die van der Rekeningen in den Hage gedaen is, inde zendinge tottet eerste Concilium van Trente a° een en vijftich [1551] mits, welcken van noode zij, yemant neerstich ende getrouwe zijnde, totten particuliere ontfanck in Hollandt te committeren om de penninghen voorts te overleveren in handen van den abt van Sinte Geertruijden binnen der stadt van Loven, gecommitteert tot ten generaelen ontfanck van alle de consenten in desen landen, by dien van de Gheestelicheijt gedaen. Haer Hoocheyt om 't goedt aenbringhen, haer gedaen van den persoene van Willem Moons Peetersz, heeft denzelven in den naeme ende van wege der Con. Mat. gecommitteert ende committeert bij desen, tot ten particulieren ontfanck van der portie ende andeel, van die van der Gheestelickheijt in Hollandt, in 't consent by hen gedaen, zoo voorschreven is; hem gevende volcomen macht, authoriteijt ende zundelinge bevel, de penninghen van dien, te opbeuren, ontfangen ende collecteren, naevolgende de taxatie, die daervan by dien van de Rekeninge in Hollandt, gedaen is, oft gedaen sal worden, totte betalinghe van de voors penninghen, te bedwingen (ees't noodt) alle de geene dien 't behooren sal; te wetene elck voor zyn part portie, ende aendeel van zijnen ontfanck te geven brieven van quitancie, die hen van weerden strecken zullen. De penninghen te overleveren in handen vanden voornoempten abt van Sinte Geertruijen,

midts van hem overnemende zyne brieven absolute, van den ontfanck, die hem van weerden wesen zullen ende voorts te doene, alle 't gene, dat een goedt ende getrouwe collecteur ende ontfanger particulier voors. schuldich is ende behoort te doene, tot zulcken salaris, als hem naemaels toegevoucht ende geordonneert zal werden. Waerbij ende van hem in alles wel ende getrouwelijck te quijteren ende van zynen ontfanck rechtvaerdighe rekeninghe, bewijs ende reliqua te doene, de voorn. Willem Moons gehouden wordt, den behoorlicken eedt te doene in handen van den voors. Heere van Ryswyck, die haer Hoocheyt daertoe committeert. Gedaen te Breussel onder den naem derzelver Hoocheijt, den thiende dach Maii in 't jaer vijftien honderd drieënsesstich.

Onderteeckent: MARGARITE.

Bet neder stont oock gescreven: Ter ordonnantie van Haere Hoocheyt en onderteeckent: Berty. Op ten rugge stond noch gescreven: Op huijden den XXV Maii XV^c^LXIIJ heeft Willem Moons Pietersz, omme den ontfanck in 't witte van desen genoempt, wel ende getrouwelicken te exerceeren, volgende die dispositie van denzelven witte, den behoorlicken eedt gedaen in handen van mynen Heere van Ryswyck, president van Hollandt, mij tegenwoordig

Onderteeckent: W. DE BERENDRECHT.

De acte van commissie op Heer Rumoldus Reijmarius, deken van 't capittel van Zouburg „tot ten particulieren ontfanck van der portie ende andeel van der Gheestelicheydt over Zeelandt in conssent by hem gedaen" is juist dezelfde als de vorige commissie, mutatis mutandis.

Rumoldus deed den eed den IX Julii 1563.

HET APOSTOLISCH-VICARISSCHAP

VAN

JOANNES VAN BIJLEVELT.

(Vervolg van blz. 238).

VI.

De strijd, die op 't laatst van het jaar 1722 met nieuwe woede tegen de Katholieke Kerk hier te lande was uitgebroken, en begonnen was met het indienen van een request der jansenisten bij de Staten, waarvan we in ons vorig artikel de boosaardige en gevaarlijke strekking zagen, hield aan, ja nam nog in hevigheid toe in het volgend jaar 1723. Onverpoosd bleven de jansenisten bij de Staten aandringen om erkenning en admissie van Steenoven [1]) als Vicaris en hoofd over al de katholieken der vereenigde provinciën, en tevens om vergunning tot benoeming en consecratie van een Bisschop. Doch dit was hun niet genoeg; ook het volk moest bewerkt worden.

Terwijl ze van den eenen kant de Hooge Regering en de Staten voor hunne partij zochten te winnen, verspreidden ze de schandelijkste libellen en blaauwboekjes onder het volk, vol lasteringen, smaad en spot tegen Paus, Kardinalen, Nuntius en al wat maar wettig gezag en eerbiedwaardig was in Gods Kerk. Ja ze ontzagen zich niet den

1) Wij schreven tot dusverre Steen*h*oven, zooals van Bijlevelt hem altijd in zijne brieven noemt en hij in 't *Hollandsch* meer voorkomt; ofschoon hij in Latijnsche stukken doorgaans Steenoven, zonder *h* genoemd wordt. Maar onlangs vonden we van hem een eigenhandigen Hollandschen brief in ons Archief door hem zelven onderteekend Steenoven; daarom zullen we in 't vervolg liever die spelling volgen.

predikstoel te ontheiligen en gebruikten de Vaste-meditatie om de kerkelijke Overheid bij het volk gehaat, veracht en bespottelijk te maken. Hoe vindingrijk ze waren om hunne lasteringen en beschimpingen populair te maken zien we uit een brief van v. Bijlevelt dd. 10 Mei 1723, waarin hij aan Hoynck schrijft: „de memorie door de Jansenisten bij de Staten ingelevert [we hebben in ons vorig artikel bladz. 227 en volgg. dat geschrift, door Hoynck „famosum libellum" genoemd, reeds besproken] maer afgeslaegen, wort door de Delfse Courant gemeyn gemakct; ik sal U ampl. een exemplaer daervan stieren, alsmede de pasquil van het kaertspel om het te versenden daer het hoort, 't is al godloos wat er aen is". Aan die belofte voldeed hij bij schrijven van 18 Mei daaraanvolgende, waarin we lezen: „Hier gaet neffens een kaertspel niet min godloos als verfoeylijck, ick heb tot noch toe maar een exemplaer; daerom van U ampl. gesien sijnde, belieft het te geven aan mijn H^r den Internuntius om naer Rome te senden, ik sal voor Sijn Eminentie met de eerste occasie een ander U Ampl. toesende". Hoe gaarne hadden we in het tot ons gekomen archief iets van dat kaartspel gevonden of nadere bijzonderheden er van vernomen. Genoeg echter is ons deze algemeene aanduiding om te begrijpen tot welke lage middelen zich altijd nog noemende katholieken hunne toevlugt namen om de Kerk, waarvan ze zich hadden afgescheurd, te bestrijden. Zij volgden daarin getrouwelijk hunne geestverwanten en partijgenooten in Frankrijk, die dezelfde middelen bezigden om het volk tegen het hoogste kerkelijk gezag op te ruijen, en allen die het verdedigden en vereerden met schimp en smaad te overladen, als blijkt uit eene verzameling van „Poesies sur la Constitution Unigenitus" voor het eerst in 1713 uitgegeven en in 1724, en wel naar alle waarschijnlijkheid te Amsterdam op nieuw gedrukt, met karikaturen op Paus

Clemens XI, de Kardinalen en vooral de jesuieten, vol berijmde kritiek op de Constitutie Unigenitus en Mandementen van Bisschoppen die haar tegen de lasteringen der Jansenisten verdedigd hadden, in welk werk ook een soort van ganzenbord voorkomt, door hen genaamd „le jeu de la Constitution", 't geen onze jansenisten in hun kaartspel schijnen te hebben willen navolgen om te gereeder hunne lasteringen en spot onder het volk te brengen. Maar boosaardiger nog was een libel dat hier iets later 't licht zag, waarin ze zóóver gingen van de Regering op te stoken om van de katholieken, ter beproeving van hunne trouw en gehoorzaamheid aan de Staten, denzelfden eed af te vergen, die in Engeland onder Jacobus I van alle katholieken gevorderd werd en door Paus Paulus V onder bedreiging van de strengste kerkelijke straffen werd verboden. Den 5 November 1723 schreef v. B. daarover: „daar syn wederom verscheyde boekjens door de jansenisten uytgegeven, onder andere een tweede deel tegens den eenvoudigen redeneerder [een boekje van katholieke zijde uitgekomen] soo ondeugend, als er nog oit een is uytgekomen, als willende den staat aansetten tot een proev-neminge van de Catholijke getrouwigheydt omtrent den Souverain, haar voorhoudende een formulier van Eedsweeringe ten tijde van Jacobus den eersten in Engelandt van de Catholyken afgevordert, ende daardoor souw men kennen wie de getrouwe onderdaanen van den Staat waren". Hij schreef daar ook over aan den Kardinaal Prefect der Propaganda in een brief van den 19 November 1723, waaruit we tevens vernemen dat hij bedoeld libel dat in de hel gemaakt was, zooals hij 't krachtig uitdrukt „in inferno excusum", aan den Kardinaal d'Alsace had gezonden. [1]).

Zie hier wat hij den Kardinaal Prefect schreef:

„Caeterum Eminentissime Dne, quod attinet Refractarios nostros, Libellos

Tegen deze en dergelijke schotschriften en al het geschrijf der jansenisten over hunne gewaande regten enz. meenden de katholieken een minachtend stilzwijgen te moeten bewaren; ze keurden zulk eene laagheid niet eens een antwoord waardig. De Vicaris schreef dan ook in zijn relaas van 9 April 1723 aan de Propaganda: Het is er zoover van af, dat de scheurmakers zich door gezonde redenering laten overtuigen, of van hun geroep over hunne voorgewende regten zouden af te brengen zijn, dat ze veeleer met den dag driester worden en met altijd toenemende hevigheid die regten hunnen aanhangers zoeken in te scherpen; zooals vooral met de laatste Veertigdaagsche Vaste, niet slechts door allerlei schandelijke geschriften, in het Hollandsch uitgegeven, maar zelfs in hunne preken voor het volk, terwijl ze de afschuwelijkste schimpredenen uitbraken, vol smaad en hoon tegen den Paus, het H. Collegie van Kardinalen en alle gehoorzame priesters der Katholieke Kerk, niet zonder groote verontwaardiging van onkatholieken zoowel als katholieken; en ons onophoudelijk uitdagen, opgeblazen als ze zijn door eene valsche zoogenaamde wetenschap, om tegen die laagheden en vuige lasteringen de pen op te vatten. Maar wijl ik weet dat niets hen zoozeer hindert als een diep stilzwijgen, heb ik, met instemming

---

famosos indies magis ac magis prodire conspicimus, Sedi Apostolicae et omnibus eidem morigeris maxime injuriosos, ac jura imaginarii sui Capituli altum crepitantes, quos inter in lucem nuper protusus est aliquis, quo Patriae Moderatores impudentissimo sane ausu incitare non erubescunt, ut velint tamquam ad Lydium lapidem subditorum suorum fidelitatem probare Formulario in Anglia tempore Jacobi primi a Romano Catholicis extorto, et per Sanctissimum Dominum Nostrum Paulum quintum sub gravissimis poenis prohibito. Pestiferum hunc libellum, in inferno excusum, misi Emsmo Duo Cardinali de Alsatia ut Emtia sua, caeteroquin pro dolor! satis conscia, videat, cujus farinae homines sint refractarii, quamque horrenda ac abominanda audeant in veros ac morigeros Ecclesiae Romanae filios machinari."

der Aartspriesters, vastgesteld dat we volstrekt niets moeten antwoorden [1])

Niet zoo lijdelijk evenwel bleven de katholieken tegenover hunne pogingen en requesten bij de Staten om een van de hunnen tot Vicaris over al de katholieken der geheele missie te mogen benoemen en tot Bisschop te consecreren. Die ramp moest tot elken prijs worden afgewend. Zelfs de gezanten der katholieke Mogendheden, Frankrijk, Spanje en Portugal, moeiden zich met de zaak. De Secretaris van de Fransche Ambassade verklaarde uitdrukkelijk aan den Aartspriester van Beaumont „dat hij duydelijk bevel had van syn hof en van den Cardinaal du Bois om met alle ernst op die saak te waaken, en alle kragt in te spannen, dat dog niet tot naadeel mogte beslooten worden; dat hij ook serieuselijk daarvoor sijn werk soude maaken. — „Hij las mij voor", zoo schrijft van Beaumont verder, „een briev, die hij dienaangaande en wegens de 6 vraagen [door de jansenisten aan de Universiteiten van Parijs en Leuven voorgesteld] aan den Kardinaal du Bois geschreven had, met versoek dat hij tog bij de Universiteit van Parijs soude gelieven te beletten dat geen antwoord op deselve gegeven mogt worden". Zoo hadden ook de andere gezantschappen verzekerd, dat ze bepaalde orders van hunne Hoven hadden om zich ten

---

1) „Tantum enim abest" — zoo schreef de Vicaris: „ut sanis rationibus convicti a praetensis suis juribus avelli posse videantur. ut ea contra majori in dies impetu ac praecipue novissimo tempore Quadragesimae, cum per libellos famosos vernaculo sermone conscriptos, tum per conciones publicas, suis inculcare conati sint; effutientes abominanda, nescio quae scommata Summo Pontifici, S. Cardinalium Collegio et omnibus Ecclesiae Catholicae morigeris Sacerdotibus maxime injuriosa, non sine magna catholicorum aeque ac acatholicorum offensione; et falsi nominis scientia inflati indesinenter nos provocantes, ut contra tetras illorum spurcitias, atrocesque columnias calamum stringeremus. Verum, cum noverim nil ipsos ita torqueri ac altum ad eos silentium, constitui, approbantibus id Archipresbyteris, ab omni prorsus responsione abstinendum esse."

hoogste aan de zaak gelegen te laten liggen. De Vicaris deed meermalen door zijne vrienden de leden der Staten en zelfs den Raadpensionaris polsen en kreeg telkens de meest geruststellende verzekeringen. Den 22 Januarij 1723 schreef hij: „De tijdinge die ik in den Haag hebbe sijn deze, dat den Marquis de Monteleone [Ambassadeur van Spanje] en den Heer Secretaris van den Franschen Ambassadeur hebben laten weeten dat aen die secrete resolutie [namelijk van Steenoven als geestelijk hoofd van de geheele Missie te erkennen] niet aen is, dat verscheyde Heeren der regering geheel andere gedachten beginnen te krijgen, en ront uyt seggen dat het saecken sijn die het geloof raecken, dat sij sig daer mede niet meer willen bemoeijen". Er is dan ook werkelijk bij de Staten geenerlei besluit van dien aard vastgesteld; zelfs werd de stemming der Regering over het algemeen iet wat gunstiger jegens de katholieken. Ook kwam er weder hoop dat de paters jesuieten, die in Holland altijd nog slechts in 't geheim dienst konden doen, wel spoedig weder openlijk zouden toegelaten worden. In Utrecht, Arnhem en in 't algemeen in alle provinciën buiten Holland werden de zendingen van den Vicaris erkend en toegelaten. In zijn verslag of Memoriale van Julij 1723 kon v. B. van schier geheel de Missie de gunstigste getuigenis afleggen. Vooral waar geen jansenisten waren, als in Gelderland, Overijssel, Salland, Lingen enz., genoten de katholieken alle wenschelijke vrijheid van Godsdienst. Maar ook over de provincie Utrecht, hoezeer zich eene groote menigte jansenisten in de hoofdstad dier provincie bevond, spreekt hij met den grootsten lof. Hij is in de stad zelve zeer gezien bij de Magistraat. Niet alleen erkennen en eerbiedigen zij dáár zijne benoemingen en aanstellingsbrieven, maar bejegenen hem, zoo dikwijls hij daar komt, met alle voorkomendheid, ja zelfs met onverdiende eerbewijzin-

gen. Door die bewijzen van genegenheid aangespoord beveelt hij hun van tijd tot tijd met alle vrijmoedigheid de katholieke belangen aan en doet hij hun de booze kuiperijen der jansenisten zien, niet zelden tot groot voordeel voor de katholieken en nadeel voor hunne vijanden [1]).

Alleen Amsterdam maakte nog eene uitzondering; dáár toch bleef de Magistraat voortdurend de jansenisten begunstigen en de katholieken bemoeijelijken. Deze stemming der Regering was oorzaak van eene merkwaardige gebeurtenis in het R. K. Jongensweeshuis, welke v. B. vrij omstandig beschreven en bij gedeelten, naarmate de zaak voortging, aan C. Hoynck medegedeeld heeft. Die belangrijke mededeelingen geven we hierachter als Bijlage, juist zóó als we die in 't archief van H. gevonden hebben. Hij noemt het „Compendium illorum quae in Urbe Amstelodamensi peraguntur"; maar voegt daar ook nog andere zaken bij, b. v.: Steenoven had te Amsterdam, ter gelegenheid eener huwelijksinzegening gepreekt dat Codde veel mirakelen deed en hij Steenoven zelf ooggetuige van vele geweest was, dat er eene groote toeloop van het volk was op Codde's graf enz. Zoo zou dan nog aan Steenoven de eer toekomen van de uitvinding der jansenistische mira-

1) Wij lezen te dier zake in zijn „Memoriale Vicarii Apostolici Missionis Hollandicae ad Emsmos ac Revsms Congregationis de prop. Fide PP. de 30ma Junii anni 1722 usque ad 30ma Junii anni 1723, het volgende: „Et imprimis ad Ultrajectensem Provinciam sub Archipresbyterali regimine Dni Martini van Hees insignis in civitate Ultrajectensi Pastoris, quod attinet, in ea, licet magna Refractariorum cohors ipsi Metropoli immoretur, tanta apud Moderatores in me est animorum propensio, ut non modo litteras meas Missionis admittant ac revereantur, sed et me quotiescumque illuc iter instituo, omni humanitate quin et immeritis subinde honoribus prosequi (ut nuper et alias saepe expertus sum) non dedignentur: quibus amoris indiciis excitatus liberrime nonnumquam res nostras Catholicas commendo, et iniquas in nos Refractariorum molitiones ostendo, cum magna non raro nostra utilitate et Adversariorum detrimento."

kelen, eenige jaren later op het graf van den beruchten Diaken Paris vertoond. — v. B. verwondert er zich zeer over, daar ze anders gewoonlijk met de mirakelen den spot drijven.

De geschiedenis van het R. K. jongensweeshuis door v. Bijlevelt medegedeeld komt hierop neder: — Den 14 Februarij 1723 was de rector van dat gesticht, de jansenist Daniël Meijnderts (ook wel Meijnaerts of Meijndert genaamd) ongelukkig in de scheuring overleden. Alles werd nu van den kant der partij in het werk gesteld om weder een geestelijke van de hunnen in dat Huis te dringen. Doch de regenten waren allen goed roomsch en ijverige voorstanders der katholieke godsdienst; zij waren daarom besloten liever het uiterste te wagen dan zulk een scheurmaker en indringer in hun gesticht toe te laten. Een van hen begaf zich dan, namens het Weesbestuur, tot ieder van de drie burgemeesters afzonderlijk, om zijne belangen bij hen in te brengen. De burgemeesters van den Bembde, en Geelvinck Heer van Castricum ontvingen hem zeer welwillend; maar de derde, van den Pol geheeten, voer met de grootste bitterheid tegen hem uit en verklaarde rond weg dat hij een vijand was van de katholieken. Niettemin bepaalde hij een dag, waarop de regent kon terugkomen om de zaak nader te bespreken. In dien tusschentijd kwam de jansenistische pastoor Krijs met zekeren Verheul, kapellaan van Donckers, een ander jansenistisch pastoor, bij den senior van de regenten de Bruyn, condoleerde hem met het overlijden van den rector Meijnderts en wenschte hem tevens geluk met den nieuwen pastoor dien hij hier kwam voorstellen; doch die gelukwensching werd door de Bruyn, gelijk te verwachten was, als eene verregaande onbeschaamdheid afgewezen, waarop Krijs antwoordde dat de regenten geen patronaatregt hadden en de burgemeesters dezen Verheul hadden aangesteld, de praetor hem reeds

in de registers had ingeschreven en de kapittels met Steenoven hem als rector erkend hadden. Zonderling genoeg, bij de jansenisten moest dan de burgerlijke overheid de geestelijken *aanstellen* en de kerkelijke overheid had die aanstelling slechts te *erkennen!* of er ook reden was voor den naam van *staatspriesters*, waarmede ze door de katholieken bestempeld werden. Toen de gedeputeerde regent van het Weeshuis op den bepaalden dag bij burgemeester van den Pol terug kwam, stelde deze hem den jansenist Verheul voor als wettig tot rector van het Huis benoemd, maar de regent verklaarde namens het Bestuur dat zij liever de kapel zouden sluiten, dan den indringer te erkennen; waar op v. d. Pol antwoordde dat de kapel dan weder door de burgemeesters zou geopend worden. Eindelijk had er eene zamenkomst plaats van de regenten met Krijs en Donckers, welke laatste Aartspriester moest heeten. Veel werd daarbij over en weer gesproken en beraadslaagd, of er geen middel te vinden zou zijn om de zaak in der minne bij te leggen of te vereffenen; en toen men 't niet eens kon worden, verzochten de regenten dat ten minste de aanstelling van een nieuwen pastoor of rector nog eenigen tijd mogt worden uitgesteld; zij zouden intusschen aan den binnenregent of binnenvader last geven geen geestelijke, wien ook, in de kapel toe te laten. Donckers durfde dan ook den volgenden dag zijn kapellaan Verheul niet in het Huis brengen; hij hield zelf katechismus, maar werd door al de jongens uitgelagchen; en toen hij op den feestdag van S. Matthias de H. Mis in de kapel celebreerde, gingen op last van de regenten allen te zamen naar andere katholieke kerken. Den dag daarop hield Donckers op nieuw katechismus, maar voor stoelen en banken; weshalve de twee oudste regenten de Bruyn en Roest eene dagvaarding van den burgemeester ontvingen.

Bij de zamenkomst tusschen de regenten en burgemeesters, kwam het toch ten slotte daartoe, dat deze laatsten aan de regenten toestonden hunne regtsgronden uiteen te zetten en aan te toonen dat de aanstelling van zulk een jansenist klaarblijkelijk tot ondergang zou strekken van het gesticht.

Dit stuk, in den vorm van een verzoekschrift, dd. 3 Maart, werd door een advokaat aan den president- of regerend-burgemeester ter hand gesteld, en bij dezen door den regent Cloots dringend aanbevolen. De burgemeester echter, na het gelezen te hebben, deed het voorstel of het niet beter ware, daar ongetwijfeld ook Krijs een tegenrequest zou indienen en er alzoo geen eind aan het getwist zou komen, de zaak maar in der minne te schikken en het twistvuur nu nog in tijds te smoren. Maar toen Cloots van geene schikking wilde weten, stelde de burgemeester de zaak uit, tot hij met de andere regenten zou gesproken hebben. Doch, hangende nog de behandeling der zaak, nam de jansenistische indringer stoutmoedig bezit van het weeshuis, en wilde het niet verlaten, hoe ook de regenten hun best deden om hem er uit te zetten. Na al de door regenten aangevoerde regtsgronden rijpelijk overwogen te hebben, beslisten de burgemeesters dat de jansenist moest verwijderd worden; doch oordeelden het billijk hem nog zes maanden daar te laten, opdat hij in dat tijdsverloop van eene andere statie zou kunnen voorzien worden. Hiermede evenwel betoonden de regenten zich weinig voldaan en wisten door hun aanhouden te verkrijgen dat de tijd van zes maanden in veertien dagen veranderd werd.

De Vicaris schrijft deze gunstige wending der zaak toe aan de voorspraak van de afgevaardigden der katholieke Mogendheden vooral die van Markies de Monteleone, wien hij door zijne vrienden de zaak had aanbevolen.

Zóó schreef v. B. in zijne zoogenaamde *prosecutio* (12

Maart 1723, zie Bijlage hierachter); doch den 9 April daarop moest hij nog schrijven: „Amsterdam daer staen de saecken noch soo met het jongentieshuis, de kinderen sijn bij mijnheer Dierout pastoor van het Beggijnhof te biechten geweest tot 40 toe, waarover hij heeft moeten compareeren voor Burgemeesteren en naer dat die hem de placcaeten voorgelezen hebben, die hij in desen opzichte sijde geen plaets te hebben, verboden de Heeren hem om de weeskinderen niet meer te hooren opdat sij sijn kerck souden sluyten. Hierop is geresolveert om de kinderen in andere kleederen te laten te biechten gaen als in de weeskleederen om soo haer verschooning te kunnen nemen".

In een nader verslag over de zaak (*prosecutio*, 30 April 1723) dat we insgelijks als Bijlage geven, moest de Vicaris melden dat, naar hem van verschillende zijden berigt was, de zaak van het jongenshuis nog tot geen eindbeslissing was gekomen, en nog onbeslist zou blijven tot een van de burgemeesters, die zich toen in den Haag bevond, te Amsterdam zou zijn teruggekeerd. Intusschen had Donckers niet geaarzeld zijn kapellaan, ondanks het streng verbod van de burgemeesters, in het weeshuis te installeren, 't geen v. B. vertrouwde dat de burgemeesters zeer tegen de jansenisten en gunstig voor de katholieken zou stemmen.

Groot is, zoo gaat hij voort, de edelmoedigheid en standvastigheid der regenten; want toen de jansenisten hun eene aanzienlijke som aanboden, zonden ze het geld met verontwaardiging terug. Inmiddels, terwijl ze hun weeshuis door de jansenisten met weerzin overweldigd en bemagtigd moesten zien, bleven ze toch met allen ijver zorgen voor het geestelijk welzijn hunner weezen en lieten hen naar katholieke priesters gaan om hun paaschpligt te volbrengen. Meestal gingen de kinderen bij pastoor Schouwen in 't Duifje ter kerk.

Niettegenstaande men toen wel een gunstigen afloop van de zaak verwachtte, bleven toch de jansenisten meester van de weeskerk. De geschiedschrijver Wagenaar telt nog in het jaar 1765 de kerk van het jongensweeshuis onder de zeven toen aanwezige jansenistische kerken van Amsterdam. Hij zegt daarvan bij het optellen dier kerken, onder nº 6: „In 't jongensweeshuis der roomsgezinden, aan de zuidzijde der Lauriergraft, tusschen de twee laatste bruggen, is ook eene kerk, die even als de kerk van 't Maagdenhuis, voornaamelijk voor de weezen gestigt was, doch in welke zij, sedert de verdeeldheid over de Bulle *Unigenitus* niet komen mogen, alzoo de Regenten van het weeshuis allen deze Bulle toegedaan zijn." [1]) Men ziet daaruit dat de regenten ook in het vervolg getrouw bleven en hunne weeskinderen zorgvuldig bewaarden voor het gif der scheuring. Eere aan die trouwe katholieken, aan die ware vaders en beschermers hunner weezen!

Uit een merkwaardig artikel van het maandschrift *De Katholiek* Deel XXIX April 1856 bladz. 225 getiteld: „Het R. K. Jongensweeshuis te Amsterdam in zijnen strijd tegen de jansenistische aanslagen 1723–1782", waarin ook de bovenstaande geschiedenis, ofschoon niet in al die bijzonderheden, verhaald wordt, vernemen we nog dat de regenten door de burgemeesters gedwongen werden een salaris van *f* 400 aan Verheul en zijne jansenistische opvolgers uit te keeren. Verheul bleef in het bezit der kerk, die van toen af als eene openbare jansenistische kerk werd gebruikt; doch de regenten bleven niettemin voortdurend zorgen, dat de kinderen geene gemeenschap hielden met de scheurmakers. Bij het overlijden van Verheul in Februarij 1741 dienden de regenten op nieuw een request

1) Beschrijving van Amsterdam IIIe deel IIIe Boek blz. 215.

in bij de Regering om in het bezit der kapel hersteld te worden en een wettig gezonden katholiek priester voor hunne weezen te erlangen. Dat request was door twee pastoors en acht en dertig van de voornaamste katholieken onderteekend. In het artikel dezer Bijdragen Deel II bladz. 292 „Bekeerlingen onder de geestelijken van 't Haarlemsch Bisdom" vinden we de namen dier onderteekenaars vermeld.

Nog tot in 1782 bleef die ongelukkige toestand voortduren. Uit het register van J. Franken coadjutor van den Aartspriester A. van de Capelle, aanteekening op 29 Mei 1782, blijkt, dat toen eerst het altijd nog hangende geschil tusschen de katholieken en jansenisten over het jongensweeshuis te Amsterdam, ten gunste der katholieken beslecht is en aan dezen vrijheid is gegeven om dáár de kerkelijke bediening uit te oefenen; tot welke bediening toen benoemd is pastoor Joannes Andreas Offerman. Op H. Sacramentsdag, 30 Mei 1782, werd hij met toestemming van de Magistraat, onder den titel van huiskapellaan geinstalleerd en mogt voor het eerst weder de H. Mis in het jongenshuis door een katholiek priester worden opgedragen [1]).

In het bovenstaande artikel van *De Katholiek* lezen we nog dat die gunstige wending te danken was aan een request der vier toenmalige regenten, met name Henricus Gerardus de Jonge, Philippus Joannes Cavellier van Adrichem, Mr. Francois Hovius en Arnoldus Roest van Alkemade. In dat request verzochten zij de burgemeesters in het regtmatig bezit der weezenkapel hersteld te

---

1) In het Register van Franken t. a. p. lezen we aldus:

29 Majus. Pendente controversia de Orphanotrophio juvenum Amstelodamensi inter Jansenistas et Catholicos, res in Catholicorum favorem decisa est, hisque facta libertas sacra peragendi, ad quam functionem promotus est R.D. Joannes Andreas Offerman, qui festo Corporis Domini, incidente in 30^m^ hujus, sub nomine Sacellani domestici inauguratus est, et solemnia celebravit, annuente Magistratu.

worden; maar voegden daar tevens de dringende bede bij om inmiddels, hangende de geschillen over die kapel, in het weeshuis zelf eene nieuwe kapel te mogen oprigten, uitsluitend voor de weezen. Dit werd den 18 Mei toegestaan en daarop, volgens hierboven medegedeelde aanteekening, J. A. Offerman met de bediening dier kapel belast onder den titel van huiskapellaan De oude kapel of kerk, die altijd nog door jansenisten bezet bleef, verviel nu langzamerhand en werd in 1823 tot den grond toe gesloopt. De in 1782 opgerigte kapel is altijd de kapel van het jongensweeshuis gebleven, en is nimmer openbare kerk geweest, zooals de andere was, die door de jansenisten is bemagtigd geworden.

Na deze kleine uitweiding keeren we tot onze geschiedenis terug. Van lieverlede kwam te Amsterdam eenig licht opdagen. De burgemeesters begonnen ten laatste in te zien dat ze hun vroeger besluit van geen katholiek priester zonder zending van Steenoven toe te laten, niet op den duur konden handhaven. Ook waren drie van hen, met name Trip, van den Bembde en Geelvinck, niet zoo vijandig tegen de katholieken gestemd. Alleen de burgemeester van den Pol, die met den zwager van den ons bekenden jansenist Krijs eene handelszaak dreef, was zeer op de hand der jansenisten en bleef stokstijf vasthouden aan het eenmaal genomen besluit. De Aartspriester v. Wijckersloot, die nog altijd om die reden zonder kapellaan moest blijven, deed zijn uiterste best om de burgemeesters van dat besluit af te brengen en mogt daar werkelijk ten laatste in slagen. Ook werd op van den Pol zelven krachtig en met niet minder goeden uitslag gewerkt door eene rijke katholieke dame van zijne familie. Zie hier wat v. B. den 18 Mei 1723 daarover aan H. schreef: „Wijckerslotius verklaerde [v. B. deelt in dien brief het verhandelde mede in eene zamenkomst met de Aartspriesters te Abcoude, en verhaalt wat v. W. hem

bij die gelegenheid zeide] dat de Burgemeesteren van Amsterdam seer verandert waren ten deese door sijn reden die hij met Borgemeester van den Bembde heeft gehad, seggende dat er in Amsterdam omtrent 25000 communicanten waren, waeronder maer omtrent 2000 Jansenisten en niet een patritier of oude familie daer onder [onder de Jansenisten namelijk]. De Roomse, dat die ruym 23000 waren en daeronder alle de beste familie, wiens getrouwighijd altijd heeft uytgeschenen ten behoeve van de regeering, en dewelke de regeering oc ten allen tijden heeft willen vergunnen vrijhijd van conscientie; maar nu worden dese Roomse verdrukt in deselve, door dat weynig getal die haer hebben van de Roomse Kerck afgesondert en die de Hn Borgemeesteren believen te mainteneren en op te dringen eenen Steenhoven, die geen de minste geestelijcke macht heeft en oc door geen placcaten of resolutie van den Staet daer is aengestelt. Wijckerslotius toonde aen dat, indien de Hn Borgemeesters bleven Steenhoven mainteneren, daeruyt soude volgen het vertreck van de beste familien uyt Amsterdam. Dese en diergelijcke reden hebben dien Borgemeester gansch omgeset, seggende dat hij dese saeck noeyt soo hadde begrepen. Mevrouw Moens door de priesters aengeset heeft Borgemeester van den Pol die een neef van haer is, oc krachtig aengedaan, seggende dat sij noeyt van haar neef, dewelcke haer erfgenaem niet alleen, maer oc van al haer kinderen is, soo sij sonder kinderen komen te sterven, gelijck seer apparent is, en soo komen in 't besit van meer als twee millioenen, verwacht hadde, dat hij haer in haer conscientie soude soecken. Hierop excuseerde sigh die Borgemeester; maar sij toonde dat hij dat werckelijck dede door Steenhoven te maintineren en haer op te dringen. Dit is van sulken gewicht geweest, dat die Borgemeester gansch is verandert.

De Heeren Weerts en Wijtmans gebuere pastoors van den Borgemeester Trip hebben dien man en Borgemeester fix door een reden van een ganschen achtermiddag op het huys van Trip ten eenemael omgezet. Ja de opperschout van Amsterdam selfs heeft aan Borgemeesteren een request ingelevert dat men de priesters met Steenhoven niet langer soude moeylick vallen, als sijnde een ondoenlijcke saeck voor haer. Hierop is bij Borgemeesters geresolveert kapellanen aan de pastoors te geven sonder Steenhoven te hoeven moeijen, en alsoo heeft Wijckerslootius Nieuwendijck tot capelaen genomen, 't welck de proeve op de som is."

Men ziet het: de Amsterdamsche katholieken kregen moed en begonnen hunne regten en invloed te gebruiken om van den ondragelijken druk bevrijd te worden, waaronder zij om een handvol, alles durvende en doordrijvende jansenisten gebukt gingen. En inderdaad ze hadden hunne zaak gewonnen. Van Steenoven werd niet meer gerept en de aanstellingen van den Internuntius werden van nu af door de Amsterdamsche regering geeerbiedigd. Het was een ware verademing voor de katholieken. Deze gelukkige omkeer was voor een groot gedeelte ook te danken aan de omstandigheid dat de burgemeester Geelvinck, Heer van Castricum, een bloedverwant was van drie gebroeders geestelijken, de Cavelliers namelijk. Zij waren van eene zeer voorname familie en hadden te Rome op de Propaganda gestudeerd, die hen bijzonder aan den Vicaris had aanbevolen. Genoemde burgemeester nu begunstigde, waar hij maar kon, zijne neven. Dit zag men vooral bij een van hen, met name Wilhelmus Stephanus Cavellier, die pastoor was van Castricum en daardoor nog te meer bevriend met den burgemeester Geelvinck. We zagen reeds dat de pastorie *de Posthoorn* (thans O. L. V. Onb. Ontv.) te Amster-

dam, die door de paters Augustijnen bediend werd, na overlijden van de paters Vlaming en Baart, gesloten bleef, wijl de Regering geen pastoor wilde toelaten, tenzij met eene volmagt of zending van Steenoven. Toen echter eenige voornamen van die statie, zich tot den burgemeester Geelvinck vervoegden om de heropening der kerk en de admissie van een pater der Augustijnen-orde als pastoor te verzoeken, vroeg hij of een saeculier priester niet even goed was; op hun bevestigend antwoord beloofde hij hun, hij zoude hun een zeer goeden bezorgen; en zie, nu drong hij zelf bij den Aartspriester van Wijckersloot er op aan, dat deze van den Internuntius eene zending voor Cavellier pastoor van Castricum zou trachten te bekomen. De Vicaris v. B. was daar volstrekt niet mede ingenomen en zag in die bemoeijingen van den burgemeester groot gevaar voor de toekomst. Hij stelde alle pogingen in het werk om de statie voor de paters Augustijnen te behouden; maar te vergeefs. En toch kon de kerk niet langer gesloten blijven, vooral wijl aan dien kant der stad twee jansenistische kerken waren en *de Posthoorn* daar de eenige katholieke kerk was. Ook maakten de paters Augustijnen zelven er niet veel werk van, zooals v. B. telkens in zijne brieven klaagt. Pater Tax de praefectus Missionis dier paters, hoe ook door den Vicaris aangespoord om bij de betere stemming der Regering werk te maken van de heropening hunner kerk, had zulks niet gedaan. De Vicaris was dus wel genoodzaakt in de zaak te voorzien ten einde grooter kwaad te voorkomen, te meer wijl bij eene wederstreving van den burgemeester ook de andere statie der paters Augustijnen *de Ster* of Spinhuissteegkerk groot gevaar liep van opgeheven te worden, en daar nu toch Cavellier een voortreffelijk en bekwaam priester was, meende de Vicaris hem, in deze omstandigheid, in de Posthoornskerk

te moeten aanstellen; doch slechts bij wijze van waarnemend pastoor of deservitor tot tijd en wijlen de paters Augustijnen weder in de gelegenheid zouden zijn, de statie terug te krijgen. Dit is echter nooit meer kunnen geschieden. De kerk is werkelijk van toen af, aan de saeculiere geestelijkheid verbleven en bij de parochiale regeling te Amsterdam ten jare 1856, tot Parochiekerk onder den titel van O.L.V. Onbevlekt Ontvangen opgerigt. Nog willen we hier aanstippen dat diezelfde burgemeester Geelvinck een anderen broeder van eerstgenoemden Cavellier, tot pastoor van het jongensweeshuis wilde doen aanstellen, 't geen hem echter, waarschijnlijk door de bemoeijingen der jansenisten, niet is mogen gelukken. Een derden broeder Cavellier [1]) zocht hij in de statie te brengen van de Heintje-hoeksteeg of de kerk „'t Hart", thans Parochiekerk van den H. Nicolaas binnen de vesten: wier pastoor, van Schaik, toen op zijn uiterste lag; doch zoodra deze overleden was, maakte de Vicaris van de toevallige afwezigheid des burgemeesters gebruik om terstond een ander geestelijke dáár tot pastoor aan te stellen, met name L. J. Reyniers, die door de overige burgemeesters aanstonds zonder eenige moeite geadmitteerd werd.

De Vicaris had ook aan den Internuntius Spinelli kennis gegeven van hetgeen met de Posthoornskerk was voorgevallen. Het antwoord dat deze dd. 14 Junij aan v. B. gaf, hebben wij nog in 't oorspronkelijke voor ons. Hij zegt daar met zooveel woorden dat de paters Augustijnen het verlies van die statie aan zich zelven te wijten hebben. [2]).

---

1) De drie gebroeders Cavellier waren: *Wilhelmus Stephanus* Cavellier die, zooals we zagen, pastoor werd van de Posthoornskerk; *Philippus* Cavellier, eerst pastoor te Uitgeest, in 1727 pastoor van de Pool of S. Annakerk; en *Claudius* Cavellier die in 1733 zijn broeder Philippus is opgevolgd als pastoor van de Poolskerk.

2) In dien brief heet het: „Quod vero Augustiniani Statione cornuana

In zijn Memoriale of verslag, dat de Vicaris den 2 Julij daarop naar de Propaganda zond, bespreekt hij den verbeterden toestand der katholieken te Amsterdam; alsook het gebeurde met *de Posthoorn*, waarbij hij, met uiteenzetting der omstandigheden de redenen aangeeft van zijne handelwijze in het aanstellen van een saeculieren priester in die Augustijner-statie [1])

[Posthoorns statie] ceciderint, sibi solis tribuere debent, nam si ipsi studiis suis tracti non fuissent, et commune ordinis bonum non autem desideria sua consuluissent, id procul dubio ipsis non contigisset."

Met dezen brief en al hetgeen v. B. over die zaak schreef, vooral in zijn zoo aanstonds mede te deelen verslag aan de Propaganda, voor oogen stonden we vreemd op te zien, toen we in een verslag over de paters Augustijnen, bijna twintig jaren later ingediend, betreffende de Posthoornskerk lazen: „Post ejus [patris Vlaming] obitum, stationem *invasit* R. D. Guilielmus Cavellier." Aldus in de *„Verslagen door de kerkelijke overheid ten jare* 1741 *ingediend bij de Nuntiatuur te Brussel*, medegedeeld door den WelEw. Pater A. van Lommel S. J. in het 1e deel van het Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom van Utrecht.

1) We lezen in dat memoriale over een en ander het volgende: „Romano catholici, deposito inani metu, quo antea retinebantur, liberius accedere ausi sunt consules nuper creatos, (qui sunt DD. Trippius, Geelvinck, van den Bembde et van den Pol) iisque res catholicas commendare; quos inter prae caeteris eminuere Ds Petrus Weerts pastor in Berckenrode consuli Trippio vicinus, Guilielmus Cavelier consuli Geelvinck sanguine junctus, Ds Wijckerslootius consule van den Bembde familiariter utens, et denique domina Moens consuli van den Pol, qui postremus Steenovianorum partes prae caeteris acrius hucusque defendit. Per hos itaque aliosque rei catholicae patronos de ingenti nos inter et refractarios discrimine adeo instructi sunt consules et agnitio Steenovii tam atris depicta coloribus, ut eos ab hac extorquenda jam recessisse merito confidamus; idque binis jam vicibus experientia didicimus; una dum Dno Wijckerslootio mandarent ut ad accipiendas litteras majores pro Dno Cavelier ad Dm Internuntium Bruxellensem scriberet, altera dum ipsemet Wijckerslootius sacellanum ejusdem Dni Internuntii litteris munitum obtinuit. Quae omnia sic praeter nostram sententiam evenerunt ut mutationes dexterae Excelsi, quae regit omnia fortiter et disponit suaviter, merito censenda sint". — Daarna overgaande tot de zaak van de Posthoornskerk zegt hij: „Stationem cornuanam religiosorum ordinis S. Augustini quod attinet, quae ratione agnitionis Steenovii annum et ultra in civitate Amstelodamensi vacavit, in summum discrimen adducitur, quin et omnino de ea actum videtur, volentibus nimirum consulibus ut D. Wijcker-

Met wat vaderlijke zorg de Vicaris bedacht was om in de behoefte van arme pastoors der Missie te voorzien, blijkt ons uit zijn brief van den 19 November 1723 aan den Prefect der Propaganda. Hij bespreekt daar namelijk een plan reeds voorlang door hem opgevat om aan arme pastoors eene ondersteuning te verschaffen door bijdragen van meergegoede. Reeds vroeger was door den Apostolischen Vicaris Rovenius een fonds opgerigt voor hulpbehoevende geestelijken onder den naam van *Olla sacra* Doch het fonds door Rovenius gesticht was te niet gegaan. De Vicaris v. B. had blijkbaar het denkbeeld op-

---

slootius pro hac administranda literas majores in favorem Gulielmi Stephani Cavellier sacerdotis saecularis apud Dm Internuntium bruxellensem quam primum procuret, et ita insignis haec religiosorum statio ad clerum, romano-catholicum tamen, transferatur.

Verum quidem est, Emi PP. me Concordata exacte servare sollicitum, [Uit dit zeggen moet men afleiden dat de paters Augustijnen volgens de concordaten regt hadden op die statie, iets wat later, blijkens bescheiden in ons archief, door den Aartspriester J. v. d. Steen in eene onderhandeling van het kapittel v. Haarlem met den Nuntius in 1726 vlakweg ontkend werd. In de concordaten door Paus Urbanus VIII, bij Bulle van 5 Mei 1626 bevestigd, vinden we niets van eenige statie dier orde gerept; ook niet in latere Bullen betreffende de concordaten. Ook beriep men zich niet op dezen regtstitel toen de orde bij den Nuntius in 1799 pogingen deed om den saeculieren pastoor W. Boom door een pater Augustijn te doen opvolgen] omnes vires, omniaque studia per me meosque huc contulisse, ne dicti religiosi stationis suae jacturam paterentur: quin et iter molestissimum ad Dnos Wijckerslootium, Hesium ac Beaumontium Ultrajecti et Hollandiae respective Archipresbyteros institui, iis non leviter commendans ut pro ordine PP. Augustinianorum unitis viribus serio allaboraremus; nec defui patri Philippo Tax ejusdem instituti in hac missione praefecto, tum Ultrajecti commorante, media quaecumque suggerere, sed oleum ac operam proh dolor perdidimus.

Videns itaque consules a captis consiliis nulla ratione avelli posse, ego itidem Dnm Internuntium Bruxellensem supplex oravi, ut petitas literas majores in favorem Dni Cavelier vellet concedere, qui et consulum mandatis et nostris precibus, pro temporum ratione annuere non fuit gravatus: timebat enim ne alioquin, quae tanto labore pro re catholica in civitate Amstelodamensi comparaveramus, uno velut ictu convellerentur, nec Stella [de kerk *de Ster* thans S. Augustinuskerk te Amsterdam] tantummodo

gevat om op nieuw iets dergelijks in te voeren. Zijn plan was dan als volgt: bij het begeven van eene meer gegoede statie, moest de benoemde pastoor de verpligting op zich nemen van jaarlijks eene bepaalde som, waarvan het bedrag door den Apostolischen Vicaris zou worden vastgesteld, aan dezen of genen armen pastoor door den Vicaris aangewezen, uit te keeren; ook, desverkiezende, met last van eenige intentiën te lezen. Met den besten wil was de Vicaris niet bij magte zijne arme pastoors op den duur te ondersteunen. Ter naauwernood kon hij in zijne eigene behoefte voorzien. Het fonds toch, vroeger voor den

---

quae altera ordinis ejusdem statio eamdem sortem subiret, sed et graviores quam antea procellae in alios religiosos ac in universos romano-catholicos consulibus non obtemperando, devolverentur.

Dolendae quidem revera sunt PP. Augustinianorum vices, solatio tamen est, Stationem hanc non tam ordini ereptam, quam alteri velut deservitori ad tempus concessam esse: *„donec videlicet PP. Augustinianis eam recuperandi occasio detur"* quam clausulam Dns Internuntius Bruxellensis in suis literis majoribus expresse adjecit; neque Cavelierius alio animo hanc sese amplecti toti communitati e suggestu declaravit, additis insuper promissis, quibusdam ordinis S. Augustini patribus, sese, simul atque stationem aliquam saecularem in civitate Amstelodamensi vacare contigerit, maximo conatu allaboraturum, ut eam sibi obtineat, suaque officia interpositurum ut ipsi in Cornuanam restituantur, adeo ut ordinis S. Augustini PP. de candida illius mente sese plenissime contentos esse testati sint, apprime conscii aegrius Dnm Cavelierium ad hanc acceptionem inductam esse.

Quod autem Dns Cavelier prae caeteris ad hanc stationem assumptus sit, Emi PP. ratio in promptu est, quod nempe, ut modo dicebam, consuli Geelvinck sanguine junctus sit et magna, dum aliquot annis in ejusdem Toparchia [Castricum] Pastorem egit, cum ipso familiaritas. Accedunt patritiae familiae splendor, in suggestu facundia, in consuetudine affabilitas aliaque eximia naturae dona, quorum intuitu jamdudum ad meliorem eum stationem promovere decreveram.

Denique postrema ratio, cur indilate Stationi Cornuanae de pastore morigero providere debere censebamus, Emi PP. est, quod in illa parte civitatis (quam multi ex primariis Catholicis inhabitant) duo oratoria refractariorum reperiantur, nec aliud morigerorum, praeterquam in hac Statione Cornuana, unde non mediocriter timendum erat, ne tepidi, commoditatis gratia sensim ad immorigerorum oratoria pellicerentur."

Apostolischen Vicaris gesticht, was reeds lang door de jansenisten bemagtigd; van zich zelven was hij geheel onbemiddeld. Verschillende en veelvuldige pogingen wendde hij aan en werden voor hem aangewend om hier of daar een beneficie te verkrijgen; die echter telkens mislukten. Wel is waar ontving hij van tijd tot tijd eenige tegemoetkoming van de Propaganda, maar die was dan weder hoog noodig om zijne schulden te voldoen, zoodat hij bij de vele en dringende noodwendigheden der Missie vaak zelf voor zijn persoon letterlijk gebrek leed. Het was hem alzoo volstrekt onmogelijk in het onderhoud van eene menigte pastoors van arme plaatsjes ten platte lande, op den duur te voorzien, en hij begreep dat pastoors van grootere statien, vooral in de steden, wel iets voor hunne behoeftige medebroeders mogten afzonderen en ze alzoo elkanders lasten moesten helpen dragen. Hij stelde zijn plan aan de Aartspriesters voor en allen juichten dien maatregel ten volle toe. Daarop deelde hij die zaak aan de Propaganda mede in zijn gemelden brief van 19 November. Zoodra de Paus en de Propaganda er hunne goedkeuring aan gehecht hadden, zoude hij het plan bij de eerste gelegenheid de beste ten uitvoer trachten te brengen. 1)

---

1) Zie hier wat hij schreef: „Singulariter autem sollicitum me habuit medium aliquod, quo nempe inopibus pastoribus hinc inde in Missione nostra pondus diei et aestus portantibus meque, cui ipsi res satis angusta domi est, supra modum gravantibus, succurri posset, de quo jampridem deliberare coepi. Hoc autem a me tandem inventum et Archipresbyteris propositum est; nimirum, dum pinguior statio conferenda erit, id fiet sub onere summulam aliquam, pro discretione Vicarii Apostolici terminandam, annue tradendi, atque (ut omnis suspicio tollatur, quasi hujusmodi pecunias superiores sibi forte retinerent) ipsismet dictis pastoribus a me designandis. Quod ut magis adhuc facilitetur, liberum erit dantibus accipientes ad Sacrificia aliqua ad suam intentionem celebrandam obligare, quae in pinguibus stationibus satis multa ac pinguia hic a fidelibus offerri solent. Placuit hoc medium, Eme Dne, Archipresbyteris omnibus, unde Sanctitate sua et Emis PP. sic approbantibus, prima occasione id executioni mandare conabimur."

Reeds vóór hij over die zaak naar Rome schreef, meldde hij aan Hoynck den 11 October dat hij aan de Aartspriesters eene lijst zou opgeven van al de arme pastoriën, om zoodoende al vast een begin met dat goede werk te maken.

We hebben tot ons leedwezen het antwoord van Rome niet gevonden; maar zouden het er wel voor houden dat het voorgestelde plan van den Vicaris te Rome was goedgekeurd. Immers in zijn Memoriale van 19 Julij 1724 meldt hij dat in eene vergadering van Aartspriesters van Holland te Abcoude, waarbij hij ook tegenwoordig was, het meergemelde plan, met eenparige stemmen is vastgesteld; terwijl de Aartspriester v. Beaumont het reeds in 't Aartspriesterschap van Zuid-Holland, zonder dat iemand er iets tegen inbragt, had ingevoerd.[1])

1) Ac in ultimo congressu hebdomade Pentecostes cum DD. Wijckerslootio, van den Steen, Schatter et aliis in pago Abkoude tantum 2 horis Amstelodamo dissito, convenimus, nemine prorsus dissentiente, ut nulla deinceps pinguior statio alicui conferenda sit, nisi cum onere annuatim summulam aliquam pro discretione Vicarii Apostolici terminandam, uni alterive inopi pastori ab eodem Vicario designando extradendi, quae saluberrima praxis zelo Dni Beaumontii in Hollandiam meridionalem absque ullo renisu jam tum introducta est, atque adeo etiam pauperiorum Stationum commodo brevi consultum iri confidimus.

(*Wordt vervolgd.*) J. F. VREGT.

BIJLAGE.

Compendium illorum, quae in Urbe Amstelodamensi peraguntur.

(2 Maart 1723. Zie boven bladz. 413).

Cum 14ta mensis novissime praeteriti [Februarii 1723] Amstelodami masculorum orphanotrophii Rectorem, Daniëlem Meynaerts Refractarium, et in sua contumacia persistentem infeliciter ex hac vita discessisse contigerit, hinc novis molestiis Catholicos Refractarii afficiunt et per fas et nefas alterum ejusdem farinae praesbyterum nituntur intrudere. Praesides praefati orphanotrophii sunt omnes Romano-Catholici, et strenui Religionis defensores, maluntque, teste adm. Rdo Dno Wijckerslootio, unanimes extrema tentare, quam similem novellum et male ordinatum tolerare; quapropter unus ex illis deputatus modernos tres consules, unumquemque seorsim, sua propositurus accessit, quorum duo, Dns van den Bembde, et Dns van Castricum eum perhumaniter exceperunt, ast tertius Dns van den Pol amaris dictis in eum invehebatur, et sese Romano-Catholicorum adversarium liberrime declarabat. Interim die constituto quo suam hac de re sententiam plenius intellecturus posset reverti, eo temporis intervallo Krijs cum sacellano Donckers (quem successorem volunt) adiit Dnm de Bruyn Praesidum praefatae domus seniorem; cumque obitum defuncti condoluisset, pariter de novo praesente pastore congratulabatur, quorum prius Dns de Bruyn admisit, sed alterum tamquam impudentissimum rejecit: replicabat Krijs, eos non habere jus patronatus, consules hunc statuisse, Praetorem Libro suo inscripsisse, Capitula denique et Steenovium agnovisse etc. His ita peractis idem Praesidum deputatus ad aedes Dni Consulis van den Pol die praefixa sese recepit, qui eumdem praesbyterum, tamquam legitime constitutum ipsi praesentabat; verum Praesidibus oratorium sese potius clausuros, respondentibus reponebat ille, tum per consules reseratum iri.

Tandem congregati Praesides, Krijs et cum eo Donckers, ad quem Krijs tamquam Archipresbyterum illos remittebat, accesserunt deliberaturi, num medium tollendis his difficultatibus opportunum excogitari posset, variisque a Praesidibus propositis, sed ab illis rejectis, tandem postularunt Praesides, ut saltem haec novi pastoris constitutio aliquamdiu protraheretur, mandantes in-

terim Regenti interno orphanotrophii ne ullum praesbyterum aedibus uti pateretur.

Nec ausus est Doncker eum die sequenti introducere sed tempore pomeridiano ipsemet catechizationem instituit, sed illudebatur ab omnibus: die S. Matthiae sacro, ipso celebrante, Praesidum jussu adolescentes unanimiter ad aliorum oratoria se contulerunt. Die altera catechizationem suam resumpsit, sed praesentibus solis parietibus, unde senior uterque Praesidum Dnus de Bruyn et Dns Roest a consulibus citati sunt. De eventu hucusque non constat, sed de infausto non mediocriter vereor, cum consules in dies singulos magis exacerbari videantur; neque obscurum hujus rei indicium est, quod Edicta, quibus dies Rogationum a Statibus indicuntur, quae semper adm. Rdo Dno Derout mitti consueverant, nunc pro prima vice ad Krijs destinata sint: testatur etiam idem Dns Derout, praesbyterorum nomina in Libro Praetoris separatim esse scripta, existente titulo primi folii:

1mo Praesbyteri Romani.

2do Praesbyteri, qui de illicita cum extraneis correspondentia sunt suspecti,

3^0^ Praesbyteri, qui, cum a Romano opprimantur dominio, a Statibus defenduntur;

nimirum Jansenistae, qui nunc Steenoviani appellantur, cum rumor spargatur, Steenovium a tribus Episcopis Gallicanis Ultrajecti consecrandum esse, quod tamen nondum credidero, nec quidquam ea de re Ultrajecti percepi.

Concionatus est ille (Steenovius) nuper Amstelodami ubi duos matrimonio junxerat, Sebastenum multa patrare miracula multorumque se testem ocularem fuisse, frequentem etiam ad illius tumulum esse populi confluxum etc. Res plane miranda, cum passim miracula tamquam figmenta irrideant.

Prosecutio. (12 Maart 1723).

In enarranda rerum Amstelodamensium serie perrexissem tabulario proximo, sed antequam attigissent pleniorem eventum, graviores Ampldinis Vrae curas nolui interpellare; iis jam vero propemodum confectis, promissa prosequor. Itaque citatis (ut in ultimarum mearum calce) Praesidibus, eo deventum est ut iis per modum supplicae rationes sui juris explicare, et apertissimam orphanotrophii ruinam per similis praesbyteri constitutionem exhibere, consules indulserint; quam Dnus Cloots in qualitate Regentis gravissime diligentissimeque commendans consulum Prae-

sidi per Advocatum tradidit. Hic, visa lectaque supplica, Clootio proposuit contrariam indubie a Krijsio exhibendam esse supplicam, acresque hinc lites exorituras; an non expediret proinde rixas componere et ipsa dissensionum semina in origine suffocare? multaque similia: sed nequaquam acquiescente Clootio, res illae dilatae sunt, donec cum aliis consulibus loqueretur. Interea dum haec peraguntur, immorigerus ille orphanotrophium audax invadit, praesidesque illum expellere volentes audire recusat.

Tandem dum res illas consules maturius perpendunt, et jura praesidum rationumque pondera accuratius considerant, statutum praesbyterum dimovendum esse resolvunt, sed sui (ut decet ingenuos) tenaces promissi, id modo Dignitati suae conveniente fieri debere judicabant, decernentes idcirco, sex illi menses largiendos esse, donec de alia statione a Steenovio sibi provideretur, sed aegre contenti praesides per suas instantias tot menses ad dies 14 limitaverunt atque implorarunt.

Ecce vir Ampl^me^ inexpectatum profecto rerum illarum finem, quem patrocinio Ablegatorum Catholicorum apud Magnates Hollandiae, maximeque Exell^mo^ Dno de Monteleone quem per amicos meos adire rogaveram, acceptum referimus.

Ausus est Krijsius, dum spes major in illorum favorem apparebat, jactari, ut aliis timorem incuteret, alias adhuc cudi tragoedias nobis futuras insipidas etc., sed arbitror eadem veritate niti qua rumor ille, quod tantae clades Rdo Patri van Vechelen imminerent, quas modo repulisse videtur; erat ille cum suo confratre delatus, quasi juvenes orphanotrophii, eorum suasu ac inductione, illorum oratoria frequentassent, at illi tam falsa arcentes mendacia, etiam veniam in divinis pergendi obtinuerunt, quinimo alter Rev^orum^ Patrum sub signo Moysis et Aaron per praelaudatum Dnm de Monte Leone libro Praetoris est insignitus: plura confidimus de tam religioso rei catholicae patrono ac propugnatore.

Editi Refractariorum libelli tam diris ubique referti calumniis ita catholicorum animos discruciant, anxiasque et inquietas reddunt conscientias ut verosimiliter plus jacturae quam lucri inde sint reportaturi. Justa laborum merces.

Prosecutio. (30 April 1723).

Dum in superioribus meis dissidia orphanotrophium Amstelodamense concernentia ad optatum finem nos perduxisse explicaveram, altera die per varias litteras instructus sum, quod adhuc

sub judice lis sit, neque finiri possit, antequam unus ex consulibus, qui modo moratur Hagae Comitis, Amstelodamum revertatur. Non dubitavit interea temporis Donkers sacellanum suum, non obstante consulum inhibitione installare; ideoque magistratum graviter in eos offensum esse nobisque clementer inclinatum iri, merito confidimus. Magna est profecto Praesidum [de Regenten van het Weeshuis] generositas et fortitudo, siquidem cum Refractarii notabilem pecuniarum summam iis obtulissent, animose spretis eorum muneribus, pecunias remittebant. Interim, dum Orphanotrophium hucusque a Refractariis invadi vel inviti conspiciunt, spirituali tamen adolescentulorum utilitati diligenter intendunt, eosque, in tres turmas divisos, presbyteros Romano-Catholicos paschatis celebrandi gratia adire jusserunt.

KLACHTEN DER PREDIKANTEN VAN DE CLASSIS VAN HAARLEM TEGEN DE PAUSGEZINDEN IN KENNEMERLAND A° 1635.

Aan den Hove van Holland.

Vertoonen ende geven te kennen met behoorlijcken eerbiedinghe ende ootmoedigheijt de dienaeren des goddelijcken Woorts onder de classis van Haerlem, hoedat de pausgesinde in de dorpen van *Akerslooth*, *Uijtgeest*, *Limmen*, *Castricom ende daer omtrent*, in deese tijden sulcke vrijheijt haer selve aennemen in 't bouwen ende timmeren van nieuwe predickhuysen, ophouden van paepen, niet alleenlyk eenen, maer oock wel twee in één plaetse, bedrijven daermede, van sulcke onversaechtheyt in 't vieren van missen, openbare bedevaerden, etc., dat sij schijnen daertoe volkomen licentie verkregen te hebben, gelijck sij dat oock wel met claere woorden durven beroemen; daerenboven trotsen over alle onse Gereformeerden, uijtwerpen van verscheijden dreijchwoorden, belachen der kinderen, de predickanten niet alleen naeroepen, schandelyck bespotten, maer ook met steenen ofte kluijten goeijen ende toeroepen, sodat sij schijnen meester te willen wesen. Hebben oock noch onlangs tot Limmen sulck een geloop en geroep gemaeckt met duijvelen uijt te drijven, nae haer segghen, dat alle de omliggende plaetsen daervan hebben gedreunt; hebbende daertoe niet alleen alle haer volck rontsomme vergadert, maer oock genodicht ende ingevoert veele van de gereformeerde religie, om sommige eenvoudighe, waer 't mogelijck, door dat guijchelspel te verblinden. Dit duijveljaghen was sulcx, dat de paep met vele bijgaende superstitiën van wijwater ende waskeersen, den duijvel ofte helschen geest, soo hij dien noemde, beswooren heeft bij

den name des almachtighen Gods, bij de mijsterie des Sacraments, bij de menschwerdinghe des Heeren Jesu Xti, bij sijn lijden en dierbaren bloede, dat Hij voor ons aen den cruijce vergoten heeft, bij sijne begravenisse, bij sijne opstandinghe, bij sijn hemelvaert, bij sijn laeste oordeel ende op poenen van duisent jaer vermeerderinghe van sijne pijnen, dat hij met uytgedrukte woorden soude antwoorden. Daerop hij dan den duijvel heeft gevraecht: 1° nae de geboden der H. Kercke; 2° of de Catholijcken Religie niet en is de waere Religie; offer oock ijetwat aen deselve ontbrack; ende soo daeraen ijet ontbrack, beswoer hij den duijvel, altijt in den patient te blijven, ende beloofde sijn lief en ziele den duyvel over te geven; 3° of de gebeden der Catholycken hem nijet en dronghen uijt te vaeren ende de gebeden der Geusen niet eer nogh eenen duijvel souden doen inkomen; 4° welcke personen hij in Limmen verleijdt hadde. Waerop de duijvel antwoordende, twee Gereformeerde uijtnoemde, die hij seijde daermede te verleiden, dat sij die heijlige Scrifture lasen, de bedevaerden ende biechten verachtenden, etc. Welck alles boven haer onversaechde stouticheijd daertoe streckte, dat sij de luiden alsoo van God tot den duijvel sochten af te trecken. D'welcke alsoo saecken sijn van quade consequentien, soo hebben sij supplianten niet konnen naelaten, dit selve Haer Edelen te remonstreren ende ootmoedelijcke te versoecken dat Haer Ed gelieven daerop te letten ende nae haere voorsichtigheijt tot weringhe van sodanighe ende diergelijcke superstitiën ordre te stellen.

'T welck doende etc. uijt naeme ende last des Classis voornoemd.

JOSEPHUS ROSARIUS, Ecclesiastes Harlemensis.

HENDRICUS BRUINING, Predikant in Akerslooth.

R: A: Crim. Pap. A. V. L. *S. J.*

NOOTDORP EN NIEUWVEEN. A° 1653-55.

Informatie genomen op den 10. augt. 1655, bij ons Cornelius Boeij advocaet fiscael en procureur generael van den Hove van Hollant ende Francois Boot, secretaris in denselve Hove; tot voldoeninghe van de commissie bij denselven Hove op 9. augt. gedepescheert.

Dominé Tobias Loockeman, bedienaer des H. Evangelie tot Nootdorp, out omtrent 32 jaren ende Cornelis Wolphertsz van Leeuwen ouderlingh aldaer, out omtrent 71 jaeren, gehoort op 't recollement van hare verclaringhe op den 17. Sept. 1653 voor den Notaris Adriaen van den Blocq tot Delfft ende seckere getuijgen gepasseert, verclaerden onder eede, henluijden behoorlicken affgenomen, den inhouden van de selven waerachtigh te wesen ende daer bij alsnogh te persisteren. Verclaerde wijders den voorn. Ds. Loockeman verstaen te hebben van Corn. Cornelessen van Alphen gewesenen ouderling tot Nootdorp voors, dat hij van Alphen gaende na de kercken tot diverse reijsen, van de Paepsgesinden onbeleefdelijck is bejegent ende dat de selve Paepsgesinden hem op den wegh geensints en wilden wycken. Seijt voorders de communicanten synder gemeenten aldaer sterck te sijn omtrent 120 personen, die ten tijde van sijn beroep, geleden omtrent 4 jaeren, niet meer als 90 personen konden uijtbrengen.

Seijt mede uijtte gemeene geruchten gehoort te hebben, dat de meeste vergaderinghen der Papisten gehouden worden ten huijse, daer den paep *Lelijvelt* syn woonplaats heeft, gelegen onder Nieuweveen.

Seggen noch de voors. Ds. Loockeman ende van Leeuwen, dat een' Cornelis Leenderss, paeps schoolmeester noch

tegenwoordigh onder Nieuweveen is residerende ende sijn school is houdende ende dat denselven veel toeloop van kinderen (selfs van dien van de reformeerde Religie) bijsonder des winters, is hebbende, nademael de huijslieden hare kinderen bij somerstijden gewoon sijn tot behulp in 't maken van turff ende andersints op het lant mede te nemen.

TOBIAS LOOCKEMAN; CORNELIS VAN LEEUWEN.

Crim. Pap. A. V. L. *S. J.*

TOESTAND VAN EEN VOORMALIG REGULIER-KANUNNIK VAN RUGGE BIJ DEN BRIEL. A° 1607.

Aen mijn Edele Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, ofte Haer Edele Gecommitteerde Raeden.

Geeft oetmoedelicken te kennen Steven de Cruiff eertijts conventuael, ten Regulieren buijten den Briele, hoe dat hem suppliant in den jare XV^c negen ende 't negentich bij uwer Edelheijten is toegeleijt tot onderhout ende alimentatie de somme van twee hondert ende vijftich guldens 's jaers, daer van hij suppliant UEdele grotelicx heeft te bedancken. Dan alsoe alle dingen tot 's menschen onderhout ende sustentatie dienende, alle dagen langer hoe meer verhogen; ende aengemerckt hij suppliant, oudt vier ende 't sestich jaeren, ende een gebroocken man is, alsoe dat hij suppliant dagelix in een stercken bandt moet gaen ende veel sieck en is, ende seer gequelt is met groote duijselinge in sijn hooft, waerdeur hij suppliant gevallen is, ende heeft ettelicke ribben in sijn lijff in stucken gevallen, ende seer in sijn lijff gequetst is geweest, daer hij suppliant den ganschen wijnter tot noch toe aen gelegen heeft; overmits welcke, hij andere

menschen-hulpe tot sijne groote costen van doen heeft. Soe is't dat hij suppliant oetmoedelijck is biddende, om Goodts wille, dat UEdele, nemende een goedertieren regardt op des suppliants ouderdom ende gebreckelicheijt, mitsgaders op den jegenwoordigen costelicken tijt, gelieven sijn alimentatie te verhogen ende augmenteren ter somme van vierhondert gulden 's jaers, off soe veel mijn Edele Heeren sall gelieven, dat hij suppliant nijet gebreck en leijde. Ende sall hij suppliant nijet naelaten altijt getrouwelijck te bidden voor mijn Edele Heeren ende voor de prosperiteijt ende goeden geluckigen welstandt van den Landen. Dit doende etc.

Uit de papieren van Mr H. v. Wijn.

A. V. L. *S. J.*

DE DEKEN MET DE BURGEMEESTERS VAN GOUDA BESLISSEN TUSSCHEN DE KERKMEESTERS EN DEN KOSTER, OVER HET GRAFMAKERSCHAP. 1482.

Wij Dirc van Rijn priester deken van der Kercke van der Gouda, Geen Allairtsz, Adriaen Gerijt Woutersz, Wouter Jansz ende Roeloff Gherijtsz burgermeesters ende die gemeen scepenen der stede van der Goude; maken condt allen luijden geestelic ende wairlic; als dat die kercmeesters van der kercke van der Goude an d'een sijde, en Pieter Dapper coster van der voirszegde kercke van der Goude an d'ander sijde gebleven, ende geheel ende all uter hant gegeven hebben an ons allen voirszegd, alle alsulke gescil als die kercmeesters voirszegd van der kercke voirszegd wegen ende Pieter Dapper voirszegd uitstaende hadden tegen malkander, rorende van dat graefmakerscap van der kercken voirszegd, dat hem Pieter Dapper voirs-

zegd vermat in pachtinghe te hebben, welke gescil voirszegd wij uitgesproken hebben gesamenderhant: alsdat Pieter Dapper voirszegd of ijement van sinent wegen dair nae meer talen noch doen talen noch vervolghen en sal nae dat voirszegd graefmakerscap tot ghenen daghen; noch hem vermeten en sal noch nijement van sinent wegen enighe pachtinghe of voirwairden of recht dair an te hebben, mar die Kercmeesters van der voirszegde kercke die nu sijn of naemaels wesen sellen mit vreden laten ende geen moeijenisse dairom doen en sal, mit genen rechte geestelic of wairlic noch mit genen vonden, die men hiertegen visuere mach ten ewighen daghen, ende oick soe sellen die kercmeesters van der voirszegde kercke Pieter Dapper ongemoeijt laten ten ewigen dagen van alle gescil dat sij tegen malkander uitstaende mogen hebben, rorende van de voirszegde graefmakerscap, mer alle twist ende gescil sal doet ende te niet wesen mit desen tegenwoirdighen brieve ten ewighen daghe alle dinc sonder argelist. In kennissen der wairheijt soe hebben wij Dirc van Rijn prieter ende deken voirszegd onsen zegel des offici der dekenen hier onder angehanghen Ende wij burgemeesters voirszegd desgelijcx in kennisse ende getugenisse ende dattet aldus gesciet is als voirszegd staet soe hebben wij onse stede signet dat wij dagelicx gebruijken hier mede onder angehanghen; gegeven den negen ende twintichsten dach in Decembris int jare ons heeren duijsent vierhondert twee en tachtich.

N.B. De zegels ontbreken aan 't perkament, onder mij berustende.

L. P. A. G. *Kap.*

UIT DE AKTEN
VAN HET HAARLEMSCHE KAPITTEL.

(Vervolg van blz. 319.)

DEKENAAT ALKMAAR.

1655. 2 Martii. De novo. Art. 1. Auditus Mr JACOBUS VAN ENIGHENBORCH contra quosdam petentes separationem sacerdotum Jacobi et cognati ejus ROSENDALII, et divisionem pagorum; qua de re etiam lectae litterae D. CATERI. Resolutum quod pacis causa simul promiscue laborabunt.

Art. 3. Lectae *Bergensium* querelae contra personam D. BRABERI. Resolutum quod Ampl. D. Decanus cum D. Beier in loco videbunt, quid facto opus sit.

Art. 4. De *Heylo* cum Catero iidem videbunt.

1655. 6 April. Art. 1. Negotium JACOBI EENIGHENBURCH manet in priori resolutione.

Art. 3. In causa *Berghensi* examinarunt negotium D. Decanus et D. Beier. Lectae etiam litterae D. Cateri quibus significat, quod toparcha Bergensis tam religiosum quam Braberum pago excedere jusserit. Videbitur an possit D. BRUIJN Braberi loco constitui. Petiit etiam D. CATERUS absolvi ab *archipresbitatus* officio: ipsum nomine Capituli adibunt D. Stenius et Ebbius.

1655. 6 Julij. Art 1. CATERUS manebit *archipresbiter* Alcmarianus. Quaeretur etiam commoditas agendi cum toparcha *Bergensi*, ut alium toleret loco D. BRABERI.

— 6 Octob. Art. 4. Lectae *Berghensium* litterae, postulantium Patrem DONCELAER. Scribit D. Decanus Catero et Copallio; videbitque D. Ebbius, quid per Koetenburgios possit fieri apud toparcham *Bergensem*.

— 15 Nov. Art. 3. De *Bergensibus*. Auditi a deputatis

Bergenses; quibus DONCELARIUM petentibus promissum, quod aliqui ad probam ipsis mittentur.

1656. 18 Jan. Art. 6. In *Bergen* deputantur iidem. [nam. „DD. Stenius et Copallius, ut cum Catero agant"; ibid. Art. 5].

— 24 Apr. Art. 1. De negotio D. JACOBI EENIGHENBURGICI: lectaeque D. Cateri litterae et scriptum ROSENDALII. Auditi deinde D. Jacobus et Theodorus Huberti cum socio partes; quibus satis dissidentibus, visum est nihil mutandum esse, sed insistendum resolutioni Alcmarianae. Si tamen PETRUS resignet *Calverdyckam*, alium ejus loco mittendum.

— 4 Julij. Art. 5. JACOBI EENIGENBURGHICI negotium ventilatum; resolutum quod si ROSENDAELIUS non velit sequi constitutionem Alcmariae factam, possit tunc alius in *Heerenkarspel* constitui. Videbunt Ampl. Decanus et Copallius cum Stenio Alcmariae quid expediat.

— 8 Aug. Actum de pastoratu *Alcmariano* per obitum D. CATERI vacante. Auditi *Nieropiani*, quibus intolerabile videbatur si deberent carere M^ro^ JUDOCO VERKAMPEN, praesertim cum praetor eorum dicat, se alium non admissurum aut toleraturum. Auditus D. Verkampen, qui se ostendit ad utrumque paratum seu manere, seu Alcmariam juvare. Auditus D. BAVO non multum bonae spei videbatur habere. Res adhuc in dubio. Tentabitur per D. Copierium, an cum praetore Nieropiano possit conveniri de admittendo successore in locum Verkampen, qui Alcmariae videtur constituendus, si possit cum pace fieri.

— 10 Octob. Art. 1. Actum de *Calverdijck*, quorum nomine auditi Theodorus Huberti, Heercken Pieters, Jan Symensz. Poorter. Auditus etiam Mr JACOBUS. Datus Kalverdijckanis GAELIUS. Post factum supervenerunt litterae Illustrissimi Domini, quibus insinuat suae voluntatis esse, ut Mr JACOBUS maneat in sua possessione pastorali.

Art. 3. Auditi pastores *Eghmundanus* et *Berghensis*,

qui cum satis dissiderent de loco dicto *de Woude*, resolutum, quod uterque deserviet ubi vocatus fuerit, eritque *Woudensibus* liberum utrolibet uti.

1657. 16 Januarii Art. 1. Actum de *Calverdijck*, auditusque incolarum nomine Theodorus Huberti; ac resolutum quod D. GAELIUS evocabitur et provisionaliter mittetur in Calverdijck. Scribet etiam Ampliss. Dominus Illustrissimo Ephesino, quod non possimus alium modum juvandi animas invenire.

— 12 Martii. Art. 2. In causa *Calverdijck* resolutum, quod videbitur in loco, quis modus juvandi possit inveniri per Ampliss. Decanum.

— 4 April. Art. 2. De *Calverdijck*. Fuit Ampliss. Decanus cum sociis in loco; videturque D. GAELIUS illuc destinandus.

Art. 5. *Heijloam* missus per modum provisionis Mr OOMS. Successum rei expectamus.

— 12 Aprilis. Capitulum extraordinarium. Art. 1. [Actum] de *Heijloa:* quod incolae quidam pagi istius adfuerint D. Decano, petentes magistrum OOMS in pastorem; quibus responsum, si domum et media ad sustentationem sacerdotis subministrent, aut ipsum D. Ooms aut alium idoneum sacerdotem mittendum.

— 3 Julij. Art. 1. Tentabitur an D. SCHOTT possit *Heiloensibus* satisfacere.

— — Art. 5. Auditi Mr JACOBUS EENIGHENBURCH et magister PETRUS ROSENDALIUS; audiendae etiam partes *Calverdijckanorum.*

— 9 Octob. Auditi quidam *Calverdijckani* ex parte M^ri JACOBI EENIGENBORGH et D. GAELIUS ex altera parte; et resolutum quod Gaelius sit maneatque pastor in Calverdijck; et huic mandatum, ut discrete agat et se facilem praebeat in concedenda Eenenburghio licentia juvandi eos qui hanc licentiam a se petent.

1658. 15 Januar. Art 1. [Actum] de *Calverdijck*, ubi bene speratur de D^no GAELIO.

De novo. Art. 2. Lectae etiam litterae *Heiloensium* gratias agentium de missione D. Schotti. Res bono loco sunt; ipseque installabitur per Eruditiss. D. Verckampen.

1659. 22 April. Art. 6. Resolutum, quandoquidem D. Coetenburch [1]) per morbum reddatur impotens ad officium, quod de ejus consensu D. Blommius ei sit sufficiendus in locum.

DEKENAAT ALPHEN.

1643. 5 Febr. Art. 2. Praelecta... Bulla erectionis Episcopatus Harlemensis, in qua... deprehendimus item pagos *Langer-aer* et *Corter-aer* (ibi Aire) Jacobswoudam, Hoogmadam et Cagam assignari districtui Harlemensi, qui tamen administrantur ab Ultrajectensibus; de quo in Conventu generali inquirendum.

— 7 Julij. Art. 9. In causa *Langer-aer* et adjunctis respondit Torrius, rogare se pro exemplari erectionis Episcopatus Harlemensis; cui petitioni satisfiet per D. Decanum.

Het bovenstaande is het eenige wat, over de Parochiën van het tegenwoordige dekenaat Alphen, in de Acta Capituli Harlem. door ons gevonden is. Bijna geheel dit dekenaat toch behoorde van ouds onder het Aartsbisdom Utrecht, en daarenboven blijkt nog uit het medegedeelde, dat eenige plaatsen, hoewel zij in de Bul van oprigting onder het Haarlemsche Bisdom waren ingedeeld, toch door die van Utrecht waren bestuurd gebleven.

Wij zien ook uit de Akten, dat van Heussen, toen hij in zijn werk [2]) de Bulle van oprigting afdrukte, niet gelukkig is geweest met zijne gissing, dat door het woord „*Aire*" misschien *Aade* zou bedoeld zijn.

DEKENAAT AMSTERDAM.

1632. 20 April. Art. 17. Dictum est quod *Amstelodami* quidam Sacerdotes conentur memoriam *V. Sacramenti mira-*

---

1) Pastoor in S. Mathias te Alkmaar.
2) *Bat. Sacra* II pag. 284 en *Hist. Ep. Harlem.* pag. 5.

culosi deducere in festum totius Episcopatus, et alia nova moliantur, quae etiam ad Urbem scripsisse; quae si certo deprehendi possint, conatibus eorum tempestive obviandum.

— 12 Oct. Art. 30. Propositum item fuit, proxima Congregatione agere de dispensatione quae dicitur facta *Amsteledami* in jejunio *Vigiliae S. Matthaei* propter tempus dedicationis in quod incidit hoc anno, et fere semper solet cum eo concurrere. Et visum fuit istud propter novitatem et consequentias aliorum locorum inconvenienter factum fuisse [Later is bijgeschreven:] Respondit D. Vicarius Dominum Sixtium semper ita fecisse *Amsteledami* et *Abcoude.*

1652. Hoc funesto tempore duo luminaria magna nobis exciderunt et occiderunt; et quidem D. Gerardus Braessemius die 17 Octobris Alcmariae ac postridie (eheu) *Amstelodami* Ampliss. D. Praepositus LEONARDUS MARIUS.

— 29 Octob. A prandio. De novo. Art. 2. De *Begginagio* Amstelodamensi statutum, uti eruditissimi D^ni^ Stenius et Copallius cum begginis agant, illarumque mentem conentur perscrutari easque urgere ad tempestive resolvendum.

— 27 et 28 Nov. Capitulum extraordinarium habitum coram Illustr. Dno Vicario Apostolico Amstelodami. Art. 2. Illustr. Dnus proposuit de WAELEMBURGIO *Amstelodami* plantando, timebatque ne is Coloniae et fratri suo nimium illigatus, non posset facile ad hoc pertrahi. Resolutum, quoniam per obitum D. FABIANI BLOCLANDT, D. WALTERI FONTEIN et maxime Eximii D. LEONARDI MARII (beatae recordationis) Amstelodami loca aliquot vacent, posse eum in spem alicujus ex istis evocari.

Art. 3. De *Begginasio* Amstelodamensi resolutum: quandoquidem magistrae cum acceptatis begginis dicantur habere jus patronatus, in hac re nihil illis inconsultis agendum.

A prandio. Art. 4. Tres e Capitulo deputati monuerunt primariam *begginarum* magistram, ut sese cum suis in horam decimam sequentis diei praeparet ad agendum cum Capitulo de pastore sibi praeficiendo.

Postridie. Art. 2. D. EBBIUS communibus suffragiis in

pastorem *Amstelodamensem* electus, acceptavit pastoratum *Antiqui-lateris* ut vocant.

Art. 3. In locum defuncti D. FONTEYN constituetur D. BARTHOLDUS ENGELIUS.

Art. 8. Actum cum *Begginis;* quibus ex sua parte duos proponentibus, ex parte Capituli alii duo propositi; resolutumque, ut ipsae post octiduum cum sua resolutione adeant D. Decanum cum M^ro^ HERMANNO, ut illic concludatur.

A prandio. Illustr. D. Vicarius Apost. D^o^ EBBIO in pastorem Amstelodamensem et Thesaurarium Capituli et D^o^ Cornelio Catzio in Archipresbyterum Harlemensem electis benedictionem suam impertiit.

1653. 16 Januarii. Art. 2. Capitulum resolvit D. VAN DER CRUYCE esse *Archipresbyterum* tam oppidi Amstelodamensis quam pagorum Amstellandiae.

Art. 9. Quod BARTHOLDUS ENGELIUS reversus sit in *Anckeveen* et REGNERUS ENGELIUS domum *Amstelodami* conduxerit, sit felix et faustum.

Art. 10. TIMOTHEUS [1]) provisionaliter permittetur agere *Amstelodami.*

Art. 13. HARWIJNEN [2]) per conniventiam *Amstelodami* toleratur.

Art. 14. *Hoflandus* aget *Amstelodami,* ejusque cum *Osdorpiensibus* negotium examinabunt duo Catzij.

A prandio. Art. 2. *Minorita* Hibernicus videtur dimittendus *Amstelodami,* uti et Pater KLIPPEL et Pater CAROLUS et VAN DER LAEN cum ALCKMADIO.

1654. 19 Maji. Capitulum extraordinarium. Art. 4. *Amstelodamenses* ad contribuendum excitabuntur per D. CRUCIUM et EBBIUM.

— 7 Julij. Art. 4. Quoad *Amstelodamenses* actum cum vicinis pastoribus, sed nondum cum internis sacerdotibus. Prima occasione fiet.

---

1) Waarschijnlijk *Timotheus Sporeus*, van wien het Necrologium Dioec. Harlem. heeft: „R. ac Eruditiss. D. ac Mr Timotheus Sporeus S. T. L. qui obijt Amst. 27 Julij 1658."

2) Necrol. Harlem. „A^o^ 1664 R.D. ac Mr *Joannes Herwijnen* S. T. B. F. Amstelodami pestiferis inserviendo obijt 30 Augusti."

— 17 Sept. Art. 3. De pecunia *Amstelodami* colligenda judicatum quod Ampl. Dominus Decanus una cum D. EBBIO et CRUCIO tempore convocabit confratres et de illa aget cum illis, ut et de aliis urbis inconvenientiis.

— 20 Octob. Art. 3. De pecunia *Amstelodami* petenda statuetur dies quo Amplissimus Amstelodamum veniat.

1655. 6 April. De novo. Art. 3. Lectae litterae CANTERI petentis filium *minoritam* Amstelodami ut sit tertius, et victum parentibus acquirat. Respondetur negative.

Art. 5. Proposuit D. VAN DER CRUYCE an debeat junioribus sacerdotibus *Amstelodami* agentibus dare sacra olea. R^r^ affirmative. Resolutum deinceps statuendum numerum certum deservitorum Saecularium Amstelodami; eruntque in universum octodecim. Resolutum de his qui extra oppidum habitant AMBROSIO, VINCKENROY, KESSEL, MARTINO SNELLENBORGH, [1]) quod adimatur iis potestas administrandi pastoralia in oppido Amstelodamensi.

1656. 4 Julij. Art. 4. Actum de VAN BAEREN; resolutumque quod D. VAN DEN BERGH [2]) poterit cum D. van Baeren convenire de conductione domus; et prohibebitur administratio pastoralium D. Baereno *Amstelodami.*

Art. 6. *Amstelodami* desideratur ordo melior.

— 10 Octob. D. TIMOTHEUS SPOREUS proposuit Capitulo se deliberare de mutando loco, cum sit ei Novesiae de Canonicatu provisum. Addictum ei, quod si resolvat *Amstelodamum* deserere, loco ejus per idoneam personam providebitur.

1657. 16 Januar. De novo. Art. 2. *Amstelodami* cum nil colligatur, videbitur per Amplissimum D^um^ quomodo negotium promoveri valeat.

1) Volgens het Necrol. Dioec. Harlem. meenen wij deze namen te kunnen verklaren door „*Pr. Ambrosius Outewael*, Canon. reg. S. Aug. past. in *Ouderkerk* ob. 13 Aug. 1658; *Pr. Vinckroede* Ord. S. Aug. missionar. *prope Amst.* ob. ibidem in fine maji 1671; D. Benedictus *van Kessel*, Deservitor loci dicti: *Achter pau en tuyn* [aan den Amsteldijk] ob. ibidem Octob. 1661; D. *Martinus Snellenburgh*, pastor in *Outewael* suburbio Amstelodam. ob. 16 Oct. 1660."

2) Misschien: R.D. „*Andreas Bergius* defunctus Amsterd. 14 Nov. 1671" (Necrol.)

— 4 April. Art. 6. De M[ro] Timotheo Sporeo proposita quaestio, an expediat M[rum] Pisium in locum ejus destinari. Judicatum non inconveniens; ipse tamen D. Pisius non videtur affici negotio.

— 12 April. Art. 2. De D. Timotheo Sporeo iterum resolutum. Si velit discedere vadat, et tum providebitur loco.

Art. 6. Comparuit D. van Mildert, petiitque licentiam ad contractum cum M[ro] Timotheo Sporeo ineundum; cui responsum, quod deliberabimus. Habita autem deliberatione resolutum, quod DD. Crucius et Ebbius crastina die loquentur ipsi M[ro] Sporeo de negotio, ut transigant.

— 3 Julii. Art. 2. M[r] Timotheus Sporeus resolvit manere,

1658. 15 Jan. De novo. Art. 1. Lectae litterae Illustr. Ephesini quibus pastoratus *Amstelodamensis* Ampliss. Domino Copallio confertur de consilio Capituli, quod illum ad hoc munus elegerat 20 Nov. 1657 [1]), ut ex relatione intellectum.

— 26 Nov. Art. 1. Auditus Wilhelmus Scaep, petens licentiam juridice agendi contra Saram Caspari Amstelodami habitantem in *Begginagio*. Responsum, quandoquidem Sara Caspari et Hillegundis Petri offerant juramento firmare quod pecuniae illae de quibus controversia movetur, sint propriae ipsius Sarae Caspari, nobis videri aequum, ut illis credatur, ac proinde nos Scapio ipsi et Spiegeliis suadere ut earum dictis fidem habeant; si tamen non acquiescant, posse ipsos cum Sara amicam conventionem tentare; quae si non succedat, posse viam juris inire.

1660. 6 Aprilis. Art. 1. Actum primo de negotio pecuniario; et resolutum, quod Ampliss. D. Decanus con-

---

1) Op het uitvaart namelijk van R. adm. D. *Henricus Ebbius*, pastoor van S. Nicolaas te Amsterd. die op 13 Nov. overleden was, en tot wiens opvolger Copallius gekozen werd.

sulet Illustr. Ephesinum [1]), rogabitque quid nobis hoc rerum turbidarum statu sit agendum quoad collectas.

— 6 Julij. Art. 1. Relecta quoque praecedentis Capituli acta, in quibus maxima est difficultas pecuniaria, quae communicabitur cum Illustr. Trallensi [2]) per Ampliss. DD. Vicarios.

— 12 Oct. Art. 1. Notatum circa primum articulum, quod D. VAN DER CRUIJCE non colligat pecunias; resolutumque quod agetur serio cum Illustr. Trallensi, de modo quo ex nomine utriusque Illustrissimi et Capituli collectae fiant.

1661. 18 Januar. Art. 1. Collecta *Amstelodami* tentata parvum successum habuisse relata.

Art. 3. Resolutum quod ubique collecta resumetur et serio promovebitur.

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF.

MEDEDEELINGEN.

Wapen der familie Cromhout. *Verbeterende aanmerking.* Op blz. 293 van 't IIe Deel staat: „II van zilver, met een *zilveren* Adelaar". Dat is strijdig met den eersten hoofdregel der „conste van blasoen": *geen metaal op metaal*, *geen kleur op kleur*. De letterzetter heeft, zonder dat ik 't merkte, mijn onduidelijk *halven zw.* in een duidelijk *zilveren* veranderd; lees dus: „II van zilver met een *halven zwarten* Adelaar". — Ik voeg hier nog de bemerking bij, dat op de *wapenkaart der ed. achtbaare heeren XXVI raaden der stad Amsterdam*, Adriaan Ryniersse en Bartholomeus Adriaanse Cromhout „I van *sabel*" voeren, Adriaan Cromhout daarentegen „I van *lazuur*".

H. J. ALLARD.

Rotterdamsche geestelijken in 1553. In de „Rotterdamsche Historiebladen door J. H. Scheffer en F. D. O. Obreen. Rott. 1869" komen de volgende geestelijke personen voor op het „Eerste Qoyer van den thienden penninck van de huisen binnen der stede van Rotterdam A° 1553 gecollecteert":

Heer Cornelis Sloots — Heer Jan Teneur — Heer Pieter Horde — Meester Joest, Pastoer — Heer Domy — Broeder Jacob — Heer Pieter Aertszn — Heer Arien Nouten — en Heer Arien Alewijnszn. C. J. G.

---

1) De Vicarius Apostolicus Jacobus de la Torre.

2) Zacharias de Metz, Coadjutor van den Vicarius Apost.

ALPHABETISCH REGISTER.

E.

H.

P.

S.

T.

U.

V.

W.

C. ZANDVLIET, *Rector.*

VERBETERINGEN

Bl.	76	reg.	2 v. o.	staat:	1827;	lees	1825.
„	87	„	14 „	„	1592;	„	1492.
„	184	„	11 v. b.	„	Innocenties;	„	Innocentius
„	„	„	12 „	„	Octohris;	„	Octobris.
„	336	„	2 „	„	5 Maart;	„	15 Maart.
„	349	„	1 „	„	Romers;	„	Roomers.
„	391	„	1 v. o.	„	Sonevelt;	„	Vanevelt.

EINDE VAN HET DERDE DEEL.